

**SAYGILI VE ETİK ZİHİN ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN
SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE
ÖĞRENCİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

**AN INVESTIGATION OF THE SOCIAL SCIENCES
CURRICULUMS AND STUDENT LEVELS IN TERMS OF
THE RESPECTFUL AND ETHICAL MINDS**

Özlenen ÖZDİYAR

Hacettepe Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı İçin

Öngördüğü Doktora Tezi olarak hazırlanmıştır.

2015

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne,

Özlenen ÖZDİYAR'ın hazırladığı "Saygılı ve Etik zihin özellikleri açısından Sosyal Bilgiler dersi ğretim programları ve ğrenci d¼zeylerinin incelenmesi" başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve ğretim Bilim Dalı'nda Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. G¼lg¼n BANGİR ALPAN _____

¼ye (Danışman) Prof. Dr. Nuray SENEMOğLU _____

¼ye Doç. Dr. Eda G¼RLEN _____

¼ye Yrd. Doç. Dr. Esed YAğCI _____

¼ye Yrd. Doç. Dr. Canay DEMİRHAN
İşCAN _____

ONAY

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisans¼st¼ Eğitim-ğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri ¼yeleri tarafından / / tarihinde uygun gr¼lm¼ř ve Enstit¼ Yönetim Kurulunca / / tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Berrin AKMAN
Eğitim Bilimleri Enstit¼s¼ M¼d¼r¼

SAYGILI VE ETİK ZİHİN ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE ÖĞRENCİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Özlenen ÖZDİYAR

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Saygılı ve Etik Zihin özellikleri açısından Sosyal Bilgiler programları ve öğrencilerin düzeylerini ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma grubunu; Ankara ilinde bulunan üç farklı başarı düzeyindeki okulun 267 öğrencisi ve 14 farklı okulun 23 öğretmeni oluşturmuştur. Üç farklı başarı düzeyinde okulda gözlemler yapılmıştır. Farklı başarı düzeyindeki 1 okulda 23 öğretmen ve üç okulda 30 öğrenci ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı ve Etik Zihin özelliklerini kapsama düzeyini belirlemek üzere doküman analizi formu kullanılarak frekans ve yüzde değerler hesaplanmıştır. Öğrencilerin Saygılı ve Etik Zihin düzeyleri ile kazanma ortamlarını belirlemek üzere hazırlanan senaryolar içerik analizine tabi tutulmuştur. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere bağımsız örneklem için t-testi yapılmıştır. Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler dersi eğitim durumlarında kazandırılmaya çalışılan Saygılı ve Etik Zihin özelliklerini belirlemek üzere gözlem formu kullanılarak frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Saygılı ve Etik Zihin özellikleri ile Sosyal Bilgiler ders başarısı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan başarı testi Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı ile hesaplanmıştır. Anne babaların eğitim düzeyleri ile öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin özellikleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Öğretmenlerin görüşlerini belirlemek üzere hazırlanan görüşme formları içerik analizine tabi tutulurken, öğrencilerin Saygılı ve Etik Zihin ile ilgili görüşlerini belirlemek üzere hazırlanan görüşme formları ortalama puanlar üzerinden karşılaştırılmıştır. Başarı testi dışındaki veri toplama araçları; Saygılı zihin göstergesi olan sekiz, etik zihin göstergesi olan beş ölçüte dayalı olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Doküman analizi, gözlem, görüşme formları nitel verilerin toplanmasında; senaryolar ve başarı testi nicel verilerin toplanmasında kullanılmıştır.

Elde edilen bulgular; Sosyal Bilgiler öğretim programlarında Saygılı Zihin özelliklerinden “farklılıklara saygı ve empati” en fazla yer verilen; “affetme/yansıtıcı

düşünme”, “güven verme” ve “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme”nin en az yer verilen özellikler olduğunu ortaya koymuştur.

Sosyal Bilgiler öğretim programlarında Etik Zihin özelliklerinden “sorumluluklarını yerine getirme ve toplum için çalışma” en fazla yer verilen; en az yer verilen özelliklerin “diğerlerine yardım”, “diğerlerini uyarma” ve “dürüst olma/açıklık” olduğu görülmüştür.

Saygılı zihin özelliklerinden öğrencilerin tümünün en yüksek düzeyde sahip olduğu özellik, “haklı eleştirilerde bulunma”dır. Üst ve orta başarı düzeyindeki öğrencilerin en az sahip oldukları özellik ise “güven verme”dir. Alt başarı düzeyindeki öğrencilerin en az sahip olduğu özellik ise “diğerlerine saygı”dır. Etik zihin özelliklerinden öğrencilerin tümünün en yüksek düzeyde sahip olduğu özellik, “toplum için çalışma”dır. Öğrencilerin en düşük sahip olduğu etik özellik ise “sorumluluklarını yerine getirme”dir.

Saygılı Zihin senaryolarında öğrencilerin “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme”, “affetme/yansıtıcı düşünme” ve “empati” özellikleri açısından kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha yüksek düzeyde sahip oldukları belirlenmiştir. Etik Zihin senaryolarında öğrencilerin “dürüst olma/açıklık” özellikleri açısından kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha yüksek düzeyde sahip oldukları belirlenmiştir.

Senaryo sonuçlarına göre; öğrencilerin “haklı eleştirilerde bulunma”yı en çok ailelerinden kazandıkları; diğer Saygılı Zihin özelliklerini ise kendi kendilerine kazandıkları görülmüştür. Senaryo sonuçlarına göre; öğrencilerin “toplum için çalışma”yı en çok ailelerinden kazandıkları, diğer Etik Zihin özellikleri ise kendi kendilerine kazandıkları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin alan özelliklerine sahip olma düzeyi ile Sosyal Bilgiler dersi başarısı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki gözlenmiştir.

Anne öğrenim durumlarına göre; Saygılı Zihin özelliklerinden “güven verme” ile ilgili senaryolarda ilköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerin çocukları lehine olduğu, “empati” ile ilgili senaryolarda ise üniversite ve üstünde mezuniyet derecesine sahip annelerin ortaöğretim ve ilköğretim ve altında öğrenim görmüş annelerin lehine olduğu ortaya çıkmıştır. Anne öğrenim durumlarına göre; Etik Zihin özelliklerinden “dürüst

olma/açıklık” ve “toplum için çalışma” ile ilgili senaryolarda ilköğretim ve altında öğrenim görmüş annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerin çocukları lehine olduğu ortaya çıkmıştır.

Baba öğrenim durumlarına göre; Saygılı Zihin özelliklerinden “saygıyı hak edeni ayırt etme” ile ilgili senaryolarda üniversite ve üstü dereceye sahip babaların çocuklarının ortaöğretim mezunu babaların çocukları lehine olduğu ortaya çıkmıştır. Etik Zihin özellikleri ile ilgili senaryo sonuçlarında baba eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Eğitim durumlarının gözlenmesi sırasında; üst başarı düzeyindeki okulda Saygılı Zihin özelliklerinden en fazla “farklılıklara saygı”; orta ve alt başarı düzeyindeki okulda en fazla “diğerlerine saygı” özelliklerinin kazandırılmaya çalışıldığı ortaya çıkmıştır. Eğitim durumlarının gözlenmesi sırasında; üst ve orta başarı düzeyindeki okulda Etik Zihin özelliklerinden en fazla “sorumluluklarını yerine getirme” ve alt başarı düzeyindeki okulda en fazla “diğerlerini uyarma” özelliklerinin kazandırılmaya çalışıldığı ortaya çıkmıştır.

Öğretmen görüşlerine göre yedinci sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında en fazla yer alan özellik “empati” ve “farklılıklara saygı”dır. Öğretmen görüşlerine göre; öğrencilerin en çok sahip olduğu olumlu Saygılı Zihin özelliğinin “haklı eleştirilerde bulunma”, öğrencilerin en çok sahip olduğu olumsuz Saygılı Zihin özelliğinin “diğerlerine saygı” ve öğretmenlerin hakkında en az fikre sahip olduğu Saygılı Zihin özelliğinin ise “güven verme” olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmen görüşlerine göre; öğrencilerin en çok sahip olduğu olumlu Etik Zihin özelliğinin “diğerlerine yardım”, öğrencilerin en çok sahip olduğu olumsuz Etik Zihin özelliğinin “dürüst olma/açıklık ve toplum için çalışma” ve öğretmenlerin hakkında en az fikre sahip olduğu Etik Zihin özelliğinin ise “toplum için çalışma ve diğerlerini uyarma” olduğu ortaya çıkmıştır.

Öğretmenler, öğrencilerine saygı ve etik zihin alan özelliklerini eğitim durumlarında “örnek olma, yaparak yaşayarak öğrenme fırsatlarını sunma, karşılaşılan problemleri çözme ve ilgi, anlayış, karşılıklı güven oluşturma” gibi yolları kullanarak kazandırmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen görüşleri incelendiğinde Saygılı ve Etik zihin alan özelliklerinin gözlem ve davranış notu ile değerlendirildiği ortaya çıkmıştır. Saygılı ve Etik zihnin değerlendirilmesi konusunda; bazı

öğretmenler bu özelliklerin ulusal düzeyde ölçülmesi gerektiğini belirtirken; bazı öğretmenler de nesnel olunamayacağı için bu özelliklerin ölçülmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin; meslektaşlarından Saygılı ve Etik Zihin özelliklerine sahip olmalarını, öğretmen adaylarından; mesleklerini sevmelerini, ailelerden çocuklarına iyi örnek olmalarını, rehberlik servislerinden; okul aile işbirliğini sağlamalarını, okul yönetiminden; öğretmenlerle tutarlı hareket etmelerini, Talim Terbiye Kurulu'ndan; Sosyal Bilgiler programını Saygılı ve Etik Özellikleri açısından zenginleştirerek yeniden düzenlemelerini, politikacılardan ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın eğitime yansıyan ekonomik problemleri çözmelerini bekledikleri gözlenmiştir.

Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonunda öğrencilerin Saygılı Zihin özelliklerinden en fazla "güven verme"ye; en az da "gözler üstünde saygılı olma" özelliğine sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Yapılan bu görüşmelerde öğrencilere göre toplumun en fazla sahip olması gereken özelliği "güven verme" iken; toplumumuzda en fazla eksikliği hissedilen Saygılı Zihin özelliğinin "farklılıklara saygı" olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrenciler; "farklılıklara saygı, "diğerlerine saygı", "saygıyı hak edeni ayırt etme", "haklı eleştirilerde bulunma", "güven verme", "affetme/yansıtıcı düşünme" özelliklerini aileden kazandıklarını "gözler üstünde olmadığında saygı gösterme" özelliğini "kendi kendilerine" ve "empati"yi de okuldan kazandıklarını ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonunda üst başarı düzeyindeki öğrencilerin Etik Zihin özelliklerinden en fazla "diğerlerine yardım"a, orta başarı düzeyindeki öğrencilerin "toplum için çalışma"ya ve alt başarı düzeyindeki öğrencilerin "diğerlerine yardım"a sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonunda üst başarı düzeyindeki öğrencilerin Etik Zihin özelliklerinden en az "diğerlerini uyarma", orta başarı düzeyindeki öğrencilerin "sorumluluklarını yerine getirme"ye ve alt başarı düzeyindeki öğrencilerin "dürüst olma/açıklık ve sorumluluklarını yerine getirme"ye sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Yapılan görüşmelerde öğrencilere göre toplumun en fazla sahip olması gereken özelliği üst başarı düzeyindeki öğrencilere göre "dürüst olma/açıklık", orta başarı düzeyindeki öğrencilere göre "sorumluluklarını yerine getirme ve diğerlerini

uyarma” ve alt başarı düzeyindeki öğrencilere göre “dürüst olma/açıklık ve diğerlerine yardım”dır. Toplumumuzda en fazla eksikliği hissedilen Etik Zihin özelliği ise üst ve orta başarı düzeyindeki öğrencilere göre “farklılıklara saygı” ve alt başarı düzeyindeki öğrencilere göre ise “diğerlerini uyarma”dır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde etik zihin özelliklerin tamamını aileden kazandıkları ortaya çıkmıştır.

Öğretim programlarında Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin tümü kapsanmalıdır ve birden fazla düzeyde derinleşerek yer almalıdır. Ayrıca ders dışında tüm çocuk kulüplerinin programlarında Saygılı ve Etik zihin özellikleri vurgulanmalıdır. Öğretme-öğrenme durumlarında gerek öğretmenler gerekse öğrencilerin çevresindeki diğer yetişkinler iyi rol-modeller olmalıdır.

Anahtar sözcükler: Beş zihin alanı, saygılı zihin, etik zihin, sosyal bilgiler öğretim programları

Danışman: Prof. Dr. Nuray SENEMOĞLU, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı

AN INVESTIGATION OF THE SOCIAL SCIENCES CURRICULUMS AND STUDENT LEVELS IN TERMS OF THE RESPECTFUL AND ETHICAL MINDS

Özlenen ÖZDİYAR

ABSTRACT

The aim of this research is to investigate in the social sciences curricula and students features in terms of the respectful and ethical minds. The study group consist of 267 students and 23 teachers in three different success level of schools. There classrooms were observed from the three different success level of schools. Interview was conducted with 23 teachers and 30 students there different success level of 14 schools. In the study, frequency and percent values were calculated with document analyses in order to determine the coverage level of respectful and ethical mind features in the social sciences curricula. Content analysis was done for the scenarios in order to determine the level of having respectful and ethical mind features and the place they got these features. . Independent samples t-test was done in order to determine whether the features of respectful and ethical minds change in terms of gender. In order to determine the features of respectful and ethical minds in the learning and teaching environment of the 7th grade social sciences lessons, frequency and percent values were calculated by using the data got from observation forms. Spearman Rho Correlation Coefficient was used in order to determine the relationship between the features of respectful and ethical minds and the success level of social sciences lesson. In order to determine whether there is a significant difference between the levels of the parents' education level and features of respectful and ethical minds of students, one way variance analysis was done. Content analysis was done for the Interview forms of the teachers. The interview forms of the students were compared using average scores in order to present opinions of students on the respectful and ethical minds. The instruments except for success test were developed by the researcher based on the eight criteria for the indicators of respectful mind and five criteria for the indicators of ethical mind. Document analysis, observation, interview forms were used for the collection of qualitative data and scenarios and success test were used for the collection of quantitative data.

According to the findings the most used features in the social sciences curriculums was “appreciate the differences and empathy” and the least ones were “forgiveness/reflective thinking”, “reassurance” and “respect when not in the public eye”

It was found that in the social sciences curriculum the most used features of ethical mind was “fulfilling the responsibilities and working for the public” and the least ones were “helping to others” warning others” and “being honest” .

All of the students have “making fair comments” feature of the respectful mind at the highest level. The high and average success level students have “reassurance” feature at the lowest level. The low success level students have “working for the public” feature at the highest level. The lowest level feature of the students was “fulfilling the responsibilities”

In the respectful mind scenarios; in terms of “respect when not in the public eye” forgiveness/reflective thinking”, “empathy” features, it has been found that girls have more than boys. In the ethical mind scenarios in terms of “being honesty” feature, it has been found that girls have more than boys.

According to scenario results, it has been found that students have acquired the “making fair comments” mostly from their families and they have acquired the other features mostly by themselves. According to scenario results, students have acquired the “working for the public” feature mostly from their parents, and they have acquired the other features of ethical mind by themselves.

It has been found that there is a meaningful relationship between the respectful and ethical mind feature level of students and social sciences success levels.

According to the mother education degree of students; in the “reassurance” related scenarios, the students having primary or below education degree mothers have higher level than the ones having secondary education degree mothers. In the “empathy” related scenarios, students having university and over university education degree mothers have higher level than the ones having secondary and primary education degree mothers. According to mother educational degree; in the scenarios related to ethical mind “being honest” and “working for the public” features, the students having primary or below education degree mothers have higher level than the ones having secondary education degree mothers.

According to the father education degree, in the “identifying the ones who deserve respect” related scenarios of respectful mind features, the students having university and over university education degree fathers have higher level than the ones having secondary education degree fathers. In the results of scenarios related to ethical minds, it has been observed that there is not any meaningful difference in terms of father education degrees.

In the process of the learning environment observation, it has been found that the highest level feature of the respectful mind tried to bring in students is “respect for the differences” in the high success level schools. Also, in the fair and low success level schools, “respect for others” feature is tried to bring in students most. In the process of the learning environment observation, it has been found that the highest level feature of the ethical mind tried to bring in students is “fulfilling responsibilities” in the high and fair success level schools. Also, in the low success level schools, “warning others” feature is tried to bring in students most.

According to the opinions of teachers, in the 7th grade Social Sciences curriculum, the most common features are “empathy” and “respect for differences”. For the teachers, students have “making fair comments” most as a positive respectful mind feature and they have “respect for others” most as a negative respectful mind feature. Teachers know little about the “reassurance” feature of respectful mind. According to the opinions of teachers students have “helping others” most as a positive ethical mind feature and they have “being honest” and “working for the public” most as a negative ethical mind features. Teachers know little about the “working for the public and warning others” features of the ethical mind.

Teachers have stated that they try to make students gain respectful and ethical mind features in the teaching and learning environment by using the ways like “being a model, presenting the learning from experience opportunities, solving the faced problems, sympathy, develop trust”. Examined the teachers’ opinions, they evaluated the respectful and ethical mind features by observation and attitude grades. In the evaluation of respectful and ethical mind features, some teachers stated that they have to be evaluated in the national level and some stated that they should not be evaluated as being objective is difficult.

Teachers expect from colleagues to have respectful and ethical mind features, from candidate teachers to like their jobs, from families to be a good role model, from counseling service to provide school-family corporation, from school director to be organized with teachers, from board of education and discipline to reorganize the social science curriculum in terms of have respectful and ethical mind features and lastly from ministry of national education to solve the economic problems of education system.

According to the interview results of students, they have “reassurance” of the respectful mind feature most and “respect when not in the public eye” respectful mind feature least. According to the students, the respectful mind feature that the public should have most is “reassurance” and the most felt lack of respectful mind feature is “respect for differences”

It has been found that students have gained the features like “respect for differences”, identification of the ones who deserves respect”, “making fair comments”, “reassurance”, forgiving and reflective thinking” from families and they have gained the features like “respect when not in the public eye” by themselves and the feature “empathy” from schools.

According to the interviews with students, the high success level students have “helping others” feature most, the fair success level students have “working for the public” feature most and the low success level students have “helping others” feature most. According to the interviews with students, the high success level students have “warning others” ethical mind feature least, the fair success level students have “fulfilling responsibilities” ethical mind feature least and the low success level students have “being honest and fulfilling responsibilities” ethical mind features least.

According to the high success level students, the most common feature that public should have is “being honest”, according to the fair success level students, the most common feature that public should have is “being honest”, and “fulfilling responsibilities” and for the low success level students, “being honest and helping others”. According to the high and fair success level students, the most needed feature in the public is “respect for the differences” and for the low level students, the most needed feature in the public is “warning others”. In the interviews with the

students, it has been found that students have gained all of the ethical mind features from their families.

The curriculum should include all of the respectful and ethical mind features and also in different levels by intensifying. In addition to this, outside the classes, all of the respectful and ethical mind features should be emphasized in the child clubs. In the teaching and learning process, both teachers and other adults should be a good role model for students.

Key words: Five minds, respectful mind, ethical mind, social sciences curriculums

Advisor: Prof. Nuray SENEMOĞLU, Hacettepe University, Department of Education Division of Curriculum and Instruction

ETİK BEYANNAMESİ

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Özlenen ÖZDİYAR

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada birçok kimsenin ve kurumun katkısı olmuştur. Bunların en başında akademik bilgi ve deneyimleri ile beni yönlendiren, çalışmaya güdüleyen, çalışma boyunca her zaman olduğu gibi hoşgörü ve sevgisini hissettiğim değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Nuray Senemoğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Araştırma süresince bana zaman ayırarak rehberlik eden değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Esed Yağcı ve Yrd. Doç. Dr. Canay Demirhan İşcan'a teşekkür ederim. Çalışmaya, değerli görüşleri ile katkı getiren Doç. Dr. Gülgün Bangir Alpan'a ve Doç. Dr. Eda Gürten'e teşekkür ederim. Araştırmaya uzman görüşleri ile katkı getiren Prof. Dr. Fatma Hazır Bıkmaz, Doç. Dr. Nurdan Kalaycı, Doç. Dr. Sevgi Turan, Dr. Tülay Üstündağ Öğr. Gör. Dr. Sıddıka Demirtaş, Yrd. Doç. Dr. Neşe Öztürk Gübeş, Dr. Tolga Erdoğan, Dr. Nur Çakır, Dr. Suzan Beyza Kaptı, Arş. Gör. Dr. İlkay Aşkın Tekkol, Dr. Özge Işık, Arş. Gör. Tarık Başar ve Arş. Gör. İpek Derman'a teşekkür ederim.

Araştırma süresi boyunca sağlıklı bir şekilde gözlemlerin yapılmasına, ölçme araçlarının geliştirilmesine ve analizlerin yapılmasında pek çok araştırmacının, öğrencinin ve öğretmenin katkısı olmuştur. Bu çalışmaya katkı getiren fakat etik açıdan doğrudan ismini veremediğim Milli Eğitim Bakanlığı'nda görev yapan öğretmen, öğrenci ve yöneticilere teşekkürlerimi sunarım. Araştırmanın ön gözlemlerinde bulunarak, uzman görüşlerini paylaşarak katkı getiren Arş. Gör. Dr. Özge Can Aran'a; araştırmanın asıl gözlemlerinde bulunan, uzman görüşlerini paylaşan, ölçme araçlarının uygulanmasında yardımcı olan, senaryoların puanlanmasında ve analizlerin yapılması aşamalarında, teze dair her an benimle görüş/önerilerini paylaşan ve dostluğuyla destek olan Arş. Gör. Zeynep Şen'e, senaryoların puanlanmasında ve dostluğuyla destek olan Arş. Gör. Tülin Acar'a, asıl gözlemlerde katkı getiren Arş. Gör. Ahmet Altındağ ve Dr. Mustafa Altındağ'a ve ölçme araçlarının uygulanması, analizlerin yapılması aşamasında ve her an benimle görüş/önerilerini paylaşan ve dostluklarıyla bana destek olan Öğr. Gör. Dr. Nazan Sezen Yüksel ve Arş. Gör. Dr. Nilay Neyişçi'ye teşekkür ederim. Araştırmanın analizlerinde katkı getiren Doç. Dr. Nuri Doğan, Yrd. Doç. Dr. Bilge Uzun Başusta, Arş. Gör. Ceylan Gündeğer, Arş. Gör. Çiğdem Akın Arıkan ve Arş. Gör. Sakine Göçer Şahin'e teşekkür ederim. Çeviri ve uzman görüşü ile destek olan Eğitim Programları ve Öğretim ABD Doktora Öğrencisi Demet Gülsoy Özmat'a ve ismini sayamadığım Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nde görev yapmış/yapan tüm araştırma görevlisi arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Varlıkları ile desteklerini her zaman yanı başımda hissettiğim aileme teşekkür ederim.

Özlenen Özdiyar

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	viii
ETİK BEYANNAMESİ	xiii
TEŞEKKÜR.....	xiv
İÇİNDEKİLER.....	xv
TABLolar DİZİNİ	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xx
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	16
1.3. Problem Cümlesi	16
1.3.1. Alt Problemler.....	17
1.4. Sayıtlar	17
1.5. Sınırlılıklar	17
1.6. Tanımlar.....	18
1.7. Araştırmanın Kuramsal Temeli	19
2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	27
3. YÖNTEM	42
3.1. Araştırmanın Yöntemi	42
3.2. Çalışma Grubu.....	42
3.2.1. Nicel Veriler için Çalışma Grubu	42
3.2.2. Nitel Veriler için Çalışma Grubu	44
3.3. Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi ve Verilerin Toplanması	45
3.3.1. Doküman Analizi Formu	47
3.3.2. Senaryolar	47
3.3.3. Başarı Testi	50
3.3.4. Gözlem Formu.....	53
3.3.4. Görüşme Formları	55
3.4. Verilerin Analizi	57
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	62
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma	62
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma	69
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma	73
4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma	78
4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma	87
4.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma.....	88
4.7. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma.....	96
4.8. Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma	101
4.8.1. Saygılı ve Etik Zihin Özelliklerinin Sosyal Bilgiler Programlarında yer alması.....	101

4.8.2. Öğrencilerin Saygılı Zihin Özelliklerine Sahip olma durumları	104
4.8.3. Saygılı ve Etik zihin özelliklerin eğitim durumlarında kazandırılması..	109
4.8.4. Saygılı ve Etik zihin özelliklerin değerlendirilmesi	111
4.8.5 Saygılı ve Etik Zihin Özelliklerinin Kazandırılmasına Yönelik Öneriler	114
4.9. Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma.....	129
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	145
5.1. SONUÇLAR.....	145
5.2.1. Araştırmaya Dönük Öneriler.....	149
5.2.2 Uygulamaya Dönük Öneriler	149
KAYNAKLAR.....	151
EKLER DİZİNİ	158
EK 1. ETİK KURUL ONAY BİLDİRİMİ.....	159
EK 2. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI İZİNİ.....	160
EK 3. DOKÜMAN ANALİZİ FORMU.....	161
EK 4. SENARYOLAR	162
EK 5. SOSYAL BİLGİLER DERSİ BAŞARI TESTİ	168
EK 6. EĞİTİM DURUMLARI GÖZLEM FORMU	177
EK 7. ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMU	178
EK 8. ÖĞRENCİ GÖRÜŞME FORMU	180
EK 9. ORJİNALLİK RAPORU.....	181
ÖZGEÇMİŞ	182

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1: Çalışma Grubunda yer alan Öğrencilerin Cinsiyet ve Okul Başarı Düzeylerine Göre Dağılımı	43
Tablo 3.2: Çalışma Grubundaki Öğretmenlerin Cinsiyet, Mezun Oldukları Okul Türü ve Kıdeme Göre Dağılımı.....	44
Tablo 3.3: Çalışma Grubundaki Öğrencilerin Cinsiyet ve Okul Başarı Düzeylerine Göre Dağılımı	45
Tablo 3.4: Veri Toplama Araçları ve İlgili Oldukları Alt Problemler	45
Tablo 3.5: Saygılı ve Etik Zihin Ölçüt ve Alt Ölçütleri.....	46
Tablo 3.6: Dereceli Puanlama Anahtarı.....	48
Tablo 3.7: Başarı Testi Deneme Formunda Yer Alan Maddelerin Ünitelere ve Düzeylere Dağılımı.....	50
Tablo 3.8: Başarı Testi Deneme Formu Madde İstatistikleri	51
Tablo 3.9: Başarı Testi Nihai Formu Madde İstatistikleri	52
Tablo 3.10: Başarı Testi Nihai Formu Test İstatistikleri	53
Tablo 3.11: Gözlem Yapılan Okullar, Dönemler ve Süreleri	55
Tablo 4.1: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Kazanımlar, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumları.....	62
Tablo 4.2: Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Kazanımları, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumlarının Kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri	63
Tablo 4.3: Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Kazanımları, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumlarının Kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri	64
Tablo 4.4: Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Kazanımları, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumlarının Kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri	65
Tablo 4.5: Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Kazanımları, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumlarının Kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri	66
Tablo 4.6: Tüm Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Kazanımları, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumlarının Kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri.....	67
Tablo 4.7: Senaryo sonuçlarına göre saygılı zihin kazanma düzeyleri	69
Tablo 4.8: Senaryo sonuçlarına göre etik zihin kazanma düzeyleri	71
Tablo 4.9: Cinsiyete göre Saygılı Zihne yönelik Senaryo sonuçlarının ölçütlere göre karşılaştırılması (Bağımsız gruplar için T-testi)	74
Tablo 4.10: Cinsiyete göre Etik Zihne yönelik Senaryo sonuçlarının ölçütlere göre karşılaştırılması (Bağımsız gruplar için T-testi).....	76
Tablo 4.11: Saygılı Zihin özellikleri kazanma ortamları frekans ve yüzdeleri.....	78
Tablo 4.12: Tek Örneklem için Kolmogorov-Smirnov Testi Analizi	87
Tablo 4.13: Saygılı ve Etik zihin alan özellikleri ile Sosyal Bilgiler dersi başarısı arasındaki ilişki	88
Tablo 4.14: Eğitim düzeylerine göre anne ve babaların eğitim durumlarına ilişkin Betimsel İstatistik.....	88
Tablo 4.15: Anne eğitim durumlarına göre Saygılı zihin özelliklerine ilişkin senaryoların sonuçları	89
Tablo 4.16: Anne eğitim durumlarına ilişkin Saygılı Zihin senaryolarının Post-Hoc sonuçları.....	90
Tablo 4.17: Anne eğitim durumlarına göre Etik zihin özelliklerine ilişkin senaryoların ANOVA sonuçları.....	90

Tablo 4.18: Anne eğitim durumlarına ilişkin Etik Zihin senaryolarının Post-Hoc sonuçları.....	91
Tablo 4.19: Baba eğitim durumlarına göre Saygılı zihin özelliklerine ilişkin senaryoların ANOVA sonuçları.....	92
Tablo 4.20: Baba eğitim durumlarına ilişkin Saygılı Zihin senaryolarının Post-Hoc sonuçları.....	92
Tablo 4.21: Baba eğitim durumlarına göre Etik zihin özelliklerine ilişkin senaryoların ANOVA sonuçları.....	93
Tablo 4.22: Saygılı Zihin özelliklerine ilişkin gözlem sonuçları ile ilgili frekans ve yüzde sonuçları	97
Tablo 4.23: Etik Zihin özelliklerine ilişkin gözlem sonuçları ile ilgili frekans ve yüzde sonuçları.....	98
Tablo 4.24: Öğretmen Görüşlerine göre Saygılı Zihin Ölçütlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim programlarında yer alma frekans ve yüzdeleri (n:23).....	102
Tablo 4.25: Öğretmen Görüşlerine göre Etik Zihin Ölçütlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim programlarında yer alma frekans ve yüzdeleri (n:23).....	103
Tablo 4.26: Öğretmen görüşlerine göre, öğrencilerin Saygılı zihin özelliklerine sahip olma durumu (n=23)	104
Tablo 4.27: Öğretmen görüşlerine göre, öğrencilerin Etik zihin özelliklerine sahip olma durumu (n=23).....	107
Tablo 4.28: Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerin eğitim durumlarında kazandırılmasına yönelik görüşleri	110
Tablo 4.29: Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerin değerlendirilmesine yönelik görüşleri	112
Tablo 4.30: Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerin kazandırılmasına yönelik önerileri	115
Tablo 4.31: Öğrencilerin Saygılı Zihne Sahip Olmalarına, Toplumdaki Önemine ve Toplumdaki Varlığına Yönelik Algıları (n=30)	129
Tablo 4.32: Cinsiyete göre öğrencilerin Saygılı Zihne sahip olmalarına yönelik algıları (n=30).....	130
Tablo 4.33: Cinsiyete göre öğrencilerin Saygılı Zihnin Toplumdaki önemine yönelik algıları (n=30).....	132
Tablo 4.34: Cinsiyete göre öğrencilerin Saygılı Zihnin Toplumdaki varlığına yönelik algıları (n=30).....	133
Tablo 4.35: Öğrencilerin Etik Zihne Sahip Olmalarına, Toplumdaki Önemine ve Toplumdaki Varlığına Yönelik Algıları (n=30).....	135
Tablo 4.36: Cinsiyete göre öğrencilerin Etik Zihne sahip olmalarına yönelik algıları (n=30).....	136
Tablo 4.37: Cinsiyete göre öğrencilerin Etik Zihnin Toplumdaki önemine yönelik algıları (n=30).....	137
Tablo 4.38: Cinsiyete göre öğrencilerin Etik Zihnin Toplumdaki varlığına yönelik algıları (n=30).....	138
Tablo 4.39: Öğrenci görüşlerine göre Saygılı Zihni Kazanma Ortamları	139
Tablo 4.40: Öğrenci görüşlerine göre Etik Zihni Kazanma Ortamları	140

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1: Öğrencilerin Farklılıklara Saygı Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	80
Şekil 4.2: Öğrencilerin Diğerlerine Saygı Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	80
Şekil 4.3: Öğrencilerin Saygıyı Hak Edeni Ayırt Etme Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	81
Şekil 4.4: Öğrencilerin Haklı Eleştiride Bulunma Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	81
Şekil 4.5: Öğrencilerin Gözler Üstünde Olmadığında Saygı Gösterme Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	82
Şekil 4.6: Öğrencilerin Güven Verme Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	82
Şekil 4.7: Öğrencilerin Affetme-Yansıtıcı Düşünme Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	83
Şekil 4.8: Öğrencilerin Empati Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267) ...	83
Şekil 4.9: Öğrencilerin Dürüst Olma/Açıklık Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	84
Şekil 4.10: Öğrencilerin Toplum için Çalışma Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	84
Şekil 4.11: Öğrencilerin Sorumluluklarını Yerine Getirme Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	85
Şekil 4.12: Öğrencilerin Diğerlerini Uyarma Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	85
Şekil 4.13: Öğrencilerin Diğerlerine Yardım Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267).....	86

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

1. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi, sayılılar, sınırlılıklar, tanımlar ve kısaltmalar üzerinde durulmuştur.

1.1. Problem Durumu

Birey ne için yaşar? Belki de yüzyıllardır aranan yanıtlardan biri olan bu soru, tüm insanlığın yaşamına yön vermiştir. Bu soru sadece bireylerin yaşamına yön vermekle kalmamış, bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerine de bir anlam katmıştır. Bireyler; iyi, kötü kavramlarına yükledikleri anlamlarla davranışlarını belirlerler. Başta felsefeciler olmak üzere, din bilimciler, davranış bilimciler ve siyaset bilimciler iyi ve kötüyü araştırmış ve disiplinlerinin iç dinamikleri açısından bu kavramları yorumlamışlardır. Bu araştırmacıların ortak noktaları ise bireyin kendine ve toplumun iyiliğine çalışması yönünde olmuştur. İster tarım toplumu, ister sanayi, isterse bilim ve teknolojiye gelişmelerin içerisinde yaşayan bireyden oluşan toplumlardan beklenen, bireyin kendisi ve yaşadığı toplumun refahı için çalışması; iyi insan ve iyi bir vatandaş olmasıdır. İyi insan ve iyi vatandaş kavramları değişmese de içinde bulunulan koşullara göre yapılması beklenen davranışları değişmektedir.

1960lardan günümüze dünya çapında ekonomik, toplumsal ve politik devrimleri ile birlikte bir ahlaki bir devrimden söz edilebilir(Selsam, 1995). İyi insan ve iyi vatandaş (Yücel, 1962), aynı zamanda Saygılı ve Etik davranan bireyler anlamına gelmektedir. Örneğin bilimsel ve teknolojik çalışmaların gerçekleşmesi sırasında saygı ya da etik unsurları göz ardı etmek toplumları istenmeyen sonuçlara götürebilir. Bu nedenle yapılan çalışmalarda öncelikle bireylerin, toplumun ve çevrenin hatta gelecek nesillerin sağlıklı yaşam koşulları göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında, bireylere sunulan eğitim ortamları diğerlerine saygı duymaya ve etik davranmaya teşvik edecek şekilde planlanmalıdır. Diğer bir deyişle eğitim ortamlarının düzenlenmesinde sadece bilginin salt alıcıları olarak görülen öğrenciler değil etik ve saygı süzgecini kullanan bireylerin yetiştirilmesi önem taşımaktadır.

İçinde bulunduğumuz çağ, çığ gibi büyüyen bilgi artışı karşısında işbirliği yapmayı gerekli kılmaktadır. Bu durumda, sağlıklı insan ilişkilerinin kurulması ve işbirliğinin sağlanabilmesi için Saygılı ve Etik Zihin özelliklerine sahip olmak büyük önem

taşımaktadır. Farklı disiplinlerde çalışan pek çok bireyden bir araya gelip disiplinlerarası çalışmalar yapmaları beklenmektedir. Birbirlerinden disiplin türü, düşünce yapısı, çalışma biçimi, inanç şekli ve kültürel birikim gibi açılardan farklı olan insanların bir ürün ortaya koyabilmesinde saygı ve etik bir nevi birleştirici unsur olarak işbirliğini ve istenen ürünü ortaya koyarken gözle görülmeyen fakat ortaya çıkan işi büyük ölçüde belirleyen bir etki yapmaktadır. Bu nedenle kendisi gibi düşünmeyen bireylere de saygı duyan ve işini en iyi şekilde tamamlayarak tüm insanlığın iyiliğini gözeten etik bireyler yetiştirebilmek için eğitim programlarının sağlayacağı katkı göz ardı edilemez. Geliştirilen ve uygulanan programların öğrencilerin sadece bilgiye ulaşmasını değil aynı zamanda bilgiye ulaşırken, bilgiyi kullanırken ve ürün elde ederken saygı ve etik değerleri de dikkate alması gibi duyuşsal hedefler içermesi hayati önem taşımaktadır (Gardner, 2006); Senemoğlu (2013a).

Gelecek nesillerin sağlıklı birer birey olarak yetişmesi için, bilgi ve becerinin yanı sıra duyuşsal özelliklerin nitelikli bir şekilde kazandırılması da sağlanmalıdır (Senemoğlu & Kurç, 1999). Okullarda uygulanan programlar incelendiğinde, duyuşsal özelliklere bilişsel alan özellikleri kadar öncelik verilmediği görülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 12.07.2004 tarih ve 114, 115, 116, 117 ve 118 sayılı kararları ile ilköğretim okullarınının 1.-5. sınıfları için hazırlanan Türkçe, Matematik, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ile Fen ve Teknoloji derslerinin öğretim programlarındaki bilgi yükünün azaltılarak, öğrencinin bilişsel ve duyuşsal yaş özelliklerine uygun hale getirilmesi kabul edilmiştir.

Bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçları arasından toplum ve kültürün incelenmesi ile bir bireyin o toplum ve kültürde ihtiyaçlarını dengeli ve en iyi şekilde gidererek yaşayabilmesi için uygun davranışların neler olacağı belirlenebilir (Ertürk, 1998). Gelecek nesilleri yetiştirirken “Öğrenciler hangi özelliklere sahipler/sahip olmalı ve bu özellikler nasıl kazandırılıyor?” şeklindeki bu soruların yanıtı gerek yetişek tasarısının gerekse yetişek tasarısı doğrultusunda hazırlanan öğretme-öğrenme sürecinin derinlemesine olarak incelenmesi sonucunda ortaya çıkarılabilir.

Demokratik sistemin sürdürülebilirliği, temel hak ve özgürlükler, eşitlik, hoşgörü, hakikat talebi, toplumsal sorumluluğun bilincinde olmak, ötekine saygı ve diğerkâmlık gibi demokratik kültürün temel değerlerini içselleştirmekle mümkün

olabilir (Kırık, Usta, & Olsson, 2014). Sağlıklı insan ilişkilerinin hakim olduğu bir dünya için, öğrencilerden gelecekte sahip olması beklenen nitelikler arasında başarılı, mutlu, sorumluluk sahibi ve diğerlerine saygılı olmaları beklenmektedir. Bizi bu anlayışa yönelten unsur; günümüzde karşılaşılan istenmeyen olaylar yüzünden, insani değerleri tekrar gözden geçirmemiz gerektiğidir.

Küreselleşmenin etkisi ile hemen her alanda bir değişme yaşanmaktadır. Yaşanan değişimle birlikte insanlar ve insan yapısı sistemler de değişime ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal yaşamda görülen değişme başta değerler olmak üzere anlayışları, alışkanlıkları, ilişkileri, tutum ve davranışları, beklentileri, yaşam standartlarını etkilemekte, birey ve toplum yaşamında köklü dönüşümlere yol açmaktadır. Bilim ve teknolojinin önderliğindeki değişme, insansı sistemler üzerinde kalıcı etkiler yaratırken toplumsal kurumları, ve bunların kültürel yapılarını, ilişkilerini, işleyiş düzenlerini de derinden etkilemektedir (Uluğ, 2009). Oysa ki gelecekte farklılıklara saygı ve etik değerlere sahip olma ile belli bir disipline hakim olma, sentez yapabilme ve yaratıcılığın etkisi çok daha güçlü olacaktır. Bunun için de akademik başarının yanı sıra saygı ve etik konularında da istendik özellikler kazanmış bireyler, gelecekte toplumu insanlığın mutluluğuna duyarlı hale getirecek ve daha yaşanılır bir dünyaya ulaşmak için gayret gösterecektir.

Öğretim programlarının hedefleri belirlenirken saygı ve etik gibi özellikler göz ardı edilmemelidir. Ayrıca bu özelliklerin, öğretim hizmetinin niteliğini artırırken de nasıl planlanacağına tasarlanması gerekmektedir. Dinamik bir süreç olan program geliştirme her aşamasıyla bu özelliklerin kazandırılmasında önem teşkil etmektedir. Diğerlerine saygı duyan ve etik değerlere sahip bireylerin topluma kazandırılmasına yönelik çeşitli çalışmalara odaklanılması gerekli görülmektedir.

Bu çalışmada ilköğretim yedinci sınıf düzeyine kadar Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı ve Etik zihin özelliklerini kazandırmaya ne derecede yer verildiği ve öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerine ne düzeyde sahip olduğu araştırılmıştır. Araştırmanın sonunda, öğretim programlarında Saygılı ve Etik zihin ile ilgili ihtiyaç duyulan özelliklerin geliştirilmesinde dikkate alınacak unsurlara ilişkin önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca Saygılı ve Etik zihin alanlarının akademik başarı ile olan ilişkisi ve anne-baba eğitim durumları ile Saygılı ve Etik zihin arasında anlamlı bir fark olup olmadığı da belirlenmiştir. Bu bağlamda bu

çalışmanın Gardner (2006)'ın beş zihin alanının içerisinde yer alan Saygılı ve Etik zihnin öğretim programları içerisinde yeterince yer almasına ve buna yönelik yeni çalışmalar yapılmasına yön vererek öğrencilerin Saygılı ve Etik zihne sahip bireyler olarak yetiştirilmesinde olumlu bir etkisinin olacağı umulmaktadır.

Bireylerin gelecekte daha mutlu, başarılı olabilmeleri; gerek kendi toplumu gerekse tüm dünya için yarar sağlamaları için bazı alanlarda daha donanımlı yetişmesini gerektirmektedir. Bu alanlar bireyin, var olan bilgiyi yönetebilmesi, bilgiler arasında anlamlı ilişkiler kurabilmesi, yeni karşılaştığı durumlar karşısında çözüm bulabilmesi, karşılaştığı farklılıklara saygı duyabilmesi ve ahlaki sorumluluklarını yerine getirmesi ile gelişecektir. Ayrıca, etkili birer düşünür olabilme, sürdürülebilir bir dünyaya katkı sağlama, barışçıl olma, bildiklerinden yola çıkarak daha ileri noktalarda yaratıcılığını kullanabilme, hem kendi kültürünün farkına varma hem de diğer kültürlerle saygı duyma da büyük öneme sahiptir.

Howard Gardner 2006'da yayımlanan Beş Zihin Alanı (Five Minds for The Future) isimli kitabında geleceği inşa edecek beş zihin alanı üzerinde durmaktadır. Bu zihin alanları; disiplinli zihin, sentezleyen zihin, yaratıcı zihin, Saygılı ve Etik zihindir. Gardner bu zihin tiplerine sahip kişilerin, daha önce karşılaşılmamış olaylarla ya da beklenmedik durumlarla başa çıkma konusunda diğer bireylere nazaran daha donanımlı olacaklarını öne sürmektedir. Disiplinli zihne sahip birey; bir ya da bir kaç disipline özgü düşünme biçiminde uzmanlaşır. Disiplinli zihin; okul yıllarında kazanılır, öğrencilerin matematiksel, bilimsel, tarihi ve sanatsal olarak düşünmeyi anlayarak kavramasına yardım eder. Sentezleyen birey; farklı kaynaklardan bilgiyi toplayarak anlamlandırır ve nesnel bir biçimde değerlendirerek bütünleştirir. Sentezleyen zihin, öğrencilerin bilgi içinden önemli olanları seçmesini, seçtiklerini hem kendisi hem başkası için anlamlı olacak şekilde düzenlemesini sağlar. Yaratıcı zihne sahip birey; yeni fikirler ortaya koyar, sorulmamış sorular sorar, yeni düşünme tarzları geliştirir ve sıra dışı sonuçlara ulaşır. Yaratıcı zihin; yeni sorular sorma, yeni çözümler önerme, mevcut biçimleri genişletme ya da ötesine geçen biçimler geliştirmek için mevcut bilginin ve sentezlerin ötesine geçmesini sağlar. Bu üç zihin alanı bilişsel süreç ile ilgiliyken; Saygılı ve Etik zihin kişilerarası ilişkilerle ilgilidir. Gardner (2006) beş zihin alanı ile eğitim uzmanlarının gelecekte yaratmak istedikleri; disiplinli düşünme becerisine sahip, sentezleyen ve yaratıcı düşünme becerisi ile donanmış; aynı zamanda bu

becerileri işe koşarken saygı ve etik kurallarına uyarak topluma yararlı olabilecek bir insan modelini tanımlamaktadır. Saygılı ve Etik zihin sırasıyla açıklanmıştır.

Saygılı Zihin (Respectful Mind)

İlk defa oda müziği çalmaya başladığım zaman, öğretmenim ne demek istediğini açıklamaksızın diğer çalanlara saygı göstermemi söylemişti. Fakat müzisyenler, bunu yapmayı genellikle kelimeleri kullanmaktan çok kulaklarını kullanarak öğrenirler (Sennett, 2005, s. 61).

Gardner (2006) saygılı bireyleri; farklılıkları hoş gören, diğerlerini anlamaya ve işbirliği kurmaya çalışan bireyler olarak tanımlar. Başka bir tanımda ise saygı, diğer insanlara saygılı davranmayı, farklılıklara hoşgörülü olmayı, iyi davranışlarda bulunmayı, kötü sözcükler kullanmamayı, diğerlerinin duygularını düşünmeyi, hiç kimseyi tehdit etmemeyi, incitmemeyi; aşağılamalara, anlaşmazlıklara, sinirli davranışlara karşı barışçıl yaklaşmayı içerir (Josephson, 1998; Tracey, 2004).

Toplum; bireyin karakterini, insanların saygı kazanma ya da kazanamamalarına dayanan üç yolla şekillendirir. İlk yol, *kendini geliştirmek*, özellikle de beceri ve yetenekleri geliştirmektir. İkinci yol, *kendini önemsemektir*. Ayrıca, kendini önemseme, diğerlerine yük olmamak anlamına da gelir. Saygı kazanmanın sonuncu yolu ise, *diğerlerine geri vermektir*. Bu, bir kişinin karakteri için en evrensel, zaman dışı ve derin itibar kaynağıdır (Sennett, 2005). Bu nedenle program geliştirme çalışmaları yapılırken saygı kazanma yolları göz önüne alınmalıdır. Gençlerimizin etkili ve katılımcı yurttaşlar olabilmelerinde eğitimin önemli bir rol oynaması beklenir. Demokratik bir toplumda var olması gereken değerleri özümsemiş, haklarının ve sorumluluklarının bilincinde, insan hakları, hukukun üstünlüğü, hukuk devleti gibi kavramların temelinde ilke ve değerlere sahip olan ve sahip çıkabilen yurttaşlar, bunlar için gerekli olan bilgi ve becerileri içeren eğitim olanakları oluşturularak yetiştirilebilirler (Gürkaynak ve diğerleri, 1998).

Saygı, bireyin diğerlerine kendisine davranılmasını istediği şekilde davranmasını; insanlara ona nasıl zarar verdikleri ya da yardımcı olduklarını düşünmeksizin, insan oldukları için değer vermesini; diğer insanların kullanmasına izin verdikleri eşyalarını itinalı kullanmasını ve o eşyaları izinsiz kullanmamasını; insanların özerkliklerine saygı göstermesini ve onların kendi yaşamları hakkında iyi seçimler yapma konusunda bilinçli davranmalarını sağlamasını içerir. Ayrıca diğer insanları kullanmama; diğer insanlara hakaret etmeme; onlara kötü muamele yapmama da

bu değere sahip insanların gösterdikleri davranış şekilleridir (Josephson, 2002; Tracey, 2004).

Gardner'a (2006) göre ise saygı bireylerin farklı kişi ve gruplara karşı saygılı olabilmesidir. Aileden başlar. Birey, diğer bireyler ve gruplar arasındaki farklılıkları görür ve bunları hoşgörü ile karşılar. Saygılı zihne sahip birey, "başkalarını" anlamaya çalışır ve onlarla işbirliği yapma yollarını arar. Saygı; başkalarını içinde buldukları koşullar içinde anlamak, gerekli hallerde kendimizi onların yerine koymak, güvenlerini kazanmaya çalışmak, diğerleri ile mümkün olduğunca işbirliği yapmak ve diğerlerinin güvenlerine layık biri olmaya çabalamaktır. Gerçek saygıdan söz edebilmek için insanların gelişigüzel izlenimlerle oluşturulan inançları yerine başkalarını anlamak için çaba göstermesi, alçakgönüllü olması gereklidir. Ancak bu şekilde insanlar arasında olumlu ilişkiler doğacaktır (Gardner, 2006).

Okulun ilk yıllarında saygıyı öğrenmeyi sağlamanın en iyi yolu çocukların, farklı gruplardan gelen kişilerin ortaklaşa çalıştığı, birbirlerini yakından tanıma fırsatı bulunduğu, farklılıkların dostane bir tutumla karşılandığı, farklı bakış açılarının kötü olmadığını keşfedildiği projelerde yer almasıdır. Geldikleri kültürel çevre ve görüşleri ne olursa olsun, arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle anlaşmaya ve çalışmaya gayret eder. Doğumdan itibaren öğrenenleri destekleyici bir çevre gereklidir. Kişiler ve gruplar arası saygı ilişkisini örnekleyen ve teşvik eden kitapların okunması, filmlerin izlenmesi, oyunların oynanması ve gösterilerin yapılması da önemlidir. Orta çocukluk döneminin bittiği ve ergenliğin başladığı dönemde grup üyeliği ve grup çatışmaları konusuna uzun süre ayrılmalıdır. Öğrenciler, farklı grupların geçmişte ne tür bir ilişki içinde olduklarını bilmeli ve bunlar arasında gelecekte üretken bir ilişkinin nasıl kurulacağı üzerine düşünmelidir. Bu nedenle ergenliğe giriş dönemindeki bireylerin edebi yapıtları okumaları, ülkeler tarihini incelemeleri, farklı bölgelerin sanat eserlerini araştırmaları sağlanabilir(Gardner, 2006).

Kamuya açık yerlerde nasıl davranacağını bilen ama dikkateler üzerinden çekilince peşin hükümler içeren şakalar yapan ve olumsuz davranışlarda bulunan kişiler için sahte saygı söz konusudur. Sahte saygı, insan ilişkilerini belirleyen bir kabul olmayıp sadece belirli zaman ve durumlarda sınırlıdır. Bir diğer sahte saygı ise politik doğruculuktur. Eğer bir kişi bir grubun tüm üyelerine karşı, sadece o grubun üyesi oldukları için saygı gösteriyor ve grup üyeleri arasında hiç ayırım

yapmıyorsa bu bir saygı göstergesi değildir. İnsanları bir birey olarak anlamaya ve onlara samimi bir şekilde yardımcı olmaya çalışmak saygılı bir tutumdur. Saygılı bir birey bunu herkese eşit oranda gösterir. Grup bazında düşünmekten mümkün olduğunca kaçınır. Hak ettiğini düşündüğü kişileri eleştirir. Yargısının yanlış olabileceği olasılığını göz önünde bulundurur. Karşı tarafın, davranışlarını saygıyı yeniden hak edecek şekilde düzelttiğinin farkına varır.

Farklılıklara saygı duyan kişiler yetiştirmek için; iyi örnekler gösterilmeli, sevecen bir tutum sergilenmelidir. Öğretmenlerin kendi doğru tavırları ile örnek olması gerekir. Öğrenciler, öğretmenlerin birbirlerine, diğer yetişkinlere ve öğrencilere nasıl davrandıklarına dikkat ederler. Öğretmen tarafından seçilen kitaplar, şemalar, örnekler; bu malzemelerin nasıl ele alındığı ve özellikle de hangi malzemelerin seçilmediğinin veya zamanından önce devre dışı bırakıldığının da öğrenciler üzerinde önemli bir etkisi vardır. İş yaşamında ise; bir grubun üyeleri birbirlerine soru sormaya, çeşitli seçeneklerin potansiyel kar ve zararlarını hesaplamaya, kendininkinden farklı görüşleri de savunmaya teşvik edilmelidir; böyle bir yaklaşım hem hiyerarşiye karşı koyar, hem de hemen kabul edebilecek bir kararın çıkmasını sağlayabilir (Gardner, 2006).

Saygılı zihin incelendiğinde; farklılıklara saygı, diğerlerine saygı, saygıyı hak edenin ayırt etme, haklı eleştiride bulunma, gözler üstünde olmadığında saygı gösterme, güven verme, affetme, yansıtıcı düşünme ve empati ölçütlerinden oluştuğu görülmektedir. Alanyazın incelemesi ve Gardner'ın Saygılı ve Etik zihin alanı ile ilgili çalışmaları incelenerek araştırmacı tarafından belirlenen saygılı zihin ölçütleri sırasıyla açıklanmıştır.

1. Farklılıklara saygı: Farklılıklara saygı; bireyin doğuştan getirdiği ya da sonradan edinilen ve değiştirilme olanağı bulunmayan farklılıklarının kabul edilerek saygı gösterilmesidir (KEDV, 2006). Bireylerin kendinden farklı görünenlere, düşünenlere ve davrananlara ilgi göstermesi, onlarla iletişim kurmaya açık olması, farklı bakış açılarını dostane bir tutumla karşılama, bireyler arasındaki farklılıkları görmesi ve saygı göstermesi, farklılıklara karşı hoşgörülü olması, bireyler arasındaki farklılıkları sempati ve yapıcı bir yaklaşımla karşılama farklılıklara saygının birer göstergesidir. Farklılıklara saygı duyan bireyler, ayırım yapmadan işbirliği kurmaya çaba gösterir, insanlara ayırım yapmadan saygı gösterir, ayırt etmeksizin herkesle ortaklaşa çalışmalar yapar. Ayrımcılık yapan bireyler ise

kendilerinden zayıf olanları küçümser, dışlar, alay eder, görmezden gelir, hırpalar, hor görür (Gardner, 2006). Ayrımcılık yapma duygusal bir zorbalık türüdür (Kapçı, 2004).

Farklılıklara saygı eğitimi; çocuğun bir insan olarak doğuştan sahip olduğu yaşama ve büyüme, gelişme ve eğitim, korunma ve katılım haklarının yaşama geçirilmesinde, bu hakların önündeki engellerin kaldırılmasındaki çalışmalar bütünüdür (MEB, 2006). Farklılıklara saygılı ve ayrımcılığa karşı eğitim yaklaşımı, çocukların çok erken yaşlarda farklılıkları algılayabildikleri, insanların belirli özelliklerinin değişik bir biçimde, yani 'iyi', 'güzel' veya 'kötü', 'çirkin' olarak nitelendirildiğini fark ettikleri düşüncesinden yola çıkmaktadır (KEDV, 2006).

Ayrımcılığa karşı eğitim; çocukların olumlu öz kimlik oluşturması, çevresiyle empati kurmayı öğrenmesi, ayrımcılığı ve tek düzeliği tanıması ve bunların üzerine gitmesi gerektiği, önyargı karşıtı öğretim programları çerçevesinde çocuklarla çalışmasını kapsar. Ayrıca yetişkinler çocuklarla çalışmalarında ayrımcılık ve ön yargı içeren kelimeleri kullanılmamalıdır. Çoğu zaman eğitimcinin dikkatli davranışıyla içinde ayrımcılık ve ön yargı içeren ifadelerin bulunduğu anlık olaylar ve durumları göz ardı etmeyip konu olarak ele alıp üzerinde konuşarak yönlendirmek gerekmektedir. Bu sayede çocuklar diğer insanlarla empati kurarak ilgilenmeyi ve haksızlıklar karşısında haksızlıkların üstüne gitmeyi öğrenebilirler (Üner, 2011).

2. Diğerlerine saygı: Refshauge ve Wales (2004)'e göre; saygı, bireyin kendini kabulünü ve farklılıklarının doğurgularını içselleştirmesiyle yakından ilgili bir kavramdır. Bireyin herkese adil bir şekilde saygı göstermesidir. Sadece insanlara değil diğer canlılara, doğaya, tarihi ve kültürel mirasa da değer vermektir, insanlara bir grubun üyesi oldukları için değil, bir birey olarak saygı duymak, onları samimi bir şekilde anlamaya ve yardımcı olmaya çalışmaktır. Okulda, iş yaşamında ve sosyal yaşamda diğerleri ile anlaşmaya ve birlikte çalışmaya gayret etmektir. Bireyin, ait olduğunu düşündüğü grup bazında düşünmekten kaçınması diğer bir diğer deyişle bireyin dahil olduğu grubun doğruları dışında kendi doğru bulduğu düşüncelerine göre de hareket edebilmesidir (Gardner, 2006).

Bireyin bir kişinin niteliklerini dikkate almadan ait olduğu gruba karşı tepkisel davranması, kaba davranışlar sergilemesi, karşısındakilerin sözünü kesmesi, yol

vermemesi, diğer insanları rahatsız, huzursuz ya da tedirgin etmesi gibi davranışlarda saygısızlık göstergeleridir. Bireyin kendine nasıl davranılmasını istiyorsa diğerler insanlara benzer şekilde davranması da toplumumuzda kabul gören bir saygı tanımıdır (Gardner, 2006).

3. Saygıyı hak edeni ayırt etme: Saygıyı belirleyen unsurlar; görgü kuralları, gelenekler ve bireyin karşısındaki bireyde saygı duymaya değer bir nitelik bulması ile de ilişkilidir. Saygı duyulan bireylere bakıldığında olumlu kişilik özellikleri nedeniyle toplum tarafından saygıdeğer buldukları görülmektedir. Bu bireylere, topluma örnek olan olumlu nitelikleri sebebiyle saygı duyulmaktadır. Örneğin; yaptığı bilimsel çalışmalarla toplumun ve dünyanın refahına katkı getiren bir bilim insanına niteliklerinden dolayı toplum tarafından saygı duyulmaktadır. Bu nedenle saygı için hak edilen bir özelliktir de denilebilir. Bu ayrımı fark eden ve bu yönde davranan bireyler de saygılı kişilerdir denilebilir (Gardner, 2006).

Hak etmediği halde kendinden daha güçlü ve üstte olanlara hürmet gösterme, hak ettiği halde sırf kendinden düşük bir statüde olduğu için karşısındakine saygı göstermeme, gereksiz yere kendinden üst kidede olan bireyleri övme ya da sadece kendinden zayıf, güçsüz olduğu için birini yerden yere vurma da saygısızlık göstergeleridir (Gardner, 2006).

4. Haklı eleştiride bulunma: Hak ettiğini düşündüğü kişileri eleştirmek, saygılı bireyin örnek davranışlarındandır. Bireyin şahit olduğu haksızlıklar karşısında eleştiride bulunmasıdır. Burada bireyin sadece kendine yapılan haksızlıklara karşı sessiz kalmaması değil diğer bireylere de yapılan haksızlıklara tanık olduğunda sessiz kalmamasıdır (Gardner, 2006).

5. Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme: Bireylerin, bulunulan ortamda herhangi bir kontrol mekanizması, yetkili ya da sorumlu bir kişi bulunmasa da saygılı davranmasıdır. Saygılı olmanın içselleştirilmesidir. Örneğin; öğrenci için öğretmen sınıfta yokken, sürücü için trafikte kamera ya da radar olmadığında gözlenebilir. Kamuya açık yerlerde nasıl davranılacağını bildiği halde, dikkatler üzerinde olmadığında olumsuz davranışlarda bulunma, ön yargı içeren şakalar yapma bu ölçütün saygısızlık göstergeleridir (Gardner, 2006). Toplumun kuralları süper ego yoluyla kişiliğin bir parçası haline gelir. Böylece kişi dışardan onu

gözleyenler olmadığı durumlarda da kendi kendisinin gözcüsü olarak o toplumun ahlak kurallarına uyar (Kağıtçıbaşı, 1999).

6. Güven verme: Güvenilir olma, diğer bireylerin güvenlerine layık olmaya çabalama, güvenle oluşan bir uyum içinde birlikte yaşamayı öğrenmektir. Verilen sözün tutulmaması, takım arkadaşlarını yarı yolda bırakmak, bir grup çalışmasında üzerinde düşen görevi yerine getirmemek bireylerin güvenini sarsan saygıdan uzak bazı davranışlardandır (Gardner, 2006).

7. Affetme, Yansıtıcı düşünme: Affetme, kişinin kendi kendisine veya başkalarının kişiye yaptığı olumsuz davranışlardan sonra bireyin kendisine, diğerlerine ve duruma özgü olumsuz duygulardan sıyrılıp, nötr duygulara sahip olması olarak ifade edilebilir (Eraslan Çapan & Arıcıoğlu, 2014). Karşı tarafın, davranışlarını saygıyı yeniden hak edecek şekilde düzelttiğinin farkına varmaktır. Saygılı birey, affetme kapasitesini geliştirmeye çalışır. Aynı zamanda, saygılı birey, yansıtıcı düşünebilir. Diğer bir deyişle, kişisel ilkelerine göre hareket eder, ilkelerinden sapıp sapmadığını kontrol eder, sapma varsa düzeltmeye çabalar. Bu bireyler, yargılarının yanlış olabileceği olasılığını göz önünde bulundururlar. Diğer taraftan sorgulamadan hoş görmek ya da karşı taraf hatasını düzelttiği halde affetmemek de istenmeyen davranışlardandır (Gardner, 2006).

8. Empati: Empati, bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır (Dökmen, 2004). Başkalarını içinde buldukları koşullar içinde anlama, diğerlerini anlamaya çalışma, gerekli durumlarda kendini diğerlerinin yerine koyma birer saygı göstergesidir (Gardner, 2006).

Etik Zihin (Ethical mind):

Etik kelimesinin sözlük anlamlarından biri ahlak felsefesidir. Felsefenin 'ödev', 'yükümlülük', 'sorumluluk' ve 'erdem' gibi kavramları analiz eden, 'doğruluk' veya 'yanlışlık' ile 'iyi' veya 'kötü'yle ilgili ahlaki yargıları ele alan, 'ahlaki eylem'in doğasını sorgulayan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalıdır (TDK, 2015). Etik birey ise; çalışma alanıyla ilgili olarak kişisel çıkarlarının ötesinde toplumun esenliği için çalışır (Gardner, 2006).

Etik birey, yaşadığı bölgenin ve dünyanın vatandaşı olarak rolünü anlamaya çalışır. Etik bireyler, becerikli, sorumluluk sahibi, işlerine bağlıdırlar. Kişi, içinde

bulunduğu topluluğun gurur duyacağı belli özelliklere sahip olması gerektiğine inanır ve erdemli bir topluluğun oluşması için çaba sarf eder. Kişinin işine odaklanması ya da kendini çevreleyen topluluğa adanması da etik bakış açasını yansıtır. Etik yönelim evde başlar (Gardner, 2006).

Çocuklar, anne babalarının yaptıkları işle gurur duyup duymadıklarını, amirleriyle ve meslektaşlarıyla nasıl konuştuklarını, çalışmanın onlar açasından katlanılan bir eylem mi, yoksa yaşam amacı taşıyan bir durum olduğunu fark eder. Çocuklar anne babalarının bir vatandaş olarak neler yaptığına dikkat ederler. Evin dışındaki yetişkinler de çocukları etkiler. Bu insanları taklit ederler. Meslek seçme aşamasına gelen gençler ilgilendikleri alanda çalışan yetişkinleri özel bir incelemeye alırlar (Gardner, 2006).

İyi bir çalışan mesleğinin gerektirdiği bir dizi ilke ve değere sahiptir. İyi çalışan bu ilkelere göre hareket edip etmediğini sorgular; bunlardan saptığında önlemini alarak davranışını düzeltir. İyi çalışan şeffaftır, açık olur, yaptığını gizlemez. Öğretmenler önemli rol modelleridir. Çocuklar öğretmenlerinin davranışlarını; mesleklerine olan yaklaşımlarını, amirlerini, iş arkadaşları ve yardımcılılarıyla kurdukları iletişim şekillerini; öğrencilere nasıl davrandıklarını ve en önemlisi öğrencilerin sorularına, yanıtlarına ve ödevlerine nasıl tepki verdiklerini gözlemlerler. Öğrenciler bilginin yapıcı kullanıma sunulabileceğini görürse, okul çalışmasından keyif alabilirler ve bunu anlamlı bulabilirler (Gardner, 2006).

Etik eğitiminde; etik ve etik dışı davranışları ele alan örnek olayları ele almak, etik kuralları aşılayan ders programları hazırlamak, etik davranışlar sergileyen insanları örnek olarak göstermek önemlidir. Ayrıca; iyi çalışmalar yapmak için rehberlik eden dört faktör vardır.

1. Misyon: Bireyin bir hedefi olması ve mesleğinin amaçlarını bilmesi
2. Modeller: İyi çalışmalar yapan bireyler, iyi çalışmaları anlatan kitaplar ve diğer iletişim araçlarının olması gibi
3. Ayna testi–kişisel değerlendirme: İyi çalışmalar yapmak isteyen bireyin, “İyi bir çalışan mıyım? değilsem neler yapmalıyım?” gibi kendini değerlendiren sorular sorması

4. Ayna testi–Mesleki sorumluluk: Sahip olunan mevkiinin verdiği yetkiye dayanarak ve tecrübelerine güvenerek iş arkadaşlarının neler yaptığını takip etmesi gerektiğinde onlara hesap sorması(Gardner, 2008)

İyi bir vatandaş olmaya aday olan birey; üyesi olduğu toplumun hedefini ve bu hedefe en doğru şekilde nasıl ulaşabileceğini; toplumdaki olumlu ve olumsuz rol modellerini; aynada kendine baktığı zaman vatandaş olarak görevlerini ne derecede yerine getirdiğini; toplumun diğer üyelerini vatandaşlık görevlerini yerine getirmek için nasıl teşvik edebileceğini araştırır (Gardner, 2006).

Amerika'daki Ulusal Eğitim Birliği'nin (The National Education Association) etik kodları incelendiğinde iki tür koda rastlanmaktadır (NEA, 1975). Biri öğrenci, diğeri de mesleğe bağlılık boyutudur.

Öğrencilere yönelik Etik Kodlar

Öğrenciye karşı yükümlülüğünü yerine getirirken eğitimci; Öğrenme sırasında öğrenciyi makul olmayan eylemlerle sınırlamamalıdır. Çeşitli bakış açılarına ulaştığında makul olmayan bir şekilde reddetmemelidir. Öğrencinin ilerleyişini kasıtlı olarak durdurmamalı ya da saptırmamalıdır. Öğrenciyi öğrenmeye zarar veren durumlardan korumalı ya da sağlıklı ve güvenli ortamlar sunmalıdır. Öğrenciyi kasıtlı olarak sıkıntıya sokmamalı ya da aşağılamamalıdır. Irk, renk, mezhep, cinsiyet, ulusal köken, medeni durum, politik ve dini inanç, ailevi, sosyal ve kültürel geçmişi ya da cinsel eğiliminden dolayı haksız yere; kimseyi bir program dışında tutmamalı kimsenin yararına olacak bir durumu inkar etmemeli herhangi bir öğrenciye herhangi bir ayrıcalık vermeme gibi temellere dayanmalıdır. Kişisel çıkarı için öğrencilere karşı mesleki ilişkilerini kullanmamalıdır. Mesleki bir amaç veya yasal bir durum gerekmedikçe, mesleki hizmet sırasında öğrencilerle ilgili bilgileri açığa çıkarmamalıdır.

Mesleğe Bağlılık açısından Etik Kodlar

Mesleğin yükümlülüklerini yerine getirmek için eğitimci, kasıtlı olarak yanlış açıklamada bulunmamalı, yetkisini ya da yeterliğini kötüye kullanmamalıdır. Mesleki yeterliklerini kasıtlı olarak yanlış bir şekilde tanıtmamalıdır. Karakter, eğitim ve diğer özellikler açısından yetersiz olduğu bilenen kişilerin mesleğe girişi desteklenmemelidir. Profesyonel bir pozisyon için aday olanlara bile bile hatalı bilgi vermemelidir. Uygun olmayan bir eğitim ortamında eğitimci olmayan birine

yardımcı olmamalıdır. Mesleki bir amaç ya da kanuni bir zorunluluk olmadıkça meslektaşları ile ilgili bir bilgi vermemelidir. Bir meslektaşı hakkında yanlış ve kasıtlı bir bildirimde bulunmamalıdır. Mesleki karar ya da bir eylemini etkileyecek hediye, bağış ya da iyilik kabul etmemelidir (NEA, 1975). Alanyazın incelemesi ve Gardner'ın Saygılı ve Etik zihin alanı ile belirlenen etik zihin ölçütleri sırasıyla açıklanmıştır.

- 1. Dürüst olma/Açıklık:** Bireylerin kişisel çıkarları pahasına doğruları söylemesidir. Şeffaf ve açık olmak, yaptıklarını gizlememek de açıklıktır (Gardner, 2006). Dürüstlük, birey için onun başka bireyler ırklar ve insanların zararına yaşamında hiç bir duyum ya da zevk duyamamasıdır. Bunun sonucu olarak başka insanlar maddi ve manevi olarak acı çektikleri sürece bireyin mutlu ve hoşnut kalamaması demektir. Dürüst yaşamak şunları gerektirir. Başkalarının iyiliğini istemek, diğer bir deyişle hiç kimsenin zarar görmesini istememek. Kişisel çıkarlarına karşı olsa bile iyilik yapmak. Her ne amaçla olursa olsun, iyiliğe ihanet etmemektir (Selsam, 1995).
- 2. Toplum için çalışma:** Yaşadığı toplumun ihtiyaç ve talepleri üzerine düşünme, toplumun iyi bir üyesi olmaya çalışma, bireysel çıkarların ötesinde toplum için çalışma, topluma hizmet eden çalışmalardan keyif alma, herkesin esenliği için özveriyle çalışma, vatandaş olarak görevlerinin farkına varma, yurttaş rolüne uygun davranma, iyi bir vatandaş olmak için çaba gösterme bu ölçütün göstergelerindedir (Gardner, 2006).
- 3. Sorumluluklarını yerine getirme:** Hak, görev ve sorumluluklarını bilme, öğrenci/çalışan olarak yükümlülüklerini bilme, öğrenci/çalışan olmanın anlamını bilerek iyi çalışmalar yapma, sorumluluk sahibi olma, işine/görevine bağlı olma, becerikli olma, işine odaklanma etik ölçütler arasında sıralanabilir (Gardner, 2006).
- 4. Diğerlerini uyarma:** Toplumun diğer üyelerini vatandaşlık görevlerini yerine getirmeleri için teşvik etme, görevini yapmayanları uyarma, gördüğü yanlışlar karşısında gerekli birimi haberdar etme bu ölçütün göstergelerindedir (Gardner, 2006).

5. Diğerlerine yardım: Farklı bireylerin yer aldığı etkinlik, hizmet ve yardım çalışmalarında yer alma, ihtiyacı olanlara yardım etme bu ölçütün göstergeleri arasında sayılabilir (Gardner, 2006).

Saygı ve Etik zihin birbirini tamamlayan iki özelliştir. Gardner (2006) göre başkalarına saygı göstermeyen ahlaklı bir kişi düşünmek olanaksızdır. Başkalarına gerçekten saygı gösteren genç insanlar büyük bir olasılıkla ahlaklı çalışanlar ve sorumlu yurttaşlar olur. Saygı, hayatın ilk yıllarında başlarken, etik ergenlikle ve sonrasında başlar. Etik birey, kendisini bir mesleğin üyesi olarak kabul eder ve bu rolü yerine getirmek için nasıl davranması gerektiğini sorgular. Kendisini yaşadığı bölgenin ve dünyanın vatandaşı olarak görür, nasıl davranması gerektiği üzerinde düşünür.

Bu nedenle mevcut öğretim programları ve öğretme öğrenme süreçleri incelenerek; kazanımların, etkinlik örnekleri ve sınav durumlarının ve öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin alan özelliklerinin düzeyinin tespit edilerek araştırmanın sonuçları doğrultusunda öğretim programları ve öğretme-öğrenme sürecinde ihtiyaçların belirlenmesi ve buna yönelik iyileştirme çalışmalarının yapılmasına gereksinim duyulmuştur. Alanyazın incelendiğinde saygı ve etik zihne yönelik çalışmaların yeterli olmadığı, diğer taraftan saygı ve etik zihin özellikleri ile ilişkilendirilebilecek değer eğitime ve karakter eğitime yönelik bazı çalışmalara rastlanmaktadır. Yapılan çalışmalara bakıldığında; Aktepe ve Yel (2009) öğretmenlerin değer yargıları, Atbaşı (2007) Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde yaşanan güçlükler, Başcı (2012) Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitimi, Baydar (2009) Sosyal Bilgiler dersinde değerlerin kazanılması, Beldağ (2012) Sosyal Bilgiler dersinde değerlerin kazanılma düzeyi, Çalışkan (2014) Sosyal Bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi, Çengelci (2010) Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitimi, Çomaklı (2015) Sosyal Bilgiler dersinde değer öğretimi, Durgut (2014) Sosyal Bilgiler dersinde çocuk hakları, Erköse (2007) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarının değerlendirilmesi, Ersoy (2013) Sosyal Bilgiler dersi ile bütünleştirilmiş karakter eğitimi programının geliştirilmesi, Gömleksiz ve Cüro (2011) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerler, Kılcan (2009) Sosyal Bilgiler dersinde değer öğretimi, Kınasakal (2012) Sosyal Bilgiler dersinde değer kazanımı, Koç (2007) vatandaşlık ve insan hakları eğitiminde evrensel değerler, Mentiş (1997) Sosyal Bilgiler dersinde duyuşsal amaçlar, Öztürk (2009)

Sosyal Bilgiler dersine yönelik öğretmen görüşleri, Subaşı (2014) Sosyal Bilgiler eğitimi, Tepecik (2008) Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk, Yiğittir (2009) Sosyal Bilgiler dersinde değer kazanımı ve (Zengin, 2014) Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı drama kullanımının değerlere etkisini belirlemek amacıyla yapılmış çalışmalar görülmektedir. Yapılan çalışmalar incelendikten sonra Saygılı ve Etik zihin özelliklerine Sosyal Bilgiler dersinde ne düzeyde yer verildiğinin belirlenerek eksikliklerin tamamlanması ihtiyacının ortaya çıktığı görülmüştür.

Problem durumu ortaya konulduğunda, bu araştırmada Gardner (2006)'ın da belirttiği gibi öğrencilerde küçük yaşlarda başlayan saygılı zihne karşın etik zihin özelliklerin ergenlik ile oluşmaya başladığı göz önüne alınarak öğrenciler yedinci sınıf düzeyinde, saygı ve etik zihin alan ölçütlerinin en fazla yer verildiği disiplinlerden biri olan 4-7nci sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları, öğrencilerin saygılı ve etik zihin özelliklerine düzeyde sahip olduğu incelenmiştir.

Bu araştırmada Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Genel Amaçları arasında yer alan; özgür, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip, lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilen, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eden, yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyan, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi bilen, meslekleri tanıyan, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemini ve her mesleğin gerekli olduğuna inanan, farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyen, değişim ve sürekliliği algılayan, bilimsel ahlâkı gözetken, katılımın önemine inanan, yaşamını demokratik kurallara göre düzenleyen bireyler yetiştirmeyi hedefleyen (MEB, 2009) Sosyal Bilgiler öğretim programları 4-7nci sınıf kazanımları, etkinlik örnekleri ve sınav durumları Saygılı ve Etik Zihin özellikleri açısından incelenerek kazandırılma düzeyleri ve öğrencilerin saygılı ve etik zihin özelliklerine ne düzeyde sahip olduğu incelenmiştir. Araştırmanın geniş bir bakış açısı ile incelenmesi için öğrenci gözlemleri, öğrenci ve öğretmen görüşleri de alınarak araştırma derinleştirilmiştir. Çalışma bu yönüyle, yetişmekte olan bireylerin daha nitelikli bireyler olmasına dönük arayışlara katkı getirebileceği düşüncesiyle önemli görülmektedir. Ayrıca,

çalışmanın bir benzerinin Türkiye’de bulunmaması nedeniyle alana ve gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalara katkı getirmesi umulmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı ve Etik zihin özelliklerine yer verilme düzeyini ve öğretme-öğrenme ortamlarında Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin gözlenme düzeyini ortaya koymaktır. Gardner (2006) beş zihin tipinin kazandırılması için en uygun dönemin gelişimin belirli evrelerinde ortaya çıktığını iddia eder. Zihin alanları arasında ilk öğrenilenin saygı, ardından disiplinli zihin, sentezleyen zihin ve son olarak da etik zihin olduğunu belirtir. Öğrenciler, ortaokul ve lise döneminde soyut, bağımsız düşünme becerisi kazanmaya başlar ve yetişkinlere benzer hale gelir (Gardner, 2006; Senemoğlu, 2013b). Bu nedenle araştırma kapsamına alınan öğrencilerin yedinci sınıf düzeyinde olmalarına karar verilmiştir. Saygılı ve Etik zihin özelliklerini en çok Sosyal Bilgiler dersinde gözlemlenmenin mümkün olduğuna karar verilmiştir. Bu sebeple Sosyal Bilgiler dersi çalışma kapsamına dahil edilmiştir. “Saygılı ve Etik zihin alanına ilişkin düzeyimiz nedir? Saygılı ve Etik zihni geliştirmek toplumun refahı, bireyin gelişimi, ülkenin kalkınması ve çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaşabilmeyi nasıl sağlar?” gibi soruların cevaplarını bulmak, geleceğe ışık tutacaktır (Başar, 2003).

Saygılı ve Etik zihin özelliklerini belirlemek üzere farklı veri toplama araçları kullanılarak araştırmanın derinleştirilmesine çalışılmıştır. Bu sayede hem öğretim programları açısından, hem öğrenciler hem öğretmenler hem de gözlemler yapan araştırmacılar açısından elde edilen bulguların yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Araştırmanın bulgularının, Saygılı ve Etik birey yetiştirmek üzere geleceğin planlanmasında söz sahibi olan kurum ve kişilerin gerçekleştireceği çalışmalara yol gösterici olacağı umulmaktadır.

1.3. Problem Cümlesi

İlköğretim yedinci Sınıf sonuna kadar Saygılı ve Etik zihin özellikleri ne düzeyde kazandırılmaktadır?

1.3.1. Alt Problemler

1. İlköğretim yedinci sınıf sonuna kadar Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan hedeflerin (kazanımlar), eğitim ve sınav durumlarının Saygılı ve Etik zihne ilişkin kapsadığı özellikler nelerdir?
2. İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi düzeyde göstermektedirler?
3. İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özellikleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
4. İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi ortamlarda ve kimlerden kazanmaktadır?
5. İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özelliklerine sahip olma düzeyi ile akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
6. Anne babaların eğitim düzeylerine göre öğrencilerin Saygılı ve Etik özelliklere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
7. İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinde Saygılı ve Etik zihin özellikleri eğitim durumlarında ne düzeyde gözlenmektedir?
8. Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere Saygılı ve Etik zihin özelliklerin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri nedir?
9. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazanılmasına ve önemine ilişkin öğrenci görüşleri nedir?

1.4. Sayıtlar

1. Veri toplama araçlarının geliştirilmesinde kendilerine başvuru uzmanların görüşleri yeterlidir.
2. Öğrenci ve öğretmenlere sorulan sorulara verilen yanıtlar gerçek görüşleri, yapılan gözlemler de gerçek davranışları yansıtmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırma, Howard Gardner'ın "Gelecek için Beş Zihin Alanı" adlı çalışmasındaki Saygılı ve Etik zihin özellikleri ile sınırlıdır.
2. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin incelenmesi Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve 7. sınıf dersi ile sınırlıdır.

3. Veri toplama yolları ve araçlarının nitelikleri ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Saygılı Zihin: Öğrencilerin farklılıklara saygı duyabilmelerini, herkese adil davranmalarını, saygıyı hak edeni ayırt edebilmelerini, haklı eleştirilerde bulunabilmelerini, kimse kendine bakmadığında da saygılı olabilmelerini, güvenilir, affedici, yansıtıcı düşünebilen ve empati kurabilen bireyler olabilmelerini sağlayan zihin alanı.

Etik Zihin: Öğrencilerin dürüst, açık, toplum için çalışan, sorumluluklarını yerine getiren, insanları uyaran ve gerekli durumlarda diğerlerine yardım eden bireyler olabilmelerini sağlayan zihin alanı.

Okul başarı düzeyi: Ankara ili merkez ilçelerinde 2009 yılı Ortaöğretim Kurumları Seçme ve Yerleştirme sınavına göre okullar puan ortalamalarına göre sıralanmış, %27'lik üst ve alt gruplar tespit edilmiştir. Başarı düzeyindeki okullar "üst düzey okul", "orta düzey okul" ve "alt düzey okul" olmak üzere üçe ayrılmıştır.

1.7. Araştırmanın Kuramsal Temeli

Araştırma kapsamında, ilköğretim yedinci sınıf sonuna kadar Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazandırılma düzeyinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu bölümde sırasıyla temel kavramlar ve ahlak gelişim kuramları incelenecektir.

İnsan: Biyo-kültürel ve sosyal bir varlıktır (Ertürk, 1998). Bilinçli ve toplumsal varlık olan insan, doğanın ürünüdür ve yaşam bilimsel evrimin sonucudur (Hançerlioğlu, 2010).

Birey: Diğer insanlara benzer yanları olmakla birlikte, kendine özgü ayırıcı özellikleri de olan tek canlıya verilen addır (Bakırcıoğlu, 2006). Sosyal anlamda birey kavramı, tarihsel bir süreç içinde şekillenmiş ve değişiklik geçirmiştir. Batıda reform hareketi, Rönesans, Aydınlanma Çağı ve 1789 Devrimi bu sürecin önemli kilometre taşları olmuştur. Bunlara ek olarak insan haklarının gelişmesiyle birlikte öz bilinci olan ve kendisinden sorumlu olmayı talep eden özerk birey anlayışına varılmıştır (Bilgin, 2003). Bir birey katıldığı topluluğun öbür üyelerine benzer. Bununla birlikte kendine özgü özellikleriyle onlardan ayrılır. Tarihten bu yana her toplum bireye kendine göre bir anlam vermiştir. Özgür bir birey topluma sıkı sıkıya ya da körü körüne bağlı birey değildir, topluma kendi yetenekleri ve yatkınlıkları ölçüsünde kendi isteğiyle katılır, hakları ödevleriyle, ödevleri haklarıyla belirgindir. Buna göre çağımızda bireylerarası ilişki dıştan düzenlenmiş bir ilişki değil, bireyin etkin gücünü gerektiren bir ilişkidir (Cevizci, 2004).

Bir organizma olarak yaşamına başlayan birey fiziki, sosyal, kültürel çevresiyle etkileşimlerinin ürünü olarak bazı alışkanlıklar kazanır ve bunları diğer insanlarla paylaşır. Organizma olarak birtakım kalıtsal güçler ve doğal ihtiyaçlar ile donanık olan insan, toplumsal bakımdan kültürlenme ile yeniden yaratılmaktadır (Ertürk, 1998).

Vatandaşlık: Yasalarda oy verme, vergi verme gibi tanımlanan belirli hak ve sorumlulukları içerir ve kimi zaman ulusçulukla örtüşür. Vatandaşlık; toplumsal yaşama katılma ve toplum içinde eylem ve davranışlarda bulunma olarak ve bireylerin etkin, bilgili, sorumlu vatandaş olmayı öğrenmesine yardım edecek süreç olarak tanımlanır. Etkili vatandaşı, bireysel ve ulusal olduğu kadar küresel düşünebilen, siyasal ve sosyal konularda katılımcı, barışçı, demokrasinin

değerlerini yaşamına geçiren, meraklı ve ilgili kişi olarak tanımlamak olanaklıdır (Ersoy, 2007).

Değer: İnsanların kişisel istekleri ya da beğenileri olmayıp, grupların ya da toplumların kabul ettikleri, herkes için iyi, herkes için arzulanır olma özelliğine sahip ve toplumlar arası da geçerliliği olan özelliklerdir (Silah, 2005).

Ahlak: Bir toplumsal oluşuma, sınıfa, kesime özgü, tarihsel ve somut olarak belirlenmiş, bunların belli bir topluluğa, sınıfa, devlete ya da tümüyle topluma olan tutumunu kurallandıran törel görüşler, değerler, normlar, ilkeler, ilişki ve davranış biçimlerinin bütünüdür (Çalışlar, 1983).

Saygı: Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram, başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu (TDK, 2015). Bir kişiye, bir düşünüşe, bir eyleme, bir başarıya yüksek değer vermekten doğan özel bir duygu. Özellikle ahlak değerlerine karşı duyulur. Ahlak felsefesinde Kant'la önem kazanmıştır. Kant ahlakın temelini ahlak yasasına saygıda bulur (TDK, 1975). Kant'a göre bireyin saygılı olabilmesi için ahlâksal bakımdan iyi saygı ile ilgili eylem örnekleri vererek, kişinin doğrudan ilgi duymasını sağlamak gerekir (Ürek, 2007).

Saygılı birey; kendisi kadar diğer insanları düşünerek empati kurar, farklılıklara saygı duyar, başkalarının haklarını ihlal etmez, dayanışmayı önemser, ayrımcılığa karşı güçsüzden yana olur, kimseyi küçük görmez, ön yargılı davranmaz, ayırım gözetmez. İnsan yaşamına ve onuruna saygı duymanın temel koşulu, bireylerin kendileri için istedikleri her şeyi başkaları için de istemeleri ve bunların yaşama geçirilmesi için çaba harcamalarıdır (Aşan, 2012). Saygılı birey; Diğer insanların kendine nasıl davranmasını istiyorsa öyle davranır, nazik ve kibardır, diğer insanların ne söylediğini dinler, kimseyi aşağılamaz ve kimse ile alay etmez, zorbalık yapmaz, insanları tanımadan önce karar vermez (GoodCharacter, 2015).

Etik: İnsan eylemeleriyle (yapıp etmeleri-davranışlarıyla) ilgili uyulması istenilen genel geçer kabulleri, değerleri konu olarak inceleyen felsefenin bir alanıdır. Ahlaklı olan, bireye ve topluma yarar sağlar ve görevi gereği, hiçbir çıkar düşünmeden öyle davranan kişi ahlaklıdır. Problem çözen kişiler, ahlaklı kişilerdir. Marksistlere göre, başkasının hakkını yemeyen, emeğe saygı

gösteren, sömürmeyen, haksızlığa karşı çıkan kişi ahlaklıdır. Aristo'ya göre, ortada olan kişi ahlaklıdır. Kendisine yapılmasını istemediğini, başkasına yapmayan insan ahlaklıdır. İnanç sistemine göre ise, Tanrının buyruklarına uyan kişi, ahlaklıdır (Sönmez, 2001).

Eğitimin toplumsal işlevi

Temmuz 1921'de Maarif Kongresini açarken Atatürk, eski dönemlerin dayağa dayanan düzen ve disiplin anlayışı yerine, sevgiye dayanan bir düzen ve disiplin konulmasını ister. "Çocuklarımızı artık düşüncelerini hiç çekinmeden açıkça ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimî düşüncelerine saygı beslemeye alıştırmalıyız. Aynı zamanda onların temiz yüreklerinde yurt, ulus, aile ve yurttaş sevgisiyle beraber doğruya, iyiye ve güzel şeylere karşı sevgi ve ilgi uyandırmaya çalışılmalıdır. Bence bunlar, çocuk terbiyesinde, ana kucağından en yüksek eğitim ocaklarına kadar her yerde, her zaman üzerinde durulacak önemli noktalardır. Ancak bu suretledir ki, çocuklarımız memlekete yararlı birer vatandaş ve mükemmel birer insan olurlar" (Akyüz, 1987).

Millî Eğitim Temel Kanunu'nda belirtildiği gibi "Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek" Türk Milli Eğitimi'nin temel amaçları arasında yer almaktadır (MEB, 2011b). Günümüz dünyasında bilginin hızla artışı, teknolojik gelişmeler, iş alanındaki uzmanlaşmaların artması, küreselleşme gibi değişimler, bireylerin birçok bireyle işbirliği içinde olduğu, ahlaki anlamda gelişmiş, etik kurallar ışığında karar verebilen ve bir arada olduğu bireylere karşı saygılı olabilen bireylerin önemini ortaya çıkarmıştır. Bu bireylerin yetiştirilmesi için ise eğitim önem kazanmaktadır.

Ertürk (1998) tarafından yapılan tanımda eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişim meydana getirme süreci olarak kabul edilir. Sönmez (2001), eğitimi, fiziksel uyarımlar sonucu beyinde istendik biyo-kimyasal değişiklikler oluşturma süreci olarak tanımlar.

Eğitim ister kasıtlı olarak okullarda yapılsın (formal eğitim), isterse gelişigüzel bir biçimde bireyin içinde yaşadığı çevrede yapılsın (informal eğitim), sadece istendik

nitelikte davranış değişmelerinin oluşturulmasını yani geçerli öğrenmeleri kapsar. Formal ya da informal eğitim yoluyla kazanılan kopya çekme, verilen görevi yerine getirmeme, kendisine yapılan eleştirilere katlanamama, yardıma ihtiyacı olana yardım etmeme gibi çeşitli değerlerin göstergeleri olan davranışların zıttı olan bu tür istenmedik davranışlar da, eğitimin hatalı yan ürünü olarak ortaya çıkabilir. Buna göre, eğitimcilerin amacı ise, eğitim sürecinde istenmedik hatalı yan ürünleri en aza indirmek, hatta ortadan kaldırmak ve geçerli öğrenmeleri sağlamaktır (Senemoğlu, 2013b).

Eğitim faaliyetleri yoluyla gizil veya muhtemel uyarıcılar sistemi gibi anlaşılan eğitim ortamında her öğrenci belli eğitim durumlarından geçecek ve belli yaşantılar geçirecektir (Ertürk, 1998). Birey bir toplum içinde doğup yaşayacağı, insanlarla ilişkiler kuracağı, bir meslek sahibi olup bir grubun içinde yaşayacağı, iş başarma zorunda olacağı ve benzeri sosyal zorunluluklarla karşı karşıya kalacağı için, okulda bireyin bunları yapabilecek, başarabilecek temelleri alması gerekir. Bu da programların buna göre düzenlenmesiyle olası görülmektedir. Bunun için eğitim programlarında temel becerilerin kazandırılması esas olmalıdır (Demirel, 2012).

Eğitim programı: hedef, eğitim durumları ve değerlendirme öğelerinden oluşur. Program hazırlanırken önce hedeflerin ortaya konması ve bu hedeflerin öğrenci davranışı yönünde tanımlanması gerekir. Bu işlemlerden sonra, davranışların nasıl geliştirilmesi gerektiği sorusuna yanıt aranır. Bu sorunun yanıtı içerik, öğretim yöntemi, araç ve gereçlerin seçimi ve düzenlenmesini içerir (Bilen, 1999).

Öğretim programı, okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2012).

Bir eğitim programının öğeleri arasında hedefler yani yetiştirilen bireyde bulunması uygun görülen ve eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikteki istendik özellikler yer alır. Hedefler bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor olmak üzere üç alanda ele alınır ve bu alanlarda aşamalı sınıflama ayrıntılarına inilir (Ertürk, 1998). Duyuşsal alan kapsamında yer alan insan özellikleri; ilgi, tutum, özgüven, herhangi bir şeyi sevme (yurt sevgisi, insanlığı sevme ve sayma), ulusal ülkülere bağlılık, fikirlere karşı hoşgörölü olma, çevreyi, araç-gereci temiz tutma, zamanı etkili kullanma, vb. çeşitli duyuş ve davranış tarzlarını, eğilimleri kapsamaktadır. Öğretmenler çoğu

zaman dersleriyle ilgili duyuşsal hedef belirlemezler. Oysa, etkili bir öğretmen, öğrencilerin duyuşsal özelliklerinin Milli Eğitim genel amaçları arasında ağırlıklı bir yere sahip olduğunu, öğretme-öğrenme sürecinde önemli rol oynağını ve bu nedenlerle öğretimi düzenlemede önemle dikkate alması gerektiğinin bilincindedir. Tüm öğretmenler, olumlu duyuşsal özelliklerin gelişimine rehberlik etmelidir (Senemoğlu, 2013b).

Bazı düşünürler okulları gençlere dinsel ve tinsel değerlerin verildiğı, bir kısmı düzen ve kanuna saygının öğretildiğı, bazı düşünürler zihinsel değerlere, liberal sanatlara ve bilimlere veya temel eğitime önem verilen, bir kısım düşünür ise sosyal eleştiri görevi yapan kurumlar olarak kabul eder (Guttek, 2001). Değerler, kişinin yaşadığı toplum tarafından yüksek bir itibara sahip imrenilecek bir gereklilik olarak kabul edilir. Değerler, bireyin karakterine anlam ve güç verir ve yaşamında önemli bir yere sahiptir. Değerler; bireyin kişisel tutum ve yargılarını, karar ve seçimlerini, davranış ve ilişkilerini, hayalleri ve vizyonunu yansıtır. Bu değerler düşünce, duygu ve eylemleri etkiler ve doğru davranmaya rehberlik ederler (Ratnam, 2015).

Toplumun, kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi için, onu oluşturan bireylerin bazı kuralları içselleştirmesi gerekmektedir. Bu kurallardan bazıları, bireyin başkalarıyla nasıl etkili iletişim kuracağı; başkalarını incitmekten nasıl kaçınacağı, genellikle başkalarıyla nasıl iyi geçineceğı, diğer bir deyişle çevresine nasıl etkin bir uyum sağlayacağı ile ilgilidir. Ahlak gelişimi toplumun tüm değerlerine kayıtsız şartsız edilgin bir uyma değil, topluma etkin bir uyumu sağlamak için değerler sistemi oluşturma sürecidir (Senemoğlu, 2013b). Bu bölümden sonra sırasıyla Piaget'nin Ahlak Gelişim Kuramı, Kohlberg'in Ahlak Gelişim Kuramı ve Gilligan'ın Ahlak Gelişimine İlişkin Görüşlerine yer verilecektir.

Piaget'nin Ahlak Gelişim Kuramı:

Piaget, çocuğun bilişsel gelişimi ile ahlaki yargıları arasında ilişki olduğuna inanmaktadır. Piaget'ye göre okulöncesi dönemde, çocuklarda kural kavramı olmadığından, bu dönemde ahlak söz konusu değildir. Bu nedenle ahlak gelişimi, çocuğun işlem öncesi dönemden, somut işlemler dönemine geçtiğı 6 yaşa kadar başlamaz. Piaget, ahlak gelişimini iki dönemde incelemektedir. Bunlar; dışsal kurallara bağıllık dönemi ve ahlaki özerklik dönemleridir (Senemoğlu, 2009).

Dışsal kurallara bağlılık dönemi: Bu dönem 6–12 yaş arasını kapsar. Çocuk kuralların değişmez olduğuna inanmaktadır, kurallara uymayanların otomatik olarak cezalandırılması gerektiğine inanır. Kayıtsız şartsız otoriteye uyma söz konusudur. Bu dönemde çocuğa ebeveyni ve diğer yetişkinler tarafından ne yapması ve ne yapmaması gerektiği söylenir. Kurallara uymamasının doğal sonucunun cezalandırılmak olduğuna inanır. Davranışın gerisindeki nedenler dikkate alınmaz. Böyle bir mantık çocukların, kuralların kesin ve değişmez olduğuna inanmalarına neden olur (Senemoğlu, 2013).

Ahlaki özerklik dönemi: Bu dönemde, çocuğun sosyal dünyası giderek artan akran gruplarıyla genişlemiştir. Çocuğun sürekli diğer çocuklarla etkileşimde bulunması ve işbirliği yapması, kurallar hakkındaki fikirlerinin değişmesine zemin oluşturur ve ahlak ilkeleri değişmeye başlar. Kuralların insanlar tarafından oluşturulduğu ve gerektiğinde değiştirilebileceği bilincine ulaşır. Ceza, artık kuralların ihlal edilmesiyle otomatik olarak uygulanması gereken bir durum değildir. Kuralların ihlal edilme nedenleri de önemlidir. Diğer bir deyişle, yargıda bulunurken kuralları ihlal edenlerin niyetleri ve içinde buldukları durumlar da dikkate alınır (Senemoğlu, 2013).

Kohlberg'in Ahlak Gelişim Kuramı:

Kohlberg'in Ahlaki İkilem yaklaşımına göre, öğretmenin rolü, etik konularda öğrencilere yardımcı olmaktır. Öğretmen öğrencilerin düşünmesini kolaylaştırır, ayrıca ahlaki muhakemesin gelişmesi için gereken ortamı sağlar (Leming, 2000).

Piaget'nin kuramını yeniden inceleyip anlamlandıran Kohlberg çocuklara ahlaki ikilemleri kapsayan belirli durumlar vererek onların bu durumlarda nasıl tepkide bulunacaklarını sorarak ahlak gelişim kuramını oluşturmuştur. Kohlberg, insanların altı yargı aşamasından geçtiğini belirtmiştir. Bu aşamalar:

Gelenek öncesi düzey: Bu düzeydeki çocuk, kültür içinde kabul edilen iyi ve kötü ölçütlerine göre davranır.

Aşama 1. Ceza ve İtaat Eğilimi: Bu düzeydeki çocuklar sadece otoriteye uyar ve cezalandırılmaktan kaçınırlar. Genel olarak olayların dış görünüşüne ve meydana gelen zararın büyüklüğüne bakarak karar verirler. Olayın gerisindeki neden önemli değildir.

Aşama 2. Araçsal İlişkiler Eğilimi: Çocukların kendi ihtiyaç ve isteklerinin karşılanması önemlidir. Ahlaki yargıda bulunacakları zaman, başkalarının ihtiyaçlarını somut bir şekilde dikkate almakla birlikte, hala birinci planda kendileri vardır.

Geleneksel düzey: Birey için aile, grup ve ulusun beklentileri, her şeyden önemlidir. Bu beklentiler yakın ve açık sonuçları düşünülme kabul edilir ve değerlidirler. Kendi ihtiyaçları bazen grubunkilere göre ikinci planda kalır.

Aşama 3. Kişilerarası Uyum Eğilimi: Başkaları tarafından onay görmek, iyi çocuk olmak önemlidir. Ben merkezliliğin azalması ve somut işlemler dönemine girmesiyle çocuk, olaylara başkaları açısından bakabilme özelliği kazanır. Ahlaki yargılarda başkalarının hissettiklerini de dikkate alır.

Aşama 4. Kanun ve Düzen Eğilimi: Akran gruplarının kurallarının yerini, toplumun kuralları ve kanunları alır. Kanunlar soru sorulmaksızın izlenir.

Gelenek sonrası düzey: Bireyin başkaları ve otoriteden bağımsız olarak izlemek istediği ahlak ilkelerini seçtiği ve kendine özgü değer sistemini örgütlediği düzeydir.

Aşama 5. Sosyal Sözleşme Eğilimi: Toplumun kanunları ve değerlerinin görece ve topluma özgü olduğu kabul edilmektedir. Kanunlar, sosyal düzeni korumak, temel yaşama ve özgürlük haklarını güvence altına almak için gerekli görülmektedir.

Aşama 5. Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi: Kişi ahlak ilkelerini kendi seçip oluşturur. Bu ilkeler, adalet, eşitlik, insan hakları gibi bazı soyut kavramlara dayanır. Bireyin haklarına saygı esastır (Senemoğlu, 2009).

Gilligan'ın Ahlak Gelişimine İlişkin Görüşleri:

Gilligan, Kohlberg'in belirttiği gibi kızların erkeklere göre herhangi bir yetersizlik nedeniyle düşük düzeyde bulunmadıklarını; ancak üçüncü düzeyden sonra toplumun beklentilerine ilişkin cinsiyet farklarının açık hale geldiğini belirtmektedir. Kohlberg'in üçüncü aşamasının ahlak gelişim özelliği olan, başkalarına iyilik ve yardım etme başkalarını hoşnut etme vb. özellikler, çoğu toplumda kızlardan beklenen özelliklerdir (Senemoğlu, 2009).

İlköğretim I. kademedeki öğrenciler ilk kez Sosyal Bilgiler alanını öğrenmeye başlamaktadırlar. Bu kademedeki beş zihin alanlarından özellikle disiplinli, sentezleyen ve yaratıcı zihnin temelleri atılmalıdır. İlköğretimin II. kademesi Sosyal

Bilgiler alanında zihni geliştirmeye yönelik saygı ve etik zihni geliştirmeye dönük etkinlikler önem kazanır. Öğrencilerin ilköğretim boyunca kazanacakları davranışlar, onların tüm yaşamlarını etkileyecektir. Bu açıdan ilköğretim Sosyal Bilgiler alan dersleri ğretim programlarının Saygılı ve Etik zihin alanı açısından öğrencilerin sahip oldukları bu zihin alanı becerilerinin hangi düzeylerde olduğunu ve öğretme-öğrenme sürecinde bu becerileri kazandırmak için yapılan etkinlikleri belirlemek önem kazanmaktadır. Bu nedenle, araştırma mevcut programın Saygılı ve Etik zihin alanına yönelik hedeflerine katkıda bulunabilir.

2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde beş zihin alanı ve değerlere ilişkin yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalardan elde edilebilenlerin özetlerine yer verilmiştir. Saygılı ve Etik Zihne ilişkin yapılan araştırma özetleri belli bir sıra içinde verilmiştir. İlk olarak beş zihin alanı ile ilgili araştırmalar, daha sonra saygı ve etik ile ilişkili olan değer eğitimi ve karakter eğitimi araştırmalarının özetleri ele alınmıştır.

Beş Zihin alanına yönelik olarak literatürde çok fazla çalışma yer almamaktadır. Yılmaz (2012) yaptığı çalışmada İlköğretim 6. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Öğrenci Ders Kitabı, Çalışma Kitabı ve Öğretmen Kılavuz kitaplarında yer alan etkinliklerin Beş Zihin modelinde yer alan zihin tiplerini geliştirmeye yönelik olması açısından incelemiştir. 2011-2012 eğitim-öğretim yılında ilköğretim ikinci kademe altıncı sınıflarda kullanılan öğrenci ders ve çalışma kitapları ile öğretmen kılavuz kitabı betimsel analize tabi tutulmuştur. Beş zihin modelini ve alt boyutlarını (disiplin, sentez, yaratıcı, saygı ve etik zihinleri) temsil edecek ölçütler ve bu ölçütlerin ders kitaplarında tespitini sağlayacak maddeler belirlenmiştir. Hazırlanan ölçek ile söz konusu kitaplarda bulunan 285 adet etkinlik, beş zihin modelinde belirtilen zihin tiplerine göre etkinliğin yokladığı özellik dikkate alınarak incelenmiş ve hangi zihin tipine hitap ettiği belirlenmiştir. Toplam etkinlik sayısı üzerinden yüzde ve frekans değerleri hesaplanarak veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; ders kitabının bütünü incelendiğinde tüm öğrenme alanları ve ünitelerde en çok disiplin en az etik zihin alanını geliştirmeye yönelik etkinlik olduğu gözlenmiştir. Çalışma kitabının bütünü incelendiğinde tüm öğrenme alanları ve ünitelerde en çok disiplin en az Saygılı ve Etik zihin alanını geliştirmeye yönelik etkinlik olduğu gözlenmiştir. Kılavuz kitabın bütünü incelendiğinde tüm öğrenme alanları ve ünitelerde en çok disiplin en az yaratıcı zihin alanını geliştirmeye yönelik etkinlik olduğu, etik zihni geliştirmeye yönelik etkinliklere ise yer verilmediği gözlenmiştir.

Stork ve diğerleri (2010) tarafından yapılan çalışmada dekan, bölüm başkanı ve öğretim üyelerinden beş zihin alanı ve sosyal sorumluluklara yönelik olarak sorular belirlemeleri istenmiştir. Araştırmada amaç öğrencilerin beş zihin alanı ve sosyal sorumluluğa yönelik farkındalığı artırmalarına yardımcı olacak soruların sormalarını sağlamaktır. Araştırmada dekanlar, saygılı zihin açısından dekanların rolüne yönelik olarak şu soruları sormuşlardır;

- Programlarımızda yabancı dil, servis öğrenme, yurt dışında eğitim ve diğer kültür deneyimlerinin rolü nedir?
- Hükümet ve karar vericilere yönelik olarak okulda nasıl farklı (öğrenci, fakülte ve toplum) sesler yükselmektedir?
- Saygılı etkileşim becerilerini öğrenciler ve öğretim üyeleri nerede öğrenirler?

Etik zihne yönelik olarak;

- Yöneticilerin rolü ve sorumlulukları neler olmalıdır, farklı organizasyonlar toplumda nasıl rol oynarlar?
- Okuldaki etik kültürü nasıl geliştirip sürdürülebiliriz?
- Akademik politika ve usullerimiz adil ve evrensel bir şekilde uygulanabilir mi?

Araştırmada bölüm başkanları, saygılı zihin açısından bölüm başkanlarının rolüne yönelik olarak şu soruları sormuşlardır;

- Fakülteadaki farklılıklar (sınıf, statü, alt disiplin ve felsefe gibi) arasında nasıl bir topluluk oluşturabiliriz?
- Öğretim üyelerinin öğrencilere ve meslektaşlarına saygılı bir şekilde davranmasını nasıl sağlayabiliriz?
- Öğretim üyeleri öğrencilerin birbirlerine saygı gösterdiği sınıfları ve çevrim içi ortamları nasıl yaratabilir?
- Bana sorun ve endişe ile gelen öğrenci ve öğretim üyelerinin kendilerini rahat hissettiklerinden nasıl emin olabilirim?

Etik zihne yönelik olarak;

- Mezunlarımızın işyerinde karşılaşacağı etik ikilemler ve sosyal sorumluluk soruları nelerdir?
- Derslerimizin içinde etik konular ve sosyal sorumluluklar nasıl ele alınmaktadır?
- Bir bölüm olarak yönetim ve öğretim bakımından değerlerimizden nasıl emin olabiliriz?

Araştırmada öğretim üyeleri, saygılı zihin açısından öğretim üyeliği rolüne yönelik olarak şu soruları sormuşlardır;

- Öğrencilerin bir grup olarak sadece içeriğe değil aynı zamanda sürece odaklanmalarını nasıl cesaretlendirebilirim?
- Öğrencilerin sınıfın içinde ya da dışında birbirine nasıl davrandığını, eğer birbirlerine karşı saygısız davranıyorlarsa nasıl araya girmem gerektiğini nasıl bilebilirim?
- Saygı konusunda sınıfta, çalışma gruplarında ve fakültede yaşanan anlaşmazlıklarda öğrencilere nasıl yardımcı olabilirim?

Etik zihne yönelik olarak;

- Öğrencilerin derslerinde yer alan uzmanlık alanlarına yönelik olarak bulunması gereken etik konuları nelerdir?
- Sınıfımda hangi etik davranışlar ve akademik dürüstlük iletişim yollarını ve modellerini denemeliyim?
- Öğrencilerimi etik ikilemleri ele alırken gerçek hayat durumlarında, okulda, işte ya da simülasyon, durum çalışması ile nasıl cesaretlendirebilirim? şeklinde sorular sorulduğu görülmektedir.

Can Aran (2014) tarafından yapılan çalışmada, fen ve teknoloji dersi öğretim programında disiplinli zihin özelliklerinin ne düzeyde yer aldığı, öğretme-öğrenme ortamlarında bu özelliklerin kazandırılmasına yönelik etkinliklere ne düzeyde yer verildiğinin ve öğrencilerin bu zihin özelliklerini ne düzeyde gösterdiklerinin, ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme tekniklerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Araştırma, Ankara ili merkez ilçelerindeki 2009 yılı Ortaöğretim Kurumları Seçme ve Yerleştirme Sınavı (OKS) başarı puanlarına göre alt, orta ve üst düzey olmak üzere ayrılmış üç okuldaki 486 yedinci sınıf öğrencisi ve bu okullarda görev yapan üç fen ve teknoloji öğretmeni ile 2012-2013 öğretim yılı güz döneminde yürütülmüştür. Araştırmada, derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla; araştırmaya katılan öğrencilerden fen ve teknoloji dersi akademik başarı puanlarına göre, düşük, orta ve yüksek başarı düzeyine ayrılmış öğrencilerin 87'si ile ayrıca çalışılmıştır. Araştırmada fen ve teknoloji öğretim programı disiplinli zihin

özellikleri açısından doküman analizi yoluyla incelenmiştir. Ayrıca disiplinli zihin özelliklerinin ne düzeyde kazandırıldığını belirlemek için öğretim-öğrenme ortamı değerlendirme ölçeği ve gözlem formu; disiplinli zihin özelliklerini öğrencilerin gösterme düzeylerini belirlemek için ise disiplinli zihin ölçeği, performans görevi puanlama anahtarı ($G=0,85$), öğrenci gözlem formu ve öğrenci görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada; (1) Fen ve teknoloji dersi öğretim programında disiplinli zihin özelliklerinden "düşünme biçimi olarak disiplin" boyutu içerisinde yer alan bilim insanı gibi düşünmenin sağlanmasına diğer özelliklerden daha fazla yer verilirken, "yaşam biçimi olarak disiplin" boyutu içerisinde yer alan disiplinli yaşamaya güdülemeye diğer özelliklerden çok daha az yer verildiği, (2) alt, orta ve üst düzey okulların öğretim-öğrenme ortamları arasında, disiplinli zihin özelliklerini kazandırma açısından anlamlı bir fark olmadığı, (3) alt, orta ve üst düzey okullardan seçilen üç sınıftaki öğretim-öğrenme ortamları arasında disiplinli zihin özelliklerini kazandırma açısından anlamlı bir fark olduğu, (4) alt, orta ve üst düzey okullardaki öğrenciler arasında, disiplinli zihin özelliklerini gösterme açısından anlamlı bir fark olmadığı, (5) fen ve teknoloji dersinde düşük, orta ve yüksek başarı düzeyine sahip öğrenciler arasında, disiplinli zihin özelliklerini gösterme bakımından anlamlı bir fark olduğu (6) yedinci sınıf öğrencilerinin Fen ve teknoloji dersinde disiplinli zihin özelliklerine sahip olma düzeyleri ile cinsiyet (kızlar lehine), fen dersine ilgi duyma düzeyleri (ilgi duyanların lehine), fen bilimleri alanı ile ilgili dergi okuma (dergi okuyanlar lehine), televizyon programı izleme (televizyon programı izleyenlerin lehine), internet sitesi kullanma düzeyleri (internet sitesi kullananların lehine) ve anne öğrenim durumları (üniversite mezunu olan annelerin lehine) arasında anlamlı bir fark olduğu, baba öğrenim durumu ve fen bilimleri alanı ile ilgili meslek seçimleri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Altındağ (2015) tarafından yapılan çalışmada yedinci sınıf Matematik ve Fen Bilimleri öğretim programlarında sentezleyen zihin özelliklerine ne düzeyde yer verildiğini, öğretim-öğrenme ortamında öğrencilerin sentezleyen zihin özelliklerini ne düzeyde sergilediğini ve bu düzeyde olmasında öğretmenlerin etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu; 2012 yılına ait Seviye Belirleme Sınavı (SBS) Analiz Sonuçlarına göre Orantısız Tabakalı Amaçlı Örneklem Yöntemi kullanılarak başarı düzeylerine ayrılan Ankara İli devlet

okullarından; düşük, orta ve yüksek başarı düzeyinde üç ortaokulun yedinci sınıf düzeyinde seçilen birer sınıfının öğrencileri ve Matematik ile Fen Bilimleri öğretmenleri oluşturmuştur. Araştırmada; Matematik ve Fen Bilimleri öğretim programlarının sentezleyen zihin özelliklerini ne düzeyde kapsadığı doküman analiz formu; öğrencilerin sentezleyen zihin becerilerini sergileme düzeyleri sentezleyen zihin algı ölçeği, senaryo, gözlem formu ve öğretmen/öğrenci görüşme formu; öğrencilere sentezleyen zihin becerilerini kazandırmaya yönelik öğretmen davranış düzeyi gözlem formu, öğretmen/öğrenci görüşme formu; öğrencilerin akademik başarı düzeyleri Matematik başarı testi ve Fen Bilimleri başarı testi kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmanın sonunda; Yedinci sınıf Matematik ve Fen Bilimleri öğretim programlarının; Giriş, Vizyon ve Temel Yaklaşım bölümlerinde sentezleyen zihin becerilerini kazandırılması hedeflenmesine rağmen, programlarda sentezleyen zihin özelliklerini geliştirmeyi sağlayacak nitelik ve sayıda “kazanımlar”a yer verilmediği, gözlemler sırasında Fen Bilimleri dersinde orta düzey okulun diğer okullara göre daha yüksek düzeyde davranış sergilemesi, görüşmelerde yüksek düzey okul öğretmen ve öğrencilerinin, öğrencilerin davranış düzeylerini düşük görmesi ve düşük düzey okul öğrencilerinin kendilerine yüksek puan vermesi dışında; öğrencilerin sentezleyen zihin becerilerini sergileme düzeyi ve bu becerileri sergileyen öğrenci oranlarının, okulların başarı düzeylerine benzer şekilde sıralandığı, öğrencilerin sentezleyen zihin becerilerini sergilemelerini sağlayan öğretmen davranışlarını, gözlemler sırasında; Matematik dersinde yüksek düzey okul öğretmeni tarafından diğer okullara göre daha yüksek düzeyde sergilendiği, orta ve düşük düzey okul öğretmenlerinin ise birbirine yakın düzeylerde sergilediği; Fen Bilimleri dersinde ise orta düzey okul öğretmenin diğer okullara göre yüksek düzeyde, yüksek düzey okul öğretmenin ikinci sırada ve düşük düzey okul öğretmenin en düşük düzeyde sergilediği gözlenmiştir. Görüşme sonuçlarına göre ise Fen bilimleri dersi için gözlem sonuçlarıyla benzer sıralamaya sahipken Matematik dersi için gözlemlerin tam tersi sıralamaya sahip olduğu, yüksek ve orta düzey okul öğrencilerinin sentezleyen zihin becerilerini sergileme düzeyleri ile akademik başarıları arasında anlamlı ilişkilerin olduğu, düşük düzey okulda ilişkilerin anlamlı olmadığı görülmüştür.

Beş zihin alanına yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde, Yılmaz (2012) Fen ve Teknoloji Dersi öğretim programlarında en az yer verilen etkinliklerin Saygılı ve Etik Zihne ilişkin olduğu, Stork ve diğerleri (2010) dekan, bölüm başkanı ve öğretim üyelerinin beş zihin alanına yönelik görüşlerini aldıklarını fakat öğrencilerin görüşlerine yer vermedikleri, Can Aran (2014) Fen ve Teknoloji dersinde Disiplinli Zihin, (Altındağ, 2015) ise Matematik ve Fen bilimleri derslerinde Sentezleyen Zihin konusunda çalıştıkları görülmüştür.

Saygılı ve Etik zihne yönelik olarak değer eğitimi, karakter eğitimi ve etik ve affetme ile ilgili bazı çalışmalar bulunmaktadır. Araştırmalar incelendiğinde; öğretmen ve öğrenci görüşlerine yer verildiği, programların ve ders kitaplarının incelendiği ve hazırlanan programların etkililiğine bakıldığı görülmektedir.

Thornberg ve Oğuz (2013) yaptıkları çalışmada İsveç ve Türkiye’de görev yapan öğretmenlerle değer eğitimi ile ilgili görüşmeler yapmışlardır. Bu görüşmelerden elde edilen sonuçlar şöyledir: Öğretmenler öğrencilerin en çok ilişkilere dayalı öğrenmelere sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir. Diğer bir deyişle, öğrencilerin diğerlerine davranış şekillerini belirleyen değerler üzerinde durmuşlardır. Bunlar; diğerlerine saygı gösterme, diğerlerine nazik ve hassas davranma, empati gösterme, kendine nasıl davranılmasını istiyorsa diğerlerine de o şekilde davranma, sevecen olma, hoşgörülü olma, diğerlerine yardım, diğerlerine adil ve dürüst davranma ve diğerlerini rahatsız etmeme/zarar vermeme şeklinde sıralanmıştır.

Aladağ (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, ilköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde uygulanacak olan değer öğretim programının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma ve gösterme düzeyine etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada, deney ve kontrol gruplarının kendi içinde ve aralarında nicel verilere dayalı karşılaştırılmalarının yanı sıra, katılımcılardan daha derinlemesine veriler elde etmek amacıyla nitel araştırma desenleri de kullanılmıştır. Sonuçlarda, deney grubu ve kontrol grubu öğrencilerin uygulama sonrası sorumluluk değerine ilişkin, Sorumluluk Ölçeği, Bilişsel Düzey Ölçeği ve Duyuşsal Düzey Ölçeğinden elde etmiş oldukları puanlar arasında deney grubu lehine anlamlı fark bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni açısından, öğrencilerin Sorumluluk Ölçeği ve Bilişsel Düzey Ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamış, ancak Duyuşsal Düzey Ölçeği son test puanları arasında deney

grubunda kız öğrenciler lehine anlamlı fark bulunmuştur. Deney grubunda, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri değişkeni açısından, sadece öğrencilerin Sorumluk Ölçeği son test puanları ile anne eğitim düzeyi arasında ve Bilişsel Düzey Ölçeği son test puanları ile ailenin gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Diğer değişkenler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Öğrenciler ile görüşmelerden elde edilen bu sonuçlar, uygulanan programın deney grubu öğrencileri üzerinde olumlu bir etki yaptığını göstermektedir. Aynı zamanda bu sonuç araştırmanın nicel verilerini de desteklemektedir. Veliler ile yapılan görüşmelerde, programın öğrenci üzerinde olumlu etkilerini gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Deney grubunun öğretmeni ise yapılan görüşmede, uygulanan programın öğrenciler üzerinde olumlu yönde etki ettiğini ifade etmiştir.

Demirhan İşcan (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın amacı, ilköğretim düzeyinde, “evrensellik” ve “iyilikseverlik” değerlerini kazandırmaya yönelik hazırlanan değerler eğitimi programının; öğrencilerin değerlerle ilgili bilişsel davranışlarına, duyuşsal özelliklerine ve değerleri gösterme düzeylerine etkisini saptamaktır. Araştırmada deney grubu öğrencileri, kontrol grubu öğrencilerine göre, programın uygulanması sırasında değerlere ilişkin daha fazla olumlu nitelikte davranış sergilemiştir. Araştırmaya katılan öğrenciler, kendilerini tanımlamalarına, ilişkilerini sürdürmelerine ve korumalarına hizmet ettiği için toplumdaki kuralları, normları, değerleri vb. tanımakta/ayırt etmektedirler. Araştırmada, değerler eğitimi programı uygulamasına katılan öğrencilerden kız öğrenciler, bilişsel davranışlar ve değerleri gösterme düzeyleri bakımından, erkek öğrencilere göre daha başarılı olmuşlardır. İlköğretim düzeyinde Türkçe, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji dersleriyle bütünleştirilerek uygulanan programda, bu programa katılan öğrencilerin değerlere ilişkin puanları ile söz konusu derslere ait yılsonu notları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde ilişki ortaya çıkmıştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin değerleri kazanma düzeyleri ile söz konusu derslere ilişkin başarıları arasında anlamlı ilişkiler olduğu belirtilmiştir.

Örenel (2005) tarafından yapılan “Öğretmenlerin mesleki etik ilkeleri kapsamındaki davranışlarının *ilköğretim* ve ortaöğretim öğrencilerinin algılarıyla değerlendirilmesi” başlıklı Yüksek Lisans tezinde; İlköğretim ve orta öğretim öğrencilerinin, öğretmenlerinin mesleki etik ilkelere uygun davranış

davranmadıklarına yönelik düşüncelerini belirlemek amaçlanmıştır. Öğrencilerin buldukları öğretim kademeleri ile öğretmenlerinin “Adalet, Dürüstlük, Saygı, Güven, Mesleki Sorumluluk, Mesleki Yeterlik, İnsan Hakları, Sevgi, Örgütsel Bağlılık” boyutlarındaki meslek ilkelerine uygun davranışları arasında bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile öğretmenlerinin “Adalet, Dürüstlük, Saygı, Güven, Mesleki Sorumluluk, Mesleki Yeterlilik, İnsan Hakları, Sevgi, Örgütsel Bağlılık” boyutlarındaki meslek ilkelerine uygun davranışları arasında bir ilişki bulunamazken; öğrencilerin buldukları öğretim kademesi değişkenine göre bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları öğrencilerin öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun mesleki etik ilkelere uygun davranışlar sergilediklerini ve düşündüklerini ortaya koymuştur.

Erk (2009) tarafından yapılan *“Etik açıdan ilköğretim Sosyal Bilgiler eğitimi programının eleştirel olarak değerlendirilmesi”* başlıklı doktora tezinde; Sosyal Bilgiler dersi eğitimi; Sosyal Bilgiler dersinin ne anlama geldiği, Sosyal Bilgiler dersinin amaçları, içeriği ve mevcut değerlendirmenin nasıl yapıldığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu değerlendirmenin ardından mevcut sorunlar incelenmiştir ve Sosyal Bilgiler dersinin AB üyeliğine hazırlanan Türkiye için önemine yer verilmiştir. Mevcut Sosyal Bilgiler dersi incelendikten sonra etik kavramı ele alınmıştır. Etiğin anlamı ve diğer bilimler ve öğretilerle olan ilişkisine değinilmiştir. Etik kavramını içine alan bir Sosyal Bilgiler dersinde, mevcut durumdan farklı olması gereken amaçlar, içerik ve değerlendirme süreçleri ele alınmıştır. Çalışmada alan yazında Sosyal Bilgiler ve etik eğitimi konu alan araştırmalar ve kaynaklar incelenmiştir.

Baydar (2009) *“İlköğretim beşinci sınıf Sosyal Bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan sorunların değerlendirilmesi”* başlıklı yüksek lisans tezinde, İlköğretim Beşinci Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerin (adil olma, sorumluluk, dayanışma ve tarihsel mirasa duyarlılık) eğitimi araştırılmıştır. Beşinci sınıf öğrenci ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyi ve ailelerin öğrenim düzeylerinin öğrencilerin değerleri kazanım sürecinde etkileri Adana ili merkez ilçelerinde (Seyhan-Yüreğir) yer alan 20 okulda araştırılmıştır. Araştırmada farklı sosyo-ekonomik düzeyde bulunan okullar seçilip öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerini belirlemek amacı ile beşinci sınıf öğrencilerinden oluşan örnekleme her değer için farklı öykülerden oluşan (adil olma, sorumluluk,

dayanışma, tarihsel mirasa duyarlılık) ahlaki ikilem formları uygulanmıştır. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri göz önüne alınarak değerleri kazanım düzeyleri karşılaştırılmıştır. Araştırmada 82 tane beşinci sınıf öğretmeni ile anket çalışması yapılmıştır. Ankette değer kazanımı sürecinde öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar ve öğrencilerin değerleri kazanım düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ankete katılan öğretmenlerden dokuzu ile görüşme yapılmıştır. Görüşme sürecinde öğretmenlere değer öğretiminde yaşanan güçlükler, öğrenci değer kazanımına programın, aile öğrenim düzeyinin ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin etkisi ile ilgili sorular sorulmuştur. Öğrenci ve öğretmenlerle yapılan çalışmaların sonuçları benzerlik taşımaktadır. Öğrencilere uygulanan ahlaki ikilem formlarına göre sosyo-ekonomik düzeyin değer kazanımında farklılık yaratmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin adil olma, sorumluluk, dayanışma ve tarihsel mirasa duyarlılık değerlerini kazanım düzeyleri Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre ikinci düzey olan geleneksel düzeyde yer almaktadır. Öğretmenler ise öğrencilerin değer kazanımında yetersiz olduklarını ve bunun ailelerin öğrenim düzeylerinden kaynaklı olabileceğini belirtmişlerdir. Alt sosyo-ekonomik düzey ve üst sosyo-ekonomik düzey öğrencilerin değer kazanımında kimi zaman olumlu bir etken iken, kimi zaman olumsuz etken olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre öğrencilerin değer kazanımı Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre genel olarak olması gereken düzeydedir. Ancak yüksek öğrenimi tamamlamış ailelerin çocukları değer kazanımında öğrenim düzeyi düşük velileri olan öğrencilere göre daha başarılı oldukları belirlenmiştir.

Erken (2009) tarafından "*Empati becerisinin ahlaki davranışlar üzerindeki etkisi*" başlıklı yüksek lisans tezinde Empati becerisinin ahlaki davranışlar üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan araştırmaya İstanbul ilinde, 5. sınıfta okumaya devam eden 260 öğrenci katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Bryant (1982) tarafından geliştirilen Yılmaz-Yüksel (2003) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan "Empati Beceri Ölçeği" ile ahlaki davranışları ölçmek için araştırmacı tarafından geliştirilen 6 ölçek "Adaletli Davranış Ölçeği", "Dürüst Davranış Ölçeği", "Hoşgörülü Davranış Ölçeği", "Sabırlı Davranış Ölçeği", "Yardımsever Davranış Ölçeği" ve "Saygılı Davranış Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, öğrencilerin empati beceri düzey puanları ile ahlaki davranış ve alt boyut düzey puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı

incelenmiş ve araştırmada cinsiyete göre öğrencilerin empati beceri düzeyi puanları, ahlaki davranış ve alt boyut düzey puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır.

Kurtoğlu (2009), tarafından “*Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sosyal kavramlar açısından incelenmesi*” başlıklı yüksek lisans tezinde, 1968 yılı, 1998 yılı ve 2004 yılı programlarına göre hazırlanmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sosyal kavramların; niceliksel değişimlerini ve nasıl ifade edildiklerini görmek amaçlanmıştır. Çalışmanın evrenini 1968–2004 yılları arasında ilköğretim okullarında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmuştur. Çalışmanın sonucunda 2004 program değişikliği ile yenilenen ders kitaplarında evrensel değerlere ve demokratik değerlere yapılan vurgunun arttığı, ekonomi konuları ve ekonomik hedeflerin eski programlara oranla daha öncelikli bir noktaya geldiği, Ulus–devlet paradigmasına dayanan ekonomi anlayışının değiştirilerek küresel bir ekonomi yapısı oluşturulmaya çalışıldığı görülmüştür. Küreselleşme adı altında kültürel ve siyasal anlamda da milli kültürü ve milli kimliği yeniden anlamlandırma çabaları görülmüştür. Bu çaba sonucunda insan hakları ve farklılıklara saygı gibi söylemlerle ders kitaplarında kendini göstermiştir. Ayrıca kültürel farklılıklara yapılan vurgu ile millet kavramından sıyrılıp dünya vatandaşı olma durumunun kitaplarda öne çıktığı görülmüştür.

Kurtulmuş (2009) tarafından gerçekleştirilen “İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değerlerin kazandırılmasında kullanılan değer analizi yaklaşımının etkililiğinin belirlenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde; amacı; ilköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değerlerin kazandırılmasında kullanılan değer analizi yaklaşımının etkililiğinin belirlenmesidir. Araştırma “ön test-son test kontrol gruplu” deneysel desene uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Deney grubunda değerlerin kazandırılması amacıyla değer analizi yaklaşımı uygulanmıştır. Kontrol grubunda ise, geleneksel yöntemle değerler kazandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın uygulama kısmı dokuz hafta sürmüştür. Araştırma verilerini, araştırmacı tarafından hazırlanan değer belirleme ölçeği ve gözlem formu ile öğrencilerin değer kazanımlarının belirlendiği hikayeler oluşturmaktadır. Değer belirleme ölçeği güvenirlik katsayısı ,83 bulunmuştur. Veriler doğrultusunda elde edilen bulgular incelendiğinde; deney ve kontrol grubunun “İstiklal Marşı ve bayrağa saygı”,

“dayanışma”, “akademik dürüstlük” ve adil olma değeri son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Kocayiğit (2010) tarafından gerçekleştirilen “*İlköğretim Okullarında Etik İklimin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*” başlıklı yüksek lisans tezinde; ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ile bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin algılarına göre ilköğretim okullarının etik iklimlerini belirlemek ve çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Veriler, Keiser ve Schulte tarafından geliştirilen etik iklim envanteri (ESECI) ile elde edilmiştir. Araştırmanın örneklemini Nevşehir ili merkezindeki 21 ilköğretim okulunda görev yapan 355 öğretmen ve bu okullarda öğrenim gören 818 öğrenci oluşturmaktadır. İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ile bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin algılarına göre okul etik ikliminde öğretmen-öğrenci boyutu yüksek, öğrenci-öğrenci boyutu ise düşüktür. İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin, okulun etik iklim algılarına ilişkin görüşleri arasında eğitim durumu ve cinsiyet değişkenine göre anlamlı farkın olmadığı, mesleki kıdem değişkenine göre öğrenci-öğretmen ve öğrenci-öğrenci boyutlarında ise anlamlı farkın olduğu ortaya çıkmıştır. İlköğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre, öğretmen-öğrenci ve öğrenci-öğrenci boyutlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı, öğrenci-öğretmen boyutunda ise anlamlı farkın olduğu bulunmuştur. İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ile bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin okullardaki etik iklim algıları arasında öğretmen-öğrenci, öğrenci -öğretmen, öğrenci-öğrenci boyutlarında anlamlı fark bulunmuştur.

Şakar (2010) tarafından “*İlköğretim sınıf öğretmenlerinin etik görüşlerinin değerlendirilmesi*” başlıklı Yüksek Lisans tezinde; ilköğretim sınıf öğretmenlerinin etik görüşleri belirlemek amaçlanmıştır. Değerlendirme, öğretmenlerin etik ve ahlak kavramlarının bilgisine sahip olma düzeylerini, erdem kavramı üzerine görüşlerini, öğrenciye yönelik model olduklarının ne derece farkında olduklarını, değer aktarma ile ilgili görüşlerini, meslek etiği ve öğretmenlik meslek etiği kodlarının bilgisine sahip olma düzeylerini içermektedir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmanın evren ve örneklemini Van İlinde bulunan ilköğretim sınıf öğretmenleri oluşturmuştur. Bu amaçla ilde bulunan sınıf öğretmenlerinden araştırmanın ilk dört alt amacı için 15 kişilik öğretmen grubu ve beşinci alt amaç

için de 60 kişilik bir öğretmen grubu oluşturulmuştur. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ve yazılı görüş formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler, nitel araştırma veri analiz yöntemlerinden betimsel ve içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler ve elde edilen bulgular doğrultusunda, öğretmenlerin etik kavramının bilgisine sahip olmadıkları, etiği ahlak kavramı olarak ifade ettikleri ve iki kavram arasındaki farkı ifade edemedikleri, erdem kavramının bilgisinden ziyade erdemli bireye ait özellikleri ifade ettikleri, model olma ile ilgili bir bilince sahip oldukları fakat model olmanın referansının ne olması gerektiği konusunda karmaşa yaşadıkları, öğretmenlerin değer aktarma rolü ile ilgili bir bilince sahip oldukları, toplumda farklı aile yapıları bulunduğundan dini değerlerin aktarımının aile ve okul arasında bir çatışma doğurabileceği dolayısıyla değer aktarımında evrensel değerlere öncelik verilmesi gerektiği, okulun değer aktaran bir role sahip olması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca meslek etiği ile ilgili olarak bazı kavramları kullandıkları fakat meslek etiği kodlarının bilgisine sahip olmadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Üner (2011) tarafından yapılan “Okul öncesi eğitim programındaki 36-72 aylık çocuklara farklılıklara saygı eğitimi kazandırmanın öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezi ile, 2006-2007 eğitim öğretim yılından itibaren okul öncesi eğitim programına alınmış olan “Farklılıklara Saygı Eğitimi” konusunun uygulanmasını, çocukların edindikleri kazanımları, bu konuda program içerisinde karşılaşılan sorunları, olumlu ve olumsuz yanlarını, aksayan yönlerini, öğretmen görüşlerine göre değerlendirmek amaçlanmıştır. Araştırmada niteliksel araştırma yöntemi kullanılmış olup on okul öncesi öğretmeniyle yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin analizi, içerik analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırma sonunda okul öncesi öğretmenlerinin düşüncelerine göre farklılıklara saygı eğitiminin çocuğun tüm gelişim alanlarına katkı sağlamasıyla birlikte çocukların önyargıları yıkmasına, kendini tanıyıp empati kurmasına, bilinçli bir farklılık algısı oluşturmasına, farklı görünen, farklı davranan ve kendilerinden farklı deneyimlere sahip olan kişilerle ilişkilerini geliştirmesine yardımcı olduğu kanısına varılmıştır. Bu eğitimin çocukların kendilerinde olumlu öz değer ve olumlu benlik algısı geliştirmesini sağladığı, bunun sonucunda da çocukların eleştirel düşünme becerisi kazandığı saptanmıştır. Ancak farklılıklara saygı eğitiminin okul öncesi

eğitim programında sadece sosyal duygusal ve bilişsel alanda yer aldığı ve birkaç amaç ve sayılı etkinliklerden oluştuğu için başarıyla uygulanmadığı, öğretmenlerin farklılıklara saygı eğitimi konusunda sıkıntı yaşadığı düşünölmektedir. Bu konunun günlük rutin etkinliklerin içinde yer verilmesi gerektiği, bu eğitimi uygulamada gerekli ortamın ve materyallerin sınırlı olduğu, zenginleştirilmesi gerektiği ve aile katılımının önemli olduğu bulunmuştur.

Kılınç (2011) tarafından gerçekleştirilen “İlköğretim hayat bilgisi öğretim programı karakter eğitimi boyutunun öğrencilerin tipik performanslarına dayalı olarak değerlendirilmesi: Kırşehir örneği” başlıklı doktora tezi ile İlköğretim Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın Karakter Eğitimi boyutu İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin tipik performanslarına dayalı olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmış ve görüşleri değerlendirmeye alınan denek sayısı bin sekiz yüz otuz altı birim olarak gerçekleşmiştir. Çalışma kapsamında ilköğretim Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda bulunan ve karakter yapısını tanımlayan on beş boyutun her biri, birer öğrenme hedefi olarak ele alınmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan Karakter Kazanımlarına Yönelik Tipik Performans Ölçeği (KK-TPÖ) uzman görüşlerine dayalı olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bulgular, karakter eğitime ilişkin altı alt boyutta (Öz Saygı, Sabır, Barış, Doğruluk, Yenilik ve Vatanseverlik) bazı kazanımların hedefleri yordamadığını göstermiştir.

Kennedy, Linwick, ve Vercell (2000) tarafından yılında işbirliğine dayalı öğrenme yoluyla öğrencilerin Sosyal ve Bilişsel becerilerinin gelişimini inceledikleri çalışmada bir devlet okunda 5. Sınıf, bir özel okulda 5. Sınıf ve bir devlet okunda 2. Sınıflar üzerinde yürütölmüştür. Uygulanan programda işbirliğine dayalı etkinlikler, takım kurma, karakter eğitimi etkinlikleri yoluyla; *şefkat (caring), dinleme, cesaret, nezaket, doğruluk, eleştiri (review), dürüstlük ve açık sözlülük, iyilik (kindness), yardımseverlik, saygı, sorumluluk, terbiyeli, iş etiğine sahip olma* üzerine odaklanılarak gerçekleştirilmiştir. Bulgular, öğretmene göre, devlet okulu 5. sınıf öğrencilerinin davranışlarında az düzeyde artış olduğunu, uygun olmayan (inappropriateness) sözel ifade ve fiziksel davranışların ise düşük düzeyde azalma gösterdiğini ortaya koymuştur. Öğrenciye göre; işbirliği oldukça artmıştır ama sorumluluk ve özgüven azalmıştır. Ailelere göre ise; okula karşı olumlu tutum düşük düzeyde artmıştır. Özel okul 5. sınıfta; öğretmenler öğrenci davranışlarında

düşük düzeyde artış olduğunu, düşük düzeyde uygunsuz sözlü ifadelerde azalma ama uygun olmayan fiziksel davranışlarda artış olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler sorumluluğun, güdülenmenin, özgüvenin ve işbirliğinin azaldığını belirtmişlerdir. İkinci sınıflarda ise; güdülenme ve özgüvenin artışına rağmen, öğrencinin sorumluluk alması düşük düzeyde bir gelişim göstermiştir.

Battersby ve Others (1996) tarafından karakter eğitimi yoluyla öğrenci davranışlarını geliştirmeye yönelik olarak yapılan çalışma orta sınıf bir bölgede gerçekleştirilmiştir. İyi vatandaş olma konusundaki eksiklikler ve uygunsuz etkileşimlerin yarattığı sorunlar; davranış kontrol listeleri, anekdot kayıtları ve günlüklerden (journal responses) elde edilmiştir. Temel sebeplerin çözümde uyuşmazlık, iş etiği, saygı ve yurttaşlık sorunları olduğu, diğer sebeplerin ise değişen aile yapısı, artan akran baskısı, yeterli yetişkin rol modelleri olduğu belirlenmiştir. Eğitim programının içeriği ve öğretim stratejileri gözden geçirildiğinde karakter eğitimi programının sosyal kişisel beceri gelişiminde etkisi ortaya çıkarılmıştır.

Yaptıkları çalışmada Eraslan Çapan ve Arıcıoğlu (2014) üniversite öğrencilerinin yaşamlarında karşılaştıkları hatalı davranışların özelliğine göre affetme ya da affetmemeyi seçecekleri ve bu seçimlerinin ise yeni duruma uyum sağlamayı kolaylaştırıp zorlaştıracığı şeklinde bir sonuca ulaşmışlardır. Bir diğer sonuç ise yaptıkları hatalı davranışlar sonucu kendini affedebilen üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlıklarının da yüksek olacağı şeklindedir. Ayrıca, yapılan hatalar sonucu başkalarını affedebilen üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlıklarının da yüksek olacağını belirtmişlerdir.

Literatür incelendiğinde değerler eğitimi ile ilgili; İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin değerler eğitimi ve uygulamalarına yönelik görüşleri üzerine nitel bir çalışma (Ateş, 2014), Ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi (Baysal, 2013), İlköğretim okulu 8. sınıf öğrencilerine uygulanan değerler eğitimi programının demokratik tutum ve davranışlarına etkisi (Izgar, 2013), Ortaokullarda değerler eğitimi ve istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi (Özdaş, 2013), İlköğretim birinci kademe 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi (Denizli ili örneği) (Coşkun, 2011), 4. sınıf fen ve teknoloji öğretim programıyla bütünleştirilmiş değerler eğitimi programının etkililiği (Kunduroğlu, 2010),

Türkiye'de Sosyal Bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması (Keskin, 2008), Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri (Can, 2008), İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması (Dilmaç, 1999) isimli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Çalışmalar incelendiğinde saygı ve etik zihin ile ilgili öğelere değinildiği fakat bir bütün olarak ele alınmadığı görülmektedir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde Beş Zihin alanına ilişkin araştırmalara pek rastlanamamaktadır. Bu nedenle Saygılı ve Etik zihin açısından öğretim programları, öğrencilerin Saygılı ve Etik zihne sahip olma düzeyleri ile ilgili araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Saygılı ve Etik zihne yönelik çalışmaların yetiştirilecek bireylerin sahip olması beklenen temel değerler açısından hayati olacağı ve katkı getireceği düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın yöntemi çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama yöntemleri ve elde edilen verilerin analizinde kullanılan yöntemlere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, ilköğretim yedinci sınıf sonuna kadar Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin ne düzeyde kazandırılmakta olduğunu belirlemek amacıyla betimsel araştırma yönteminden yararlanılmış, nitel ve nicel veri toplama yöntemleri birlikte işe koşulmuştur. Betimsel araştırmalar, mevcut durumların daha önceki durum ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışan araştırmalardır (Kaptan, 1998). Geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2005).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara İlindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı, ortaöğretim kurumları seçme ve yerleştirme sınavı (OKS) sonuçlarına göre üst, orta ve alt başarı düzeyindeki devlet ortaokullarında öğrenim gören 267 yedinci sınıf öğrencisi ile 23 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunun seçiminde, örnekleme kimlerin seçileceği konusunda araştırmacının kendi yargısını kullandığı ve araştırmanın amacına en uygun olan örnekleme araştırmacının karar verdiği amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır (Balcı, 2013). Maksimum çeşitlilik örnekleme; toplanan verilerin zenginliğini sağlayarak, çeşitlilik gösteren durumlar arasında ne tür ortaklıkların, benzerliklerin ya da farklılıkların var olduğunu ortaya koymayı amaçlar (Yıldırım & Şimşek, 2013). Araştırmanın çalışma grubu nicel ve nitel verilerin toplandığı nicel veriler için çalışma grubu ve nitel veriler için çalışma grubu olarak iki alt başlık altında detaylı olarak açıklanmıştır.

3.2.1. Nicel Veriler için Çalışma Grubu

Araştırmanın nicel çalışma grubu belirlenirken Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen OKS sonuçlarından yola çıkılmıştır. Ankara ili merkez ilçelerinde

bulunan ortaokullar 2009 yılı OKS sonuçları dikkate alınarak puan ortalamalarına göre sıralanmış, %27'lik üst ve alt gruplar tespit edilmiştir. Başarı sıralamalarına göre okullar “üst düzey okul”, “orta düzey okul” ve “alt düzey okul” olmak üzere üçe ayrılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı onayı, okul yönetimlerinin desteği, okul koşullarının uygunluğu, öğretmenlerin işbirliği yapmaya istekliliği ve sınıf gözlemleri yapılmasına izin verilmesi göz önünde bulundurularak belirlenen her başarı düzeyinden birer ortaokul çalışma grubuna dahil edilmiştir. Nicel veriler için çalışma grubunda yer alan 267 öğrencinin okul başarı düzeylerine ve cinsiyetlerine göre dağılımları Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1: Çalışma Grubunda yer alan Öğrencilerin Cinsiyet ve Okul Başarı Düzeylerine Göre Dağılımı

Okul başarı düzeyi	Cinsiyet				Toplam	
	Kız		Erkek		f	%
	f	%	f	%	f	%
Üst	46	17,2	54	20,2	100	37,5
Orta	53	19,9	50	18,7	103	38,6
Alt	25	9,4	39	14,6	64	24,0
Toplam	124	46,4	143	53,6	267	100,0

Tablo 3.1 incelendiğinde; çalışma grubunda 124 kız (%46,4), 143 erkek (%53,6) olmak üzere toplam 267 öğrencinin yer aldığı görülmektedir. Çalışma grubundaki öğrencilerin cinsiyet ve okul başarı düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde dengeli bir dağılım olduğu görülebilir.

Çalışma grubuna yedinci sınıf öğrencilerinin seçilmesinin nedeni, bu sınıf düzeyindeki bireylerden Saygılı ve Etik zihin özelliklerini göstermelerinin beklenmesidir. Ergenlik dönemine giriş olan bu dönemde sadece fiziksel gelişme değil aynı zamanda bilişsel ve psikolojik gelişme de olmaktadır (Senemoğlu, 2013). Ön çocuklukta oluşmaya başlayan saygı ve etik zihin özellikleri bu dönemde kişiliğin bir parçası olmaya başlar (Gardner, 2006). Piaget’e göre ise bu yaş grubundaki bireyler bilişsel gelişimleri açısından somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçmekte ve yetişkinlere benzer bir biçimde değişkenler arası ilişkileri belirleyebilmekte ve akıl yürütebilmektedirler (Senemoğlu, 2013). Dolayısıyla bu dönem Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kullanmasını gerektiren bir dönemdir.

3.2.2. Nitel Veriler için Çalışma Grubu

Araştırmanın nitel çalışma grubunda Ankara ili ilçelerindeki farklı ortaokullarda görev yapan 23 Sosyal Bilgiler öğretmeni yer almaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin seçilmesinin nedeni; dersin amaçları arasında *sağlıklı kişilik özellikleri kazandırma, etkili toplumsal ilişkiler kurma, toplumsal bilinç kazandırma ve değerlerin geliştirilmesine* ilişkin öğelerin diğer derslere kıyasla öne çıkmasıdır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersinin Saygılı ve Etik zihin özelliklerini kazandırılmada elverişli olmasıdır.

Görüşme yoluyla veri toplanan öğretmenlerin seçiminde maksimum veri çeşitliliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlere ilişkin bilgiler Tablo 3.2'de sunulmuştur.

Tablo 3.2: Çalışma Grubundaki Öğretmenlerin Cinsiyet, Mezun Oldukları Okul Türü ve Kıdeme Göre Dağılımı

	Mezun Olunan Okul Türü						Kıdem									
	Eğitim Fakültesi		Fen Edebiyat Fakültesi ve Formasyon		Eğitim Fakültesi Yüksek Lisans		Toplam		1-10 yıl		11-20 yıl		21 yıl ve üstü		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Cinsiyet																
Kadın	10	43,5	6	26,1	1	4,3	17	73,9	4	17,4	5	21,7	8	34,8	17	73,9
Erkek	4	17,4	2	8,7	-	-	6	26,1	1	4,3	1	4,3	4	17,4	6	26,1
Toplam	14	60,9	8	34,8	1	4,3	23	100	5	21,7	6	26,1	12	52,2	23	100

Tablo 3.2 incelendiğinde çalışma grubunda 17 kadın (%73,9), 6 erkek (%26,1) olmak üzere toplam 23 öğretmenin yer aldığı görülmektedir. Öğretmenlerin 14'ü Eğitim Fakültesi mezunu (%60,9), dokuzu Fen Edebiyat Fakültesi mezunu olup pedagojik formasyon eğitimi almış (%34,8), bir öğretmen ise Eğitim Fakültesi mezunu olup Yüksek Lisans Derecesine (%4,3) sahiptir. Öğretmenlerin beşi 1-10 yıl, altısı 11-20 yıl ve 12'si 21 yıl ve üstünde kıdeme sahiptir.

Nitel verilerin toplandığı çalışma grubunda öğretmenlerin yanı sıra 30 yedinci sınıf öğrencisi yer almıştır. Görüşme yoluyla veri toplanan öğrenciler, nicel verilerin toplandığı çalışma grubu içinden, başarı düzeylerine ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerine sahip olmalarına yönelik görüşleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Çalışma grubunda yer alan öğrencilere ilişkin bilgiler Tablo 3.3'te sunulmuştur.

Tablo 3.3: Çalışma Grubundaki Öğrencilerin Cinsiyet ve Okul Başarı Düzeylerine Göre Dağılımı

Okul başarı düzeyi	Cinsiyet					
	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Üst	5	50	5	50	10	33,3
Orta	6	60	4	40	10	33,3
Alt	4	40	6	60	10	33,3
Toplam	15	50	15	50	30	100

Tablo 3.3 incelendiğinde; 15 kız (%50) ve 15 erkek (%50) olmak üzere 30 yedinci sınıf öğrencisi ile görüşme yapıldığı görülmektedir. Öğrenciler; üst, orta ve alt başarı düzeyindeki okullardan eşit sayıda seçilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmada nicel ve nitel verilerin toplanması amacıyla altı veri toplama aracından yararlanılmıştır. Araştırmanın alt problemlerini yanıtlamak, Saygılı ve Etik zihin özelliklerini ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanan nicel ve nitel veri toplama araçları ile ilgili oldukları alt problemler Tablo 3.4'te sunulmuştur.

Tablo 3.4: Veri Toplama Araçları ve İlgili Oldukları Alt Problemler

Alt Problemler	VERİ TOPLAMA ARAÇLARI					
	Doküman Analizi Formu	Senaryolar	Başarı Testi	Gözlem Formu	Öğretmen Görüşme Formu	Öğrenci Görüşme Formu
1. İlköğretim yedinci sınıf sonuna kadar Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan hedeflerin (kazanımlar), eğitim ve sinama durumlarının Saygılı ve Etik zihne ilişkin kapsadığı özellikler nelerdir?	X					
2. İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi düzeyde göstermektedirler?		X				
3. İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özellikleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?		X				
4. İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi ortamlarda ve kimlerden kazanmaktadır?		X				
5. İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özelliklerine sahip olma düzeyi ile akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?	X	X				
6. Anne babaların eğitim düzeylerine göre öğrencilerin Saygılı ve Etik özelliklere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?		X				
7. İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinde Saygılı ve Etik zihin özellikleri eğitim durumlarında ne düzeyde gözlenmektedir?				X		
8. Sosyal Bilgiler dersinde Öğrencilere Saygılı ve Etik zihin özelliklerin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri nedir?					X	
9. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazanılmasına ve önemine ilişkin öğrenci görüşleri nedir?						X

Tablo 3.4'te belirtilen ölçme araçlarından senaryolar ve Sosyal Bilgiler dersi başarı testi nicel verilerin toplanmasında kullanılmıştır. Doküman analizi formu, gözlem formu, öğretmen ve öğrenci görüşme formları ise nitel verilerin toplanmasında kullanılmıştır.

Ölçme araçlarının geliştirilmesinde yararlanmak amacıyla Saygılı ve Etik zihin özelliklerine ilişkin ölçütler belirlenmiştir. Ölçütleri belirlemek üzere öncelikle Howard Gardner'ın "Five Minds for the Future" isimli kitabı analiz edilmiştir. Diğer yandan dört devlet okulunda 64 saat süreyle yedinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yapılandırılmamış gözlem yoluyla veri toplanmıştır. Gözlemler, araştırmacı ile yardımcı araştırmacı tarafından yürütülmüş ve sınıf içinde gözlenen Saygılı ve Etik zihin göstergeleri anekdotlar ile kaydedilmiştir. Gözlem sonuçları ve Howard Gardner'ın "Five Minds for the Future" kitabına dayalı olarak Saygılı ve Etik zihin özelliklerine ilişkin 59 gösterge belirlenmiştir. Göstergelere ilişkin beş program geliştirme uzmanı ve iki ölçme değerlendirme uzmanından görüş alınmıştır. Uzmanların dönütleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmış ve 57 gösterge üzerinde ortak görüş sağlanmıştır. Bu göstergelerden birbiri ile ilgili olanlar gruplanarak 13 ölçüt altında toplanmıştır. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin göstergesi olarak belirlenen 13 ölçüt Tablo 3.5'te sunulmuştur.

Tablo 3.5: Saygılı ve Etik Zihin Ölçüt ve Alt Ölçütleri

<i>Saygılı Zihin Alanı</i>	<i>Etik Zihin Alanı</i>
Ölçütler	Ölçütler
Farklılıklara saygı	Dürüst olma /Açıklık
İnsanlara saygı	Toplum için çalışma
Saygıyı hak eden ayırt etme	Sorumluluklarını yerine getirme
Haklı eleştiride bulunma	Diğerlerini uyarma
Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme	Diğerlerine yardım
Güven verme	
Affetme, Yansıtıcı düşünme	
Empati	

Tablo 3.5'te yer verilen ölçütler, araştırmada kullanılan veri toplama araçlarından Sosyal Bilgiler dersi başarı testi hariç, diğerlerinin temelini oluşturmuştur. Veri toplama araçlarının özellikleri, geliştirilme süreçleri ve verilerin toplanması sırasıyla alt başlıklarda açıklanmıştır.

3.3.1. Doküman Analizi Formu

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan kazanım, eğitim durumu (etkinlik örnekleri) ve sinama durumlarının (değerlendirme örnekleri) Saygılı ve Etik zihne ilişkin kapsadığı özellikleri belirlemek amacıyla doküman analizi formu geliştirilmiştir. Doküman analizi formunun geçerliği uzman görüşü alınarak sağlanmıştır. Güvenirliği için ise iki program geliştirme uzmanının yaptığı puanlamalar arasındaki tutarlılığa bakılmıştır. Bu amaçla öğretim programlarında yer alan 30 ünite içinden 8 ünite eş olasılıklı olacak biçimde kura yolu ile seçilmiş ve iki uzman tarafından 48 kazanım, 59 etkinlik örneği ve 61 değerlendirme örneği ayrı ayrı incelenmiştir. İki uzman tarafından incelenen kısım, dokümanların %27'sini oluşturmaktadır. Puanlayıcılar arasındaki tutarlılığı gösteren Cohen'in Kappa Katsayısı (k) 0,68 ($sh=0,02$) olarak hesaplanmıştır. Landis ve Koch (1977) göre kappa katsayısının 0,61 ile 0,80 arasında olması puanlayıcılar arası tutarlılığın *iyi düzeyde* olduğu anlamına gelmektedir. Geliştirilen doküman analizi formu örneği Ek 2'de yer almaktadır.

Geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan doküman analizi formu aracılığıyla Sosyal Bilgiler dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğretim programlarında yer alan 174 kazanım, 246 etkinlik örneği ve 221 değerlendirme örneği araştırmacı tarafından incelenmiştir. Öğretim programlarında yer alan kazanım, etkinlik ve değerlendirme örnekleri içerisinden Saygılı ve Etik zihin ölçütleri ile ilişkili olanlar form üzerinde işaretlenmiştir.

3.3.2. Senaryolar

Öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerini belirlemeye yönelik olarak geliştirilen senaryolar, önceden Saygılı ve Etik zihin ölçütlerine göre düzenlenmiştir. Senaryolar hazırlanırken, saygı ve etik ile ilgili günlük yaşamda karşılaşılabilecek örnek olay ve durumlardan yola çıkılmıştır. Bu örnek olay ve durumlarda öğrencilerin gerçek düşüncelerini ortaya çıkarmak için tek bir doğru sonucu olmayan ikilemler tercih edilmiştir. İkilemlerin özelliği, kişiyi karar verme aşamasında düşünmeye zorlamasıdır. Bu yolla öğrencilerin gerçek yaşamda karşılaştıkları durumlarda nasıl tepki veriyorlarsa, senaryolara da benzer tepkileri vermelerini sağlamak amaçlanmıştır.

Senaryo taslakları hazırlanırken alanyazın taraması yapılarak ikilemlerden oluşan senaryo örnekleri incelenmiştir. Belirlenen Saygılı ve Etik zihin ölçütlerinin her

birini ölçmeye yönelik 35 senaryo yazılmıştır. Senaryolardan oluşan deneme formunun geçerliğini sağlamak üzere beş uzmandan görüş alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzeltme ve değişiklikler yapılmış ve beş senaryo daha eklenmiştir. Taslak formda uzmanlar tarafından her bir ölçütü yoklamaya uygun olduğu belirtilen 40 senaryoya yer verilmiştir. On üç Saygılı ve Etik zihin ölçütü için toplamda 40 senaryo ile deneme formu oluşturulmuştur. Her senaryo için öğrenciye, verilen örnek durumda *nasıl* davranacağı, *neden* böyle davranmayı tercih ettiği ve bu şekilde davranmayı kimden/nereden öğrendiği sorulmuştur. Kırk senaryodan oluşan deneme formu dört farklı yedinci sınıf öğrencisine sesli okuma yaptırılarak denenmiş ve senaryoların öğrenciler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığı sınıanmıştır. Aynı zamanda senaryoların öğrencilerin yaş düzeyine uygunluğu kontrol edilmiştir. Öğrenci tepkileri, görüşleri ve önerileri dikkate alınarak form üzerinde gerekli görülen düzeltme ve değişiklikler yapılmıştır.

Öğrencilerin senaryolara verdiği yanıtların puanlanması için dereceli puanlama anahtarı geliştirilmiştir. Dereceli puanlama anahtarının geliştirilmesinde üç uzmandan görüş alınmıştır. Verilen senaryolarda öğrenci davranışlarının istendik olup olmama durumu ve davranışlarının gerekçelerini nasıl açıkladıkları dikkate alınarak puanlanmıştır. Senaryolara verilen yanıtları puanlamada kullanılan dereceli puanlama anahtarı Tablo 3.6'da verilmiştir.

Tablo 3.6: Dereceli Puanlama Anahtarı

	<i>İstenmeyen</i> (1)	<i>Yetersiz</i> (2)	<i>Orta</i> (3)	<i>İyi</i> (4)	<i>Mükemmel</i> (5)
Saygı	Saygısız, hoşgöründen uzak, işbirliği yapmaya yanaşmayan, zayıf olanı küçümseyip görmezden gelen	Belli durumlarda hoşgörülü, çıkarı için işbirliği yapan, zayıf olanı duruma göre küçümseyen	Sebebini sorgulamadan hoşgörülü davranan, işbirliği yapmaya ılımlı bakan, zayıf olanı küçümsememesi gerektiğini bilen	Hangi durumlarda saygılı ve hoşgörülü olması gerektiğini bilen, işbirliği yapmaya hevesli, zayıf olanı küçümsememesi gerektiğine inanan	Saygılı, hoşgörülü, işbirliği yapan ve kimseyi hor görmemeyi içselleştirmiş
Etik	İyi davranmayı tercih etmeyen, sorumluluk sahibi olmayan, insanları düşünmeyen, yardımcı olmayıp uyarmayan	Belli durumlarda çıkarı için iyi davranmayı tercih eden, çıkarı varsa sorumluluklarını yerine getiren, kendine çıkar sağlayacağı durumlarda insanlara yardım edip onları uyaran	Sebebini sorgulamadan iyi davranmayı tercih eden, neden yaptığının farkında olmadan sorumluluklarını yerine getiren, insanlara yardımcı olmaya ve onları uyarmaya ılımlı bakan	Hangi durumda iyi olması gerektiğini bilen, iyi davranmaya hevesli, sorumluluklarının farkında olan, insanlara yardım edip onları uyarmak gerektiğine inanan	İyi olmayı ve iyi davranmayı tercih eden, sorumluluklarını yerine getiren, insanlara ihtiyaç duyduklarında yardım eden ve gerekli durumlarda onları uyaran

Tablo 3.6'da Saygılı ve Etik zihin alan ölçütlerine göre senaryolara verilen yanıtların nasıl puanlanacağı görülmektedir. Senaryolara verilen yanıtlar *istenmeyen, yetersiz, orta, iyi ve mükemmel* olarak derecelendirilmiş ve 1-5 arasında puanlanmıştır.

Pilot uygulama dört okulda 203 öğrenciyle yapılmıştır. Pilot uygulamada 60 öğrencin yanıtladığı 40 senaryo üç araştırmacı tarafından dereceli puanlama anahtarı kullanılarak ayrı ayrı puanlanmıştır. Senaryoların güvenilirliğine kanıt oluşturmak üzere puanlayıcılar arasındaki tutarlılık Fleiss'in kappa katsayısı ile hesaplanmıştır. Fleiss'in kappa katsayısı, ikiden fazla sabit puanlayıcı arasındaki karşılaştırmalı uyuşmanın güvenilirliğini ölçen bir istatistik yöntemidir (Cohen & Swardlik, 2002). Her bir madde için hesaplanan puanlayıcılar arası uyum katsayıları 0,931 ile 0,351 değeri arasında değiştiği görülmüştür. Diğer yandan senaryoların geçerliğini sağlamak üzere; 11 uzmandan hangi senaryonun hangi ölçütle ilgili olduğuna dair görüş alınmıştır. Uzmanlardan, kendilerine sunulan 40 senaryonun her birinin hangi ölçütle ilgili olduğunu düşündüklerini belirtmeleri istenmiştir. Uzmanlar arası uyum yüzdelerinin %73 ile %100 arasında değiştiği hesaplanmıştır.

Pilot uygulama sonrasında güvenilirlik ve geçerliğe ilişkin elde edilen kanıtlara göre senaryo formuna son şekli verilmiştir. Nihai formda yer almak üzere, puanlayıcılar arası tutarlılığın ve uzmanlar arası uyumun en yüksek olduğu, her ölçütle ilgili olarak iki senaryo seçilmiştir. Landis ve Koch'a göre (1977) 0,40'ın üzerindeki tutarlılık katsayısı, puanlayıcılar arası tutarlılığın orta düzeyin üzerinde olduğu anlamına gelmektedir.

Senaryoların nihai formunda puanlayıcılar arası tutarlılığı 0.40 ve üzerinde olan 26 senaryo yer almaktadır. Her senaryo ile verilen örnek durumda öğrencinin *nasıl* davranacağını, *neden* böyle davranmayı tercih ettiğini ve bu şekilde davranmayı kimden/nereden öğrendiğini belirleyerek Saygılı ve Etik zihin özelliklerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Ayrıca formda okul, şube, cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi gibi kişisel bilgilerin yazılması için bir bölüm bulunmaktadır. Senaryoların yer aldığı nihai form Ek 3'te verilmiştir. Geliştirilen senaryo formu asıl uygulamada üst, orta ve alt düzeyde başarılı üç farklı ortaokulda 267 yedinci sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Asıl uygulama 2013-2014 öğretim yılı bahar döneminde gerçekleştirilmiştir.

3.3.3. Başarı Testi

Yedinci sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi başarısını belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından 40 madden oluşan bir başarı testi geliştirilmiştir. Testin geliştirilmesi sürecinde öncelikle Sosyal Bilgiler dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğretim programlarında yer alan üniteler incelenerek testin kapsamı belirlenmiştir. Önemli ünitelerin belirlenmesinde üç Sosyal Bilgiler öğretmeninden görüş alınmış ve öğretmenlerin her birinin önemli olarak işaretlediği konulara ilişkin hedeflerin başarı testi ile yoklanmasına karar verilmiştir. Dördüncü sınıftan altı, beşinci sınıftan 12, altıncı sınıftan 18 ve yedinci sınıftan 24 olmak üzere toplam 60 soru maddesi testin deneme formuna alınmıştır. Soru maddelerinin seçiminde Ankara ilinde kendi bünyesinde deneme sınavları yapan üç okulun soru havuzundan yararlanılmıştır ve dört Sosyal Bilgiler öğretmeni ile bir ölçme değerlendirme uzmanının görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda gerekli değişiklikler ve düzeltmeler yapılarak 60 çoktan seçmeli ve dört seçenekli maddenin yer aldığı deneme formu oluşturulmuştur. Deneme formunda yer alan maddelerin ünitelere ve düzeylere dağılımı Tablo 3.7’de sunulmuştur.

Tablo 3.7: Başarı Testi Deneme Formunda Yer Alan Maddelerin Ünitelere ve Düzelere Dağılımı

Sınıf	Ünite	Soru Düzeyi		
		Bilgi	Kavrama	Uygulama
4. sınıf	Kendimi tanıyorum	M1*	M42	
	Geçmişimi öğreniyorum		M21	
	Yaşadığımız yer		M41*	
	Üretimden tüketime	M2*, M22*		
5. sınıf	Haklarımı öğreniyorum	M3*, M23		
	Adım adım Türkiye	M4*, M43		
	Bölgemizi tanıyalım		M24	
	Ürettiklerimiz			M44
	Gerçekleşen düşler		M5*, M25*	
	Toplum için çalışanlar	M45		M6*
	Bir ülke bir bayrak		M26	
Hepimizin dünyası		M46		
6. sınıf	Sosyal Bilgiler öğreniyorum		M7*, M27	M47
	Yeryüzünde yaşam		M28*	M8, M48
	İpek yolunda Türkler			M9, M29, M49*
	Ülkemizin kaynakları		M10*, M30*	
7. sınıf	Ülkemiz ve dünya		M11*, M50	
	Demokrasinin serüveni		M31, M51, M12	
	Elektronik yüzyıl			M32, M52
	İletişim ve insan ilişkileri		M13, M14, M15, M33, M34*, M53, M35, M54*	
7. sınıf	Ülkemizde nüfus	M16	M17, M18*, M36, M37, M55, M56, M57*	
	Türk tarihinde yolculuk		M19, M20, M38, M39, M40*, M59, M60	M58

*deneme formu analiz sonuçlarına göre testten çıkarılan maddeler.

Tablo 3.7 incelendiğinde deneme formunda yer alan 60 maddeden dokuz maddenin bilgi, 40 maddenin kavrama ve 11 maddenin uygulama düzeyinde olduğu görülmektedir. Özçelik (2010) Sosyal Bilgiler, tarih, coğrafya ve benzeri derslerin temel amacını, öğrencileri bilgi birikimi ve verimli bilgi edinme yollarını *hatırlayabilir, kavramış ve yeni durumlarda kullanabilir* hale gelmiş olmalarını sağlamak olarak açıklamaktadır. Bu nedenle yoklanan özelliklerin bilgi, kavrama ve uygulama düzeyinde olması uygun görülmüştür.

Hazırlanan deneme formu üst, orta ve alt başarı düzeylerindeki üç ortaokulda 247 yedinci sınıf öğrencisine 2012-2013 öğretim yılı bahar döneminde uygulanmıştır. 20'şer soruluk 3 test bataryası halinde farklı oturumlarda uygulanmıştır. Her oturuma katılmamış öğrencilerin yanıtları ve boş bırakılan maddelerin fazla olduğu yanıtlar analize dahil edilmemiştir. Test ve madde istatistiklerini belirlemek üzere yapılan analize sadece üç test bataryasını da yanıtlayan 158 öğrencinin yanıtları dahil edilmiştir. Veriler TAP (test analyze program) ile analiz edilmiştir. İlk analiz sonucunda testin deneme formundan elde edilen madde istatistikleri Tablo 3.8'de verilmektedir.

Tablo 3.8: Başarı Testi Deneme Formu Madde İstatistikleri

Madde Numarası	Madde Güçlük İndeksi (p_i)	Madde Ayırcılık İndeksi (r_{ik})	Madde Numarası	Madde Güçlük İndeksi (p_i)	Madde Ayırcılık İndeksi (r_{ik})
Madde 01*	0,94	0,14	Madde 31	0,82	0,54
Madde 02*	0,86	0,26	Madde 32	0,51	0,34
Madde 03*	0,20	0,13	Madde 33	0,74	0,54
Madde 04**	0,62	0,30	Madde 34*	0,44	0,25
Madde 05*	0,87	0,26	Madde 35	0,35	0,31
Madde 06*	0,92	0,17	Madde 36	0,55	0,58
Madde 07*	0,41	0,22	Madde 37	0,67	0,57
Madde 08	0,65	0,50	Madde 38	0,77	0,51
Madde 09	0,50	0,40	Madde 39	0,54	0,47
Madde 10*	0,66	0,24	Madde 40*	0,31	0,25
Madde 11*	0,84	0,26	Madde 41*	0,85	0,26
Madde 12	0,84	0,37	Madde 42	0,85	0,31
Madde 13	0,75	0,61	Madde 43	0,47	0,42
Madde 14	0,58	0,36	Madde 44	0,83	0,40
Madde 15	0,87	0,33	Madde 45	0,63	0,48
Madde 16	0,80	0,45	Madde 46	0,81	0,42
Madde 17	0,66	0,37	Madde 47	0,58	0,40
Madde 18*	0,16	0,09	Madde 48	0,63	0,61
Madde 19	0,59	0,37	Madde 49*	0,18	-0,26
Madde 20	0,49	0,32	Madde 50	0,80	0,47
Madde 21	0,53	0,30	Madde 51	0,64	0,57
Madde 22*	0,97	0,07	Madde 52	0,68	0,68
Madde 23	0,66	0,37	Madde 53	0,75	0,50
Madde 24	0,81	0,36	Madde 54*	0,88	0,26
Madde 25*	0,01	-0,05	Madde 55	0,74	0,59
Madde 26	0,78	0,45	Madde 56	0,58	0,62
Madde 27	0,86	0,35	Madde 57*	0,33	0,26
Madde 28*	0,25	0,24	Madde 58	0,49	0,50
Madde 29	0,57	0,53	Madde 59	0,55	0,55
Madde 30*	0,17	0,05	Madde 60	0,61	0,53

*deneme formu ilk analizi sonuçlarına göre testten çıkarılan maddeler.

**deneme formu ikinci analizi sonuçlarına göre testten çıkarılan madde.

Tablo 3.8’de deneme formunda yer alan maddelerin madde güçlük ve madde ayıricılık gücü katsayıları yer almaktadır. Deneme formunda yer alan 60 maddeden sekiz madde ayıricılık gücü katsayısı 0,20’nin altında olduğu için ve 11 madde ayıricılık gücü katsayısı 0,21 ile 0,30 arasında olduğu için testten çıkarılmasına karar verilmiştir. Kalan 41 madde ile tekrar analiz yapılarak madde istatistikleri yeniden belirlenmiş ve madde ayıricılık gücü katsayısı 0,30’un altında olan bir madde daha testten çıkarılmıştır. Yapılan analizler sonucunda 40 maddeden oluşan Sosyal Bilgiler dersi başarı testinin nihai formuna ulaşılmıştır. Geliştirilen nihai teste ilişkin madde istatistikleri Tablo 3.9’da sunulmuştur.

Tablo 3.9: Başarı Testi Nihai Formu Madde İstatistikleri

<i>Madde Numarası</i>	<i>Madde Güçlük İndeksi (p_j)</i>	<i>Madde Ayıricılık İndeksi (r_{jx})</i>
Madde 08	0,65	0,48
Madde 09	0,50	0,30
Madde 12	0,84	0,36
Madde 13	0,75	0,68
Madde 14	0,58	0,41
Madde 15	0,87	0,34
Madde 16	0,80	0,48
Madde 17	0,66	0,46
Madde 19	0,59	0,41
Madde 20	0,49	0,42
Madde 21	0,53	0,33
Madde 23	0,66	0,43
Madde 24	0,81	0,41
Madde 26	0,78	0,46
Madde 27	0,86	0,32
Madde 29	0,57	0,50
Madde 31	0,82	0,52
Madde 32	0,51	0,32
Madde 33	0,74	0,55
Madde 35	0,35	0,35
Madde 36	0,55	0,66
Madde 37	0,67	0,52
Madde 38	0,77	0,59
Madde 39	0,54	0,57
Madde 42	0,85	0,25
Madde 43	0,47	0,37
Madde 44	0,83	0,39
Madde 45	0,63	0,46
Madde 46	0,81	0,39
Madde 47	0,58	0,41
Madde 48	0,63	0,64
Madde 50	0,80	0,52
Madde 51	0,64	0,62
Madde 52	0,68	0,66
Madde 53	0,75	0,52
Madde 55	0,74	0,55
Madde 56	0,58	0,59
Madde 58	0,49	0,48
Madde 59	0,55	0,57
Madde 60	0,61	0,55

Tablo 3.9’da Sosyal Bilgiler dersi başarı testinin nihai formunda yer alan 40 maddenin güçlük ve ayıricılık katsayıları verilmiştir. Nihai testte yer alan maddelerin ayıricılık katsayıları 0,30 ile 0,68 arasında, madde güçlük katsayıları

ise 0,35 ile 0,87 arasında değişmektedir. Diğer yandan nihai testte yer alan maddelerin seçenek analizi yapılmış ve işlemeyen çeldirici olmadığı görülmüştür. Testin bütününe ait istatistikler ise Tablo 3.10'da verilmiştir.

Tablo 3.10: Başarı Testi Nihai Formu Test İstatistikleri

<i>N</i>	158
<i>N üst grup</i>	45
<i>N alt grup</i>	44
<i>En düşük puan</i>	9
<i>En yüksek puan</i>	40
<i>Alınabilecek en yüksek puan</i>	40
<i>Ortanca</i>	28
<i>Ortalama</i>	26,54
<i>Mod</i>	30
<i>Standart Sapma</i>	7,64
<i>Çarpıklık Katsayısı</i>	-0,688
<i>Basıklık Katsayısı</i>	-0,472
<i>KR 20</i>	0,88
<i>Standart Hata</i>	2,63
<i>Ortalama Güçlülük</i>	0,663

Tablo 3.10 incelendiğinde çarpıklık (-0,688) ve basıklık (-0,472) katsayılarının ± 1 aralığı içinde olduğu ve normal dağılımdan çok fazla sapma göstermediği görülmektedir (Muthen & Kaplan, 1985). Nihai testin KR 20 güvenilirlik katsayısının 0,88 olduğu görülmektedir. Güvenirlik katsayısının 0,80 ve üzerinde olması yüksek düzeyde güvenilir olduğu anlamına gelmektedir (Salvucci, Walter, Conley, Fink, & Saba, 1997). Çoktan seçmeli, dört seçenekli kırk maddeden oluşan Sosyal Bilgiler dersi başarı testi Ek 4'te sunulmuştur. Geliştirilen test asıl uygulamada üst, orta ve alt düzeyde başarılı üç farklı ortaokulda 267 yedinci sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Asıl uygulama 2013-2014 öğretim yılı bahar döneminde gerçekleştirilmiştir.

3.3.4. Gözlem Formu

Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler dersi eğitim durumlarında kazandırılan Saygılı ve Etik zihin özelliklerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış gözlem formu geliştirilmiştir. Formun geliştirilmesi amacıyla öncelikle Ankara ili merkez ilçelerinde yer alan dört farklı ortaokulda yedinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde 64 ders saati boyunca yapılandırmamış ön gözlem yapılmıştır. Ön gözlemler 2011-2012 öğretim yılı güz ve bahar dönemlerinde gerçekleştirilmiştir. Ön gözlemler iki

gözlemci tarafından yürütülmüştür. Yapılandırılmamış gözlemlerde, eğitim durumlarında gözlenen olumlu ve olumsuz biçimde Saygılı ve Etik zihin özelliklerine işaret eden davranış ve durumlar gözlemciler tarafından not edilmiştir. Gözlenen davranış ve durumlar üç program geliştirme uzmanından görüş alınarak, Howard Gardner'ın Saygılı ve Etik zihin alan ölçütlerine göre gruplandırılmıştır. Eğitim durumlarında gözlenen davranış ve durumların gruplandırılmasıyla gözlem formunun taslağı düzenlenmiştir.

Taslak gözlem formu; Saygılı zihin alanında 22 ve Etik zihin alanında 18 olmak üzere 40 davranış örneğinin ne sıklıkta gözlendiği belirlemeye yöneliktir. Formda her davranışın gözlenme sıklığı *her zaman, çoğu zaman, ara sıra, çok az ve hiç* olarak işaretlenmektedir. Hazırlanan taslak form için öncelikle ön gözlemlerin birlikte yürütüldüğü uzmandan, formun belirlenen amaca hizmet etme ve anlaşılabilirliği konusunda görüş alınarak gerekli düzeltme ve değişiklikler yapılmıştır. Ardından taslak form sekiz uzmana gönderilerek, formda yer verilen her madde için *uygun, düzeltilmeli ya da uygun değil* şeklinde görüş bildirerek açıklama yapmaları ve eklenmesi gereken farklı maddeler varsa belirtmeleri istenmiştir. Uzmanların görüşleri doğrultusunda her madde için gerekli düzeltmeler yapılmış, bazı maddeler çıkarılmış ve yeni maddeler eklenmiştir. Uzman görüşleri sonrasında formda Saygılı zihin alanında 32, Etik zihin alanında 19 madde olmak üzere 51 madde yer almıştır.

Hazırlanan taslak gözlem formu aracılığıyla Ankara ili merkez ilçelerinde yer alan üst, orta ve alt başarı düzeylerindeki üç ortaokulda, dört ders saati pilot gözlem yapılmıştır. Pilot gözlemler üç yardımcı araştırmacıyla birlikte yapılmıştır. Pilot gözlemlerde kullanılan form ile durum ya da davranışın sıklığını *her zaman, çoğu zaman, ara sıra, çok az ve hiç* olarak işaretlemenin kullanışlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Diğer yandan bazı maddelerin işlemediği görülmüştür. Pilot gözlem verilerine göre, üç uzmandan da görüş alınarak nihai gözlem formunda Saygılı zihin alanında 25, Etik zihin alanında 10 madde olmak üzere toplam 35 maddenin kalmasına karar verilmiştir. Gözlem formunda yer alan, Saygılı ve Etik zihin özelliklerine işaret eden davranış ve durumların gözlenme sayısı form üzerinde işaretlenmektedir. Aynı zamanda eğitim durumlarında gözlenen Saygılı ve Etik zihin özellikleriyle ilgili öğrenci anekdotlarını kaydetmek için bir bölüm bulunmaktadır.

Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler dersi eğitim durumlarında kazandırılan Saygılı ve Etik zihin özelliklerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış gözlem formu Ek 5'te sunulmuştur. Yarı yapılandırılmış gözlem formunun geliştirilmesi sürecinde ve asıl uygulama sürecinde yapılan gözlemlere ilişkin bilgi Tablo 3.11'de yer almaktadır.

Tablo 3.11: Gözlem Yapılan Okullar, Dönemler ve Süreleri

	<i>Ön Gözlem</i>	<i>Pilot Gözlem</i>	<i>Asıl Gözlem</i>
Gözlem Yapılan Dönem	2011-2012 Güz - Bahar	2012-2013 Güz	2012-2013 Güz
	1 okul üst başarı düzeyi	1 okul üst başarı düzeyi	1 okul üst başarı düzeyi
Okul Sayısı ve Başarı Düzeyi	2 okul orta başarı düzeyi	1 okul orta başarı düzeyi	1 okul orta başarı düzeyi
	1 okul alt başarı düzeyi	1 okul alt başarı düzeyi	1 okul alt başarı düzeyi
Gözlem Süresi	64 ders saati	4 ders saati	44 ders saati

Tablo 3.11 incelendiğinde gözlem formunun geliştirilmesi sürecinde 64 ders saati ön gözlem ve 4 ders saati pilot uygulama gözlemleri yapılmıştır. Asıl uygulamada ise 44 ders saati gözlem yapılmıştır. Ön gözlemler farklı başarı düzeylerindeki dört ortaokulda, pilot uygulama gözlemleri ve asıl uygulama gözlemleri farklı başarı düzeylerindeki üç ortaokulda gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış eğitim durumları gözlem formu ile asıl uygulamada Ankara ili merkez ilçelerinde yer alan üst, orta ve alt başarı düzeylerindeki üç ortaokulda üç yardımcı araştırmacıyla birlikte 44 ders saati gözlem yapılarak veri toplanmıştır. Veriler 2012-2013 öğretim yılı güz döneminde toplanmıştır.

3.3.4. Görüşme Formları

Öğretim programlarının incelenmesi, Saygılı ve Etik zihin özelliklerini yoklayan senaryolar ve eğitim durumlarında yapılan gözlemler yoluyla toplanan verilere ek olarak, daha derinlemesine bilgi edinebilmek amacıyla öğretmen ve öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Öğretmen ve öğrenciler için düzenlenen yarı yapılandırılmış görüşme formlarının geliştirilme süreçleri sırasıyla açıklanmıştır.

Öğretmen Görüşme Formu

Öğrencilere Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemek amacıyla Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle görüşme yapılmıştır. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun geliştirilmesi sürecinde öncelikle Saygılı ve Etik zihin ölçütleri temele alınmıştır. Görüşme formunun kapsamında Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında nasıl yer aldığı, öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin özellikleri, bu özelliklerin nasıl kazandırıldığı ve değerlendirildiği konuları yer almaktadır. Öğretmenlerin görüş ve önerilerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan taslak görüşme soruları üç uzmanın görüşlerine sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda taslak sorular üzerinde gerekli düzeltme ve değişiklikler yapılmıştır. Öğretmen görüşme formunun son halinde yarı yapılandırılmış beş açık uçlu soru yer almaktadır (Ek 6).

Öğretmen görüşmeleri araştırmacı tarafından Ankara ili merkez ilçelerinde yer alan farklı başarı düzeylerindeki 14 ortaokulda görev yapan 23 Sosyal Bilgiler dersi öğretmeniyle gerçekleştirilmiştir. Öğretmen görüşmeleri 2012-2013 öğretim yılı bahar döneminde ses kayıt cihazı kullanılarak yapılmıştır. Ses kayıtları araştırmacı tarafından metin belgesine dönüştürülerek elektronik ortama aktarılmıştır.

Öğrenci Görüşme Formu

Öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazanılması, nasıl kazanıldığı, önemi ve eksikliğine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yedinci sınıf öğrencileriyle görüşme yapılmıştır. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun geliştirilmesi sürecinde öncelikle Saygılı ve Etik zihin ölçütleri temele alınmıştır. Öğrencilerin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan taslak görüşme soruları üç uzmanın görüşlerine sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda taslak sorular üzerinde gerekli düzeltme ve değişiklikler yapılmıştır. Öğrenci görüşme formunun son halinde yarı yapılandırılmış beş açık uçlu soru yer almaktadır (Ek 7).

Görüşmelerde öğrencilere Saygılı ve Etik zihin alan ölçütleri ile ilgili olarak; *kendilerinin ne düzeyde sahip olduğu, toplumun bu ölçüte ne düzeyde sahip olması gerektiği, toplumun bu ölçüte ne düzeyde sahip olduğu* sorulmuş ve 1 ile 5 arasında puanlamaları istenmiştir. Puanlar; 1,00-1,80 (çok düşük/çok düşük düzeyde sahip), 1,81-2,60 (düşük/düşük düzeyde sahip), 2,61-3,40 (orta/orta

düzyeyde sahip), 3,41-4,20 (iyi/iyi düzyeyde sahip) ve 4,21-5,00 (çok iyi/çok iyi düzyeyde sahip) aralıklarına göre yorumlanmıştır. Ayrıca öğrencilere Saygılı ve Etik zihin özelliklerini *kazanma yeri* sorulmuştur.

Öğrenci görüşmeleri araştırmacı tarafından Ankara ili merkez ilçelerinde yer alan üst, orta ve alt başarı düzeyindeki üç ortaokulda öğrenim gören 30 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Öğrenci görüşmeleri 2013-2014 öğretim yılı bahar döneminde ses kayıt cihazı kullanılarak yapılmıştır. Ses kayıtları araştırmacı tarafından metin belgesine dönüştürülerek elektronik ortama aktarılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada hem nicel hem de nitel veri toplandığından verilerin analizinde de nicel ve nitel veri çözümleme tekniklerinden yararlanılmıştır. Verilerin analizinde Statistical Package for the Social Sciences-21 (SPSS-21) ve Microsoft Office 2011 programları kullanılmıştır. Başvurulan veri çözümleme teknikleri alt problemler sırasıyla açıklanmıştır.

Birinci Alt Probleme İlişkin Verilerin Analizi

Araştırmanın birinci alt problemi olan “*İlköğretim yedinci sınıf sonuna kadar Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan hedeflerin (kazanımlar), eğitim ve sinama durumlarının Saygılı ve Etik zihne ilişkin kapsadığı özellikler nelerdir?*” sorusuna yanıt bulmak amacıyla doküman analizi formu kullanılarak veri toplanmıştır. Dokümanlar, doğrudan gözlenemeyen birçok durumla ilgili olarak araştırmacıya bilgi sağlamaktadır. Doküman kayıtları, var olan durumun arka planını görmek ve o duruma nasıl geldiğine ilişkin de bilgi verilebilir (Patton, 2002/2014). Belgelerde bulunan veriler, gözlem ve görüşmelerden elde edilen verilerle birlikte de kullanılabilir. Böylelikle durumları betimlemede araştırmacıya bilgi sağlar (Merriam, 2009/2013).

Doküman incelemesi yöntemi kullanılarak; doküman analizi formunda yer alan Saygılı ve Etik zihin özelliklerine 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan *kazanım, etkinlik örnekleri* ve *sinama durumlarında* kaç kez rastlandığı frekans olarak belirlenmiş, her sınıf düzeyi için ayrı ayrı yüzdeleri hesaplanmıştır. Doküman incelemenin aşamaları Yıldırım ve Şimşek (2013) tarafından dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma olarak belirtilmiştir. Bu araştırmada doküman

olarak ele alınan öğretim programlarına MEB'in resmi web sitesinden ulaşılmış ve araştırmanın yürütüldüğü dönemde uygulanmakta olan orijinal öğretim programlarına erişilmiştir. Öğretim programları araştırmacı tarafından ayrıntılı olarak incelenmiştir. Doküman analizine temel olan kategoriler, araştırmacı tarafından daha önce belirlenen ve Tablo 3.5'te sunulan Saygılı ve Etik zihin alan ölçütleridir. Dokümanlar içinde aranacak analiz birimini oluşturan temalar ise Saygılı ve Etik zihin alt ölçütleridir. Doküman analizi ile elde edilen verilerin sunumunda, bütünü daha kolay görmek ve daha kullanışlı biçimde ifade etmek amacıyla sayısallaştırma yoluna gidilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2013) dokümanlardan elde edilen verilerin sayısallaştırılması ya da nicel olarak sunulmasının araştırmacının tercihinine bağlı olduğunu ifade etmektedir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Verilerin Analizi

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi düzeyde göstermektedirler?” sorusuna yanıt bulmak amacıyla senaryolar kullanılarak veri toplanmıştır. Senaryolarda verilen örnek durumlarda öğrencinin *nasıl* davranacağı ve *neden* böyle davranmayı tercih ettiğine ilişkin toplanan veriler analiz edilmiştir. Önceden belirlenen Saygılı ve Etik zihin alt ölçütleri temalar olarak alınmış ve içerik analizi yapılmıştır. Senaryolara verilen öğrenci yanıtları Saygılı ve Etik zihin alan ölçütlerine göre hazırlanan dereceli puanlama anahtarı ile 1 ile 5 arasında puanlanmıştır. Veriler ortalama puanlar şeklinde sayısallaştırılmıştır. Her ölçüt için öğrenci puanlarının ortalamaları alınarak üst, orta ve alt başarı düzeyindeki okullar için ayrı ayrı düzenlenmiştir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Verilerin Analizi

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özellikleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt bulmak amacıyla senaryolar kullanılarak veri toplanmıştır. Öncelikle öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özelliklerine ne düzeyde sahip olduğunu belirlemek üzere senaryolar ile toplanan verilerin normal dağılım gösterip göstermediği tek örneklem için Kolmogorov-Smirnov testi ile belirlenmiştir. Saygılı ve Etik zihin özelliklerini kazanma düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere bağımsız örneklem için t-testi yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Verilerin Analizi

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan “*İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi ortamlarda ve kimlerden kazanmaktadırlar?*” sorusuna yanıt bulmak amacıyla senaryolar kullanılarak veri toplanmıştır. Senaryolarda verilen örnek durumlarda öğrencinin tercih ettiği davranışını kimden/nereden öğrendiğine ilişkin toplanan veriler analiz edilmiştir. Öğrencilerin belirttikleri kazanma ortamları içerik analizi yapılarak çözümlenmiştir. Öğrencilerin verdiği tüm yanıtlar kod olarak alınmış ve gruplandırılmıştır. Başlangıçta 267 öğrencinin verilerinden 60 farklı kod belirlenmiştir. Bu kodlar içerisinde birbiriyle ilgili olanlar bir araya getirilmiştir. Örneğin “*dayı, hala, abla*” gibi aile bireylerini ve yakın akrabaları işaret eden kodlar *aile* kategorisinde birleştirilmiştir. “*öğretmen, Sosyal Bilgiler dersi, din dersi, sınıf rehber öğretmeni*” gibi kodlar ise birleştirilerek *okul* kategorisi olarak belirlenmiştir. Kodların kategoriler içinde gruplanmasında üç uzmanın görüşleri alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda başlangıçta belirlenen 60 kod, altı kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler; “kendi kendine, arkadaş, aile, okul, diğer çevre, kitle iletişim araçları” olarak isimlendirilmiştir.

Öğrenci yanıtları içinde aynı senaryo için kazanma ortamına birden fazla yanıt verildiği görülmüştür. Örneğin, öğrencilerin yanıtları arasında hem aile hem de okul kategorisine dahil olan kodlar bir arada kullanılmıştır. Dolayısıyla verilerin sunumunda “aile ve okul” gibi ikili ve “okul, aile ve arkadaş” üçlü kategorilere de yer verilmiştir. Saygılı ve Etik zihin alan ölçütlerinin her biri için öğrenci yanıtlarının her kategori için yüzde değeri hesaplanmıştır.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Verilerin Analizi

Araştırmanın beşinci alt problemi olan “*İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özelliklerine sahip olma düzeyi ile akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?*” sorusuna yanıt bulmak amacıyla senaryolar ve Sosyal Bilgiler dersi başarı testi kullanılarak veri toplanmıştır. Öncelikle toplanan verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek üzere Kolmogorov-Smirnov normallik testi yapılmıştır. Uygulanan bu teste göre senaryo değişkenine ait verilerin normal dağılım gösterdiği; başarı değişkenine ait verilerin de normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle başarı ve senaryolar

arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Verilerin Analizi

Araştırmanın altıncı alt problemi olan “*Anne babaların eğitim düzeylerine göre öğrencilerin Saygılı ve Etik özelliklere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?*” sorusuna yanıt bulmak amacıyla senaryolar kullanılarak veri toplanmıştır. Senaryoların kişisel bilgiler bölümünde öğrencilerden işaretlenmesi istenilen anne-baba eğitim düzeyleri “ilköğretim ve altı, ortaöğretim, üniversite ve üstü” olarak üç grupta toplanmıştır. Anne ve babaların eğitim durumlarına ilişkin bilgiler yüzde ve frekans olarak hesaplanmıştır.

Anne babaların eğitim düzeylerine göre öğrencilerin Saygılı ve Etik özelliklere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır.

Yedinci Alt Probleme İlişkin Verilerin Analizi

Araştırmanın yedinci alt problemi olan “*İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinde Saygılı ve Etik zihin özellikleri eğitim durumlarında ne düzeyde gözlenmektedir?*” sorusuna yanıt bulmak amacıyla eğitim durumları gözlem formu kullanılarak veri toplanmıştır. Saygılı ve Etik zihin ölçütlerine göre hazırlanmış 35 maddenin yer aldığı gözlem formunda, gözlenen her davranışın olumlu ve olumsuz hali için yapılan işaretlemeler sayısallaştırılmıştır. Yapılan işaretlemeler sayılarla üst, orta ve alt düzey başarı düzeyindeki okullar için ayrı ayrı frekans ve yüzdeler hesaplanmıştır. Frekans değerleri birbiriyle karşılaştırılmıştır. Ayrıca eğitim durumlarının gözlenmesi sırasında kaydedilen anekdotlar incelenerek Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazandırılmasına ilişkin dikkat çekici ifadeler doğrudan alıntılanmıştır.

Sekizinci Alt Probleme İlişkin Verilerin Analizi

Araştırmanın sekizinci alt problemi olan “*Sosyal Bilgiler dersinde Öğrencilere Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri nedir?*” sorusuna yanıt bulmak amacıyla öğretmen görüşme formu kullanılarak veri toplanmıştır. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar içerik analiziyle çözümlenmiş; doğrudan alıntılardan yararlanılmış, gerekli görülen kısımlarda ise sayısallaştırmaya gidilerek frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır.

Öğretmen görüşmelerinden elde edilen verilerin analizinde; öğretim programlarına, eğitim durumlarına, öğrenci davranışlarına ve Saygılı ve Etik zihnin geliştirilmesine ilişkin önemli görülen, sıkça tekrarlanan ya da öğretmenler tarafından özellikle vurgulanan ifadelerde doğrudan alıntı yapılmıştır. Öğretim programlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin ise her sınıf düzeyi ve her ölçüt için frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak, bütüncül olarak ifade edilmiş aynı zamanda karşılaştırmaya olanak sağlanmıştır. Benzer şekilde öğrencilerin sahip oldukları Saygılı ve Etik zihin özelliklerine ilişkin öğretmen görüşleri için de frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır.

Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazandırılmasına ilişkin önerileri için yapılan içerik analizinde belirlenen temalar, alt kategorilerden oluşan *mesleki*, *çevresel* ve *yönetimsel* olmak üzere üç farklı kategoriye yerleştirilmiştir. Temaların, alt kategori ve kategorilerin belirlenmesinde üç uzmandan görüş alınmıştır.

Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Verilerin Analizi

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi olan “*Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazanılmasına ve önemine ilişkin öğrenci görüşleri nedir?*” sorusuna yanıt bulmak amacıyla öğrenci görüşme formu kullanılarak veri toplanmıştır. Saygılı ve Etik zihin özellikleriyle ilgili olarak öğrencilerin kendine, toplumdaki önemine ve toplumdaki varlığına yönelik algılarında araştırmacı tarafından önemli görülen, çarpıcı ve uç örnek olarak değerlendirilen ya da öğrenciler tarafından özellikle vurgulanan ifadelerde doğrudan alıntılar yapılmıştır. Öğrencilerin kendi yaşamlarıyla ilgili paylaştıkları anekdotlardan doğrudan alıntılar yapılmıştır. Aynı zamanda Saygılı ve Etik zihin özellikleriyle ilgili olarak 1 ile 5 arasında puanlama yapılarak belirtilen öğrenci görüşlerinin, okulların başarı düzeylerine ve öğrencilerin cinsiyetlerine göre aritmetik ortalamaları hesaplanmıştır. Ortalama puanlar üzerinden karşılaştırmalar yapılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, alt problem sırasına göre verilmiş araştırma bulguları ve bu bulgularla ilgili değerlendirmeler yer almaktadır.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın birinci alt problemi olan “İlköğretim yedinci sınıf sonuna kadar Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan hedeflerin (kazanımlar), eğitim durumları (etkinlik örnekleri) ve sınama durumlarının Saygılı ve Etik zihne ilişkin kapsadığı özellikler nelerdir? sorusuna yanıt aramak üzere Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı ve Etik zihin özelliklerine ne düzeyde yer verildiği doküman analiziyle belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları kazanımları, etkinlik örnekleri ve sınama durumları Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.1: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Kazanımlar, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumları

	<i>Kazanımlar</i>	<i>Etkinlik örnekleri</i>	<i>Sınama durumları</i>
	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
<i>Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları</i>			
<i>4. Sınıf</i>	46	64	49
<i>5. Sınıf</i>	46	55	53
<i>6. Sınıf</i>	43	66	64
<i>7. Sınıf</i>	39	61	55

Tablo 4.1 incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi kazanımlarının sınıf düzeyi arttıkça azaldığı, etkinlik örnekleri ve sınama durumlarının da kazanımlardan fazla olduğu görülmektedir. Alt problemi çözümlmek üzere 4-5-6-7. sınıf öğretim programlarının kazanımları, etkinlik örnekleri ve sınama durumları incelenmiş; Saygılı ve Etik zihin ile ilişkili olanlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları kazanımları, etkinlik örnekleri ve sınama durumlarının kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2: Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Kazanımları, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumlarının Kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri

	Kazanımlar		Etkinlik Örnekleri		Sınama durumları	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Saygılı zihin ölçütleri						
Farklılıklara saygı duyma	13	39	20	22	13	20
Diğerlerine saygı	6	18	14	15	14	21
Saygıyı hak edeni ayırt etme	1	3	9	10	8	12
Haklı eleştiride bulunma	4	12	6	7	4	6
Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme	-	-	6	7	4	6
Güven verme	-	-	4	4	2	3
Affetme, Yansıtıcı düşünme	-	-	11	12	8	12
Empati	9	27	22	24	13	20
Toplam	33	100	92	100	66	100
Etik zihin ölçütleri						
Dürüst olma / Açıklık	-	-	3	4	2	5
Toplum için çalışma	11	44	22	33	12	27
Sorumluluklarını yerine getirme	8	32	27	40	18	41
Diğerlerini uyarma	3	12	6	9	4	9
Diğerlerine yardım	3	12	9	13	8	18
Toplam	25	100	67	100	44	100

Tablo 4.2 incelendiğinde dördüncü sınıf Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan kazanımların Saygılı zihin ölçütlerinden Farklılıklara saygı duymayı, Etik zihin ölçütlerinden toplum için çalışmayı diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir. Programda yer alan etkinlik örneklerinin Saygılı zihin ölçütlerinden empatiyi, Etik zihin ölçütlerinden sorumluluklarını yerine getirmeyi diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir. Programda yer alan sınama durumlarının Saygılı zihin ölçütlerinden İnsanlara saygıyı, Etik zihin ölçütlerinden sorumluluklarını yerine getirmeyi diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir.

Kazanımlar incelendiğinde Saygılı zihin ölçütlerinden gözler üstünde olmadığına saygı gösterme, güven verme ve affetme/yansıtıcı düşünme ölçütlerine; Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma/açıklık ölçütüne yer verilmediği gözlenmiştir. Etkinlik örnekleri incelendiğinde Saygılı zihin ölçütlerinden güven verme; Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma/açıklık ölçütüne çok az (%4) yer verildiği gözlenmiştir. Sınama durumları incelendiğinde ise Saygılı zihin ölçütlerinden güven verme; Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma/açıklık ölçütüne çok az (%5) yer verildiği gözlenmiştir. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları kazanımları, etkinlik örnekleri ve sınama durumlarının kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri Tablo 4.3'te verilmiştir.

Tablo 4.3: Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Kazanımları, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumlarının Kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri

	Kazanımlar		Etkinlik Örnekleri		Sınama durumları	
	f	%	f	%	f	%
Saygılı zihin ölçütleri						
Farklılıklara saygı duyma	10	22	13	30	11	24
Diğerlerine saygı	7	15	6	14	6	13
Saygıyı hak eden ayırt etme	1	2	5	11	6	13
Haklı eleştiride bulunma	13	28	6	14	6	13
Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme	1	2	1	2	2	4
Güven verme	5	11	4	9	4	9
Affetme, Yansıtıcı düşünme	-	-	1	2	2	4
Empati	9	20	8	18	8	18
Toplam	46	100	44	100	45	100
Etik zihin ölçütleri						
Dürüst olma / Açıklık	3	5	4	8	4	11
Toplum için çalışma	26	43	18	35	11	31
Sorumluluklarını yerine getirme	14	23	24	46	15	42
Diğerlerini uyarma	9	15	2	4	2	6
Diğerlerine yardım	9	15	4	8	4	11
Toplam	61	100	52	100	36	100

Tablo 4.3 incelendiğinde beşinci sınıf Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan kazanımların Saygılı zihin ölçütlerinden Haklı eleştiride bulunma, Etik zihin ölçütlerinden toplum için çalışmayı diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir. Programda yer alan etkinlik örneklerinin Saygılı zihin ölçütlerinden Farklılıklara saygı duymayı, Etik zihin ölçütlerinden sorumluluklarını yerine getirmeyi diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir. Programda yer alan sınama durumlarının Saygılı zihin ölçütlerinden farklılıklara saygı duymayı, Etik zihin ölçütlerinden sorumluluklarını yerine getirmeyi diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir.

Kazanımlar incelendiğinde Saygılı zihin ölçütlerinden affetme/yansıtıcı düşünme ölçütüne yer verilmediği; Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma/açıklık ölçütüne çok az (%5) yer verildiği gözlenmiştir. Etkinlik örnekleri incelendiğinde Saygılı zihin ölçütlerinden gözler üstünde olmadığına saygı gösterme (%2); Etik zihin ölçütlerinden diğerlerini uyarma ölçütüne çok az (%4) yer verildiği gözlenmiştir. Sınama durumları incelendiğinde ise Saygılı zihin ölçütlerinden gözler üstünde olmadığına saygı gösterme (%4); Etik zihin ölçütlerinden diğerlerini uyarma ölçütüne çok az (%6) yer verildiği gözlenmiştir. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları kazanımları, etkinlik örnekleri ve sınama durumlarının kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri Tablo 4.4'te verilmiştir.

Tablo 4.4: Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Kazanımları, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumlarının Kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri

	Kazanımlar		Etkinlik Örnekleri		Sınama durumları	
	f	%	f	%	f	%
Saygılı zihin ölçütleri						
Farklılıklara saygı duyma	16	25	16	24	12	26
İnsanlara saygı	9	14	7	10	4	9
Saygıyı hak edeni ayırt etme	5	8	11	16	6	13
Haklı eleştiride bulunma	5	8	12	18	8	17
Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme	3	5	8	12	6	13
Güven verme	4	6	2	3	2	4
Affetme, Yansıtıcı düşünme	4	6	2	3	2	4
Empati	17	27	10	15	6	13
Toplam	63	100	68	100	46	100
Etik zihin ölçütleri						
Dürüst olma / Açıklık	4	11	8	13	6	14
Toplum için çalışma	10	29	17	27	12	27
Sorumluluklarını yerine getirme	10	29	27	42	14	32
Diğerlerini uyarma	7	20	8	13	6	14
Diğerlerine yardım	4	11	4	6	6	14
Toplam	35	100	64	100	44	100

Tablo 4.4 incelendiğinde altıncı sınıf Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan kazanımların Saygılı zihin ölçütlerinden empati, Etik zihin ölçütlerinden toplum için çalışma ve Sorumluluklarını yerine getirmeyi diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir. Programda yer alan etkinlik örneklerinin Saygılı zihin ölçütlerinden Farklılıklara saygı duymayı, Etik zihin ölçütlerinden sorumluluklarını yerine getirmeyi diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir. Programda yer alan sınama durumlarının Saygılı zihin ölçütlerinden farklılıklara saygı duymayı, Etik zihin ölçütlerinden sorumluluklarını yerine getirmeyi diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir.

Kazanımlar incelendiğinde Saygılı zihin ölçütlerinden gözler üstünde olmadığına saygı gösterme (%5); Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma/açıklık ve diğerlerine yardım ölçütüne çok az (%4) yer verildiği gözlenmiştir. Etkinlik örnekleri incelendiğinde Saygılı zihin ölçütlerinden güven verme ve affetme/yansıtıcı düşünme (%3); Etik zihin ölçütlerinden diğerlerine yardım ölçütüne çok az (%6) yer verildiği gözlenmiştir. Sınama durumları incelendiğinde ise Saygılı zihin ölçütlerinden güven verme ve affetme/yansıtıcı düşünme (%4); Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma, diğerlerine yardım ve diğerlerini uyarma ölçütüne orta düzeyde (%14) yer verildiği gözlenmiştir. Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim

Programları kazanımları, etkinlik örnekleri ve sinama durumlarının kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri Tablo 4.5'te verilmiştir.

Tablo 4.5: Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Kazanımları, Etkinlik Örnekleri ve Sinama Durumlarının Kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri

	<i>Kazanımlar</i>		<i>Etkinlik Örnekleri</i>		<i>Sinama durumları</i>	
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
<i>Saygılı zihin ölçütleri</i>						
Farklılıklara saygı duyma	10	15	35	33	12	21
İnsanlara saygı	12	18	20	19	10	17
Saygıyı hak edeni ayırt etme	7	10	12	11	8	14
Haklı eleştiride bulunma	9	13	12	11	6	10
Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme	4	6	5	5	6	10
Güven verme	7	10	6	6	6	10
Affetme, Yansıtıcı düşünme	5	7	3	3	2	3
Empati	13	19	14	13	8	14
Toplam	67	100	107	100	58	100
<i>Etik zihin ölçütleri</i>						
Dürüst olma / Açıklık	8	14	7	7	6	12
Toplum için çalışma	23	39	41	42	14	28
Sorumluluklarını yerine getirme	13	22	22	22	12	24
Diğerlerini uyarma	9	15	15	15	8	16
Diğerlerine yardım	6	10	13	13	10	20
Toplam	59	100	98	100	50	100

Tablo 4.5 incelendiğinde yedinci sınıf Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan kazanımların Saygılı zihin ölçütlerinden empati, Etik zihin ölçütlerinden toplum için çalışma diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir. Programda yer alan etkinlik örneklerinin Saygılı zihin ölçütlerinden Farklılıklara saygı duymayı, Etik zihin ölçütlerinden toplum için çalışmayı diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir. Programda yer alan sinama durumlarının Saygılı zihin ölçütlerinden farklılıklara saygı duymayı, Etik zihin ölçütlerinden toplum için çalışmayı diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir.

Kazanımlar incelendiğinde Saygılı zihin ölçütlerinden gözler üstünde olmadığına saygı gösterme (%6); Etik zihin ölçütlerinden diğerlerine yardım ölçütüne çok az (%10) yer verildiği gözlenmiştir. Etkinlik örnekleri incelendiğinde Saygılı zihin ölçütlerinden affetme/yansıtıcı düşünme (%3); Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma/açıklık çok az (%7) yer verildiği gözlenmiştir. Sinama durumları incelendiğinde ise Saygılı zihin ölçütlerinden affetme/yansıtıcı düşünme (%3); Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma ölçütüne az düzeyde (%12) yer verildiği gözlenmiştir. Tüm Sosyal Bilgiler Öğretim Programları kazanımları, etkinlik

örnekleri ve sınama durumlarının kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri Tablo 4.6'da verilmiştir.

Tablo 4.6: Tüm Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Kazanımları, Etkinlik Örnekleri ve Sınama Durumlarının Kapsadığı Saygılı ve Etik Zihin Alan Ölçütleri

	Kazanımlar		Etkinlik Örnekleri		Sınama durumları	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Saygılı zihin ölçütleri						
Farklılıklara saygı duyma	49	23	80	27	52	24
Diğerlerine saygı	34	16	47	16	34	16
Saygıyı hak edeni ayırt etme	14	7	37	12	28	13
Haklı eleştiride bulunma	31	15	36	12	24	11
Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme	8	4	20	7	18	8
Güven verme	16	8	16	5	14	6
Affetme, Yansıtıcı düşünme	11	5	8	3	14	6
Empati	48	23	54	18	35	16
Toplam	211	100	298	100	219	100
Etik zihin ölçütleri						
Dürüst olma / Açıklık	15	8	19	7	18	10
Toplum için çalışma	70	39	98	35	49	28
Sorumluluklarını yerine getirme	45	25	100	36	59	34
Diğerlerini uyarma	28	16	31	11	20	11
Diğerlerine yardım	22	12	30	11	28	16
Toplam	180	100	278	100	174	100

Tablo 4.6 incelendiğinde tüm Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan kazanımların Saygılı zihin ölçütlerinden farklılıklara saygı duyma ve empatinin, Etik zihin ölçütlerinden toplum için çalışma ve sorumluluklarını yerine getirmenin diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir. Programda yer alan etkinlik örneklerinin Saygılı zihin ölçütlerinden Farklılıklara saygı duymayı, Etik zihin ölçütlerinden toplum için çalışma ve sorumluluklarını yerine getirmenin diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir. Programda yer alan sınama durumlarının Saygılı zihin ölçütlerinden farklılıklara saygı duymayı, Etik zihin ölçütlerinden toplum için çalışma ve sorumluluklarını yerine getirmenin diğer ölçütlere göre daha yüksek düzeyde kapsadığı gözlenmiştir.

Kazanımlar incelendiğinde Saygılı zihin ölçütlerinden gözler üstünde olmadığına saygı gösterme (%4); Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma/açıklık ölçütüne çok az (%8) yer verildiği gözlenmiştir. Etkinlik örnekleri incelendiğinde Saygılı zihin ölçütlerinden affetme/yansıtıcı düşünme (%3); Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma/açıklık çok az (%7) yer verildiği gözlenmiştir. Sınama durumları incelendiğinde ise Saygılı zihin ölçütlerinden güven verme ve affetme/yansıtıcı

düşünme (%6); Etik zihin ölçütlerinden dürüst olma (%10) ve diğerlerini uyarma (%11) ölçütüne az düzeyde yer verildiği gözlenmiştir.

Sonuç olarak Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı Zihin özelliklerinden “farklılıklara saygı, empati ve diğerlerine saygı”; Etik Zihin özelliklerinden de “toplum için çalışma ve sorumluluklarını yerine getirme” en çok vurgulanan ölçütler olarak yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı Zihin özelliklerinden “gözler üstünde olmadığı saygı gösterme, güven verme ve affetme/yansıtıcı düşünme”; Etik Zihin özelliklerinden de “dürüst olma/açıklık” en az vurgulanan ölçütler olarak yer almaktadır.

İlköğretim yedinci sınıf sonuna kadar Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan hedeflerin (kazanımlar), eğitim ve sınav durumlarının Saygılı ve Etik zihne ilişkin kapsadığı özellikler incelenmiştir. Buna göre; Sosyal Bilgiler öğretim programlarında Saygılı Zihne yönelik olarak en fazla “farklılıklara saygı, Empati ve Diğerlerine Saygı” ölçütlerine vurgu yapıldığı; “gözler üstünde olmadığı saygı gösterme ve Affetme/Yansıtıcı Düşünme” ölçütlerine ise daha az vurgu yapıldığı gözlenmiştir. Sosyal Bilgiler öğretim programlarında Etik Zihne yönelik olarak en fazla “toplum için çalışma ve sorumluluklarını yerine getirme” ölçütlerine vurgu yapıldığı; “dürüst olma/açıklık” ölçütüne ise daha az vurgu yapıldığı gözlenmiştir. (Tablo 4.2,4.3, 4.4, 4.5 ve 4.6)

MEB (2011a) tarafından hazırlanan Değerler Eğitimi Yönergesi incelendiğinde “Farklılıklara saygı, Empati ve Saygı” ile ilgili özelliklere doğrudan yer verildiği görülürken; Saygılı Zihin ölçütlerinden “gözler üstünde olmadığı saygı gösterme ve Affetme/Yansıtıcı Düşünme” ve Etik Zihin ölçütlerinden “dürüst olma/açıklık” ile ilgili özelliklere doğrudan yer verilmediği görülmektedir. Bu durum Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları ile tutarlıdır ve elde edilen bulguyu desteklemektedir.

Toplumun kuralları süper ego yoluyla kişiliğin bir parçası haline gelir. Böylece kişi dışardan onu gözleyenler olmadığı durumlarda da kendi kendisinin gözcüsü olarak o toplumun ahlak kurallarına uyar (Kağıtçıbaşı, 1999). Bu nedenle “gözler üstünde olmadığı saygı gösterme” okullarda verilen eğitimin dolaylı bir uzantısı olarak görüldüğü için doğrudan programlarda çok fazla vurgulanmamış olabilir.

Bu bulgu ile tutarlı olarak Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan Etik Zihin ölçütlerinden biri olan sorumluluklarını yerine getirme ile ilgili olarak (Durgut, 2014)'un çalışmasında beşinci sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programı kazanımları içerisinde en çok yer alan maddelerinden birinin Sorumluluk Sahibi Olmaya Yönelik Eğitim Hakkı olduğu saptanmıştır.

Okullarda görülen en önemli problemlerden biri öğrenci-öğrenci ilişkisinden kaynaklanmaktadır. “Okul yaşamın kendisidir” görüşü doğrultusunda, öğrencilerin birbirlerine saygılı davranmaları, küçükleri korumaları ve oyun kurallarına uymaları öğretilmelidir. Öğrencilerin teneffüste okul içinde koşmaları, okula çöp atmaları, tuvaletleri kirli bırakmaları ve sigara içmeleri gibi davranışları bırakmaları yalnızca okul kuralı olarak değil öğrencilerin yaşamı boyunca sahip olması beklenen değerler olarak algılanmalıdır. Birey sadece öğrenciliği sırasında değil, yaşamı boyunca olumsuz davranış ve tutum sergilememelidir. Bu nedenle okul ortamı, bu gibi olumsuz tutumları ortadan kaldıracı nitelikte olmalıdır (Kalaycı, 2005).

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi düzeyde göstermektedirler?” sorusuna yanıt aramak üzere İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi düzeyde gösterdikleri senaryo sonuçlarına göre incelenmiştir. Senaryolara verilen öğrenci yanıtları Saygılı ve Etik zihin alan ölçütlerine göre hazırlanan dereceli puanlama anahtarı ile 1 ile 5 arasında puanlanmıştır. Senaryo sonuçlarına göre elde edilen Saygılı ve Etik Zihin özelliklerini kazanma ilişkin görüşleri her bir ölçüte göre ayrı ayrı analiz edilmiş ve tablo 4.7’de ve tablo 4.8’de sunulmuştur.

Tablo 4.7: Senaryo sonuçlarına göre saygılı zihin kazanma düzeyleri

	<i>Okul başarı düzeyleri</i>					
	<i>Üst</i> <i>n=100</i>		<i>Orta</i> <i>n=103</i>		<i>Alt</i> <i>n=64</i>	
<i>Saygılı Zihin</i>	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss
<i>Farklılıklara saygı</i>	3,76	1,34	4	1,15	3,55	1,32
<i>Diğerlerine saygı</i>	3,46	1,35	3,34	1,28	3,29	1,01
<i>Saygıyı hak eden ayırt etme</i>	3,68	1,38	3,7	1,26	3,93	1,22
<i>Haklı eleştiride bulunma</i>	4,08	1,28	4,1	1,14	4,13	1,22
<i>Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme</i>	3,42	1,59	3,74	1,34	3,7	1,41
<i>Güven verme</i>	3,21	1,56	3,19	1,30	3,45	1,34
<i>Affetme, Yansıtıcı düşünme</i>	3,5	1,42	3,4	1,39	3,52	1,32
<i>Empati</i>	3,8	1,28	3,97	1,14	4,04	1,22

Saygılı zihin açısından Tablo 4.7 incelendiğinde; öğrencilerin en çok **haklı eleştirilerde bulunma** (Üst: $\bar{X}=4,08$ Orta: $\bar{X}=4,1$ ve Alt: $\bar{X}=4,13$) özelliğine iyi düzeyde sahip olduğu söylenebilir. Öğrencilerin en az sahip olduğu saygılı zihin özellikleri ise üst ($\bar{X}=3,21$) ve orta ($\bar{X}=3,19$) başarı düzeyindeki okullarda **güven verme'ye** alt ($\bar{X}=3,29$) başarı düzeyindeki okulun öğrencilerinde ise **diğerlerine saygı'ya** orta düzeyde sahip oldukları söylenebilir. Öğrencilerin bu özelliklere ilişkin, senaryolara verdikleri yanıtlar doğrudan alıntı örnekleriyle sunulmuştur.

Ölçüt: Haklı eleştirilerde bulunma

Senaryo: Derste arka sırada bir kavga çıkar. Öğretmen bu öğrencilere ceza verir. Fakat bu öğrenciler arasında hiç suçu olmayan bir öğrenci de vardır. Sen, bu durumu görseydin nasıl davranırdın? Neden? Bu davranışı kimden ve nerede öğrendin?

“Öğretmenime bu durumu açıkladım. Başkasının hakkının yenilmesine göz yummazdım. Bu davranışı babamdan öğrendim.” (Üst düzey okul/607/Kız)

“O suçsuz arkadaşı savunurdum. Çünkü insan haklarına sahip çıkmak gerekir. Ailemden (öğrendim) ”. (Alt düzey okul/422/Erkek)

Senaryo: Yoldan geçen biri yerde bir cüzdan bulur. Levent bu kişinin cüzdandaki parayı cebine koymaya çalışırken görür. Sen Levent olsaydın bunu görünce ne yapardın? Neden? Bu davranışı kimden ve nerede öğrendin?

“Hemen polisi arar, haber verirdim. Çünkü hırsızlık bir suçtur. Öğretmen(-den öğrendim.)” (Orta düzey okul/1459/Kız)

Öğrencilerin Saygılı Zihin senaryolarına verdikleri yanıtlar incelendiğinde haksızlık yapan kişileri eleştirdikleri, şahit oldukları haksızlıklar karşısında eleştiride buldukları görülmektedir. Öğrenciler, başkalarına yapılan haksızlık karşısında sessiz kalmamayı tercih etmişlerdir.

Ölçüt: Güven verme

Senaryo: Öğretmen, Asaf'ı öğretmenler odasına çağırır. Bu sırada Asaf tesadüfen masanın üzerinde bir gün sonraki sınavın sorularını fark eder. Sen Asaf olsaydın ne yapardın? Neden? Bu davranışı kimden ve nerede öğrendin?

“İster istemez biraz soruları okurdum. Çünkü sadece soruları benim görmem diğer arkadaşlarıma haksızlık olurdu. Kendi kendime (öğrendim).” (Üst düzey okul/613/Kız)

“Onları alır, fotokopi çektirirdim. Çünkü sınavı iyi bitirirdim. Kendi kendime (öğrendim).” (Orta düzey okul/258/Erkek)

Öğrencilerin Saygılı Zihin senaryo sonuçları incelendiğinde; üst ve orta düzey başarılı okulun öğrencilerinin güven verme ortalamalarının diğer saygılı zihin özelliklerine göre düşük olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin güven verme ölçütüne

dayalı olarak hazırlanan senaryolara verdikleri yanıtlar incelendiğinde; öğretmenin ve sınıf arkadaşlarının güvenine layık olmayı tercih etmedikleri görülmektedir.

Ölçüt: Diğerlerine Saygı

Senaryo: Esmâ, ders ile ilgili tartışmalara katılmayı çok sever. Tartışmalar sırasında kendinden farklı fikirleri savunanlara sinirlenir. Bu sebeple bazı arkadaşları ile konuşmamaya başlar. Sen Esmâ olsaydın farklı fikirleri savunan arkadaşlarına karşı nasıl davranırdın? Neden? Bu davranışı kimden ve nerede öğrendin?

“Onlara çok ters davranırdım ve her gördüğüm yerde laf atardım. Çünkü benim fikirlerime saygı duymadığı için. Kendi kendime (öğrendim) ”. (Alt düzey sınıf/500/Kız)

Öğrencilerin Saygılı Zihin senaryo sonuçları incelendiğinde; alt düzey başarılı okulun öğrencilerinin diğerlerine saygı ortalamalarının diğer saygılı zihin özelliklerine göre düşük olduğu gözlenmiştir. Doğrudan alıntı incelendiğinde; öğrencinin kendine davranılmasını istediği şekilde davranmayı tercih etmediği görülmektedir.

Tablo 4.8: Senaryo sonuçlarına göre etik zihin kazanma düzeyleri

Etik Zihin	Okul başarı düzeyleri					
	Üst n=100		Orta n=103		Alt n=64	
	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss
<i>Dürüst olma /Açıklık</i>	3,38	1,46	3,57	1,35	4,05	1,22
<i>Toplum için çalışma</i>	4,07	1,14	4,25	1,07	4,33	1,08
<i>Sorumluluklarını yerine getirme</i>	2,8	1,50	2,61	1,35	2,95	1,30
<i>Diğerlerini uyarma</i>	3,41	1,41	3,8	1,24	3,85	1,30
<i>Diğerlerine yardım</i>	3,77	1,36	3,73	1,38	3,66	1,57

Etik zihin açısından Tablo 4.8 incelendiğinde; öğrencilerin en çok **toplum için çalışma** özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Okul başarı düzeylerine göre incelendiğinde üst başarı düzeyindeki okulun öğrencileri “toplum için çalışma”ya ($\bar{X}=4,07$) iyi düzeyde sahip; orta ($\bar{X}=4,25$) ve alt: $\bar{X}=4,33$) başarı düzeyindeki okulun öğrencilerin ise çok iyi düzeyde sahip olduğu söylenebilir. Öğrencilerin en az sahip olduğu etik zihin özellikleri ise **sorumluluklarını yerine getirmek** olduğu görülmektedir. Okul başarı düzeylerine göre incelendiğinde üst ($\bar{X}=2,8$), orta ($\bar{X}=2,61$) ve alt ($\bar{X}=2,95$) başarı düzeyindeki okulun öğrencilerin “sorumluluklarını yerine getirme”ye orta düzeyde sahip olduğu söylenebilir. Öğrencilerin bu özelliklere ilişkin, senaryolara verdikleri yanıtlar doğrudan alıntı örnekleriyle sunulmuştur.

Ölçüt: Toplum için çalışma

Senaryo: Osman, yolda önünde yürüyen birinin cüzdan düşürdüğünü görür. Sen Osman'ın yerinde olsaydın cüzdan düşüren birini görünce ne yapardın? Neden? Bu davranışı kimden ve nereden öğrendin?

“Cüzdanı alıp düşüren kişiye teslim ederdim. Belki o insanın cüzdanında yeni aldığı maaş vardı. Ailemden (öğrendim.)” (Üst düzey okul/802/Erkek)

“Yerden alıp adama verirdim. İnsanlık görevimizdir. Aile(-den öğrendim)” (Orta düzey okul/258/Erkek)

“Arkasından gidip verirdim. Çünkü doğru bir davranış değil ve cüzdanın içindeki para o kişiye ait. Aile(-den öğrendim.)” (Alt düzey okul/552Kız)

Öğrencilerin Etik Zihin senaryo sonuçları incelendiğinde; tüm başarı düzeyindeki okulların öğrencilerinin toplum için çalışma ortalamalarının diğer etik zihin özelliklerine göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin doğrudan alıntıları incelendiğinde; toplumun iyi bir üyesi olmaya çalıştıkları, bireysel çıkarların ötesinde toplumu önemsedikleri, vatandaş olarak görevlerini fark ettikleri, yurttaş rolüne uygun davrandıkları görülmektedir.

Ölçüt: Sorumluluklarını yerine getirme

Senaryo: Sevgi, önemli bir dersin sınavına hazırlanırken başka bir dersin ödevlerini yetiştiremez. İnternette arama yaparken yetiştiremediği ödevin yapılmış halini görür. Sen, Sevgi olsaydın ne yapardın? Neden? Bu davranışı kimden ve nereden öğrendin?

“Oradakinin aynısını yapardım. Ne (niye) uğraşacağım ☺” (Üst düzey okul/9/Erkek)

“Sevinirdim. Çünkü okulda öğretmenimden azar işitmezdim. Kendi kendime (öğrendim).” (Orta düzey okul/1321/Erkek)

“Oradakini yazardım. Çünkü ihtiyacım vardır. Kendi kendime (öğrendim).” (Alt düzey okul/565/Kız)

Öğrencilerin Etik Zihin senaryo sonuçları incelendiğinde; tüm başarı düzeyindeki okulların öğrencilerinin sorumluluklarını yerine getirme ortalamalarının diğer etik zihin özelliklerine göre daha düşük olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin doğrudan alıntıları incelendiğinde; hak ve sorumluluklarını, işine bağlı olma, işine odaklanma gibi özellikleri yerine getirmedikleri görülmektedir.

Araştırmada, üst, orta ve alt başarıları düzeylerine göre seçilen 3 okulun öğrencilerine Saygılı ve Etik Zihin özellikleri ile ilgili senaryolar uygulanmıştır. Senaryo sonuçlarına göre öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerine sahip olma düzeyleri incelenmiştir. Okul başarı düzeylerine göre öğrencilerin saygılı etik zihin senaryoları puan ortalamaları benzer düzeyde olduğu söylenebilir.

Saygılı zihin açısından öğrencilerin en fazla “haklı eleştirilerde bulunma” özelliğine iyi düzeyde sahip olduğu görülmüştür. Birinci alt probleme bakıldığında Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “haklı eleştirilerde bulunma” özelliğinin vurgulandığı görülmüştür. Bu bulgudan yola çıkarak, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programların da yer aldığı için öğrencilerin haklı eleştirilerde bulunmayı kazanmış olduğu düşünülebilir.

Öğrencilerin en az sahip olduğu Saygılı Zihin özellikler incelendiğinde ise üst ve orta başarı düzeyindeki okulların öğrencilerinde “güven verme”ye orta düzeyde; alt başarı düzeyindeki okulun öğrencilerinde ise “diğerlerine saygı”ya orta düzeyde sahip oldukları görülmüştür. Bu bulgudan yola çıkarak, birinci alt probleme bakıldığında ise Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “güven verme” özelliğine ve “diğerlerine saygı” özelliğine yer verilmesine rağmen yeterli olmadığı düşünülebilir.

Etik zihin açısından öğrencilerin en fazla “toplum için çalışma” özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Okul başarı düzeylerine göre incelendiğinde üst başarı düzeyindeki okulun öğrencileri “toplum için çalışma”ya iyi düzeyde sahip; orta ve alt başarı düzeyindeki okulun öğrencilerin ise çok iyi düzeyde sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgudan yola çıkarak, birinci alt probleme bakıldığında Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “toplum için çalışma” özelliğine yer verildiği görülmüştür. Bu nedenle öğrencilerin bu özelliğe sahip olmasında Sosyal Bilgiler öğretim programlarının etkisi olduğu düşünülebilir.

Öğrencilerin en az sahip olduğu Etik Zihin özelliği “sorumluluklarını yerine getirme” olduğu görülmektedir. Okul başarı düzeylerine göre incelendiğinde üst, orta ve alt başarı düzeyindeki okulun öğrencilerin “sorumluluklarını yerine getirme”ye orta düzeyde sahip olduğu söylenebilir. Bu bulgudan yola çıkarak, birinci alt probleme bakıldığında Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “sorumluluklarını yerine getirme” özelliğine yer verildiği görülmüştür. Bu nedenle öğrencilerin bu özelliğe sahip olmasında etkisi olduğu düşünülebilir.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özellikleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt aramak üzere senaryolardan elde edilen veriler bağımsız örneklem için t-

testi yapılarak çözümlenmiştir. Saygılı zihin özelliklerine ilişkin senaryo sonuçlarının cinsiyete göre t testi sonuçları tablo 4.9'da; Etik zihin özelliklerine ilişkin senaryo sonuçlarının cinsiyete göre t testi sonuçları tablo 4.10'da sunulmuştur.

Tablo 4.9: Cinsiyete göre Saygılı Zihne yönelik Senaryo sonuçlarının ölçütlere göre karşılaştırılması (Bağımsız gruplar için T-testi)

<i>Senaryo</i>	<i>Grup</i>	<i>n</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	<i>sh</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>																																																																																						
Farklılıklara saygı	Kız	124	3,90	1,29	0,16	1,22	265	0,225																																																																																						
	Erkek	143	3,71	1,26					Diğerlerine saygı	Kız	124	3,52	1,23	0,25	0,36	265	0,72	Erkek	143	3,43	2,53	Saygıyı hak edeni ayırt etme	Kız	124	3,91	1,26	0,16	1,89	265	0,06	Erkek	143	3,61	1,31	Haklı eleştiride bulunma	Kız	124	4,23	1,25	0,15	1,65	265	0,101	Erkek	143	3,98	1,16	Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Kız	124	3,81	1,41	0,18	2,08	265	0,039*	Erkek	143	3,44	1,48	Güven verme	Kız	124	3,35	1,37	0,17	0,93	265	0,353	Erkek	143	3,19	1,45	Affetme, Yansıtıcı düşünme	Kız	124	3,67	1,43	0,17	2,26	265	0,025*	Erkek	143	3,29	1,32	Empati	Kız	124	4,12	1,15	0,15	2,55	265
Diğerlerine saygı	Kız	124	3,52	1,23	0,25	0,36	265	0,72																																																																																						
	Erkek	143	3,43	2,53					Saygıyı hak edeni ayırt etme	Kız	124	3,91	1,26	0,16	1,89	265	0,06	Erkek	143	3,61	1,31	Haklı eleştiride bulunma	Kız	124	4,23	1,25	0,15	1,65	265	0,101	Erkek	143	3,98	1,16	Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Kız	124	3,81	1,41	0,18	2,08	265	0,039*	Erkek	143	3,44	1,48	Güven verme	Kız	124	3,35	1,37	0,17	0,93	265	0,353	Erkek	143	3,19	1,45	Affetme, Yansıtıcı düşünme	Kız	124	3,67	1,43	0,17	2,26	265	0,025*	Erkek	143	3,29	1,32	Empati	Kız	124	4,12	1,15	0,15	2,55	265	0,011*	Erkek	143	3,74	1,25								
Saygıyı hak edeni ayırt etme	Kız	124	3,91	1,26	0,16	1,89	265	0,06																																																																																						
	Erkek	143	3,61	1,31					Haklı eleştiride bulunma	Kız	124	4,23	1,25	0,15	1,65	265	0,101	Erkek	143	3,98	1,16	Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Kız	124	3,81	1,41	0,18	2,08	265	0,039*	Erkek	143	3,44	1,48	Güven verme	Kız	124	3,35	1,37	0,17	0,93	265	0,353	Erkek	143	3,19	1,45	Affetme, Yansıtıcı düşünme	Kız	124	3,67	1,43	0,17	2,26	265	0,025*	Erkek	143	3,29	1,32	Empati	Kız	124	4,12	1,15	0,15	2,55	265	0,011*	Erkek	143	3,74	1,25																					
Haklı eleştiride bulunma	Kız	124	4,23	1,25	0,15	1,65	265	0,101																																																																																						
	Erkek	143	3,98	1,16					Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Kız	124	3,81	1,41	0,18	2,08	265	0,039*	Erkek	143	3,44	1,48	Güven verme	Kız	124	3,35	1,37	0,17	0,93	265	0,353	Erkek	143	3,19	1,45	Affetme, Yansıtıcı düşünme	Kız	124	3,67	1,43	0,17	2,26	265	0,025*	Erkek	143	3,29	1,32	Empati	Kız	124	4,12	1,15	0,15	2,55	265	0,011*	Erkek	143	3,74	1,25																																		
Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Kız	124	3,81	1,41	0,18	2,08	265	0,039*																																																																																						
	Erkek	143	3,44	1,48					Güven verme	Kız	124	3,35	1,37	0,17	0,93	265	0,353	Erkek	143	3,19	1,45	Affetme, Yansıtıcı düşünme	Kız	124	3,67	1,43	0,17	2,26	265	0,025*	Erkek	143	3,29	1,32	Empati	Kız	124	4,12	1,15	0,15	2,55	265	0,011*	Erkek	143	3,74	1,25																																															
Güven verme	Kız	124	3,35	1,37	0,17	0,93	265	0,353																																																																																						
	Erkek	143	3,19	1,45					Affetme, Yansıtıcı düşünme	Kız	124	3,67	1,43	0,17	2,26	265	0,025*	Erkek	143	3,29	1,32	Empati	Kız	124	4,12	1,15	0,15	2,55	265	0,011*	Erkek	143	3,74	1,25																																																												
Affetme, Yansıtıcı düşünme	Kız	124	3,67	1,43	0,17	2,26	265	0,025*																																																																																						
	Erkek	143	3,29	1,32					Empati	Kız	124	4,12	1,15	0,15	2,55	265	0,011*	Erkek	143	3,74	1,25																																																																									
Empati	Kız	124	4,12	1,15	0,15	2,55	265	0,011*																																																																																						
	Erkek	143	3,74	1,25																																																																																										

p<.05*

Tablo 4.9 incelendiğinde, Saygılı Zihin özelliklerine yönelik senaryo sonuçlarının öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplarda t testi sonucunda, “gözler üstünde olmadığında saygı gösterme” (t=2,08; p<.05), “affetme/yansıtıcı düşünme” (t=2,26; p<.05) ve “Empati” (t=2,55; p<.05) özelliğinde grupların aritmetik ortalamaları arasında kız öğrenciler lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre kimse onlara bakmadığında, bulunulan ortamda herhangi bir kontrol mekanizması olmasa da daha saygılı davranmaktadır. Kız öğrenciler, karşı taraf hatasını düzelttiğinde erkek öğrencilere göre daha affedici davranmaktadır ve hatalı olup olmadıklarını kontrol etmektedirler. Ayrıca kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla empati kurabilmektedirler. Öğrencilerin bu özelliklere ilişkin, senaryolara verdikleri yanıtlar doğrudan alıntı örnekleriyle sunulmuştur.

Ölçüt: Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme

Senaryo: Turgut, derste öğretmen ona bakmadığında öğretmeniyle ve arkadaşları ile dalga geçer, arkadaşlarının dersi dinlemesini engeller. Sen Turgut'un yerinde olsaydın nasıl davranırdın? Neden? Bu davranışı kimden ve nerede öğrendin?

“Susup dersi dinlerdim, dersi dinlemiyorsam bile susardım. Çünkü başkalarını rahatsız etmeye hakkım yok. Ailemden ve okulumdan (öğrendim). (Alt düzey okul/590/Kız)

Senaryo: Kerem, normalde kendinden küçük çocuklara iyi davranır ve onlara yardım eder. Ama okulda arkadaşları ile oyun oynamaya gecikmemek için kantinde kendinden küçük öğrencilerin olduğunda onların önüne geçerek onların sırasını kapar. Sen Kerem olsaydın kendinden küçük öğrencilere nasıl davranırdın? Neden? Bu davranışı kimden ve nerede öğrendin?

“Aynı şekilde (davranırdım). Çünkü öncelik büyüklerin(dir). Arkadaşımdan (öğrendim).” (Alt düzey okul/555/Erkek).

Ölçüt: Affetme, Yansıtıcı düşünme

Senaryo: Emrah, kantinde sırada beklerken biri ona hızlıca vurarak geçer. Emrah bu duruma çok sinirlenir ve müdüre o kişiyi şikayet eder. Emrah daha sonra o kişinin rahatsızlandığı için lavaboya koşarken ona çarptığını öğrenir. Sen Emrah olsaydın bu durumu öğrenince ne yapardın? Neden? Bu davranışı kimden ve nerede öğrendin?

“Şikayet etmekten vazgeçerdim. Çünkü hastaymış. Kendi kendime (öğrendim).” (Üst düzey okul/878/Kız)

“O çocuğun ağızını burnunu kırarım. Çünkü bana sertçe vurdu. Sınıf arkadaşım ...'dan(öğrendim). (Alt düzey okul/272/Erkek)

Ölçüt: Empati

Senaryo: Sınıfta, Almanya'dan yeni gelen ve Türkçeyi konuşmakta zorlanan bir öğrenci vardır. Oğuz bu öğrenci ile dalga geçer, Oğuz dalga geçince bütün sınıf eğlenir. Sen Oğuz olsaydın yurtdışından gelen ve Türkçeyi konuşmakta zorlanan bir öğrenciyeye karşı nasıl davranırdın? Neden? Bu davranışı kimden ve nerede öğrendin?

“Ona yardımcı olmaya çalışırdım. Çünkü o isteyerek böyle konuşmuyor. Ailemden (öğrendim).” (Üst düzey okul/725/Kız)

“Aynısını yapardım. Çünkü eğlenmek isterdim. Okuldan (öğrendim).” (Orta düzey okul/3450/Erkek)

Tablo 4.9 incelendiğinde Saygılı Zihin özelliklerine yönelik senaryo sonuçlarının öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplarda t testi sonucunda, “farklılıklara saygı, diğerlerine saygı, saygıyı hak edeni ayırt etme, haklı eleştiride bulunma, güven verme” özelliklerinde grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Etik zihin özelliklerine ilişkin senaryo sonuçlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları tablo 4.10'da sunulmuştur.

Tablo 4.10: Cinsiyete göre Etik Zihne yönelik Senaryo sonuçlarının ölçütlere göre karşılaştırılması (Bağımsız gruplar için T-testi)

Senaryo	Grup	n	\bar{X}	ss	sh	t	df	P
Dürüst olma / Açıklık	Kız	124	3,95	1,23	0,17	3,74	265	0*
	Erkek	143	3,33	1,44				
Toplum için çalışma	Kız	124	4,15	1,10	0,14	-0,65	265	0,517
	Erkek	143	4,24	1,11				
Sorumluluklarını yerine getirme	Kız	124	2,85	1,36	0,17	0,94	265	0,346
	Erkek	143	2,69	1,44				
Diğerlerini uyarma	Kız	124	3,76	1,25	0,16	1,14	265	0,257
	Erkek	143	3,58	1,39				
Diğerlerine yardım	Kız	124	3,90	1,28	0,17	1,80	265	0,073
	Erkek	143	3,58	1,51				

p<.05*

Tablo 4.10 incelendiğinde, Etik Zihin özelliklerine yönelik senaryo sonuçlarının öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplarda t testi sonucunda, “dürüst olma/açıklık” (t=0,17; p<.05), özelliğinde grupların aritmetik ortalamaları arasında kız öğrenciler lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre bireysel çıkarları ötesinde doğru söylemektedirler. Kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre daha şeffaf ve açık davranmaktadırlar. Öğrencilerin bu özelliklere ilişkin, senaryolara verdikleri yanıtlar doğrudan alıntı örnekleriyle sunulmuştur.

Ölçüt: Dürüst olma / Açıklık

Senaryo: Murat, kalabalık bir otobüse binerken bilet kullanmadan geçmiştir. Şoför de bunu fark etmemiştir. Sen Murat olsaydın nasıl davranırdın? Neden? Bu davranışı kimden ve nereden öğrendin?

“Affedersiniz, der ve biletimi basardım. Çünkü ben bu tür konularda çok hassasım. Ailemden (öğrendim).”
(Üst düzey okul/322/Kız)

“Bileti basmaz, beleşe giderdim. Çünkü şoför görmedi. Kendi kendime (öğrendim).” (Orta düzey okul/618/Erkek)

Tablo 4.10 incelendiğinde Etik Zihin özelliklerine yönelik senaryo sonuçlarının öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplarda t testi sonucunda, “toplum için çalışma, sorumluluklarını yerine getirme, diğerlerini uyarma ve diğerlerine yardım”

özelliklerinde grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Saygılı Zihin özelliklerine yönelik senaryo sonuçlarının öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplarda t testi sonucunda, “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme”, “affetme/yansıtıcı düşünme” ve “empati” özelliğinde grupların aritmetik ortalamaları arasında kız öğrenciler lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre kimse onlara bakmadığında, bulunulan ortamda herhangi bir kontrol mekanizması olmasa da daha saygılı davranmaktadır. Kız öğrenciler, karşı taraf hatasını düzelttiğinde erkek öğrencilere göre daha affedici davranmaktadır ve hatalı olup olmadıklarını kontrol etmektedirler. Ayrıca kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla empati kurabilmektedirler.

Bu bulgudan yola çıkarak, birinci alt probleme bakıldığında Sosyal Bilgiler öğretim programlarında düşük düzeyde yer alan “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme” ve “affetme/yansıtıcı düşünme” özelliğine kız öğrencilerin daha fazla sahip oldukları görülmüştür. Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yüksek düzeyde yer alan “empati” özelliğine ise kız öğrenciler üzerinde erkek öğrencilere göre daha fazla etkisi olduğu söylenebilir.

Etik Zihin özelliklerine yönelik senaryo sonuçlarının öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplarda t-testi sonucunda, “dürüst olma/açıklık”, özelliğinde grupların aritmetik ortalamaları arasında kız öğrenciler lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre bireysel çıkarları ötesinde doğru söylemektedirler. Kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre daha şeffaf ve açık davranmaktadırlar. Bu bulgudan yola çıkarak, birinci alt probleme bakıldığında Sosyal Bilgiler öğretim programlarında en düşük düzeyde yer alan “dürüst olma/açıklık” özelliğini kazanmalarında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla sahip olduğu görülmüştür.

Çalışmanın bulguları; Yiğittir (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler dersi değerlerinin kazanılma düzeyi ile öğrencilerin cinsiyetleri arasında “doğa sevgisi, temizlik, yardımseverlik, misafirperverlik,

sağlıklı olmaya önem verme” değerlerinde kızlar lehine anlamlı farklılıklar bulunması sonucu paralellik göstermektedir. Aynı zamanda, Demirhan İşcan (2007)’in yaptığı çalışmada değerler eğitimi programına katılan, kız öğrencilerin puanlarının erkek öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde fazla olması sonucu ile tutarlıdır.

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan “İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi ortamlarda ve kimlerden kazanmaktadırlar?” sorusuna yanıt aramak üzere İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özellikleri hangi ortamlarda ve kimlerden kazandıkları senaryo sonuçlarına göre frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak Tablo 4.11 ve 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.11: Saygılı Zihin özellikleri kazanma ortamları frekans ve yüzdeleri

		Kendi kendine	Aile	Boş	Okul	Aile ve Okul	Arkadaş	Diğer çevre	Aile ve Arkadaş	Okul-Aile ve Arkadaş	Okul ve Arkadaş	Kitle iletişim araçları	Toplam
Saygılı zihin													
Farklılıklara saygı	f	90	68	28	27	22	19	6	3	3	1	0	267
	%	33,6	25,4	10	10	8,7	7,2	2,3	1,4	1,3	0,5	0	100
Diğerlerine saygı	f	98	62	24	43	16	11	4	3	2	3	1	267
	%	36,6	23,2	9	16,3	6,1	4,3	1,4	1,3	0,9	1	0,3	100
Saygıyı hak eden ayırt etme	f	91	72	29	29	17	22	3	2	1	1	1	267
	%	34,1	26,9	11,2	10,8	6,4	8,4	1,15	0,7	0,3	0,3	0,3	100
Haklı eleştiride bulunma	f	82	95	27	24	16	10	5	2	3	2	1	267
	%	30,7	35,7	10,5	9,2	6,1	3,6	2	0,7	1	0,7	0,5	100
Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme	f	88	67	31	41	17	12	5	1	1	3	1	267
	%	33,1	25,2	11,5	15,4	6,2	4,6	2	0,3	0,3	1	0,3	100
Güven verme	f	103	62	27	31	12	24	3	0	1	3	1	267
	%	38,6	23,3	10,2	11,6	4,5	9,2	1,2	0	0,3	1	0,3	100
Affetme, Yansıtıcı düşünme	f	105	73	29	25	11	19	3	1	1	0	1	267
	%	39,2	27,4	10,8	9,4	4	7,1	1,2	0,3	0,5	0	0,3	100
Empati	f	105	80	32	19	12	11	3	1	1	0	3	267
	%	39,3	30	12	7,1	4,6	4,1	1,2	0,5	0,3	0	1	100

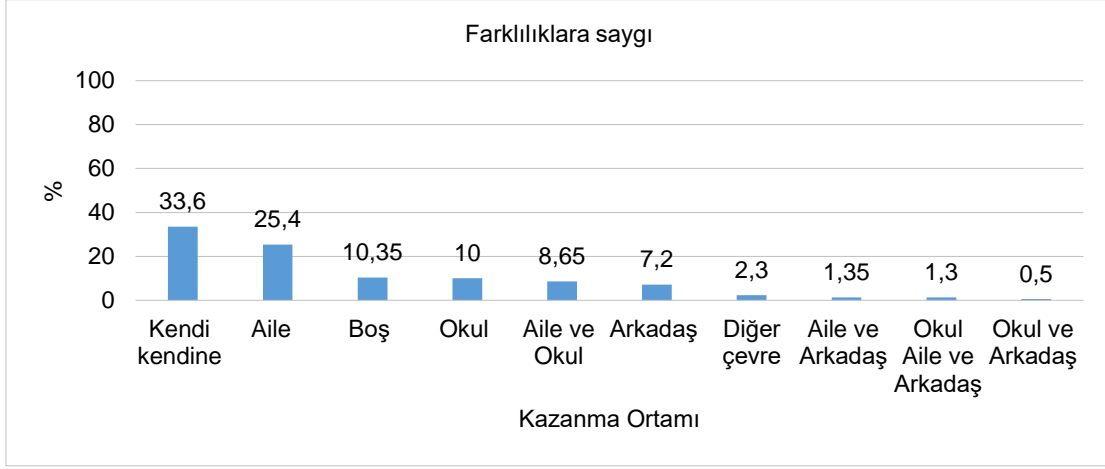
Tablo 4.11 incelendiğinde öğrencilerin Saygılı Zihin özelliklerini “haklı eleştirilerde bulunma” özelliği dışında kendi kendilerine kazandıkları görülmektedir. Öğrencilerin en çok kendi kendilerine kazandıkları özellikler ise; “empati” (%39,3), “affetme-yansıtıcı düşünme” (%39,2) ve “güven verme”dir (%38,6). Öğrencilerin ailelerinden en fazla kazandığı özellik, “haklı eleştirilerde bulunma” (35,7); okuldan kazandıkları özellik “diğerlerine saygı” (16,3); aile ve okuldan öğrendikleri özellik “farklılıklara saygı” (%8,7) ve arkadaştan en çok kazandıkları özellik “güven verme”dir (%9,2).

Tablo 4.12: Etik Zihin özellikleri kazanma ortamları frekans ve yüzdeleri

		<i>Kendi kendine</i>	<i>Aile</i>	<i>Boş</i>	<i>Okul</i>	<i>Arkadaş</i>	<i>Aile ve Okul</i>	<i>Diğer çevre</i>	<i>Aile ve Arkadaş</i>	<i>Okul ve Arkadaş</i>	<i>Okul Aile ve Arkadaş</i>	<i>Kitle iletişim araçları</i>	<i>Toplam</i>
Etik Zihin													
Dürüst olma / Açıklık	f	101	93	30	14	12	7	4	1	1	1	3	267
	%	38	35	12	4	4,4	2,8	1,65	0,3	0,3	0,3	1	100
Toplum için çalışma	f	70	125	33	9	6	15	5	1	0	2	1	267
	%	26,3	46,9	13	3	2,1	5,6	1,8	0,3	0	0,7	0,3	100
Sorumluluklarını yerine getirme	f	133	45	34	23	17	8	3	1	1	1	1	267
	%	49,7	16,7	13,3	8,9	6,6	3,1	1,2	0,3	0,3	0,3	0,3	100
Diğerlerini uyarma	f	108	79	35	17	7	12	4	2	0	1	2	267
	%	40,4	29,7	13,2	6,2	2,7	4,4	1,7	0,7	0	0,5	0,8	100
Diğerlerine yardım	f	107	72	38	20	11	14	3	1	0	1	0	267
	%	40	26,9	14,1	7,7	4	5,4	1,3	0,5	0	0,3	0	100

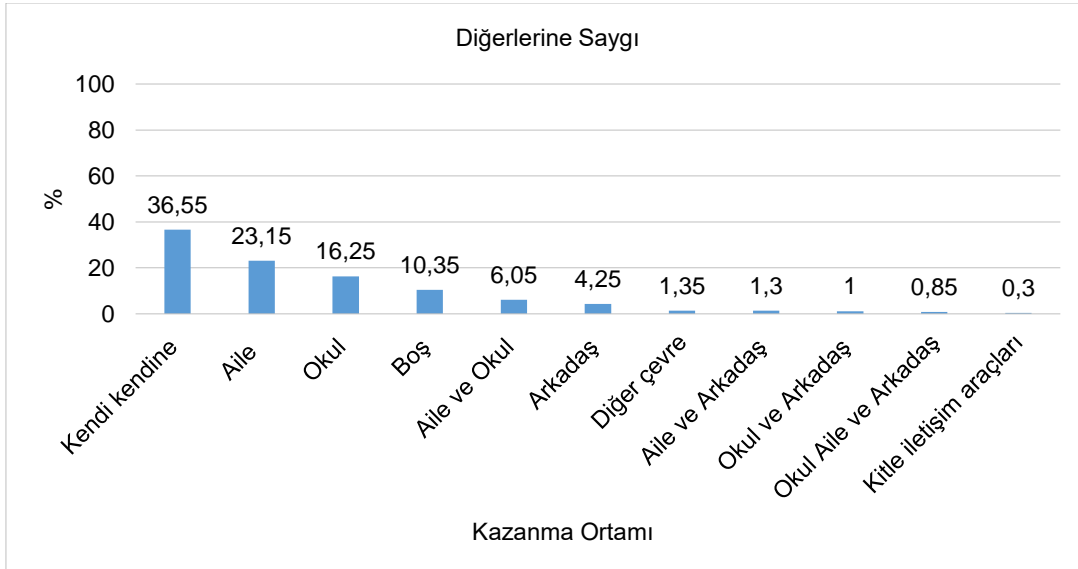
Tablo 4.12 incelendiğinde; öğrencilerin etik zihin özelliklerini “toplum için çalışma” özelliği dışında kendi kendilerine kazandıkları görülmektedir. Senaryolara göre öğrenciler “toplum için çalışma”yı (%46,9) en çok ailelerinden öğrenmişlerdir. Öğrencilerin en çok kendi kendilerine kazandıkları özellikler ise; sorumluluklarını yerine getirme (%49,7), diğerlerini uyarma (%40,4) ve diğerlerine yardımdır (%40). Öğrenciler okuldan (%8,9) ve arkadaştan (%6,6) en fazla sorumluluklarını yerine getirme özelliğini kazandıklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin Saygılı ve Etik Zihin özelliklerini kazandıkları ortamlara ayrıntılı olarak grafiklerde incelenmiştir. Saygılı Zihin özelliklerinden Farklılıklara saygı ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.1’de sunulmuştur.

Şekil 4.1: Öğrencilerin Farklılıklara Saygı Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

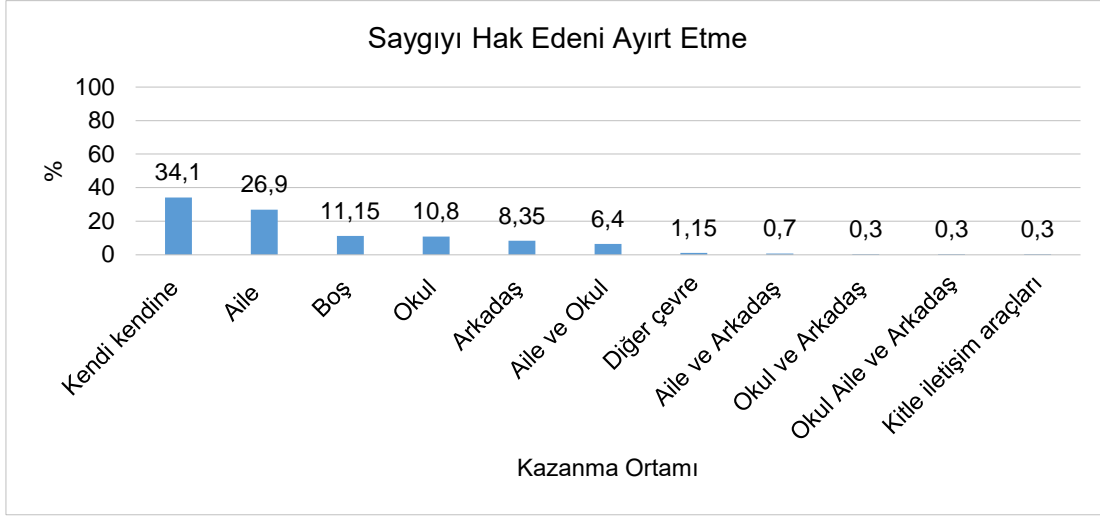
Şekil 4.1 incelendiğinde öğrenciler farklılıklara saygı duymayı en çok **kendi kendilerine** (%33,6) ve **ailelerinden** (%25,4) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Saygılı Zihin özelliklerinden Diğerlerine saygı ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.2’de sunulmuştur.

Şekil 4.2: Öğrencilerin Diğerlerine Saygı Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

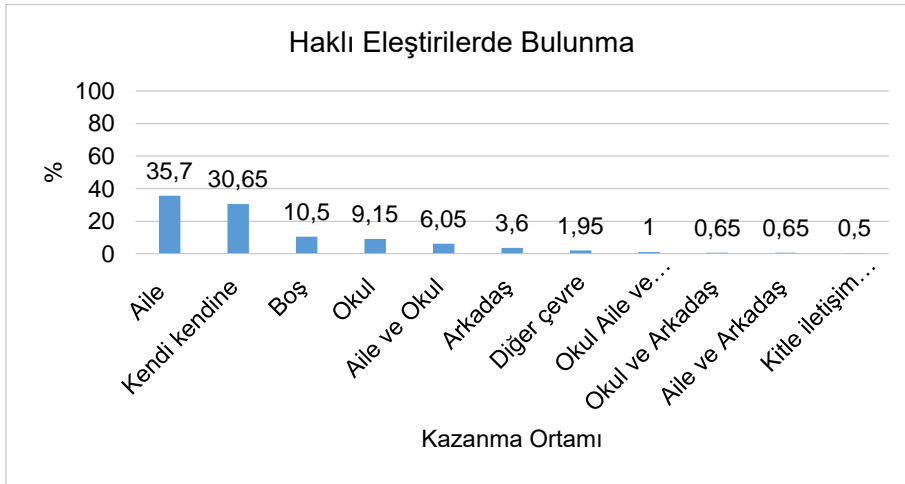
Şekil 4.2 incelendiğinde öğrenciler diğerlerine saygı duymayı en çok **kendi kendilerine** (%36,55) ve **ailelerinden** (%23,15) öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Saygılı Zihin özelliklerinden Saygıyı hak edeni ayırt etme ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.3'te sunulmuştur.

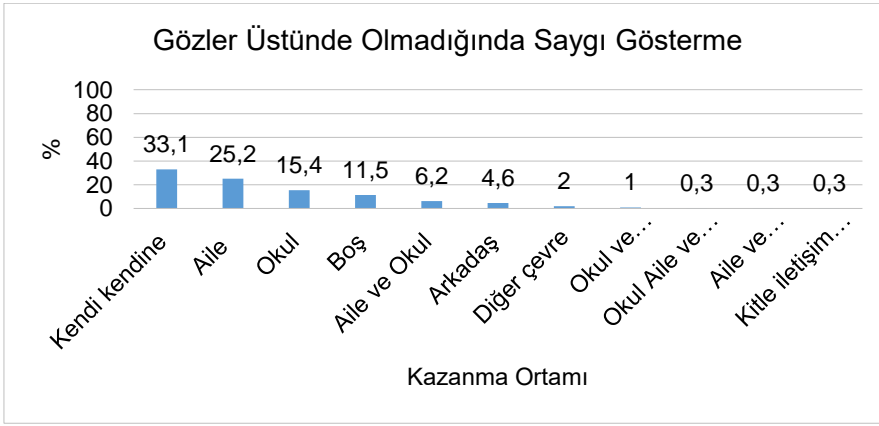
Şekil 4.3: Öğrencilerin Saygıyı Hak Edeni Ayırt Etme Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.3 incelendiğinde öğrenciler saygıyı hak edeni ayırt etmeyi en çok **kendi kendilerine** (% 34,1) ve **ailelerinden** (%26,9) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Saygılı Zihin özelliklerinden Haklı Eleştiride Bulunma ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.4'te sunulmuştur.

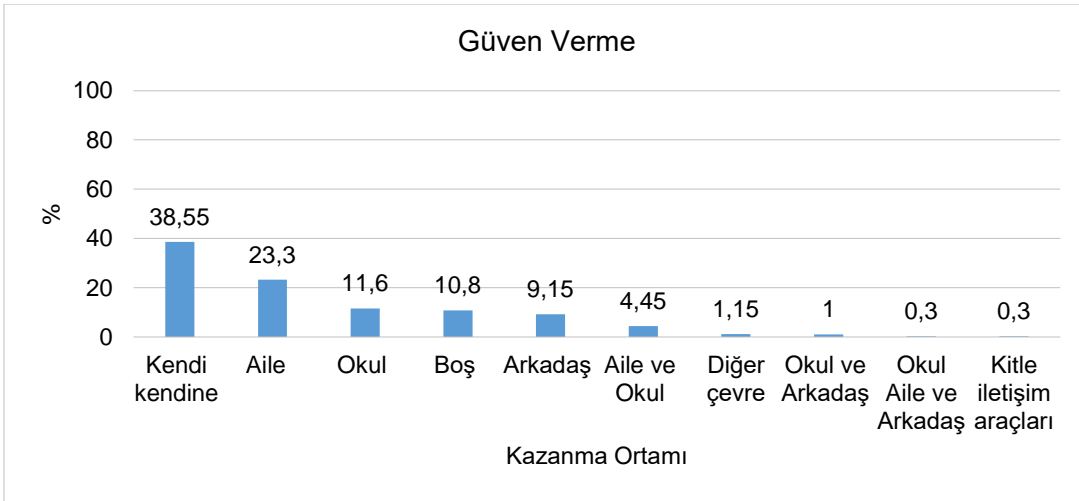
Şekil 4.4: Öğrencilerin Haklı Eleştiride Bulunma Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.4 incelendiğinde öğrenciler haklı eleştirilerde bulunmayı en çok **ailelerinden** (%35,7) ve **kendi kendilerine** (30,65) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Saygılı Zihin özelliklerinden Gözler Üstünde Olmadığında Saygı Gösterme ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.5'te sunulmuştur.

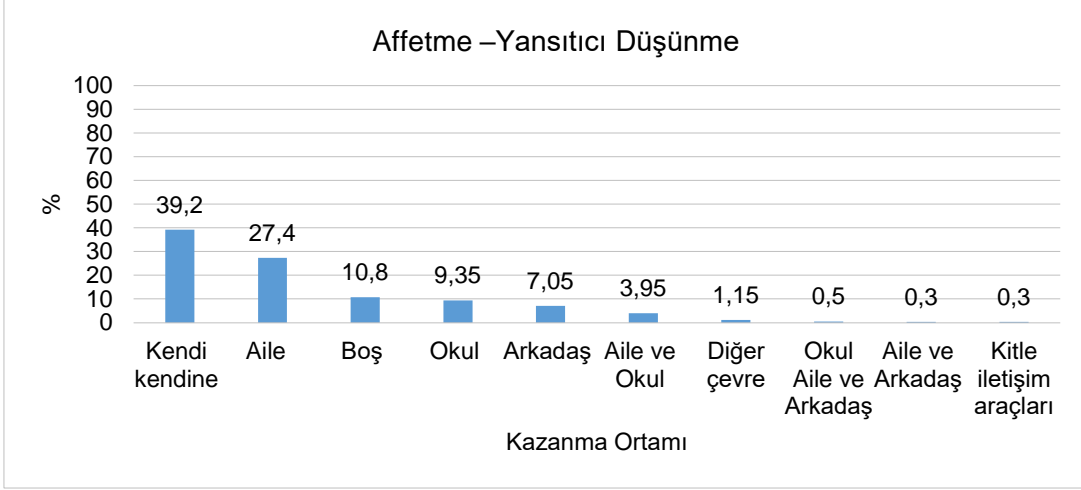
Şekil 4.5: Öğrencilerin Gözler Üstünde Olmadığında Saygı Gösterme Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.5 incelendiğinde öğrenciler gözler üstünde olmadığında saygı göstermeyi en çok **kendi kendilerine** (%33,1) ve **ailelerinden** (%25,2) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Saygılı Zihin özelliklerinden güven verme ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.6'da sunulmuştur.

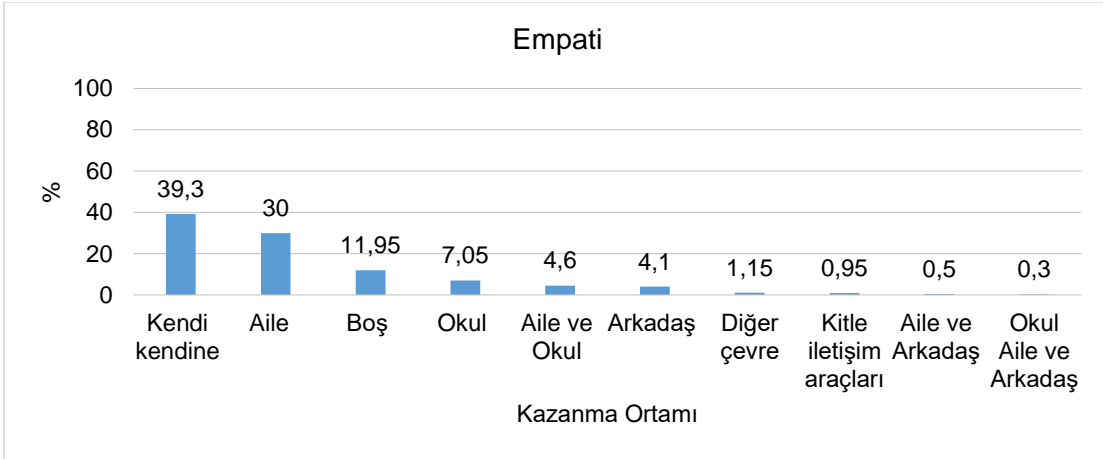
Şekil 4.6: Öğrencilerin Güven Verme Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.6 incelendiğinde öğrenciler güven vermeyi en çok **kendi kendilerine** (%38,55) ve **ailelerinden** (%23,3) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Saygılı Zihin özelliklerinden Affetme-yansıtıcı düşünme ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.7'de sunulmuştur.

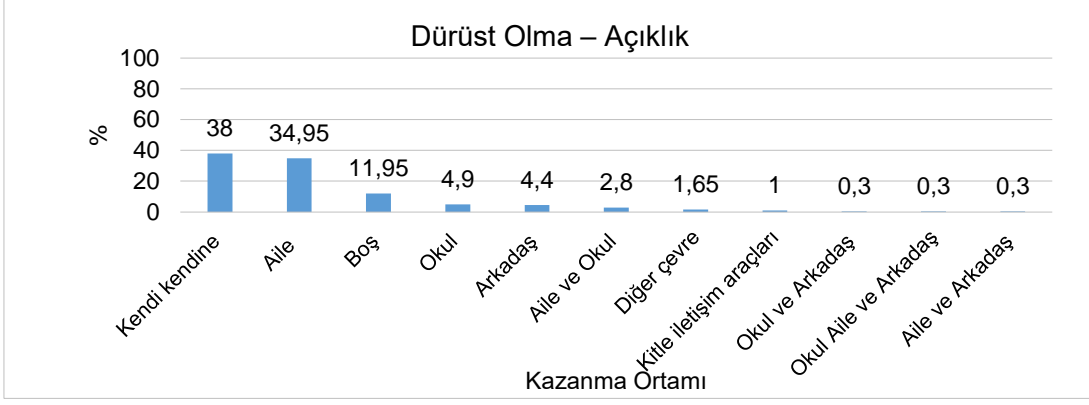
Şekil 4.7: Öğrencilerin Affetme-Yansıtıcı Düşünme Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.7 incelendiğinde öğrenciler Affetme/yansıtıcı düşünmeyi en çok **kendi kendilerine** (% 39,2) ve **ailelerinden** (%27,4) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Saygılı Zihin özelliklerinden Empati ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.8’de sunulmuştur.

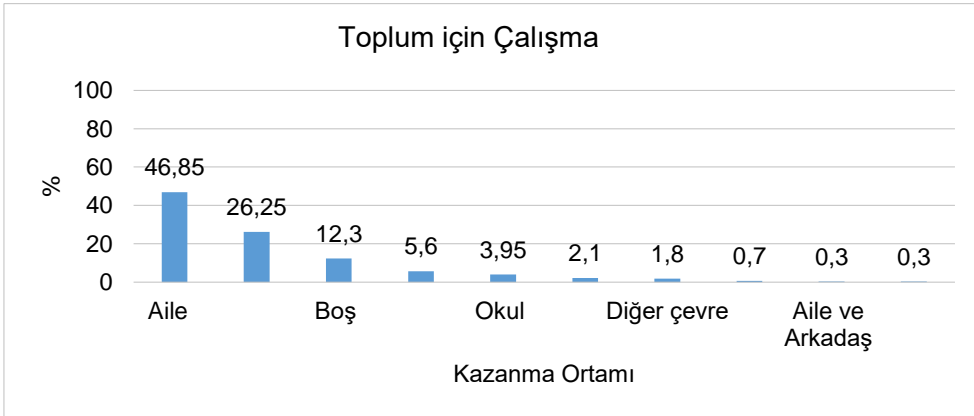
Şekil 4.8: Öğrencilerin Empati Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.8 incelendiğinde öğrenciler senaryo empati kurmayı en çok **kendi kendilerine** (% 39,3) ve **ailelerinden** (%30) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Sonuç olarak, öğrenciler, Saygılı Zihin özelliklerinden farklılıklara saygı duyma, diğerlerine saygı duyma, saygıyı hak edeni ayırt etme, gözler üstünde olmadığına saygı gösterme, güven verme ve affetme/yansıtıcı düşünmeyi en çok **kendi kendilerine** ve **ailelerinden**; haklı eleştirilerde bulunmayı ise daha çok **ailelerinden** ve **kendi kendilerine** öğrendiklerini belirtmişlerdir. Etik Zihin özelliklerinden Dürüst Olma/Açıklık ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.9’da sunulmuştur.

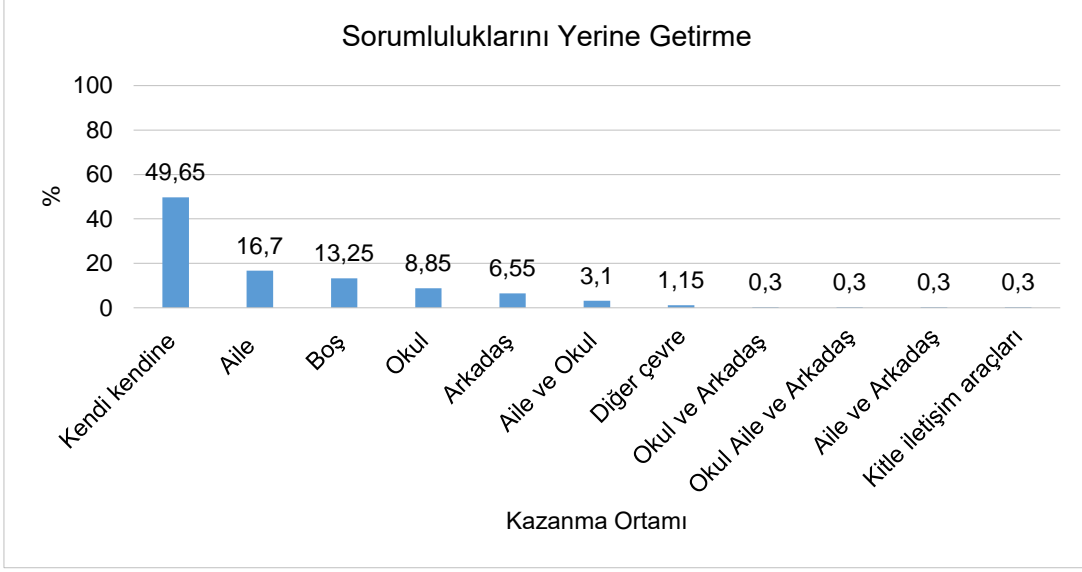
Şekil 4.9: Öğrencilerin Dürüst Olma/Açıklık Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.9 incelendiğinde öğrenciler dürüst olma – açık olmayı en çok **kendi kendilerine** (% 38) ve **ailelerinden** (%34,95) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Etik Zihin özelliklerinden Toplum için Çalışma ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.10'da sunulmuştur.

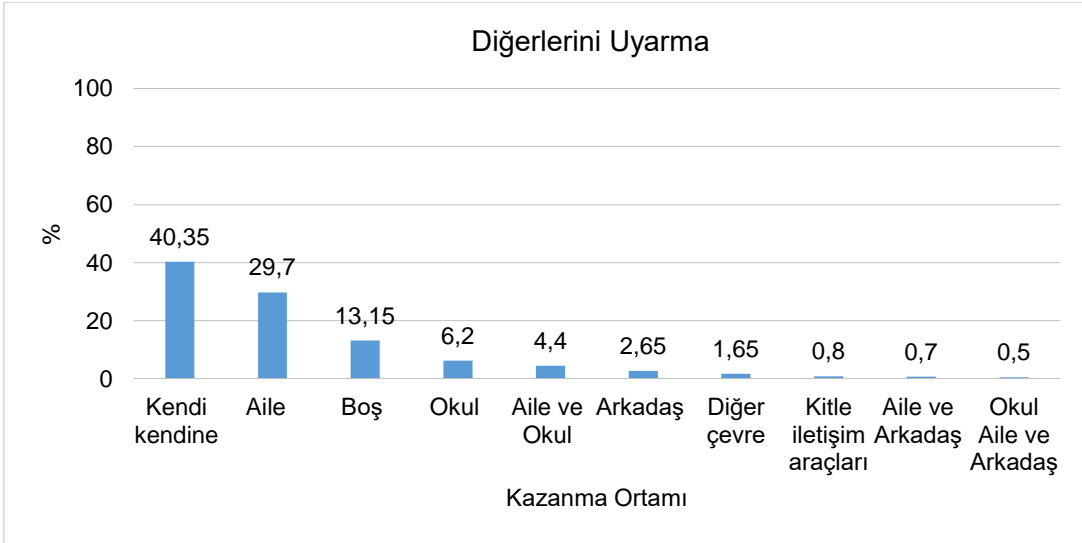
Şekil 4.10: Öğrencilerin Toplum için Çalışma Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.10 incelendiğinde öğrenciler toplum için çalışmayı en çok **ailelerinden** (%46,85) ve **kendi kendilerine** (%26,25) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Etik Zihin özelliklerinden Sorumluluklarını Yerine Getirme ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.11'de sunulmuştur.

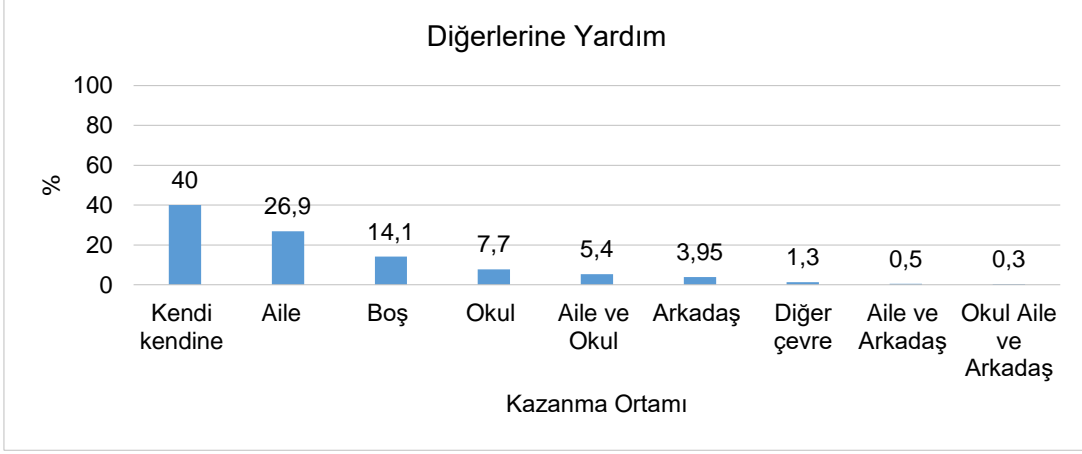
Şekil 4.11: Öğrencilerin Sorumluluklarını Yerine Getirme Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.11 incelendiğinde öğrenciler Sorumluluklarını yerine getirmeyi en çok **kendi kendilerine** (%49,65) ve **ailelerinden** (%16,7) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Etik Zihin özelliklerinden Diğerlerini Uyarma ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.12’de sunulmuştur.

Şekil 4.12: Öğrencilerin Diğerlerini Uyarma Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.12 incelendiğinde öğrenciler diğerlerini uyarmayı en çok **kendi kendilerine** (%40,35) ve **ailelerinden** (%29,7) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Etik Zihin özelliklerinden Diğerlerine Yardım ölçütüne ilişkin sütun grafiği Şekil 4.13’te sunulmuştur.

Şekil 4.13: Öğrencilerin Diğerlerine Yardım Özelliğini Kazanma Ortamları Yüzdeleri (n:267)

Şekil 4.13 incelendiğinde öğrenciler diğerlerini yardımı en çok **kendi kendilerine** (%40) ve **ailelerinden** (%26,9) öğrendiklerini belirtmişlerdir. Sonuç olarak, Öğrenciler, Etik Zihin özelliklerinden dürüst olma–açık olma, sorumluluklarını yerine getirme, diğerlerini uyarma ve diğerlerini yardım etmeyi en çok **kendi kendilerine** ve **ailelerinden**; toplum için çalışmayı ise **ailelerinden** ve **kendi kendilerine** öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Öğrenciler “haklı eleştirilerde bulunma” özelliği dışında diğer **Saygılı Zihin** özelliklerini kendi kendilerine kazandıklarını belirtmişlerdir. Senaryolara göre öğrenciler “**haklı eleştirilerde bulunma**”yı en çok **ailelerinden** kazanmışlardır. Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci alt probleme** bakıldığında Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan “**haklı eleştirilerde bulunma**” özelliğinin ailenin etkisinden daha az olduğu düşünülebilir.

Öğrencilerin en çok **kendi kendilerine** kazandıkları özellik ise; “**empati**”dir. Bu bulgudan yola çıkarak, birinci alt probleme bakıldığında Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “**empati**” özelliğine yüksek düzeyde yer verilmesinin de etkisi olduğu düşünülebilir.

Öğrenciler “toplum için çalışma” özelliği dışında **Etik Zihin** özelliklerini kendi kendilerine kazandıklarını belirtmişlerdir. Senaryolara göre öğrenciler “**toplum için çalışma**”yı en çok **ailelerinden** öğrenmişlerdir. Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci alt probleme** bakıldığında toplum için çalışmanın Sosyal bilgiler öğretim programlarında en fazla vurgulanan etik özelliklerden biri olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular Başcı'nın (2012) değerlerin kazandırılmasında öğretmenler tarafından ifade edilen en etkili unsurun aile olduğu; diğer yandan öğretmenler ailenin yanı sıra etkili olan faktörleri; sosyal çevre, öğretmen, okul ortamı, yazılı ve görsel medya ve örtük program olduğu sonucunu destekler niteliktedir.

4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın beşinci alt problemi olan “İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özelliklerine sahip olma düzeyi ile akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” sorusuna yanıt aramak üzere İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin Saygılı ve Etik zihin özelliklerine sahip olma düzeyi ile akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı senaryolar ve başarı testinden elde edilen sonuçların Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı hesaplanarak belirlenmiştir.

Saygılı ve Etik zihin alan özellikleriyle Sosyal Bilgiler dersi başarı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere öncelikle verilerin parametrik istatistiğe uygunluğuna bakılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,01 olarak alınarak yapılan tek örneklem için Kolmogorov-Smirnov testi sonuçları Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.12: Tek Örneklem için Kolmogorov-Smirnov Testi Analizi

		<i>Senaryo Başarı</i>	
		<i>t</i>	<i>t</i>
<i>N</i>		267	267
<i>Normal Parametreleri Ortalama</i>		94,66	25,79
	<i>Std. Sapma</i>	21,82	8,25
<i>Uç Farklılıklar</i>	<i>Mutlak</i>	,078	,120
	<i>Pozitif</i>	,064	,054
	<i>Negatif</i>	-,078	-,120
<i>Kolmogorov-Smirnov Z</i>		1,28	1,96
<i>Sig. (2-tailed)</i>		,075	,001

Tablo 4.12 incelendiğinde; senaryodan elde edilen verilerin normallik varsayımını karşıladığı görülmektedir. Başarı testinden elde edilen verilerin ise normallik varsayımını karşılamadığı görülmektedir. Bu nedenle Saygılı ve Etik zihin alan özellikleriyle Sosyal Bilgiler dersi başarıları arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini

saptamak üzere Spearman Brown sıra farkları korelasyonu hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.13'te sunulmuştur.

Tablo 4.13: Saygılı ve Etik zihin alan özellikleri ile Sosyal Bilgiler dersi başarıları arasındaki ilişki

	<i>n</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
<i>Senaryo</i>	267	94,66	21,82	,383	,000
<i>Başarı Testi</i>	267	28,79	8,25		

$p < .01$

Tablo 4.13 incelendiğinde; anlamlılık düzeyi ,01 olarak alındığında öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin alan özellikleriyle Sosyal Bilgiler dersi başarı düzeyleri arasında pozitif yönde ve orta düzeyde ($r = 0,383$, $p < .01$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin alan özelliklerine sahip olma düzeyi ile Sosyal Bilgiler dersi başarıları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki gözlenmiştir. Benzer şekilde, Demirhan İşcan (2007) tarafından yapılan çalışmada değerler eğitimi programında öğrencilerin değerlere ilişkin elde ettiği puan ile akademik başarı arasında ilişkinin olup olmadığı incelenmiştir. Ön ve son test puanları ile söz konusu derslerin yıl sonu notları arasında orta düzeyde pozitif yönde ilişkiler saptamıştır.

4.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın altıncı alt problemi olan “Anne babaların eğitim düzeylerine göre öğrencilerin Saygılı ve Etik özelliklere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna yanıt aramak üzere sorusuna yanıt aramak Anne babaların eğitim düzeylerine göre öğrencilerin Saygılı ve Etik özelliklere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı senaryolardan elde edilen verilerle ANOVA istatistiği yapılarak hesaplanmıştır. Anne ve babaların eğitim düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler tablo 4.14'te verilmiştir.

Tablo 4.14: Eğitim düzeylerine göre anne ve babaların eğitim durumlarına ilişkin Betimsel İstatistik

	<i>Mezun olunan okul</i>	<i>Anne</i>			<i>Baba</i>		
		<i>n</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	<i>n</i>	\bar{X}	<i>ss</i>
<i>Senaryo</i>	<i>İlköğretim ve altı</i>	91	96,37	21,15	53	96,26	19,46
	<i>Ortaöğretim</i>	96	91,72	23,12	90	92,23	21,75
	<i>Üniversite ve üstü</i>	80	96,23	20,82	124	95,73	22,81
	<i>Toplam</i>	267	94,66	21,82	267	94,66	21,82

Tablo 4.14 incelendiğinde ilköğretim ve altı eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarına ilişkin senaryo ortalamaları (\bar{X} =96,37), ortaöğretim mezunu annelerin çocuklarının ortalamaları (\bar{X} =91,72), üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının ise (\bar{X} =96,23) olduğu görülmektedir. İlköğretim ve altı eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarına ilişkin senaryo ortalamaları (\bar{X} =96,26), ortaöğretim mezunu annelerin çocuklarının ortalamaları (\bar{X} =92,23), üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının ise (\bar{X} =95,73) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin Saygılı ve Etik özelliklere sahip olmalarının anne eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. ANOVA testi sonuçları Tablo 4.15 ve 4.17’de sunulmuştur.

Tablo 4.15: Anne eğitim durumlarına göre Saygılı zihin özelliklerine ilişkin senaryoların sonuçları

	<i>Varyansın kaynağı</i>	<i>Kareler toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>Sig.</i>
Saygılı Zihin						
Farklılıklara saygı	Gruplararası	4,120	2	2,060	1,292	,276
	Gruplarıçi	411,358	258	1,594		
	Toplam	415,479	260			
Diğerlerine saygı	Gruplararası	3,770	2	1,885	,453	,636
	Gruplarıçi	1073,933	258	4,163		
	Toplam	1077,703	260			
Saygıyı hak edeni ayırt etme	Gruplararası	5,709	2	2,854	1,728	,180
	Gruplarıçi	426,084	258	1,651		
	Toplam	431,793	260			
Haklı eleştiride bulunma	Gruplararası	1,979	2	,990	,675	,510
	Gruplarıçi	378,080	258	1,465		
	Toplam	380,059	260			
Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Gruplararası	5,190	2	2,595	1,216	,298
	Gruplarıçi	550,386	258	2,133		
	Toplam	555,577	260			
Güven verme	Gruplararası	14,720	2	7,360	3,798	,024
	Gruplarıçi	499,918	258	1,938		
	Toplam	514,638	260			
Affetme, Yansıtıcı düşünme	Gruplararası	10,261	2	5,131	2,750	,066
	Gruplarıçi	481,373	258	1,866		
	Toplam	491,634	260			
Empati	Gruplararası	11,384	2	5,692	3,915	,021
	Gruplarıçi	375,084	258	1,454		
	Toplam	386,467	260			

Tablo 4.16 incelendiğinde Saygılı Zihin özelliklerinden “güven verme” ve “empati” ile ilgili senaryo sonuçlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu farkın hangi **anne** öğrenim durumundan kaynaklandığını ortaya koymak amacıyla Post-Hoc analizi yapılmıştır. Yapılan Post-Hoc analizi sonuçları Tablo 4.17’de sunulmuştur.

Tablo 4.16: Anne eğitim durumlarına ilişkin Saygılı Zihin senaryolarının Post-Hoc sonuçları

<i>Senaryolar</i>	<i>Anne eğitim durumu</i>	<i>Ortalama fark</i>	<i>p</i>
Güven verme	İlköğretim ve altı	Ortaöğretim	0,566*
		Üniversite ve üstü	0,220
Empati	İlköğretim ve altı	Ortaöğretim	0,002
		Üniversite ve üstü	-0,452*
	Ortaöğretim	İlköğretim ve altı	-0,002
		Üniversite ve üstü	-0,454*

*p<0,05

Tablo 4.16 incelendiğinde Saygılı Zihin özelliklerinden güven verme senaryolarında anne eğitim durumu açısından ilköğretim ve altında eğitim durumuna sahip annelerin lehine anlamlı bir farklılık görülmektedir. Ortalama farkı incelendiğinde güven verme ile ilgili senaryolara ilköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerinin çocuklarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Empati ile ilgili senaryolarda Anova sonuçlarına bakıldığında anlamlı fark gözlenmiştir. Post-Hoc analizinde annelerin öğrenim düzeyine göre oluşan bu farkın hem ilköğretim ve altında öğrenim durumundaki anneler ile hem de ortaöğretim mezunu anneler arasındaki farktan kaynaklandığı belirlenmiştir. Ortalama farkı incelendiğinde empati özelliğinin üniversite ve üstünde mezuniyet derecesine sahip annelerin ortaöğretim ve altı öğrenim durumuna sahip annelerden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4.17: Anne eğitim durumlarına göre Etik zihin özelliklerine ilişkin senaryoların ANOVA sonuçları

	<i>Varyansın kaynağı</i>	<i>Kareler toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>Sig.</i>
Etik Zihin						
Dürüst olma / Açıklık	Gruplarası	11,630	2	5,815	3,046	,049
	Gruplariçi	492,573	258	1,909		
	Toplam	504,203	260			
Toplum için çalışma	Gruplarası	8,605	2	4,302	3,565	,030
	Gruplariçi	311,317	258	1,207		
	Toplam	319,921	260			
Sorumluluklarını yerine getirme	Gruplarası	4,314	2	2,157	1,100	,334
	Gruplariçi	505,969	258	1,961		
	Toplam	510,284	260			
Diğerlerini uyarma	Gruplarası	,179	2	,090	,050	,951
	Gruplariçi	464,286	258	1,800		
	Toplam	464,466	260			
Diğerlerine yardım	Gruplarası	,251	2	,126	,062	,940
	Gruplariçi	522,008	258	2,023		
	Toplam	522,259	260			

Tablo 4.17 incelendiğinde Etik Zihin özelliklerinden “**dürüst olma/açıklık**” ve “**toplum için çalışma**” ile ilgili senaryo sonuçlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu farkın hangi **anne** öğrenim durumundan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Post-Hoc analizi yapılmıştır. Yapılan Post-Hoc analizi sonuçları Tablo 4.18’de sunulmuştur.

Tablo 4.18: Anne eğitim durumlarına ilişkin Etik Zihin senaryolarının Post-Hoc sonuçları

<i>Senaryolar</i>	<i>Anne eğitim durumu</i>	<i>Ortalama fark</i>	<i>p</i>
<i>Dürüst olma/açıklık</i>	Ortaöğretim	,50690*	,038
	Üniversite ve üstü	,26037	,437
<i>Toplum için çalışma</i>	Ortaöğretim	,41740*	,030
	Üniversite ve üstü	,32157	,138

*p<0,05

Tablo 4.18 incelendiğinde Etik Zihin özelliklerinden “**dürüst olma/açıklık ve toplum için çalışma**” senaryolarında anne eğitim durumu açısından ilköğretim ve altında eğitim durumuna sahip annelerin lehine anlamlı bir farklılık görülmektedir. Ortalama farkı incelendiğinde dürüst olma/açıklık ve toplum için çalışma ile ilgili senaryolara ilköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerinin çocukları lehine olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin Saygılı ve Etik özelliklere sahip olmalarının baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. ANOVA testi sonuçları Tablo 4.19 ve 4.20’de sunulmuştur.

Tablo 4.19: Baba eğitim durumlarına göre Saygılı zihin özelliklerine ilişkin senaryoların ANOVA sonuçları

		<i>Varyansın kaynağı</i>	<i>Kareler toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>Sig.</i>
Saygılı Zihin							
Farklılıklara saygı	Gruplararası		4,973	2	2,486	1,558	,212
	Gruplarıçi		410,024	257	1,595		
	Toplam		414,996	259			
Diğerlerine saygı	Gruplararası		,882	2	,441	,105	,900
	Gruplarıçi		1076,584	257	4,189		
	Toplam		1077,465	259			
Saygıyı hak edenini ayırt etme	Gruplararası		17,713	2	8,856	5,504	,005
	Gruplarıçi		413,503	257	1,609		
	Toplam		431,215	259			
Haklı eleştiride bulunma	Gruplararası		3,043	2	1,521	1,037	,356
	Gruplarıçi		376,857	257	1,466		
	Toplam		379,900	259			
Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Gruplararası		2,605	2	1,303	,608	,545
	Gruplarıçi		550,328	257	2,141		
	Toplam		552,934	259			
Güven verme	Gruplararası		1,729	2	,865	,434	,648
	Gruplarıçi		511,404	257	1,990		
	Toplam		513,134	259			
Affetme, Yansıtıcı düşünme	Gruplararası		4,104	2	2,052	1,087	,339
	Gruplarıçi		485,207	257	1,888		
	Toplam		489,312	259			
Empati	Gruplararası		3,012	2	1,506	1,010	,366
	Gruplarıçi		383,276	257	1,491		
	Toplam		386,288	259			

Tablo 4.19: incelendiğinde Saygılı Zihin özelliklerinden “**saygıyı hak edenini ayırt etme**” ile ilgili senaryo sonuçlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu farkın hangi **baba** öğrenim durumundan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Post-Hoc analizi yapılmıştır. Yapılan Post-Hoc analizi sonuçları Tablo 4.19’da sunulmuştur.

Tablo 4.20: Baba eğitim durumlarına ilişkin Saygılı Zihin senaryolarının Post-Hoc sonuçları

<i>Senaryolar</i>	<i>Baba eğitim durumu</i>	<i>Ortalama fark</i>	<i>p</i>
Saygıyı hak edenini ayırt etme	İlköğretim ve altı	-,47295	,088
	Ortaöğretim Üniversite ve üstü	-,58623*	,004

*p<0,05

Tablo 4.20 incelendiğinde Saygıyı hak edenini ayırt etme özelliği için Anova sonuçlarına bakıldığında anlamlı fark gözlenmektedir. Post hoc analizinde babaların öğrenim düzeyine göre oluşan bu farkın ortaöğretim mezunu babalar ile üniversite ve üstü mezun babalar arasındaki farktan kaynaklandığı görülmektedir. Ortalama farkı incelendiğinde Saygıyı hak edenini ayırt etme senaryolarının

üniversite ve üstü mezunu babaların çocuklarının ortaöğretim mezunu babaların çocuklarından daha iyi olduğu görülmektedir.

Tablo 4.21: Baba eğitim durumlarına göre Etik zihin özelliklerine ilişkin senaryoların ANOVA sonuçları

	<i>Varyansın kaynağı</i>	<i>Kareler toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>Sig.</i>
Etik Zihin						
Dürüst olma / Açıklık	<i>Gruplararası</i>	4,519	2	2,260	1,164	,314
	<i>Gruplarıçi</i>	498,914	257	1,941		
	<i>Toplam</i>	503,434	259			
Toplum için çalışma	<i>Gruplararası</i>	4,497	2	2,249	1,833	,162
	<i>Gruplarıçi</i>	315,329	257	1,227		
	<i>Toplam</i>	319,826	259			
Sorumluluklarını yerine getirme	<i>Gruplararası</i>	9,546	2	4,773	2,450	,088
	<i>Gruplarıçi</i>	500,669	257	1,948		
	<i>Toplam</i>	510,215	259			
Diğerlerini uyarma	<i>Gruplararası</i>	,389	2	,194	,108	,898
	<i>Gruplarıçi</i>	462,261	257	1,799		
	<i>Toplam</i>	462,650	259			
Diğerlerine yardım	<i>Gruplararası</i>	2,318	2	1,159	,575	,564
	<i>Gruplarıçi</i>	518,336	257	2,017		
	<i>Toplam</i>	520,654	259			

Tablo 4.21 incelendiğinde Etik Zihin özellikleri ile ilgili senaryo sonuçlarında baba eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Anne öğrenim durumlarına göre; Saygılı Zihin özelliklerinden “**güven verme**” ve “**empati**” ile ilgili senaryo sonuçlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu farkın “**güven verme**” ile ilgili senaryolara ilköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerinin çocukları lehine olduğu görülmüştür.

Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci alt probleme** yanıt aramak üzere Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına bakıldığında “**güven verme**” özelliğine yeterince vurgu yapılmadığı görülmüştür. **İkinci alt probleme** yanıt aramak üzere gerçekleştirilen senaryolar incelendiğinde ise öğrencilerin “**güven verme**”ye orta düzeyde sahip oldukları görülmüştür.

İlköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarında güven verme özelliğinin daha fazla bulunmasının sebebi çocukların kendilerinden daha eğitilmiş olması sebebiyle çocuklarına verdikleri sorumlulukların ve güvenilir olma beklentisinin artması olabilir. İlköğretim ve altında öğrenim gören veya okuma yazması olmayan ailelerde, kendilerinden daha eğitilmiş olan çocuklara daha fazla söz hakkı verildiği ve onlara daha fazla güven duyulabilmektedir (M. Bilen, Kişisel görüşme, Ağustos 13, 2015)

Yiğittir ve Öcal (2010) tarafından yapılan çalışmada; öğrenciler, kendilerinde ve çevrelerindeki insanlarda görmek istedikleri özellikleri belirtmişlerdir. Buna göre öğrenciler sırasıyla çevre temizliği, saygı, güzel söz ve davranış, dürüstlük, çalışkanlık, çevre duyarlılığı, yardımseverlik, iyi insan olma, hoşgörü, doğa sevgisi, temizlik, sevgi ve güvenirlilik olarak belirlenmiştir. Ancak öğrencilerin değer kavramına farklı anlamlar yüklemelerinden dolayı, içerik olarak birbirine yakın farklı değerleri ifade ettikleri de tespit edilmiştir.

“**Empati**” özelliğinin üniversite ve üstünde mezuniyet derecesine sahip annelerin ortaöğretim ve altı öğrenim durumuna sahip annelerin çocukları lehine olduğu görülmüştür. Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci** alt probleme yanıt aramak üzere gerçekleştirilen Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları incelendiğinde “**empati**” özelliğine; yeterince vurgu yapıldığı görülmüştür. **İkinci alt probleme** yanıt aramak üzere gerçekleştirilen senaryolar okul başarı düzeylerine göre incelendiğinde ise öğrencilerin “**empati**”ye iyi düzeyde sahip olduğu görülmüştür. **Üçüncü** alt probleme yanıt aramak üzere senaryolardan elde edilen verilerde bağımsız örneklem için t-testine bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla “**empati**” kurabildikleri görülmüştür. **Dördüncü** alt probleme yanıt aramak üzere senaryolardan elde edilen bulgularda öğrencilerin en çok **kendi kendilerine** kazandıkları özelliklerden birinin “**empati**” olduğu görülmüştür.

Empati özelliği incelendiğinde sosyal bilgiler öğretim programlarında vurgulandığı, öğrencilerin bu özelliğe iyi düzeyde sahip olduğu, kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre fazla empati kurabildikleri görülmektedir. Bu bulgular ışığında empati özelliğinin fazla olmasının öğrencilerin anne eğitiminin üniversite ve üstünde olması ile de desteklendiğinde arttığı düşünülebilir.

Etik Zihin özelliklerinden “**dürüst olma/açıklık ve toplum için çalışma**” ile ilgili senaryolara ilköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerinin çocukları lehine olduğu görülmüştür.

Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci** alt probleme yanıt aramak üzere gerçekleştirilen doküman analizine bakıldığında “**dürüst olma/açıklık**” özelliğine yeterince vurgu yapılmadığı; “**toplum için çalışma**” ya ise vurgu yapıldığı gözlenmiştir. **İkinci alt probleme** yanıt aramak üzere gerçekleştirilen senaryolar incelendiğinde ise öğrencilerin “**dürüst olma/açıklık**” özelliğine orta düzeyde; “**toplum için**

çalışma”ya ise iyi düzeyde sahip oldukları görülmüştür. **Üçüncü alt problem** incelendiğinde dürüst olma özelliği açısından kız öğrencilerin lehine anlamlı bir fark görülmüştür. **Dördüncü alt problem** incelendiğinde öğrenciler, “**dürüst olma/açıklık**” özelliğini en çok kendi kendilerine; “**toplum için çalışma**”yı en çok **ailelerinden** kazandıklarını belirtmişlerdir.

Bütünsel olarak incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “dürüst olma” yeterince vurgu yapılmadığı ve öğrencilerin orta düzeyde dürüst olma özelliğine sahip olduğu, kız öğrenciler lehine daha yüksek olduğu ve öğrencilerin bu özelliği kendi kendilerine kazandığı gözlenmiştir. Diğer taraftan “toplum için çalışma” sosyal bilgiler öğretim programlarında vurgulanmış, öğrencilerin yüksek düzeyde sahip olduğu ve öğrencilerin bu özelliği ailelerinden kazandığı gözlenmiştir. Bu bulgular ışığında “**dürüst olma/açıklık ve toplum için çalışma**” özelliklerine ilköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerinin çocuklarından lehine olması, annelerin öğrenim düzeylerinin düşük olması nedeniyle çocuklarına yönelik beklentilerinin daha fazla olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Baba öğrenim durumlarına göre; Saygılı Zihin özelliklerinden “**saygıyı hak edeni ayırt etme**” ile ilgili anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Ortalama farkı incelendiğinde “**Saygıyı hak edeni ayırt etme**” senaryo sonuçlarının üniversite ve üstü mezunu babaların çocuklarının ortaöğretim mezunu babaların çocuklarından lehine olduğu görülmüştür.

Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci** alt probleme yanıt aramak üzere Sosyal bilgiler dersi öğretim programları incelendiğinde “**saygıyı hak edeni ayırt etme**” özelliğine vurgu yapıldığı görülmüştür. **İkinci alt probleme** yanıt aramak üzere gerçekleştirilen senaryolar incelendiğinde öğrencilerin “**Saygıyı hak edeni ayırt etme**”ye iyi düzeyde sahip olduğu görülmüştür. **Dördüncü alt problem** incelendiğinde öğrencilerin “**Saygıyı hak edeni ayırt etme**” özelliğini en çok **kendi kendilerine** kazandıkları belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında öğrencilerin sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında ve senaryolarda da yer alan günlük hayatta saygıyı hak edeni ayırt etme ile ilgili durumlarla karşılaştıkları düşünülebilir. Üniversite ve üstü mezunu babaların çocuklarının ortaöğretim mezunu babaların çocuklarından arasındaki farkın babalardaki “saygıyı hak edeni ayırt etme” konusundaki farkındalığın öğrenim durumu ile artmasının sonucu olarak

çocuklarını da etkilemesi olduğu düşünülebilir. Etik Zihin özellikleri ile ilgili senaryo sonuçlarında baba eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Alanyazın incelendiğinde; anne-baba öğrenim düzeyleri ile ilgili araştırmalardan elde edilen bulguların araştırmanın bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Örneğin; Kınasakal (2012) tarafından yapılan araştırmada, yedinci sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerinin babanın öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Yiğittir (2009) tarafından yapılan çalışmada, 6. sınıf öğrencilerinin dayanışma, doğal çevreye duyarlılık, akademik dürüstlük, çalışkanlık değerlerinin babanın öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Babası, herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayan öğrenciler aleyhine farkın oluştuğu görülmüştür. Annenin öğrenim durumuyla dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler dersi değerlerinin kazanma düzeyleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Mentiş (1997) araştırmasında, değer kazandırmada yaşanan problemlerin kaynağında ailenin olduğunu belirterek, okuryazar olmayan ailelerde duyuşsal amaçların gerçekleşme düzeyleri düşük iken, okuryazar ailelerde bu düzeyin anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiğini ifade etmiştir. Ancak Koç (2007) anne baba öğrenim düzeyinin, öğrencilerin evrensel değerlere yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık yaratmadığını tespit etmiştir. Demirhan İşcan (2007)'ın öğrencilerin değerler eğitimi programı uygulanmadan önce ve sonra değerlerle ilgili kazandıkları bilişsel davranışlarına, duyuşsal özelliklerine ilişkin puanlarının, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri arasında anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelediği çalışmasında öğrenci puanları, anne-babanın eğitim durumuna göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır.

4.7. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın yedinci alt problemi olan “İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinde Saygılı ve Etik zihin özellikleri eğitim durumlarında ne düzeyde gözlenmektedir?” sorusuna yanıt aramak üzere eğitim durumlarında kazandırılmaya çalışılan Saygılı ve Etik zihin özelliklerini belirlemek üzere üst, orta ve alt düzeydeki okulların 3 şubesinde 44 ders saatinde yedinci sınıflarda gözlem yapılmıştır. Gözlemler sonunda Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin üst, orta ve alt düzey başarılı okullarda ne düzeyde gösterildiğine ilişkin elde edilen frekans ve yüzdeler Tablo 4.22 ve 4.23’de açıklanmıştır.

Tablo 4.22: Saygılı Zihin özelliklerine ilişkin gözlem sonuçları ile ilgili frekans ve yüzde sonuçları

Saygılı Zihin	Üst düzey okul		Orta düzey okul		Alt düzey okul							
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz						
	f	%	f	%	f	%						
Farklılıklara saygı	37	38,6	3	50	54	25,6	4	40	11	26,2	8	50
Diğerlerine saygı	24	25	1	16,7	57	27	5	50	12	28,6	2	12,5
Saygıyı hak eden ayırt etme	6	6,3	1	16,7	28	13,3	0	0	9	21,4	0	0
Haklı eleştiride bulunma	10	10,4	0	0,0	34	16,1	0	0	4	9,5	0	0
Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme	1	1,0	0	0,0	1	0,5	0	0	0	0,0	0	0
Güven verme	3	3,1	1	16,7	11	5,2	1	10	2	4,8	4	25
Affetme, Yansıtıcı düşünme	9	9,4	0	0	20	9,5	0	0	3	7,1	0	0
Empati	6	6,3	0	0	6	2,8	0	0	1	2,4	2	12,5
Toplam	96	100	6	100	211	100	10	100	42	100,0	16	100

Tablo 4.22 incelendiğinde üst başarı düzeyindeki okulda en fazla “farklılıklara saygı” (f:37; %38,6) ölçütünün kapsadığı olumlu davranışlar olan; ayırım yapmadan herkese sevecen bir tutumla yaklaşma, farklı görüşlerdeki öğrencilerin derse katılımını sağlama ve pekiştirme, farklılıklara saygı duyan kişileri örnek gösterme ve derste geçmiş ile gelecek arasında bağlantı kurarak farklı grupların birbiri ile ilişkilerini işlemeyi gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Üst başarı düzeyindeki okulda en fazla “farklılıklara saygı” (f:3; %50) ölçütünün kapsadığı olumsuz davranışlardan olan statüsünü kullanarak öğrencileri görmezden gelme/dışlama gerçekleşmiştir. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinden farklılıklara saygı ölçütünün eğitim durumlarında kazandırılmasına çaba harcandığı gözlenmiştir. Üst düzey başarılı sınıfta yapılan bir gözlemden derste yaşanan bir örnek aşağıda sunulmuştur.

Öğretmen: - “Kayı boyu ve Rumlar aynı pazarı kurup alışveriş ve sohbet etmişler. Kültürel olarak birbirlerini etkilemişler. Yaylaya çıkarken değerli eşyalarını Rum Tekfurlarına emanet etmişler. Kayı boyu ile bazı tekfurlar yakınlaşmış ve evlilikler gerçekleşmiş. Türkler ve Rumlar dost olmuşlar.... Orhan Bey, Tekirdağ'a kadar olan Rum topraklarını alır. Türk ve Müslüman olamayanlara adil ve hoşgörülü olmuştur. Hoşgörü nedir?”

Öğrenci: - “Ayırım yapmama, inanç ve ibadete izin vermektir.

Öğretmen: - “Aferin”

Öğretmenin öğrencilerin derse katılımını sağlamaya çalıştığı ve derste verdiği örneklerle dikkat çekmeye çalıştığı gözlenmiştir. Öğretmenin saygılı zihin özelliklerine hem dersin konusu gereği hem de sınıfta yaşanan sorunlardan sonra değindiği görülmüştür.

Orta başarı düzeyindeki okulda en fazla “diğerlerine saygı” (f:57; %27) ölçütünün kapsadığı olumlu davranışlar olan; öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine fırsat

verme, öğrencilerin deneyimlerini paylaşımlarına izin verme, öğrencilere saygı gösterme, öğrencilerin karşısındaki dinlemesini teşvik etme, doğaya ve insanlara zarar vermeyen malzemeleri teşvik etmeyi gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Orta başarı düzeyindeki okulda en fazla “diğerlerine saygı” (f:5; %50) ölçütünün kapsadığı olumsuz davranışlardan olan farklı görüşte olan öğrencilerin fikirlerini yok sayma, sözel şiddete başvurma, sınıfı hor görme ve öğrencilerle alay etme gerçekleşmiştir. Orta düzey başarılı sınıfta yapılan bir gözlemde derste yaşanan örnek olaylardan biri aşağıda sunulmuştur.

Öğretmen:- “Sen söz almadan konuştun. Beni ve arkadaşlarımı rahatsız ettin, şımartın. Bu yüzden seni görmüyorum. Bu davranışını düzelttiğinde seni göreceğim.”

Öğretmenin, sınıfta hem sessizliği hem de derse katılımı sağlayabildiği, alanında deneyimli ve disiplinli olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin de öğretmenin uyarılarını dikkate aldığı ve özen gösterdiği sınıf gözlemlerinde dikkat çekmiştir.

Alt başarı düzeyindeki okulda en fazla “diğerlerine saygı” (f:12; %26,8) ölçütünün kapsadığı olumlu davranışlar olan; öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine fırsat verme, öğrencilerin deneyimlerini paylaşımlarına izin verme ve öğrencilerin karşısındaki dinlemesini teşvik etmeyi gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Alt başarı düzeyindeki okulda en fazla “farklılıklara saygı” (f:8; %50) ölçütünün kapsadığı olumsuz davranışlardan olan statüsünü kullanarak öğrencileri görmezden gelme/dışlama gerçekleşmiştir. Alt düzey başarılı sınıfta her öğrenciye söz hakkı verilmediği, alay edildiği, sözel şiddetin uygulandığı, görmezden geldiği ve sınıfın hor görüldüğü örnekler gözlenmiştir. Eğitim durumlarında tespit edilen Etik Zihin özelliklerine ilişkin gözlem sonuçları ile ilgili frekans ve yüzde sonuçları Tablo 4.23’de sunulmuştur.

Tablo 4.23: Etik Zihin özelliklerine ilişkin gözlem sonuçları ile ilgili frekans ve yüzde sonuçları

Etik Zihin	Üst düzey okul		Orta düzey okul		Alt düzey okul							
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz						
	f	%	f	%	f	%						
Dürüst olma / Açıklık	5	11,1	0	0	11	8	0	0	0	0	2	25
Toplum için çalışma	3	6,7	0	0	16	11,6	0	0	2	5,4	0	0
Sorumluluklarını yerine getirme	18	40	0	0	73	52,9	0	0	13	35,1	1	12,5
Diğerlerini uyarma	17	37,8	0	0	32	23,2	0	0	22	59,5	3	37,5
Diğerlerine yardım	2	4,4	0	0	6	4,3	0	0	0	0	2	25

Tablo 4.23 incelendiğinde üst başarı düzeyindeki okulda en fazla “sorumluluklarını yerine getirme” (f:18; %40) ölçütünün kapsadığı olumlu davranışlar olan;

öğrencilerin çalışmaya odaklanmalarını sağlama, sorumluluklarını yerine getirenleri ödüllendirme, yapılan iş ile gurur duymayı vurgulama, nitelikli çalışmalar yapması için öğrencileri teşvik etme, etik ve etik olmayan davranışlardan örnekler verme, öğretim programında yer almasa da önemli konuları işlemeyi gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Üst düzey başarılı sınıfta öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirebilmelerine yönelik olarak öğretmenin not tutma teknikleri, işini iyi yapma ile ilgili örneklerin verilmesi gibi olumlu davranışlar gözlenmiştir. Üst başarı düzeyindeki sınıfta olumsuz etik davranış örneği gözlenmemiştir.

Orta başarı düzeyindeki okulda en fazla “sorumluluklarını yerine getirme” (f:73; %52,9) ölçütünün kapsadığı olumlu davranışlar olan; nitelikli çalışmalar yapması için öğrencileri teşvik etme, sorumluluklarını yerine getirmeleri için öğrencilerin düşünmelerini sağlama, öğretim programında yer almasa da önemli konuları işleme, etik ve etik olmayan davranışlardan örnekler verme ve yaptıkları çalışmaların iyi olmasını teşvik etme, sorumluluklarını yerine getirenleri ödüllendirme, yılmadan çalışmayı teşvik etme, yapılan iş ile gurur duymayı vurgulamayı gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Orta düzey başarılı sınıfta ayrıntılı bir şekilde performans ödevi nasıl yapılacağı, ödevini iyi yapanın örnek gösterildiği, defter ve ödevlerin tek tek kontrol edildiği, öğrencinin odaklanması için çaba harcandığı, not alma tekniklerine yer verildiği gözlenmiştir. Orta başarı düzeyindeki sınıfta olumsuz etik davranış örneği gözlenmemiştir.

Alt başarı düzeyindeki okulda en fazla “diğerlerini uyarma” (f:22; %59,5) ölçütünün kapsadığı olumlu davranışlar olan; etik dışı davranışları uyarmayı gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Alt başarı düzeyindeki okulda en fazla “diğerlerini uyarma” (f:3; %37,5) ölçütünün kapsadığı olumsuz davranışlar olan; etik dışı davranışları uyarmayı gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Alt başarı düzeyindeki okulda öğretmen ve öğrenciler arasında yaşanan diyalog yapılan gözlem kayıtlarındaki açıklamalarda yer almıştır.

Öğrenci 1: - “Konuşmayın diye bana kızdınız. İkincisinde yine size bir şey söyledim. Kızılacak hiç bir şey yapmadım. Ona rağmen kızdınız.”

Öğrenci 2: - “Bu durumdan tek rahatsız olan sizsiniz. Diğer hocalar bu kadar şey yapmıyor (tepki vermiyor).”

Öğretmen: - “Bu Sosyal Bilgiler dersi. Gürültü olduğu zaman kimin ne söylediği anlaşılıyor.”

Öğrenci 1: - “Hocam gürültü yok ki! Ben küçük bir şey söylüyorum. Siz gürültü diye kızıyorsunuz.”

Öğrenci 3: - “Hocam tamam, siz haklısınız. Bir daha yapmayız.”

Öğrenci 4: - “Hocam siz “Bu ders konuşma dersi.” diyorsunuz. Ama konuşunca da bağıriyorsunuz Hocam. Bağırmasanız hocam kimse böyle bir şey (itiraz) yapmaz.”

Öğretmen:- “Parmak kaldırın çocuğum. Burada mahkeme kurulmadı. Kendinizi savunmayın.”

Öğretmen ve öğrenciler arasında geçen diyalogda da görüldüğü gibi alt başarı düzeyindeki okulda gözlemler süresince öğretmen öğrencilerden öğrenciler de öğretmenden şikayet etmiştir. Bu nedenle gözlemler boyunca hem diğerlerini uyarma ile ilgili olumsuz örnekler yaşanmış hem diğerlerini uyarma ölçütünün kazandırılmasına ilişkin eğitim durumları görülmüştür.

Saygılı Zihin özelliklerinden en fazla “**farklılıklara saygı**” ve “**diğerlerine saygı**” ölçütünün kapsadığı davranışların kazandırılmaya çalışıldığı gözlenmiştir. Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci alt probleme** bakıldığında “**farklılıklara saygı**” özelliğine ve “**diğerlerine saygı**” özelliğine vurgu yapıldığı görülmüştür. **İkinci alt problem** incelendiğinde ise öğrencilerin Saygılı Zihin özelliklerinden “**farklılıklara saygı**” ve “**diğerlerine saygı**”ya iyi ve orta düzeyde sahip oldukları görülmüştür. **Dördüncü alt probleme** yanıt aramak üzere uygulanan senaryolar incelendiğinde ise öğrencilerin **okuldan** en fazla kazandıkları Saygılı Zihin özelliğinin “**diğerlerine saygı**”; **aile ve okuldan** en fazla kazandıkları özelliğinin “**farklılıklara saygı**” olduğu görülmüştür.

Üst ve orta başarı düzeyindeki okulda **Etik Zihin** özelliklerinden **en fazla** “**sorumluluklarını yerine getirme**” olduğu gözlenmiştir. Üst ve orta başarı düzeyindeki sınıfta olumsuz etik davranış örneği gözlenmemiştir.

Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci alt problem** incelendiğinde Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında “**sorumluluklarını yerine getirme**” özelliğine vurgu yapıldığı görülmüştür. **İkinci alt probleme** yanıt aramak üzere gerçekleştirilen Etik Zihin ile ilgili senaryolara bakıldığında öğrencilerin “**sorumluluklarını yerine getirme**” özelliğine orta düzeyde sahip olduğu söylenebilir. Bu bulgudan yola çıkarak **dördüncü alt problem** incelendiğinde öğrencilerin “**sorumluluklarını yerine getirme**” özelliğini en fazla **kendi kendilerine** kazandıkları görülmüştür.

Alt başarı düzeyindeki okulda en fazla “**diğerlerini uyarma**” gözlenmiştir. Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci alt problem** incelendiğinde “**diğerlerini uyarma**”

özelliğine sosyal bilgiler öğretim programlarında yer verildiği görülmüştür. Bu bulgudan yola çıkarak, **ikinci alt probleme** yanıt aramak üzere gerçekleştirilen Etik Zihin ile ilgili senaryoları okul başarı düzeylerine göre incelendiğinde öğrencilerin “**diğerlerini uyarma**”ye iyi düzeyde sahip olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Balcı (2008) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler öğretiminde değerler eğitimi” uygulamasında elde ettiği, öğrencilerin değerler eğitimi çalışmasında haklarını, sorumluluklarını ve özgürlüklerini yaşamlarına uygulayabilecek düzeye erişmeye başladıkları bulgusu ile paralellik göstermektedir.

4.8. Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın sekizinci alt problemi olan “Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere Saygılı ve Etik zihin özelliklerin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri nedir?” sorusuna yanıt vermeye yönelik olarak öğrencilere Saygılı ve Etik zihin özelliklerin kazandırılmasına ilişkin 23 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile görüşme yapılmıştır. Öğretmenlerin görüşlerini belirlemek üzere yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formundan elde edilen veriler Saygılı ve Etik zihin ölçütleri dikkate alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Öğretmen görüşlerine göre; Saygılı ve etik zihnin sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alması, öğrencilerin saygılı ve etik zihin özelliklerine sahip olup olmadığı, eğitim durumlarında saygılı ve etik zihin kazanımı, saygılı ve etik zihin kazanımına yönelik önerileri belirlemek üzere ayrıntılı olarak sunulmuştur.

4.8.1. Saygılı ve Etik Zihin Özelliklerinin Sosyal Bilgiler Programlarında yer alması

Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin programlarda yer alıp almamasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımı Tablo 4.24 ve Tablo 4.25’te sunulmuştur.

Tablo 4.24: Öğretmen Görüşlerine göre Saygılı Zihin Ölçütlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim programlarında yer alma frekans ve yüzdeleri (n:23)

Saygılı Zihin Ölçütleri	Sınıf düzeyi							
	4.sınıf		5.sınıf		6.sınıf		7.sınıf	
	f	%	f	%	f	%	f	%
<i>Farklılıklara saygı duyma</i>	6	26,1	16	29,1	18	26,5	21	20
<i>İnsanlara saygı</i>	6	26,1	13	23,6	12	17,6	19	18,1
<i>Saygıyı hak eden ayırt etme</i>	3	13	6	10,9	6	8,8	14	13,3
<i>Haklı eleştiride bulunma</i>	1	4,3	4	7,3	7	10,3	13	12,4
<i>Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme</i>	0	0	1	1,8	2	2,9	5	4,8
<i>Güven verme</i>	0	0	1	1,8	3	4,4	6	5,7
<i>Affetme, Yansıtıcı düşünme</i>	0	0	0	0	2	2,9	5	4,8
<i>Empati</i>	7	30,4	14	25,5	18	26,5	22	21
<i>Toplam</i>	23	100	55	100	68	100	105	100

Tablo 4.24 incelendiğinde öğretmen görüşlerine göre dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında en fazla yer alan özelliğin “empati” (%30,4), beşinci sınıf “farklılıklara saygı duyma” (%29,1), altıncı sınıf “farklılıklara saygı duyma” ve “empati” (%26,5) ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında ise “empati” (%21) ve “farklılıklara saygı” (%20) olduğu görülmektedir. Öğretmen görüşlerine göre dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme, güven verme ve affetme/yansıtıcı düşünme” ölçütleri yer almamaktadır. Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “affetme/yansıtıcı düşünme” yer almamaktadır; en az yer alan ölçütler ise “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme, güven verme”dir (%1,8). Altıncı sınıfta en az yer alan ölçütler “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme ve affetme/yansıtıcı düşünme”dir (%2,9). Yedinci sınıfta da benzer şekilde en az yer alan ölçütler “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme ve affetme/yansıtıcı düşünme”dir (%4,8). Tablo 4.25’te Öğretmenlerin Etik zihin özelliklerinin programlarda yer alıp almamasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımı sunulmuştur.

Tablo 4.25: Öğretmen Görüşlerine göre Etik Zihin Ölçütlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim programlarında yer alma frekans ve yüzdeleri (n:23)

Etik Zihin Ölçütleri	Sınıf düzeyi							
	4.sınıf		5.sınıf		6.sınıf		7.sınıf	
	f	%	f	%	f	%	f	%
<i>Dürüst olma / Açıklık</i>	2	13,3	2	5	2	6,5	5	9,4
<i>Toplum için çalışma</i>	12	80	23	57,5	11	35,5	20	37,7
<i>Sorumluluklarını yerine getirme</i>	0	0	7	17,5	5	16,1	9	17,0
<i>Diğerlerini uyarma</i>	1	6,7	5	12,5	7	22,6	11	20,8
<i>Diğerlerine yardım</i>	0	0	3	7,5	6	19,4	8	15,1
Toplam	15	100	40	100	31	100	53	100

Tablo 4.25 incelendiğinde öğretmen görüşlerine göre dördüncü (%80), beşinci (%57,5), altıncı (%35,5) ve yedinci (%37,7) sınıf düzeyleri ile Sosyal Bilgiler öğretim programlarında en fazla yer alan ölçüt “toplum için çalışma”dır. Öğretmen görüşlerine göre dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “sorumluluklarını yerine getirme ve insanlara yardım” ölçütleri yer almamaktadır. Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “diğerlerini uyarma” az düzeyde (%6,7) yer almaktadır. Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “dürüst olma/açıklık” az düzeyde (%5) yer almaktadır. Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “dürüst olma/açıklık” az düzeyde (%5) yer almaktadır. Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “dürüst olma/açıklık” az düzeyde (%9,4) yer almaktadır.

Saygılı ve Etik zihin alan ölçütleri öğretmenlerin çoğunluğuna göre daha çok 8. sınıfta yer alan “Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi” dersinde yer almaktadır, 4., 5, 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde ise daha çok dolaylı olarak ve serpiştirilmiş olarak yer almaktadır. Bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

“8. sınıf vatandaşlık dersinde geniş bir şekilde yer veriliyor. Hepsi tek tek inceleniyor. Ancak (saygılı ve etik zihin özellikleri) altıncı ve yedinci Sosyal Bilgiler konuları arasına serpiştirilmiş durumda.” (8. öğretmen)

“Planlarda geçiyor ama biz konuları işlemek istediğimiz için, konuları yetiştirmek istediğimiz için öncelikle, öğrenmeye öncelik veriyoruz.” (1. öğretmen)

Öğretmenlerin, Saygılı ve Etik zihin özellikleri öğretim programlarında yer aldığını fakat ders içeriklerinin yoğunluğu sebebiyle yukarıda Saygılı ve Etik zihin özelliklerini kazandırmaya zaman ayıramadıklarını vurguladıkları görülmüştür.

Öğretmenlerin görüşlerine ilişkin bulguların, “İlköğretim yedinci sınıf sonuna kadar Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan hedeflerin (kazanımlar), eğitim ve sınav durumlarının Saygılı ve Etik zihne ilişkin kapsadığı özellikler nelerdir?” sorusuna yanıt arayan araştırmanın birinci alt problemi ile örtüştüğü görülmektedir. Birinci alt problemin bulgularında Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı Zihin özelliklerinden farklılıklara saygı duyma, empati ve diğerlerine saygı; Etik Zihin özelliklerinden de toplum için çalışma ve sorumluluklarını yerine getirme en çok vurgulanan ölçütler olarak yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı Zihin özelliklerinden “Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme, Güven verme ve Affetme, Yansıtıcı düşünme”; Etik Zihin özelliklerinden de “dürüst olma/açıklık” en az vurgulanan ölçütler olarak yer almaktadır.

4.8.2. Öğrencilerin Saygılı Zihin Özelliklerine Sahip olma durumları

Öğretmenlere, öğrencilerin saygılı zihin özelliklerine sahip olup olmamasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımı Tablo 4.26’da sunulmuştur.

Tablo 4.26: Öğretmen görüşlerine göre, öğrencilerin Saygılı zihin özelliklerine sahip olma durumu (n=23)

Saygılı Zihin özellikleri	Olumlu görüşler		Olumsuz görüşler		Cevap verilmeyen	
	f	%	f	%	f	%
<i>Farklılıklara saygı duyma</i>	7	12,1	16	15,4	0	0
<i>Diğerlerine saygı</i>	3	5,2	19	18,3	1	4,5
<i>Saygıyı hak eden ayırt etme</i>	7	12,1	11	10,6	5	22,7
<i>Haklı eleştiride bulunma</i>	16	27,6	4	3,8	3	13,6
<i>Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme</i>	4	6,9	17	16,3	2	9,1
<i>Güven verme</i>	9	15,5	8	7,7	6	27,3
<i>Affetme, Yansıtıcı düşünme</i>	9	15,5	11	10,6	3	13,6
<i>Empati</i>	3	5,2	18	17,3	2	9,1
Toplam	58	100	104	100	22	100

Tablo 4.26 incelendiğinde öğrencilerin en çok sahip olduğu olumlu Saygılı Zihin özelliği “haklı eleştirilerde bulunma” (%27,6), öğrencilerin en çok sahip olduğu olumsuz Saygılı Zihin özelliği “diğerlerine saygı” (%18,3) ve öğretmenlerin hakkında en az fikre sahip olduğu Saygılı Zihin özelliği “güven verme” (%27,3) olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin görüşlerine ilişkin bulguların, “İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi düzeyde göstermektedirler?” sorusuna yanıt arayan araştırmanın ikinci alt problemi ile örtüştüğü görülmektedir. İkinci alt problemin bulgularında öğrencilerin en çok **haklı**

eleştirilerde bulunma özelliğine sahip olduğu görülmüştür. Öğrencilerin en az sahip olduğu saygılı zihin özellikleri ise üst ve orta başarı düzeyindeki okullarda **güven verme** alt başarı düzeyindeki okulun öğrencilerinde ise **diğerlerine saygıdır**.

Öğretmen görüşleri incelendiğinde “haklı eleştirilerde bulunma” ölçütüne yönelik olarak öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça, bireyselden çok arkadaş grupları ile birlikteyken, kendileri açısından olumsuz sonuç doğursa bile, birbirlerini korumak için, aile ve okul tarafından bilinçlendirildikleri için daha fazla haksızlıklara karşı çıktıkları görülmektedir. Bazı durumlarda ise kendileri ile ilgili olumsuz durumlar karşısında ya da haksızlığa karşı çıkarken sorumluluklarını yeterince benimmeden gerçekleştirmektedirler. “Haklı eleştirilerde bulunma” ölçütüne ilişkin öğretmen görüşleri ise şöyledir:

“Aklıma sekizler geliyor hemen ergen olmalarından dolayı. Bu onlarda gözlemlenebilir en ufak bir şeyi bile atlamazlar. Aman hocam şöyle şöyle şeklinde çok da nettirler. Diğerleri biraz not korkusuyla susuyor ama sekizler böyle değil. Daha açık görüşlüler.” (2. öğretmen)

İkinci öğretmenin görüşü incelendiğinde; öğrencilerin haklı eleştirilerde bulunma özelliğine sahip olduğu görülmektedir.

“Haksızlığa karşı çıkma bireysel olarak haksızlığa karşı çıkan öğrenci sayısı az. Eğer birkaç kişi yan yana geldilerse haksızlığa karşı çıkabilirler. Bu da kendi arkadaş grupları içerisinde evet ama kendi arkadaş grupları içerisinde de bireysel olmaması gerekiyor. Bireysel olarak buna karşı çıkan öğrenci sayısı az. Ama yapabilen öğrenci de var. Bunu annesine babasına öğretmenlerine karşı da bu haksızlığa karşı çıkan öğrenciler var. Fakat beraber olmayı tercih ederek haksızlığa karşı çıkıyorlar. Sözü birisi söylese bile o sırada mutlaka yanında bir iki kişi daha oluyor. Yanlış davranışlara karşı duyarsız olmama, yanlış davranışlara karşı, bu daha şey aslında yani o kadar umutsuz değil. Yanlış davranışın ne olduğunu çok fazla biliyorlar aslında. Diyelim ki ders anlatırken çöpe gitmeyeceksin. Ders anlatırken konuşmayacaksın. Bunların yanlış olduğunu bilir. Ve birisi yaptığında da topluca bunun itirazını yaparlar. Aa öğretmenim yanlış davrandı şöyle oldu, böyle oldu falan diye bunu hepsi bilir aslında şey yapmazlar davranış biçimi henüz oturmamış olduğu için böyledirler. Ama davranışın yanlış olduğunu bilen öğrenci çoktur. Haksızlığa uğradığı zaman karşı çıkması gerektiğini bilen öğrenci sayısı çoktur. Ama bunu davranış biçimine dönüştüren öğrenci sayısı %40 diyelim. Çok da olumsuz değil.” (3. Öğretmen)

“Birbirlerine sahip çıktıklarını gördüm ben. Haklı olduğunu düşündükleri tarafın yanında olduklarını gördüm. Kimin haklı olduğunu bilemiyorum. Haklı olduğunu düşündükleri çocuğun yanında yer almışlardır. Mesela asıl hakkını savunması gereken dururken başkaları da ona sahip çıktılar. Çıkıyorlar evet koruyorlar birbirlerini.”(10. öğretmen)

Üçüncü ve onuncu öğretmenlerin görüşü incelendiğinde; öğrencilerin yaşadıkları haksızlıklar karşısında arkadaş grubu ile birlikte karşı çıkmayı ve haklının yanında olmayı tercih ettikleri gözlenmiştir.

“Bununla (Haksızlıklara karşı çıkma ile) ilgili olarak mesela sınav kağıtlarını dağıtıyoruz öğrencilere bazen yanlış işaretlediğimiz oluyor, gözden kaçırdığımız oluyor, onlar gelip

söylüyorlar en azından burada yanlış işaretlemişsiniz benim puanım aslında daha düşük almam gerekir.” (8. öğretmen)

“Eğer kendilerine dokunuyorsa o haksızlık buna çok sert yaklaşıyorlar. Kendilerini koruyorlar ama arkadaşları ya da öğretmenlerine karşı saygısızlık olduğunda bunları pek dikkate almıyorlar. Sadece kendilerine karşı yapılan haksızlıkları çok güzel savunuyorlar.” (21. öğretmen)

Sekizinci ve yirmi birinci öğretmenlerin görüşü incelendiğinde; öğrencilerin kendilerini etkileyen haksızlıklara karşı daha duyarlı olduğu gözlenmiştir.

“Bu yaştaki (13 yaş) çocuklarda şikayet oldukça fazladır. Her şeyi şikayet ederler. Çocuğun seviyesi ile ilgili, bilinçli çocuklar bazen makul mantıklı eleştirebiliyor. Arkadaşını, öğretmeni, müdürü, idarecileri şikayet edebiliyor. Eğer çocuk yaramazsa bu durumu kendi çözmeye çalışıyor. Ya küfrediyor, ya kavga ediyor. Başarısız öğrenci daha çok olayı fiziksel olarak halletmeye çalışıyor.” (11. öğretmen)

“Çocuk zaten okula geldiğinde bunların (haksızlıkların) farkında. Belki aile bilinçlendiriyor. Şöyle olursa hakkını arayacaksın. Haksızlığa uğramayacaksın. Bir de okulun rehberlik servisinin çok önemli olduğuna inanıyorum ben. Çünkü bunun bir 7 yıl öncesinde çok yaygın değildi rehberlik servisi. Ama şimdi küçücük bir problemde, ufacık bir hakarete bile gidip en azından orada derdini anlatabiliyor. Şikayet edebiliyor. Ya da olumsuz davranışı eğer kendisi gösterdiyse profesyonel olarak yardım almış oluyor.” (16. öğretmen)

“Hemen tepki veriyorlar. Çünkü çok donanımlı geliyorlar. Çok bilgili geliyorlar. Kendi haklarının ve özgürlüklerinin neler olduğunu çok iyi biliyorlar. Bu yüzden de anında tepki veriyorlar.” (19. öğretmen)

On birinci, on altıncı ve on dokuzuncu öğretmenlerin görüşü incelendiğinde; öğrencilerin haksızlığa uğradıklarını düşündükleri pek çok konu olduğunu fakat bazıları şikayet etmeyi tercih ederken, bazılarının da kendi kendilerine çözmeye çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin bilinçlenmesinde ailelerin ve okullardaki rehberlik servislerinin etkisi olduğu gözlenmiştir.

“Çocuk hakkını biliyor ama sorumluluklarının farkında değil. Bu da bizi zorluyor. Haklarını iyi biliyor. Örneğin okulda bir çocuk bıçakla yakalandı. Müdüre gidildi. Müdüre sen bana bağıramazsın, kızamazsın diyebiliyor. Hakkını biliyor ama bıçak getirmemesi yani sorumluluğunu bilmiyor. İkisi arasındaki dengeyi kuramıyor.” (23 öğretmen)

İkinci öğretmenin görüşü incelendiğinde; öğrencilerin hakları ile sorumlulukları arasındaki dengeyi kurmakta zorlandıklarını gözlenmiştir.

Öğretmen görüşleri incelendiğinde “diğerlerine saygı” ölçütüne yönelik olarak öğrencilerin saygısızlığı fark etmeden yaptıkları, korktukları takdirde saygı gösterdikleri, yaş arttıkça saygının azaldığı, aileleri tarafından çok fazla özgür bırakılmalarından dolayı saygı sınırını farkında olmadan aşabildikleri ve eskisi gibi yol verme, kıyafetine özen gösterme gibi davranışları görememe gibi fikirlere sahip oldukları görülmektedir. “Diğerlerine saygı” ölçütüne ilişkin öğretmen görüşleri ise şöyledir:

“En çok uğraştığımız şey biri konuşurken diğerinin dinleyebilmesi.” (10. öğretmen)

“Çok özgürler, özgür yetişmişler... Öğretmen de olsa hiçbir şey fark etmez diye düşünerek, bunu hiç empati kurmadan saygısızlıkla karıştırabiliyorlar. O çizgiyi koyamıyorlar”(19. öğretmen)

“Öğrenciler önümüzde yürürken koridorda çekilirlerdi. Şimdi umurlarında değil... Kıyafetlerini mi düzeltirler, önümüzden geçerken ellerini ceplerinden çıkartırlar yok. Artık biz o tür davranışları görmüyoruz”(20. öğretmen)

Öğretmen görüşleri incelendiğinde “güven verme” ölçütüne yönelik olarak; kız öğrencilerin güven vermeye daha fazla önem verdiği, öğrencilerin güven vermenin sorumluluklarına sahip olamadıkları fakat diğer davranışlar gibi kolay gözlemlenemediği gibi sonuçlara rastlanmıştır. “Güven verme” ölçütüne ilişkin öğretmen görüşleri ise şöyledir:

“Ama güven kazanayım derken o saygısızlık da gündeme geliyorsa güven falan kalmıyor ortada”(2. öğretmen)

“Buna çok dikkat ediyorlar, çaba gösteriyorlar ama henüz daha “neyi söyleyeyim, neyi söylemeyeyim, güvene layık olmak için acaba ne yapmalıyım, ne yapmamalıyım” konusunda arada kalabiliyorlar. Çünkü farkında olmayabiliyorlar”(3. öğretmen)

“Güven konusuyla ilgili bir sorumluluk taşıdıklarını düşünmüyorum açıkçası. Çünkü daha çok yönlendirilme dönemindeler okulda öğretmeni, evde anne baba daha çok yönlendiriyor”(16. öğretmen)

Öğretmenlere, öğrencilerin etik zihin özelliklerine sahip olup olmamasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımı Tablo 4.27’de sunulmuştur.

Tablo 4.27: Öğretmen görüşlerine göre, öğrencilerin Etik zihin özelliklerine sahip olma durumu (n=23)

Etik Zihin özellikleri	Olumlu görüşler		Olumsuz görüşler		Cevap verilmeyen	
	f	%	f	%	f	%
Dürüst olma / Açıklık	13	18,1	9	27,3	1	10
Toplum için çalışma	11	15,3	9	27,3	3	30
Sorumluluklarını yerine getirme	16	22,2	6	18,2	1	10
Diğerlerini uyarma	15	20,8	5	15,2	3	30
Diğerlerine yardım	17	23,6	4	12,1	2	20
Toplam	72	100	33	100	10	100

Tablo 4.27 incelendiğinde öğrencilerin en çok sahip olduğu olumlu Etik Zihin özelliği “diğerlerine yardım” (%23,6), öğrencilerin en çok sahip olduğu olumsuz Etik Zihin özelliği “dürüst olma ve toplum için çalışma” (%27,3) ve öğretmenlerin hakkında en az fikre sahip olduğu Etik Zihin özelliği “toplum için çalışma ve diğerlerini uyarma” (%30) olduğu görülmektedir. Öğretmen görüşleri incelendiğinde “diğerlerine yardım etme” ölçütünün Türk toplumunda olduğu gibi öğrenciler için de önemli bir unsur olduğu belirtilmiştir. “Diğerlerine yardım etme” ölçütüne ilişkin öğretmen görüşleri ise şöyledir:

““Bilim Çocuk” dergisini hiç görmeyen alamayan çocuklarımız vardı. Hemen bir kampanya yaptık ve o an, o dakika oluştu... Evinde arşivi olan çocuklar getirdi; olmayanlara dağıttılar birer gece temiz bir şekilde okuyacaklarına da söz verildi... Küçük bir yardımlaşma kampanyası gibi”(2. Öğretmen)

“O derste zayıf olan öğrencilerimiz var. O derste ödev alırken yalnız kalabilenleri aralarına alıyorlar. Bizim grubumuzdan olsun biz yardım ederiz, diyen öğrencilerimiz var” (4. Öğretmen)

“Uygulamada başarılı. Van depremine çok katılım oldu. Bir öğrencimiz lösemi hastasıydı. Ona yardım etmek isteyen çok oldu” (17. Öğretmen)

Öğretmen görüşleri incelendiğinde “dürüst olma/açıklık” özelliğine yönelik olarak öğrencilerin zorlandıkları takdirde dürüst oldukları, toplumda ve ailede yeterince dürüstlüğe rastlayamadıkları gibi görüşler bulunmaktadır. “Dürüst olma/açıklık” ölçütüne ilişkin öğretmen görüşleri ise şöyledir:

“Biraz zorlamak gerekiyor, çocuğun dürüst olması için biraz zorlamak gerekiyor. Çoğu durumda zorlayarak dürüstlüğü elde ediyorsunuz. Öyle gözlemliyorum. Niye konuşuyorsun? Konuşmuyorum. Ama biraz önce. Ama bir şey söyledin. Peki o konuşma değil mi? Peki neden sorduğumda hemen yalan? Bilmiyorum.” (4. Öğretmen)

“Dürüst değiller demeyelim ama bazı gerçekleri saklıyorlar. Tam açıklık yok orda. Özellikle iki kişi arasında anlaşmazlık çıktığı zaman herkes kendine yontuyor.” (12. Öğretmen)

“Öğretmenlerin zorlamasıyla doğruyu söyleme oluyor ama kendi kendilerine çıkıp delikanlı bir şekilde pek olmuyor doğrusu. Öğretmenlerin desteği, zorlamasıyla doğruyu söyleyebiliyorlar bazen. Kişisel görüşüm bilmiyorum çocuklarda gidişatın kötü olduğunu düşünüyorum.” (21. Öğretmen)

Dördüncü, on ikinci ve yirmi birinci öğretmenlerin görüşü incelendiğinde; öğrencilerin bazı durumlarda yalan söyledikleri gözlenmiştir.

“Eğer dürüstlük evde işlenmiyorsa, siz ne kadar doğrudan çünkü toplum içinde bakıldığında neyi veriyor. Dürüst olmaktan, adaletli olmaktan bahsediyoruz ama sokaktaki örneği veriyor size, ne kadar dürüst olunmadığını, adaletli olunmadığını gösteriyor size. Biz de diyoruz ki biz olması gerekeni yapacağız. Olanı değil yanlışları düzelterek ama bu...bunu veriyoruz ama toplum içine çıktığında arkadaş ilişkisinde, ailede bunu bulamadığında tezata düşüyor. Sizin derste söylediklerinizle gerçek hayat farklı bağlantı kuramıyor.” (5. öğretmen)

“Yani görüyorsun orada sırada arkadaşımı dövüyor, saçını çekiyor. Yavrum neden yaptın. Ben yapmadım ki. Bunu artık çok doğal bir şekilde söyleyebiliyor. Zaten bu okuldaki ailelerin ekonomik sosyal düzeyi düşük ya da ailede devamlı çocuğuna söz verdiği şeyi yerine getirmiyorsa, yalan söylüyorsa, yalan söyleyerek bir şeyleri geçiştiriyorsa, mesela çocuğa ayakkabı almak istiyor. Alamayacak olduğu halde çocuğa o sözü verdiği için bu da bir yalan. Bu da yalana alışıyor. Ve yalanın gayet doğal bir şey olduğunu kanıksıyor. Böylece çocuk yalanla başlıyor.” (6. öğretmen)

“Aileden gelen bir şey. Anne yalan söylüyor. Anne şikayete gelmiş çocuk yanında çocuğuma böyle demişsiniz. Anne öğretmenim öyle bir şey demedi. Annecim nereden çıkardın. Veli ısrar ediyor. Çocuğa kızıyor beni niye yalancı çıkarıyorsun diye. Bunlarla da karşılaşılıyor.” (18. öğretmen)

“Çocuklarda olanlardan biri de yalan söyleme. Dürüstlük toplumsal bir problem. Çocuklar da toplumun aynası oldukları için bize yansıyor.” (20. öğretmen)

Dördüncü, altıncı, on sekizinci ve yirminci öğretmenlerin görüşü incelendiğinde; öğrencinin aile veya toplumdaki olumsuz örneklerden etkilenecek dürüst olma konusunda okulda öğrendikleri ile ilgili çelişkiler yaşadığı görülmüştür.

“Yaş büyüdükçe çıkarıcılık daha fazla oluyor. Küçükler 5., 6. sınıflar daha dürüst, daha temiz ama büyüdükçe çıkarıcılık ön plana çıkıyor.” (7. Öğretmen)

Öğretmen görüşleri incelendiğinde öğrencilerin bireysel olarak çabalamadığı, aileleri yüzünden bencil bireyler haline dönüştüğü, ergen benmerkezciliği nedeniyle “toplum için çalışma” özelliğine yeterince sahip olamadıklarını belirtmişlerdir. “Toplum için çalışma” ölçütüne ilişkin öğretmen görüşleri ise şöyledir:

“ (Toplum için çalışma) genelde lafta kalan özelliklerden biri.” (2. Öğretmen)

“Bu (toplum için çalışma) konuda özel bir çabam yok benim kendi adıma söyleyeyim. Çocukların bireysel olarak toplum için çalışması var mı? ona da hiç rastlamadım.” (6. Öğretmen)

“Gün geçtikçe bu (toplum için çalışma) azalan bir kavram. Bencillik her geçen gün artıyor. Ben ben diyor çünkü aileler de çocuğuna hep sen diyor. Evde hep sene alışan çocuk burada da ben diyor. Yani bunun okulla aşılabileceğini ben düşünmüyorum. Ve gittikçe de artıyor. Ailelerimiz başka toplumların hatalı olduklarını anlayıp çocuk merkezli eğitim var ya eğitim de demeyeceğim ben çocuk merkezli yaşamak. Çocuk merkezli yaşıyorlar o yüzden de çocuklar hep ben. Seni bilmiyorlar.” (10. Öğretmen)

“Bu yaştaki çocuklar biraz daha benmerkezci oldukları için toplumu çok düşünmüyorlar. Hatta yanındakileri bile düşünmüyorlar. Öncelik onlar için kendileriymiş gibi davranıyorlar. Ergenlikten dolayı her şey kendi etraflarındaymış gibi düşünüyorlar.” (14. Öğretmen)

4.8.3. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin eğitim durumlarında kazandırılması

Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerini kazandırırken izledikleri yollara yönelik olarak yapılan görüşmede tüm özelliklere benzer bir yöntem kullanıldığı belirtildiği için bütüncül olarak bir yanıt alınabilmiştir. Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihni kazandırma yollarına yönelik olarak önce kodlar belirlenmiş, daha sonra temalara ulaşılmıştır. Yapılan içerik analizi Tablo 4.28’de sunulmuştur.

Tablo 4.28: Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerin eğitim durumlarında kazandırılmasına yönelik görüşleri

Tema	Kod	(n:23)		
		f	f _{toplam}	%
Örneklerden yararlanma	Kendi hayatından örnek verme	7		
	Günlük hayattan örnek verme	8	19	29
	Öğrencilerin yaşadıklarından örnek vermelerini sağlama	4		
Gözlemlerden yararlanma	Model olma	3		
	Öğrencilerin davranışlarını sürekli gözlediğini dile getirme	1	7	11
	Gözlem yapmalarını teşvik etme	1		
	Öğrencileri tanımaya çalışma	2		
Sorun yaşandığında görüşmelerden yararlanma	Sorun yaşandığında (yeri geldikçe) konuşarak ortak bir çözüm bulmaya çalışma	7		
	Özel olarak (ders dışında) konuşma	1		
	Kazanımlarda yer alıyorsa söz etme	1	14	22
	Anında dönüt ve müdahale	1		
	Sınıfta yaşanan olumsuzluklar ile ilgili tartışma, örnek verme ve kendi davranışlarını birbirlerine sorgulatma	1		
	Velilerle görüşme	3		
Öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlanma	Grup çalışmaları	2		
	Eğitsel oyunlar	1		
	Rol oynama	1		
	Yarışmalar	1	10	15
	Değerler ile ilgili cd izleme	1		
	Ortak sorumluluklar verme	1		
	Hikaye anlatma (Örn: önemli kişilerin hayat hikayesi)	2		
	Beyin fırtınası	1		
Yapıcı davranış kalıplarından yararlanma	İncitmeden yaklaşmak	1		
	Aşağılamadan yaklaşmak	1		
	Yargılamadan yaklaşmak	1		
	Adaletli olarak güven sağlama	1		
	Onuru kırmadan yaklaşma	1	12	18
	Saygısız davranan öğrenciye ceza ve ödül	1		
	Empati kurmaya teşvik etme	3		
	Mizahi bir dil kullanma	2		
	Dayanışmayı teşvik etme	1		
Saygı ve Etiğin kazanımına önem vermeme	Dersin içeriğinin yoğunluğu nedeniyle yer vermeme (-)	2	3	5
	Doğrudan çaba sarf etmeme (-)	1		

Tablo 4.28 incelendiğinde öğretmenlerin Saygılı ve Etik Zihni eğitim durumlarında kazandırırken örneklerden, gözlemlerden, grup çalışmaları ve eğitsel oyunlar gibi tekniklerden, yapıcı davranış kalıplarından yararlandıklarını; bazı durumlarda da sorun ile karşılaşınca konuşarak Saygılı ve Etik özelliklere yer verdikleri görülmektedir. Saygı ve Etik zihin özelliklerine dersin içeriğinin yoğun olduğu gerekçesi ile yer vermeyen öğretmen görüşleri de bulunmaktadır. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazandırılmasında öğretmenler bazı yöntem ve teknikleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin bir bütün olarak kazandırılmasına yönelik öğretmen görüşlerinden yapılan alıntılar şu şekildedir:

“Tartışma, konuşma, görüşme örnek verme, kendi davranışlarını birbirine sorgulatma şeklinde olabiliyor; beraber sorguluyoruz” (20. öğretmen)

“Hikaye, öykü, kendi yaşantım, günlük yaşantılar, günlük olaylar, kendilerinden örnekler vermelerini çok isterim. Bazı etkinlikler yaparım. Hayal güçlerini çalıştırması için ortaya bir konu atarım. O konu ile birlikte onların ne düşündüklerini öğrenirim. Düşünmeye zorlarım. Devamlı olarak beyin fırtınası yaparım. Sınıf içerisinde ve canlı tutmaya çalışırım” (19. öğretmen)

“Tarihten örnekler veriyorum. Hayat hikayeleri anlatıyorum. Yardım konulu mesela deprem ile ilgili cd izleme” (15. öğretmen)

“Gözünde canlanmıyorsa birkaç öğrenci arasında rol yaptırarak bunun (Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin) farkındalığı sağlamaya çalışıyorum. Bir de bu konuda çocukların gözlem yapmalarını istiyorum...Mesela bir hak ihlalini ya da yapılan bir olumsuzluğu her gün görüyor ama farkında olmuyor. Bunu gördüğü bir olayı anlatırarak bunun ne anlama geldiğini çocukların farkında olmasına çalışıyorum. Çocuk onun doğru bir davranış olmadığının farkında olmazsa düzeltmekte de istekli olmuyor” (14. öğretmen)

“Bir de baştan itibaren tavırlarınıza onların yararına çalıştığınızı, kimseyi ezdirmediğinizi, haklı ile haksızı ayırdığınızı, adaletli olduğunuzu (öğrenciler) görürlerse iş bitiyor” (10. öğretmen)

“Ben yeni mezun olduğun için daha çok yapılandırıcı anlayışla hareket etmeye çalışıyorum. Öğrencilere etkin katılım sağlamak istiyorum. ...mesela öğrencilere yaparak yaşayarak öğrenmeleri için, istasyon yöntemini kullanıyorum...Kesinlikle, grupla konuşmayı öğreniyorlar. İşbirlikli (işbirliğine dayalı) çalışmayı öğreniyorlar. Olumlu bağlılık sağlıyorlar” (13. öğretmen)

Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu öğrencilere örnek olmanın önemini vurgulamışlardır. Öğretmenler kendi yaşamlarından, çevreden, günlük hayattan, medyadan örnekler verdiklerini ve öğrencilerden de kendi yaşantılarından örnekler vermelerini istediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler ders sırasında ortaya çıkan olumsuz olayları sınıfta çözerek ya da bir sorun ile karşılaştıklarında ders sonrasında sorunu çözmeye çalışarak bu ölçütleri kazandırma yoluna gittiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin kullandığı bir yol da öğrencilere karşı içten, esprili, anlayışlı davranmak, anında dönüt ve düzeltme yaparak öğrencilerin ilgilerini çekmeye çalışmaktır. Güven verme, kendine güven ve saygıyı artırdığı için grup çalışması ve eğitsel oyunların da önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Özetle, öğretmenler, öğrencilerine saygı ve etik zihin alan özelliklerini eğitim durumlarında “örnek olma, yaparak yaşayarak öğrenme fırsatlarını sunma, karşılaşılan problemleri anında çözme ya da dersin hemen sonrasında çözme ve ilgi, anlayış, karşılıklı güven oluşturma” gibi yollara başvurarak kazandırmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

4.8.4. Saygılı ve Etik zihin özelliklerin değerlendirilmesi

Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerini değerlendirmeye, değerlendirmeyi nasıl yaptıklarına ve kim tarafından yapılması gerektiğine yönelik görüşleri tüm özelliklere benzer bir yöntem kullanıldığı belirtildiği için bütüncül olarak bir yanıt alınabilmiştir. Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihni değerlendirme ile ilgili görüşlerine

yönelik olarak önce kodlar belirlenmiş, daha sonra temalara ulaşılmıştır. Yapılan içerik analizi Tablo 4.29'de sunulmuştur.

Tablo 4.29: Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin değerlendirilmesine yönelik görüşleri

<i>Tema</i>	<i>Kod</i>	<i>(n:23)</i>		
		<i>f</i>	<i>f_{toplam}</i>	<i>%</i>
Ölçme değerlendirme yapılması	Ölçme değerlendirme olmalı	5		
	Ölçme değerlendirme <u>olmamalı</u>	3	14	41,2
	Ölçme <u>yapılmıyor</u>	6		
Ölçme değerlendirmenin gerçekleştirilme yolu	Davranışı gözlemleyerek ölçme	6		
	Davranış notu ile ölçme	5		
	Kazanımların içinde varsa ölçme	2	14	41,2
	Hoş olmayan davranışlara karşı sınıfın gösterdiği yazılı olmayan bir yargılama sistemi ile ölçme	1		
Ölçme değerlendirmenin yürütülme yolu	Rehber öğretmenler	3		
	ARGE birimleri	1	6	17,6
	Ölçme değerlendirme birimleri	1		
	Ülke genelinde yapılan sınavlarda yer almalı	1		
Toplam			34	100

Tablo 4.29 incelendiğinde Saygılı ve Etik Zihni değerlendirme konusunda ölçme ve değerlendirme yapılmasına (%41,2), ölçme ve değerlendirmeyi gerçekleştirme yollarına (41,2) ve ölçme değerlendirmeyi başka kurum ve kişilerin yapması gerektiğini düşünme (%17,6) konularına değindikleri görülmektedir. Öğretmen görüşleri incelendiğinde saygılı ve etik zihin özelliklerinin ölçme ve değerlendirmesinin yapılmasını isteyen, istemeyen ve ölçme değerlendirmenin mümkün olmadığını düşünen öğretmenlerin olduğu görülmektedir. Öğretmenlere sınıfta saygılı ve etik zihni nasıl ölçtükleri sorulduğunda gözlem, davranış notları, kazanımlarda yer verildiği zaman ve sınıf içindeki sözsüz kurallar sonucunda yapılan yargılama olduğu şeklinde görüşler bulunmaktadır. Görüşmeler sırasında bazı öğretmenler saygılı ve etik zihnin ölçme değerlendirme işleminin öğretmenler tarafından değil, başka birimler tarafından gerçekleşmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu görüşler arasında ölçme değerlendirme işleminin rehber öğretmenler, ARGE birimleri, Ölçme Değerlendirme birimlerinin hazırlaması ve ülke genelinde uygulanan sınavlarda saygılı ve etik zihin özelliklerinin bulunması gerektiği yönünde öneriler de bulunmaktadır. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin bir bütün olarak değerlendirilmelerine yönelik öğretmen görüşmelerinde yer alan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Çünkü bu davranışların (Saygılı ve Etik Zihin özellikleri) bir ölçme değerlendirmesi yok. Bunun da ölçme değerlendirmesinin olması lazım. Eğer ortaya bir sonuç çıkmasını istiyorsak kesinlikle bu davranışların kazandırılıp kazandırılmadığı ölçülmesi gerekiyor. Ölçümleri tabi ki ne şekilde yapılır davranış bilimciler ya da işte bu konu ile ilgili eğitim bilimciler bunu oluşturur testleri, envanteri, doküman oluşturulabilir ama bu tarz davranışlar ölçülmediği için daha az ciddiye alınıyor. Aslında biz davranış notu veriyoruz çocuklara, davranış notu veriyoruz ama çocuğun mevcut davranışı üzerine davranış notu veriyoruz. Değişiklikleri değerlendirmiyoruz. Değişiklikleri değerlendirmemiz lazım, bizim kat ettiğimiz yolu görmemiz lazım. Davranışın sisteme girmeden önceki haliyle sisteme girdikten sonraki halini görmemiz lazım. Çocuk okuldan öyle bir çıkıyor ki 4te nasıl geliyorsa 8 de öyle çıkıyor. Çok olumlu ya da çok olumsuz değişiklikler olmuyor. Mesela bu konu ile ilgili çok daha yaratıcı, çok daha uzun vadeli çok daha kompleks çalışmalar yapılabilir. Oyunlar, dramalar, seminerler, gözlemler, bunun üzerinde deneyler yapılabilir ama yapılmıyor ve bunlar ölçülüyor. Bu çok büyük sıkıntı tabi.” (1. Öğretmen)

“...bir soruyla ölçerim sorumluluğunu yerine getirme kazanımını (özelliğini) bir testle bir soruyla ölçerim. Basit bir soru sormuşumdur hepsi kazandı gibi gözükür ama biraz daha çetrefilli bir soru sorduğunda sınıfın yarısından fazlası bu kazanımı almamış gibi gözükür. Dolayısıyla hani bunun tam olarak nasıl olması (gerektiği) konusunda ilgili ben bile henüz daha şey (hakim) değilim. Evet biz kazanım ölçmek için bir sürü şey yapıyoruz. İşte onlar da kendilerini değerlendiriyorlar. Bir değerlendirme kağıtları var. Bu kazanımları alıp almadıklarına dair bazen “kısmen, her zaman” gibi seçenekleri var. Bunu işaretliyorlar ama “her zaman”ı işaretleyebilir. Yani o konuda objektif olduklarını düşünmüyorum. O yüzden kazanım değerlendirme konusu bence okullarda değil okul içerisinde ölçme değerlendirme bürolarında olması gerekir.” (3. Öğretmen)

“...davranışsal olanları (Saygılı ve Etik Zihin özellikleri) gözlem yoluyla ölçüyoruz... Bir çocuk arkadaşına yararlı mı oluyor, bunu nasıl ölçebilirsiniz, ancak görerek, şahit olarak ölçebilirsiniz, bunun belli bir puanı yok tabi ki... O yüzden hani o tür davranışları (Saygılı ve Etik Zihin özellikleri) yazılıyla, sözlüyle ölçmek mümkün değildir. Ölçülmemeli de bence yani. Çocuk sorumluluk sahibi mi 100 veriyorum çok sorumluluk sahibi. 90 veriyorum 10 puanlık bir eksiklik var. Bu saçma geliyor bana... saatlerimiz az. 3 ders saatinde bilgi mi vereceksiniz, davranış mı öğreteceksiniz, hepsini mi ölçeceksiniz, bunu şaşırtıyorsunuz, bazen diyorsunuz ki ben bugün çocuğa işte bu davranışı öğreteceğim, konu bir kenarda dursun. Konuyu da vermem gerekiyor. O zaman sıkıştırıyorsunuz konuları birbirine harıl harıl böyle yarış atı gibi o konuyu vermeye çalışıyoruz.” (4. Öğretmen)

“Bu değerler (Saygılı ve Etik Zihin özellikler) kazandırılmalı ve bir ölçme vasıtası kullanılmamalı diye düşünüyorum... Hani sen az güvenilirsin diğeri çok güvenilir ya da öbürü saygılı ya da saygısız, bilmiyorum ama çocuklar arasında bir ayırım yapmamak lazım.” (5. Öğretmen)

Mesela farklılıklara saygıyı ne kadar ölçebilirsiniz. Komplike bir şey. Tarihle ilgili bir bilgi durumuysa Lidyalıları sorarsın ölçersin de farklılıklara saygıyı ne kadar ölçebilirsiniz? (9. Öğretmen)

“Bu kazanımları (Saygılı ve Etik Zihin özellikleri) da veriyorsak, sınıf içerisinde ama yanlış davranış gösteriyorsa çocuk, sınıfta o öğrencilere hoş gözle bakılmıyor. Farklı bir yargılama sistemi var. Yazılı olmayan kurallar işliyor. Bu şekilde bir uygulama var. Esasında bu da bir ölçme değerlendirmedir. İlle de not değildir.” (19. Öğretmen)

Öğretmenlere göre; kazanımlarda doğrudan ya da dolaylı olarak yer alan Saygılı ve Etik zihin alan özellikleri sınavlar ile ölçülebilmektedir ama bu ölçme ve değerlendirme işlemi öğrencilerin bilgi düzeyine dönük bir değerlendirme değildir ve öğrencinin davranış haline getirdiği anlamına gelmemektedir. Öğretmenler daha çok gözlem ve davranış notları ile değerlendirme yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilere davranış notu vermek öğretmenler tarafından çok etkili bir yol olarak görülmemektedir. Öğretmenlere göre bu durumun sebebi, veli ve öğrencilerin

bilişsel alanda başarılı olmayı duyuşsal özelliklere sahip olmaktan daha fazla önemsemeleridir.

Öğretmenler sınıfta yazılı olmayan kurallara göre öğrencilerin olumsuz davranışları kendi aralarında değerlendirdiklerini ve diğer öğrencilerin olumsuz davranışları yapanlara karşı hoş gözle bakmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler bu özellikleri değerlendirilmesinin mutlaka yapılması gerektiğini hatta ulusal düzeyde yapılan sınavlarda ölçülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Sınıfta istenmeyen davranışlar görüldüğünde öğretmenler, okul rehberlik servisi ile işbirliği yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler objektif olmak mümkün olamayacağı için bu ölçütlerin ölçülmemesinin daha uygun olduğunu dile getirmişlerdir.

Özetle, öğretmen görüşleri incelendiğinde Saygılı ve Etik zihin alan özelliklerinin gözlem ve davranış notu ile değerlendirildiğini fakat bilişsel alana yönelik davranışların değerlendirilmesinin daha ön planda olması sebebiyle duyuşsal alanın etkisini kaybettiğini belirtmişlerdir. Değerlendirme konusunda okul rehberlik ve psikolojik danışma birimi ile işbirliği yaptıklarını da dile getirmişlerdir. Bir grup öğretmen bu özelliklerin ulusal düzeyde ölçülmesi gerektiğini belirtirken, diğer öğretmenler nesnel olunamayacağı için ölçülmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

4.8.5 Saygılı ve Etik Zihin Özelliklerinin Kazandırılmasına Yönelik Öneriler

Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerin kazandırılmasına yönelik önerileri tüm Saygılı ve Etik özelliklere benzer öneriler sunulduğu için bütüncül yanıtlar alınabilmiştir. Öğretmenler, diğer öğretmenlere, öğretmen adaylarına, ailelere, okul rehberlik servislerine, okul yönetimlerine, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığına, son olarak da politika yapıcılar ve Milli Eğitim Bakanlığı'na Saygılı ve Etik zihnin kazandırılması için önerilerde bulunmuşlardır. Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihni kazandırmaya yönelik önerileri Tablo 4.30'da sunulmuştur.

Tablo 4.30: Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazandırılmasına yönelik önerileri

	Öneriler
Öğretmen	Ayırım yapmama Saygılı davranma Empati kurma Dürüst olma Affedici olma Adil olma Sınıf ruhu oluşturma Mesleğini ve öğrencileri sevmek
Öğretmen adayı	Öğrencilere örnek olma Çocuk gelişimi hakkında yeterli bilgi sahibi olma Mesleğini ve çocukları sevmek
Aile	Öğretmen ile empati kurma Aile ile okulun işbirliği yapması Aile seminerine katılma Çocuğuna örnek olma Öğrencinin kendini ifade edebilmesine fırsat verme Öğrencinin ailenin kontrolünde bilgisayar oyunları ve medyayı takip etmesi
Okul rehberlik servisi	Aile, öğretmen ve öğrenci ile işbirliği yapma Velilere ve aile kuracak olanlara seminer verme
Okul yönetimi	Sınıflar arası ayırım yapmama, Öğretmene destek olma Öğretmenle birlikte tutarlı davranışlar sergileme Disiplini sağlayabilmek için okulun fiziki koşullarını düzenleme Disiplinli hareket etme
Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı	Uzmanların uzun dönemli gözlemler yapması Derslerin içeriğini azaltması Gezi gözlem gibi faaliyetlerin aktif hale getirilmesi
Politika yapıcılar ve Milli Eğitim Bakanlığı	Göç politikalarına uygun eğitim alt yapısının düzenlenmesi Eğitim alanındaki ekonomik problemlerin çözülmesi Kitle iletişim araçları ile saygı ve etik zihin özelliklerinin kazandırılması

Tablo 4.30 incelendiğinde; öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazandırılmasına yönelik öğretmenlere yaptıkları öneriler şu şekildedir: Öğrenciler arasında ayırım yapmama, öğrencilere karşı saygılı davranma, öğrencilerle empati kurma, öğrencilere karşı dürüst olma, affedici olma, adil olma, sınıf ruhu oluşturmaya çabalama, mesleğini ve öğrencileri sevmedir. Öğretmenlerin, öğretmenlere yönelik önerileri doğrudan alıntılarla sunulmuştur.

“(Öğretmenler) farklılıklara saygı duymalı, öğrencilere saygılı davranmalı ki, saygılı bir tavırla karşılaşsın. Öğretmenler haksızlık yaptığında ya da bir öğrenciyi diğerinden üstün tuttuğunda bu büyük üzüntüye sebep oluyor çocuklar arasında, güveni yıkıyor. Affedici olmak çok önemli, çocuklar der: “öğretmen taktı bana”. Bir gün kızgındır. Ertesi derse girdiğinde, affedici olmak büyüklüğünü göstermek lazım. Bir öğrenciyi takip hakikaten çok fazla üstüne gitmemek lazım. Empati çok önemli. Öğrenciyi (karşı) dürüst olmak lazım. Çok önemli.” (7. Öğretmen)

“Örnek olmalı öğretmen. Bizim doğru davranışları sergilememiz gerekiyor aslında. Sınıf içerisinde bunu kullanmamız gerekiyor. Tembel-çalışkan, kız-erkek öğrenci diye ayrımcılık yaparsak onlar da bu ayrımcılığı öğreneceklerdir. Bu şekilde onlara doğru davranışı

(Saygılı ve Etik Özellikleri) göstererek sözle ya da uygulayarak örnek olabiliriz.” (8. öğretmen)

Öğretmenlerin, öğretmen adaylarına yönelik önerileri; öğrencilere örnek olmaları, çocuk gelişimi hakkında yeterli bilgi sahibi olmaları, mesleğini ve çocukları sevmeleri yönündedir. Bu öğretmen adaylarına yönelik olarak verilen doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Yeni arkadaşlar, önce kendileri örnek olmalılar. Ben bir (öğrenciye) farklılığından (ayrımıcılık yapma) dolayı buna vurgu yapan bir cümle kurarsam söylediğim her şey boşa gider. Argo konuşmayacak. İnsan ilişkilerinde rol model olması gerekiyor. Sonra gerisi gelir zaten. Çocuğun, yaşayarak öğreneceği şeyler biraz da bunlar.” (9. Öğretmen)

“(Öğretmen adayları) tatlı sert (olsunlar). Bir şeyler öğretip, çocuğu sorgulayan araştıran, sonuca götüren bireyler yetiştirmesi için bir sisteme sokmalarını isterdim. Bir kalıp değil. Sorumluluk nedir? Sene başında defter kitap aynı renkle kaplamak, çok basit bir şey bu nedir ama bir düzene alıştırmak. Kitabı, defteri temiz düzenli kullanma. Bu ona küçük bir alışkanlık kazandıracak”(18. öğretmen)

“(Öğretmen adayları) örnek olaylardan yola çıkmalılar, günlük hayatta pratik ne kullanırlar bence onu öne çıkarırlar. Zaten çocuklarda öyle davranış bozuklukları var ki, siz her an müdahale edip konuşabilirsiniz. Bunu olumlu davranışa dönüştürebilmek aslında kolay. Nasihatten öteye geçmiyor ama en azından onun için bir fırsat var. Birebir çocukla muhatapsınız. Veliyle olmasanız da. Biz bir yerde diyoruz ki veliye ulaşamıyoruz ama en azından çocuğa ulaşalım. Yine de değişebilirler, diyoruz. Daha bizim elimizde 3 sene okuyacaklar diyoruz.” (20. Öğretmen)

“Öğretmen adayları bir çocuk nasıl yetiştirilir, önce onu öğrensinler. Anne karnından itibaren günlük beslenmesine kadar. Çocuk yetiştirmek bir sanat. İlk önce bunu bilmeliler. Evlenecek olan çiftlere önce bir eğitim verilmeli. Çocuğa hazır değilse çocuk yapmamaları devlet tarafından bunların kapsamlı bir şekilde yürütülmesi lazım. Bu problemler katlanarak yürüyecek. Çocuğun karnını doyurmak değil, çocuk yetiştirmek önemli olan. O yüzden yeni mezunlar da bence ailenin önemi, çocuk yetiştirmenin bir sanat olduğunu bilirlerse, herkes kendi çocuğunu bu şekilde yetiştirse bir sorun olmaz.” (21. Öğretmen)

“Öğretmen adayları için manevi değerleri artırabilecek eğitim programları düzenlesin. İnsan ve insana saygıyı ön plana çıkartabilecek çalışmalar yapsınlar. Öğretmenlik mesleğini seçenler bu meslekten para kazanacağız diye uğraşmasınlar.” (22. Öğretmen)

“Aday öğretmenlerin ilk önce derslerini sevmelerini, ilk önce mesleğini sevmeli. Mesleğini sevmeyse inanın hayat onlar için ve çocuklar için çok daha zorlaşır. Daha sonra da çocuklar için acaba daha ne yapabilirim. Onun düşüncesine kapılmak lazım. Eğer siz bunu düşünmez sadece kendinizi düşünecek olursanız kaybedersiniz...En çok da sevgiyi vereceksiniz. Sevginin arkasından her şey gelir.” (20. Öğretmen)

Öğretmenlerin ailelere yönelik yaptığı öneriler; ailelerin öğretmen ile empati kurmaları, aile ile okulun işbirliği yapması, ailelerin seminerlere katılım göstermesi, ailelerin çocuklarına örnek olması, çocukların kendilerini ifade edebilmesine fırsat vermeleri, çocukların bilgisayar oyunları ve medyayı takip etmesinin ailelerinin kontrolünde olması şeklindedir. Öğretmenlerin, ailelere yönelik önerileri doğrudan alıntılarla sunulmuştur.

“Önce ailenin eğitilmesi lazım, eğer ailede düzgün eğitilmişse, (öğrenci) okulda mutlu oluyor problem çıkarmıyor, başarılı da oluyor. Ailede bir huzursuzluk varsa, çevreye de yansıyor, arkadaşlarına da yansıyor.” (11. Öğretmen)

“Öğretmenlerin elinden gelen her şeyi yaptığını düşünüyorum. Ailelerde iş bitiyor. Çocuklarda çok davranış bozukluğu var. Bu davranış bozukluğunu da hep ailenin yansıması olarak görüyorum. Ailelere eğitim verilebilir. Seminer verilebilir. Seminer verdik ama gelen olmadı. Müdür bey elinden gelen her şeyi yapıyor ama aileler çocukları için çok çaba göstermiyor. Tek kişinin çabasıyla da hiçbir şey olacağını düşünmüyorum.” (13. öğretmen)

“Aile semineri yaptık, aileler davet edildi. Neredeyse hiç gelen olmadı. Veli toplantısına da gelmiyorlar. Veliyi çağırınca da gelmiyorlar. 2-3 hafta peşinden koşuyoruz. “-Yeter artık arama beni!” diyor veli.” (23. Öğretmen)

Öğretmenlerin okullardaki rehberlik servislerine yönelik önerileri; aile, öğretmen ve öğrenci ile işbirliği yapmaları, velilere ve aile kuracak olanlara seminer vermeleri şeklindedir. Bir öğretmenin, ailelere yönelik önerileri doğrudan alıntılarla sunulmuştur.

“Rehberlik servisleri ailelere seminer boyutunda kısa kısa programlar yapması uygun olur.” (16. Öğretmen)

Öğretmenlerin, okul idaresine yönelik önerileri; sınıflar arası ayırım yapmamaları, öğretmenlere destek olmaları, öğretmenlerle birlikte tutarlı davranışlar sergilemeleri, okulun fiziki koşullarını öğrencileri kontrol için uygun hale getirmeleri (örneğin; öğrencilerin çöp atmaması için gerekli yerlere çöp kovası koyulması) ve disiplinli olmaları şeklindedir. Öğretmenlerin, okul yönetimine yönelik önerileri doğrudan alıntılarla sunulmuştur.

“Okul idaresi ölçülü davranmalı, sınıflar arasında ayırım yapmamalı, çalışanlar sınıfı vb” (17. Öğretmen)

“Okul idaresinin öğretmenle işbirliği, okul idaresinin öğretmene yaklaşımı, öğrencilere yaklaşımı çok önemli. Sert kurallar gelince çocuklar korkarak yapıyorlar. Saygı duydukları için yapmıyorlar. Çocuk bahçeden çıkıyor %100 değişiyor...Bence çok korku doğru bir şey değil.” (21. Öğretmen)

“Binanın fiziki yapısı yetersiz. Kalabalık. Kontrol zorlaşıyor. Okul bahçesi yetersiz. Bahçe demirini kırmışlar. Çocuk okuldan kaçıyor. Okulun etrafı eğitime uygun değil.” (23. Öğretmen)

“(Okul idaresi) okullardaki sosyal ve kültürel etkinlikleri destekleyebilir. Tiyatro çalışmalarını destekleyebilir. Çevreye zarar vermeme, duyarlı olma, konusunda öğretmenden daha takipçi olursa idareciler çocuklar idare mekanizmasının ne olduğunu aslında farkındalar. İdare yumuşak gevşek davranırsa çocuklar bunu suiistimal ediyor. Çünkü okulun patronu olarak görüyorlar idarecileri ve görmediği zaman yine aynı davranıyorlar. Takip edildiklerini bilirlerse bu sefer daha duyarlı davranırlar. Bir de okulların fiziki ortamlarının da daha uygun olması gerekir. Bunu da sağlayacak olan kişiler idarecidir.” (14. Öğretmen)

“(Okul idaresinin) öğretmenlerle aynı fikirde olmaları gerekiyor. Aynı davranış bozukluğu konusunda öğretmenle hemfikir olması gerekiyor. Aynı tepkiyi göstermeleri gerekiyor. Çocuk çelişkili davranışını yakaladığı zaman bunu kullanabiliyor. “Bak şu öğretmen böyle davranıyor. Bu öğretmen böyle.” Aynı şekilde “idare de böyle.” Duyarsız olmayacak. Yeri geldiğinde veliyi de çocuğu da ciddiye alacak. Ne şikayet varsa artık. Ama burada öğretmen daha çok şikayet ettiği için artık öğretmenleri daha çok ciddiye almaları gerekiyor...Milli eğitimden gelen bir şey mi var. Öğrenciyi dikkate alın gibi bir davranış var. Bizi biraz görmezden geliyorlar. İdarenin desteğini çok göremiyoruz. Özellikle disiplin konusunda.” (20. Öğretmen)

Öğretmenlerin Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'na yönelik yaptığı öneriler; uzmanların uzun dönemli gözlemler yapması, derslerin içeriğini azaltılması, gezi gözlem gibi faaliyetleri etkin hale getirmeleri şeklindedir. Öğretmenlerin, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'na yönelik önerileri doğrudan alıntılarla sunulmuştur.

“Çalışma kitaplarında bu temalara yönelik etkinlikler olabilir. Tiyatro, rol yapma, empati kurma, hikaye yazma, yazı yazma, kompozisyon yazma, uygulamalı birebir etkinlikler koyulabilir.” (10. öğretmen)

“Bu kitaplarda (Sosyal Bilgiler ders kitapları) eğitim konusuna çok yer verilsin. Bilgi çok fazla. Yiğ yiğ yiğ belki (öğrencilerin) öğrenim hayatında öğrendiği özellikle ilk ve orta öğrenimde öğrendiği bilgilerin belki %80 i hiç işe yaramıyor. Boş bilgi yüklüyoruz. Bilgi yüklemek yerine daha eğitici konulara yer verilsin. Bizi yönetenler örnek olsun davranışlarıyla. Çocuklar bunu görmek istiyor. Öğretmenler örnek olsunlar davranışlarıyla.” (12. öğretmen)

“Programlarda; 6. Sınıfın öğretim programı çok ağır. Öğretim programlarının yerine bu konuların (Saygılı ve Etik Zihin özelliklerinin), bunları ben “eğitim programı” olarak görüyorum. Eğitime yönelik bu kazanımların (Saygılı ve Etik Zihin özelliklerinin) altıncı sınıfın konularına yerleştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Özellikle 1. dönem çocuklar daha soyut düşünme evresine geçememiş durumdadır. Somut düşünüyorlar. Etkinliklerin daha çok kağıt üzerinde doldurma değil de grup etkinlikleri, rol yapmaya yönelik ya da davranışları geliştirmeye yönelik etkinlikler olması gerektiğini düşünüyorum. Altıncı sınıfta özellikle tarih ve coğrafya konularında çocuklar henüz soyut düşünme evresine geçemedikleri için zorlanıyorlar. Ama bunlar olursa çocuklar kişilik ne kadar küçük yaşta verilirse o kadar iyi olur diye düşünüyorum. Ağaç yaşken eğilir. Çünkü biz tarih coğrafya konularını lisede, üniversitede bile öğreniyoruz. Ama davranışlar bu yaşta oluştuktan sonra ortaokulda gösterdiğiniz davranışları değiştiremiyoruz. Çok zor değiştiriyoruz. Mesela belki sorumluluk konusunun daha önceki yaşlardan itibaren işlendiği için bu kadar kalıcı diğerlerine göre sorumlulukları daha iyi gözlemliyorum. Bu da daha önce olduğu içindir. Ne kadar erken karşılaşırlarsa o kadar iyi. Tabii yaş düzeylerine, biliş seviyelerine uygun olarak belki bunlardan (Saygılı ve Etik Zihin özelliklerinin) bazılarını altıncı sınıfın konularına vermek doğru olmayabilir. Bunu eğitimciler, psikologlar daha iyi bilir. Bunlardan birçoğunun altıncı sınıfta verilmesi gerekir.” (14. Öğretmen)

“Müfredat programlarının fazlaca yoğun olduğunu bu konularda değil de bazen sizin sormuş olduğunuz soruları (Saygılı ve Etik Zihin özelliklerini), kazanımları bazen es geçebiliyoruz. Çünkü müfredat (öğretim) programlarımızı çok yoğun tutuyorlar. Bu yoğunluk belki beşinci sınıf için değil ama diğerleri için söyleyebilirim. O kadar fazla konu var ki o konuları işlerken bazen bu şeyleri (Saygılı ve Etik Zihin özelliklerini) de verebilmek sıkıntı yaratabiliyor. Ben olsaydım müfredat programlarını biraz kısaltırdım. Konular çok fazla konuların kısaltılmasına gitmek belki daha iyi olurdu. Bu değerlerin ve bu kazanımların (Saygılı ve Etik Zihin özelliklerini) verilebilmesi için. Sistemde problem var. tüm öğretmenlerin şikayet ettiği. Kitaplar yeniden yazılmalı. Daha günlük hayatta kullanılabilir hale, pratik hale getirilmeli, öğretmenlerin görüşü alınmalı, bizi dinliyorlar ama yansıtıyorlar. Yani gelen müfettişler vb. ciddiye alınmadığımızı düşünüyorum biz.” (20. Öğretmen)

“Çocuklar kendini ifade edebilecek bir yol bulmalı. Resim, müzik, günlük tutma ya da spor vb. enerjisini ve öfkesini ifade edebilmesi gerekiyor. Bir öğretmen bir okulda en az 2-3 sene kalmalı, ancak bir süre sonra öğrenciyi tanıyıp buna yönelik bir şeyler yapabiliyor.” (23. öğretmen)

Öğretmenlerin genel önerilerine yönelik öneriler arasında devletin göç ve ekonomik problemleri çözmesi ve kitle iletişim araçları ile saygı ve etik zihin özelliklerinin kazandırılması önerilmektedir. Doğrudan öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“En etkileyici yol, şu an öğrenciyi en çok etkileyen yol ya televizyon ya da internet. Mesela bu tür kampanyalar değer konusuyla ilgili ya da birtakım davranışlarla ilgili obezite ile mücadele sigara bırakma... Bunların yanında bu değerler (Saygılı ve Etik Zihin özellikleri) çocuklara kazandırılabilir. Çocukların en çok ilgi duyduğu alanlar internet ve televizyon zaten. Basın yayın kullanılabilir.” (5. Öğretmen)

“Bu göç, problemleri ve ekonomik problemlerin çözülmesi lazım. Devletin sosyal devlet olması lazım. Yaralarını sarması lazım. Göç büyük bir problem çünkü. Kökten derinden problemler var. onlar zaten hep çözümü engelliyor. (Okuldaki bazı öğrencilerden bahsediyor) Kaldıkları yerlerde gaz lambası olan çocuk var, Gaziantep'ten gelen.” (9. öğretmen)

Kısaca yukarıdaki bulgular özetlenecek olursa daha önce ifade edildiği gibi sekizinci alt problemde; Saygılı ve Etik zihin alanı açısından Sosyal Bilgiler dersine yönelik öğretmen görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Nitel bulgular incelendiğinde öğretmenler bazı Saygılı ve Etik özelliklerin Sosyal Bilgiler dersi programlarında yer aldığını fakat konuları yetiştirmek için bu ölçütlere yeterince yer veremediklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler daha çok bu ölçütlere sınıf içinde bir olumsuzluk yaşandığında değindiklerini ifade etmişlerdir.

“İlköğretim yedinci sınıf sonuna kadar Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan hedeflerin (kazanımlar), eğitim ve sınav durumlarının Saygılı ve Etik zihne ilişkin kapsadığı özellikler nelerdir?” sorusuna yanıt arayan birinci alt problem ile öğretmen görüşleri bu alt problem ile örtüşmektedir. Birinci alt problem bulgularına göre Öğretmen görüşlerinde de belirtildiği gibi Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı Zihin özelliklerinden farklılıklara saygı duyma, empati ve diğerlerine saygı; Etik Zihin özelliklerinden de toplum için çalışma ve sorumluluklarını yerine getirme en çok vurgulanan ölçütler olarak yer almıştır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı Zihin özelliklerinden “Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme, Güven verme ve Affetme, Yansıtıcı düşünme”; Etik Zihin özelliklerinden de “dürüst olma/açıklık” en az vurgulanan ölçütler olarak yer almıştır.

Öğretmen görüşlerine göre, öğrencilerin Saygılı zihin özelliklerini belirlemek için ölçütlere ilişkin olumlu, olumsuz ve öğretmenler tarafından gözlenemeyen örnekler incelenmiştir. Öğretmenlerin en çok gözlemlendiği olumlu örnek; “haklı eleştirilerde bulunma” ölçütü, en çok gözlemlendiği olumsuz örnek “diğerlerine saygı” ve öğretmenlerin en çok yanıtsız bıraktığı örnek ise “güven verme” ölçütü olmuştur. Öğretmenlerin görüşlerine ilişkin bulguların, “İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Saygılı ve Etik zihin özelliklerini hangi düzeyde göstermektedirler?” sorusuna yanıt arayan araştırmanın ikinci alt problemi ile örtüştüğü görülmektedir. İkinci alt

problemin bulgularında öğrencilerin en çok haklı eleştirilerde bulunma özelliğine sahip olduğu görülmüştür. Öğrencilerin en az sahip olduğu saygılı zihin özellikleri ise üst ve orta başarı düzeyindeki okullarda güven verme alt başarı düzeyindeki okulun öğrencilerinde ise diğerlerine saygıdır. Öğretmen görüşlerine göre öğrencilerin en çok sahip olduğu olumlu Etik Zihin özelliği “diğerlerine yardım”, öğrencilerin en çok sahip olduğu olumsuz Etik Zihin özelliği “dürüst olma ve toplum için çalışma” ve öğretmenlerin hakkında en az fikre sahip olduğu Etik Zihin özelliği “toplum için çalışma ve diğerlerini uyarma” olduğu görülmektedir.

Saygılı ve Etik zihin özellikleri kazandırmak için öğretmenler öğrencilere örnek olma, öğrencinin ön yaşantılarına uygun örnekler verme, sınıfta yaşanan olumsuz olaylara anında bir çözüm bulma ya da ders çıkışı öğrenci ile görüşme, öğrenciye karşı yapıcı bir yaklaşımda bulunma, öğrencinin ilgisini çekme gibi yolları kullandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler güvenilir olmayı ve dayanışmayı artırdığı gerekçesi ile grup çalışmaları ve eğitsel oyunların da önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Öğretmen görüşleri Saygılı ve Etik Zihin özelliklerin değerlendirilmesine yönelik olarak iki yönde olmuştur. Bazı öğretmenler bu özelliklerin değerlendirilmesinin mutlaka yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bazı öğretmenler ise bu ölçütlerin objektif olmak mümkün olamayacağından dolayı ölçülmemesinin daha uygun olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenler, Saygılı ve Etik Zihin özelliklerin değerlendirilmesinde kazanımlarda doğrudan yer alan Saygılı ve Etik Zihin özelliklerin sınavlar ile ölçülebildiğini ama bu özelliklere gerçekten sahip olup olmadıklarından emin olamadıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra gözlem ve davranış notunun en çok kullanılan değerlendirme yolu olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, sınıf içerisinde hoş olmayan davranışlar gerçekleştirenlere karşı bir yargılama mekanizması oluştuğundan da söz etmişlerdir.

Öğretmen görüşlerine göre, bu ölçütlerin kazandırılmasına yönelik öneriler şu şekildedir: Öğretmenlerin Saygılı ve Etik Zihin özelliklerine kendilerinin sahip olması, öğretmen adaylarının mesleklerini sevmeleri, ailelerin çocuklarına iyi örnek olmaları, rehberlik servisinin okul aile işbirliğini sağlaması, okul yönetiminin öğretmenlerle tutarlı hareket etmesi, Talim Terbiye Kurulunun Sosyal Bilgiler programını Saygılı ve Etik Özellikleri zenginleştirerek yeniden düzenlemeleri,

politikacıların ve Milli Eğitim'in eğitime yansıyan ekonomik problemleri çözmesi şeklinde olmuştur.

Bu bulgular ışığında; **Öğretmen görüşlerine göre** yedinci sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programlarında en fazla yer alan saygılı zihin ölçütü "**empati**" ve "**farklılıklara saygı**"dır. Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci** alt probleme yanıt aramak üzere incelenen Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında "**empati**" ve "**farklılıklara saygı**" özelliklerinin vurgulandığı, **ikinci alt problem** incelendiğinde öğrencilerin "**empati**"ye ve "**farklılıklara saygı**" duymaya iyi düzeyde sahip olduğu görülmüştür. **Üçüncü** alt probleme bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla "**empati**" kurabildikleri görülmüştür. **Dördüncü** alt probleme yanıt aramak üzere senaryolardan elde edilen bulgularda öğrencilerin en çok **kendi kendilerine** kazandıkları özelliklerden biri "**empati**" bir diğeri de "**farklılıklara saygı**"dır. **Altıncı alt probleme** yanıt aramak üzere senaryolardan elde edilen verilerde ortalama farkı incelendiğinde "**empati**" özelliğinin üniversite ve üstünde mezuniyet derecesine sahip annelerin ortaöğretim ve altı öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarının lehine olduğu görülmüştür.

Alanyazın incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları ile ilgili araştırmalardan elde edilen bulguların, araştırmancının bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Örneğin; Kinasakal (2012) yaptığı çalışmada öğretmenler, Sosyal Bilgiler dersine ayrılan süreyi yetersiz bulduklarını belirtmiştir. Erköse (2007) yaptığı çalışmada; öğretmenlerin, 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programını orta düzeyde olumlu buldukları sonucuna varmıştır. Ayrıca, öğretmenler 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı mevcut durumuyla kazanım, kapsam, eğitim durumu ve ölçme değerlendirme boyutu açısından yeterli derecede etkili ve uygun olmadığını belirtmişlerdir. Başcı (2012) öğretmenlerin, beşinci sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programını değer eğitimi açısından yetersiz buldukları sonucuna varmıştır. Kılcan (2009) çalışmasında öğretmenlerin, altıncı sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programını değer eğitimi açısından, Sosyal Bilgiler öğretiminde yer alan yaklaşımları değerlerin öğretimi açısından yetersiz gördükleri sonucuna varmıştır.

Öğretmen görüşlerine göre; öğrencilerin en çok sahip olduğu olumlu **Saygılı Zihin** özelliği "**haklı eleştirilerde bulunma**", öğrencilerin en çok sahip olduğu olumsuz Saygılı Zihin özelliği "**diğerlerine saygı**" ve öğretmenlerin hakkında en az

fikre sahip olduğu Saygılı Zihin özelliği “**güven verme**” olduğu görölmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci** alt problemde incelenen Sosyal Bilgiler öğretim programlarında “**haklı eleştirilerde bulunma**”, “**diğerlerine saygı**” ve “**güven verme**” özelliklerinin vurgulandığı görölmüştür. **İkinci** alt probleme yanıt aramak üzere uygulanan senaryo sonuçlarına göre; Saygılı zihin açısından öğrencilerin en çok “**haklı eleştirilerde bulunma**” özelliğine iyi düzeyde, “**güven verme**”ye ve “**diğerlerine saygı**”ya orta düzeyde” ve sahip olduğu görölmüştür. **Dördüncü** alt probleme yanıt aramak üzere uygulanan senaryo sonuçlarına göre; öğrenciler “**haklı eleştirilerde bulunma**”yı ailelerinden; “**diğerlerine saygı**” ve “**güven verme**”yi en çok kendi kendilerine kazandıkları görölmüştür. **Altıncı** alt problem incelendiğinde “**güven verme**” özelliği açısından ilköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerinin çocukları lehine olduğu görölmüştür. Bu bulgudan yola çıkarak, **yedinci** alt problem incelendiğinde “**diğerlerine saygı**” özelliğinin kazandırılmaya çalışıldığı görölmüştür.

Öğretmen görüşlerine göre; öğrencilerin en çok sahip olduğu **olumlu** Etik Zihin özelliği “**diğerlerine yardım**”, öğrencilerin en çok sahip olduğu **olumsuz** Etik Zihin özelliği “**dürüst olma/açıklık ve toplum için çalışma**” ve öğretmenlerin hakkında en az fikre sahip olduğu Etik Zihin özelliği “**toplum için çalışma ve diğerlerini uyarma**” olduğu görölmektedir.

Bu bulgudan yola çıkarak, **birinci** alt problemde incelenen Sosyal Bilgiler öğretim programlarının doküman analizine bakıldığında “**diğerlerine yardım**”; “**dürüst olma/açıklık**”, “**toplum için çalışma**” ve “**diğerlerini uyarma**” özelliğine yer verildiği görölmüştür. **İkinci alt problem** incelendiğinde Etik Zihin açısından öğrencilerin “**diğerlerine yardım**” ve “**diğerlerini uyarma**” özelliğine iyi düzeyde, “**dürüst olma/açıklık**” özelliğine orta ve iyi düzeyde; “**toplum için çalışma**” özelliğine iyi ve çok iyi düzeyde sahip oldukları görölmüştür. **Üçüncü alt problem** incelendiğinde “**dürüst olma/açıklık**” kız öğrenciler lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. **Dördüncü alt probleme** incelendiğinde öğrenciler, “**diğerlerine yardım**”, “**dürüst olma/açıklık ve diğerlerini uyarma**” özelliğini en fazla kendi kendilerine;” “**toplum için çalışma**”yı en fazla **ailelerinden** kazandıklarını belirtmişlerdir. **Altıncı alt probleme** incelendiğinde “**dürüst olma/açıklık ve toplum için çalışma**” ile ilgili ilköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip

annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerinin çocukları lehine olduğu görülmüştür. **Yedinci alt probleme** yanıt aramak üzere gerçekleştirilen gözlemler incelendiğinde alt başarı düzeyindeki okulda en fazla “**diğerlerini uyarma**” özelliğinin kazandırılmaya çalışıldığı gözlenmiştir. Bu bulgulara paralel olarak, Beldağ (2012) öğretmen görüşlerine göre, öğrencilerin adil olma değerine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Adil olma değerini kazanmada öğrencilerin öğretmenlerini model aldıkları belirtilerek, öğrencilerin adalet duygusunu hak arama olarak kullandıkları sonucuna da bulgularla tutarlıdır.

Öğretmenler, öğrencilerine saygı ve etik zihin alan özelliklerini eğitim durumlarında “örnek olma, yaparak yaşayarak öğrenme fırsatlarını sunma, karşılaşılan problemleri anında çözme ya da dersin hemen sonrasında çözme ve ilgi, anlayış, karşılıklı güven oluşturma” gibi yollara başvurarak kazandırmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Alanyazın incelendiğinde değerlerin kazandırılması ile ilgili araştırmalardan elde edilen bulguların, araştırmancının bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Örneğin, Başcı (2012)'nin yaptığı çalışmada öğretmenler, öğrencilere kazandırılması gereken en önemli değerlerin; dürüstlük, saygı ve sorumluluk, sevgi, çalışkanlık, doğal çevreye duyarlılık, estetik, dayanışma, tarihsel mirasa duyarlılık değerleri olduğunu belirtmişlerdir. Tepecik (2008) yaptığı çalışmada, öğretmenlerin, öğretiminde en çok zorlandıkları değer sorumluluk değeri olduğunu tespit etmiştir. Ailelerin çocuklarına yeterli düzeyde sorumluluk eğitimi vermemelerinden dolayı, okulda kazanılan davranışların ailede ve çevrede tekrar edilmemesinin ve ders saatinin yeterli olmamasının Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk değerinin eğitiminde karşılaşılan sorunlar arasında olduğu belirtmiştir.

Yiğittir (2009) yaptığı çalışmada dördüncü sınıf öğretmenlerinin farklı değer öğretim yöntemlerini (tartışma, telkin, eleştirel yaklaşım, görsel materyal kullanımı vb.) uyguladıklarını; beşinci sınıf öğretmenleri ise daha çok anlatım tarzında değer telkini yöntemini kullandıkları tespit etmiştir. Başcı (2012) Öğretmen görüşlerine göre, değerlerin kazandırılmasında öğretmenlere düşen görev ve sorumlulukları model olma, öğretme-öğrenme sürecini yönetme ve aile ile işbirliği olarak ifade etmiştir. Zengin (2014) uygulama sonrasında yaratıcı drama ağırlıklı yürütülen etkinliklerin öğrencilerin eğilimlerini artırmada geleneksel öğretim yöntemlerine göre daha etkili olduğu sonucuna varmıştır. Yaratıcı drama etkinliklerine katılan

öğrencilerin hoşgörü ile duygu ve düşüncelere saygı değerlerini ve bu değerlerle ilgili davranışları öğrendiklerini belirtmiştir. Başcı (2012) Araştırmadan elde edilen öğretmen görüşlerine göre, değerlerin kazandırılmasında en çok tercih edilen etkinlik drama olup, bunu değerlerle ilgili hikâyeler anlatma ve örnek olaylardan yararlanma takip etmektedir. Bu etkinlikler aracılığıyla, değerleri sorgulayan, yeni değerler üretebilen, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen bireyler yetiştirilebilir. Aktepe ve Yel (2009); Beldağ (2012'e göre öğretmen, değer kazandırmada okul içi ve okul dışında tavır ve davranışlarıyla öğrencisine model olmalıdır. Öğretmenin iyi bir model olabilmesi için değer öğretimi alanında yeterli bilgi ve beceriye sahibi olması gerekmektedir (Gömleksiz & Cüro, 2011).

Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu öğrencilere örnek olmanın önemini vurgulamışlardır. Bandura'nın Sosyal öğrenme kuramında da belirtildiği gibi aile, öğretmen ve toplum çocuklara kazandırılmak istenen davranışları model olarak önce kendileri göstermeli ve davranışlarının sonucunda da aldıkları pekiştirmeleri çocukların gözlemlmelerini sağlamalıdır (Senemoğlu, 2013). Öğretmenler kendi yaşantılarından, çevreden, günlük hayattan, medyadan örnekler verdiklerini ve öğrencilerden de kendi yaşantılarından örnekler vermelerini istediklerini ifade etmişlerdir. Yaparak yaşayarak öğrenme; öğrencinin bilgiyi edinirken olgu ya da olaylara aktif katılımı diğer bir deyişle beş duyu organıyla etkileşimde bulunmasıyla gerçekleşir (Çilenti, 1988; Fidan, 1985; Turan, 2007). Ayrıca öğretmenler ders sırasında ortaya çıkan olumsuz olayları sınıfta çözerek ya da bir sorun ile karşılaştıklarında ders sonrasında sorunu çözmeye çalışarak bu ölçütleri kazandırma yoluna gittiklerini belirtmişlerdir. Birlikte çalışma, problem çözme, tartışma, görüş geliştirme, örnek olay incelemesi ve yaratıcı drama gibi öğrenciyi merkeze alan etkileşimler, bir yandan öğrencide sorumluluk duygusunu geliştirirken beraberinde katılma, hoşgörü, başkalarına ve haklara saygı ve uzlaşma gibi demokratik davranışlar geliştirmek için katkı sağlar (Gözütok, 2007). Sınıfta bazen lider bazen üye olma, ciddi ve kararlı ama çocuğun gelişimine ve duruma göre esnek olma, olumsuzdan çok olumlu beklentileri vurgulama, gülmece duygusu gelişmiş olup bunu yerinde kullanma, adil ve tutarlı olma, öğretmende bulunması beklenen davranış çeşitlerine örnektir (Başar, 2003).

Alanyazın incelendiğinde değerlerin kazandırılması ile ilgili araştırmalardan elde edilen bulguların, araştırmancının bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Örneğin, Okul öğrenmelerinde, duyuşsal özelliklerle ilgili öğrenmeler çok önemli bir yer tutmaktadır. Ancak duyuşsal alan özelliklerinin gerek kazandırılması gerekse ölçülmesinin çok zor olması nedeniyle üzerinde yeterince çalışılmamıştır (Senemoğlu, 2013). Kazanımlarda doğrudan ya da dolaylı olarak yer alan Saygılı ve Etik zihin alan ölçütleri sınavlar ile ölçülebilmektedir ama bu öğrencilerin bilgi düzeyine dönük bir değerlendirmedir ve öğrencinin davranış haline getirdiği anlamına gelmemektedir. Öğretmenler daha çok gözlem ve davranış notları ile değerlendirme yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin duyuşsal özelliklerini belirlemek için ilgi envanterleri, tutum ölçekleri, görüşme ve gözlemden yararlanılabilir (Bahar, Nartgün, Durmuş, & Bıçak, 2006; Bahar, Nartgün, Durmuş, & Bıçak, 2008; Demirel, 2012). Sönmez (2001), ise öğrenciye gerçek ya da gerçeğe uygun olay, anı, öykü anlatma; film, oyun, gösteri sunma ya da doğrudan gerçek yaşamın içine sokmayı önermektedir. Verilen durum karşısında öğrenci yazılı ya da sözlü olarak yapması gerekenleri anlatır ya da ölçekte uygun yeri işaretlemesi istenir. Öğrenci, gerçek bir olayın içine sokulmuşsa kayda alınıp tekrar izlenebilir. Bu gözlem sonucunda standartlaştırılmış bir ölçme aracıyla değerlendirilebilir.

Öğrencilere davranış notu verme öğretmenler tarafından çok etkili bir yol olarak görülmemektedir. Öğretmenlere göre bu durumun sebebi, veli ve öğrencilerin bilişsel alanda başarılı olmayı duyuşsal özelliklere sahip olmaktan daha fazla önemsemeleridir. Okullarda belli bir derse ilişkin öğretim uygulamaları yapılırken bilişsel özelliklere daha fazla önem verildiği görülmektedir. Bunun altında yatan iki temel sebepten biri eğitim sürecinin ileri aşamalarına geçmek için öğrencilere uygulanan ulusal sınavların sadece bilişsel alanla ilgili yeterlikleri ölçmesi diğer ise bilişsel özelliklerin hem öğretimin hem de ölçülmesinin daha kolay oluşudur (Bahar ve diğerleri, 2008).

Öğretmenler sınıfta yazılı olmayan kurallara göre öğrencilerin olumsuz davranışları kendi aralarında değerlendirdiklerini ve diğer öğrencilerin olumsuz davranışları yapanlara karşı hoş gözle bakmadıklarını ifade etmişlerdir. Yapılan bir çalışmada, Sınıf içinde tamamen öğrenciler tarafından ortaya konan açıkça duyurulmamış kuralların varlığından söz edilmiştir. Bu bağlamda öğrenciler tarafından belirlenen açıkça duyurulmamış kurallarla oluşan örtük programın, öğrencilerin derse katılımını olumsuz olarak da etkilediği ileri sürülmüştür (Tuncel, 2007). Başka bir

çalışmada öğrenciler kurallara uymadıkları durumlarda öğretmenlerin güç ve otoritelerini kullanarak kendilerine yazılı olmayan bazı yaptırımları uygulayabileceklerini öğrenmişlerdir (Veznedaroğlu, 2007). Bir diğer çalışmada ise öğrencilerin istenmeyen davranışlarının en aza indirilebilmesi için öğrenci merkezli bir öğretim sürecinin benimsenmesi; öğrencilerin derse aktif katılımını sağlayıcı, olumlu ve sıcak bir sınıf atmosferinin oluşturulması ve öğrenciye dersle ilgili sorumluluk vermek gibi yollar önerilmiştir. Öğretmenlerin etkili kurallar belirlemeleri ve bu kurallara tutarlı şekilde uyulması için öğrencileri desteklemek ve istenmeyen davranışlara müdahale yöntemi olarak dersin akışını bozmayacak ve öğrenciye dersle ilgili sorumluluk vermek de diğer öneriler arasındadır (Sezgin & Duran, 2010).

Bazı öğretmenler bu ölçütlerin değerlendirilmesinin mutlaka yapılması gerektiğini hatta ulusal düzeyde yapılan sınavlarda ölçülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Yapılan bir başka çalışmada ise, öğretmenler ülkemizde eğitim sisteminin sınav odaklı olmasından, değerlerin ulusal sınavlarda ölçülmemesinden dolayı değerler eğitimine yeterince yer veremediklerini, ülkemizdeki değerlendirme sisteminin değişmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Kurtde Fidan, 2013). Sınıfta istenmeyen davranışlar görüldüğünde öğretmenler, okul rehberlik servisi ile işbirliği yaptıklarını ifade etmişlerdir. Balcı ve Yelken Yanpar (2013) yaptıkları çalışmada öğretmenlerin değerlerle en çok hangi ara disiplinler arasında ilişki kurduklarına bakmışlar; ilk sırada rehberlik ve psikolojik danışma ara disiplininin geldiğini belirlemişlerdir.

Bazı öğretmenler ise objektif olmak mümkün olamayacağı için bu ölçütlerin ölçülmemesinin daha uygun olduğunu dile getirmişlerdir. Alanyazın incelendiğinde duyuşsal alan ile ilgili özelliklerin ölçülmesinde yaşanan sorunların izlenen yöntemlerdeki hatalardan kaynaklandığı görülmektedir. Duyuşsal özelliklerin ölçülmesinde yaşanan eksikliklerin birincisi duyuşsal özelliklerin hem öğretiminin hem de ölçülmesinin farklı biçimlerde ele alınması gerektiğinin dikkate alınmamasıdır. Geleneksel ölçme ve değerlendirme uygulamalarının hem bilişsel özellikleri hem de duyuşsal özellikleri aynı çalışma üzerinden ölçmeye çalışması duyuşsal özelliklerin ölçülmesinde yaşanan ikinci bir yanlış ve eksiklik olarak ön plana çıkmaktadır (Bahar ve diğerleri, 2008). Başcı (2012) Araştırmadan elde edilen öğretmen görüşlerine göre, öğrencinin değerleri kazanıp kazanmadığını

belirlemek amacıyla en çok gözlemin, aile ile görüşmelerin, akran ve öz değerlendirmelerin yapıldığı belirlenmiştir.

Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerin kazandırılmasına yönelik önerileri tüm Saygılı ve Etik özelliklere benzer öneriler sunulduğu için bütüncül yanıtlar alınabilmiştir. Öğretmen görüşlerine göre, bu ölçütlerin kazandırılmasına yönelik öneriler şu şekildedir: Öğretmenlerin Saygılı ve Etik Zihin özelliklerine kendilerinin sahip olması, öğretmen adaylarının mesleklerini sevmeleri, ailelerin çocuklarına iyi örnek olmaları, rehberlik servisinin okul aile işbirliğini sağlaması, okul yönetiminin öğretmenlerle tutarlı hareket etmesi, Talim Terbiye Kurulunun Sosyal Bilgiler programını Saygılı ve Etik Özellikleri zenginleştirerek yeniden düzenlemeleri, politikacıların ve Milli Eğitim'in eğitime yansıyan ekonomik problemleri çözmesi şeklinde olmuştur.

Alanyazın incelendiğinde değerlerin kazandırılması ile ilgili araştırmalardan elde edilen bulguların, araştırmanın bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Örneğin; Baydar (2009) öğretmen görüşlerine göre, ailenin sahip olduğu değerler ve ailenin öğrenim düzeyleri, okul dışı etmenler, çevrenin olumsuz etkisi, programın yetersizliği, büyüklerin örnek olmaması, arkadaş çevresi, medya-internet, sınıfların kalabalık olması değer öğretiminde karşılaşılan sorunlar olarak belirlenmiştir. Yiğittir (2009) öğretmenlerin değer eğitimi sırasında daha çok medya, aile ve toplumun etkilerinden kaynaklanan olumsuzluklar yaşadıklarını tespit etmiştir. Okulda kazandırılmaya çalışılan değerlerle öğrencinin okul dışındaki hayatının birbiriyle uyuşmaması nedeniyle sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Başcı (2012) öğretmen görüşlerine göre, değerlerin kazandırılmasında yaşanan problemlerin başında aileden kaynaklanan sorunlar geldiğini belirtmiştir. Bu sorunlar; ailenin ilgisizliği, bilinçsizliği, sosyoekonomik düzeyi, sosyokültürel düzeyi, aşırı ilgisi, okula karşı olumsuz tutumu, okul-aile işbirliğinin yetersizliği olmak üzere, çeşitlilik göstermektedir. Atbaşı (2007) değer eğitiminde ailelerden kaynaklı sorunların olduğunu, bazı durumlarda ailede öğrenilen davranışlar ile okullarda öğretilen davranışların çeliştiğini belirtmiştir. Çengelci (2010) yapmış olduğu araştırmada, Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitiminde yaşanan sorunların başında aile ve toplumun değerler eğitimini yeterince desteklenmemesi, medyanın olumsuz etkisi ve olumsuz arkadaşlardan kaynaklanan sorunlar ile sınıf dışı

etkinliklerin yeterince gerçekleştirilmemesinden kaynaklanan sorunların geldiği sonucuna varmıştır.

Çengelci, Hancı, ve Karaduman (2013) yaptıkları çalışmada elde ettikleri sonuçlar şu şekildedir: Öğretmenlerin değerlerin öğretim sürecine ilişkin olarak değerler eğitiminin tüm okul genelinde, planlı biçimde yürütülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca değerler eğitimi etkinliklerinin her sınıf düzeyi için öğrenci merkezli ve uygulamaya dayalı olmasının önemini vurgulamış, değerler eğitiminde resim, müzik ve drama çalışmalarından yararlanmaya dikkat çekmişlerdir. Öğretmenlerin okul personeline yönelik önerileri ise okul çalışanlarının öğrencilere model olma sorumluluğunu taşıması, okuldaki fiziksel, sosyal ve eğitsel ortamın değerler eğitimine uygun duruma getirilmesi biçimindedir. Öğretmenlerin okul-aile-toplum işbirliğine yönelik önerileri ise değerler eğitiminde okul ile ailenin işbirliği yapmasını, bunun yanı sıra üniversite ve toplumun önde gelen bireyleri ile de işbirliği yapılmasını önermişlerdir. Başcı (2012) Etkili bir değer eğitimi için öğretmenlerin önerileri çeşitlilik göstermektedir. Ancak bunlar arasından öğretmenlerin en çok ifade ettikleri önerinin öğretmenlere değer eğitimine ilişkin nitelikli seminerlerin verilmesi olmuştur.

Yiğittir (2009) öğretmen görüşlerine göre, değer eğitiminin okul öncesinden başlaması gerektiği, görsel materyallerin hazırlanması ve değer eğitiminde okul-aile-toplum-medya arasında tutarlı ve uyumlu bir birlikteliğin olması gerektiğini belirtmiştir. Aynı çalışmada dördüncü sınıf okutmuş öğretmenler değer eğitiminin okul öncesinden başlaması, görsel materyallere ihtiyaçlarının karşılanması ve değer eğitiminde okul-aile-toplum-medya arasında tutarlı ve uyumlu bir birliktelik olmasını önermişlerdir. Çengelci (2010) etkili bir değer eğitimi için, ailelere seminerler verilmesi, aile ve toplumun değer eğitiminin etkin bir parçası durumuna getirilmesi, çocuklara değerleri yaşama geçirmeleri için imkânlar sunulması, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında ulusal değerlere yönelik kazanımların sayısının artırılması ve değer eğitimi konusunda öğretmenlere hizmet içi seminerlerin verilmesi gerektiği araştırma sonuçlarıyla bu çalışma ile benzerlik gösteren bulgular ortaya koymaktadır.

4.9. Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi “Saygılı ve Etik zihin özelliklerine ilişkin öğrenci görüşleri nelerdir?” sorusuna yanıt vermeye yönelik olup öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerini, Saygılı ve Etik zihin özelliklerin toplumdaki önemini ve varlığı, Saygılı ve Etik zihin özellikleri nereden ve kimden kazandıklarını belirlemek üzere üst, orta ve alt düzeyde başarıya sahip okullardan gönüllü 30 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Öğrencilerin saygılı zihne hangi düzeyde sahip olduklarını, toplumun Saygılı Zihne sahip olmasının ne kadar önemli olduğunu ve saygılı zihin özelliklerin toplumda ne düzeyde olduğunu ortaya koymak için 1’den (en az) – 5’e (en çok) kendilerine ve toplumdaki önemine ve toplumdaki varlığına puan vermeleri istenmiştir. Puanlar; 1,00-1,80 (çok düşük/çok düşük düzeyde sahip), 1,81-2,60 (düşük/düşük düzeyde sahip), 2,61-3,40 (orta/orta düzeyde sahip), 3,41-4,20 (iyi/iyi düzeyde sahip) ve 4,21-5,00 (çok iyi/çok iyi düzeyde sahip) aralıklarına göre yorumlanmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde puanların aritmetik ortalamaları Tablo 4.31’de sunulmuştur.

Tablo 4.31: Öğrencilerin Saygılı Zihne Sahip Olmalarına, Toplumdaki Önemine ve Toplumdaki Varlığına Yönelik Algıları (n=30)

	<i>Kendine Yönelik Algı</i>				<i>Toplumdaki Önemine Yönelik Algı</i>				<i>Toplumdaki Varlığına Yönelik Algı</i>			
	<i>Üst</i>	<i>Orta</i>	<i>Alt</i>	<i>Toplam</i>	<i>Üst</i>	<i>Orta</i>	<i>Alt</i>	<i>Toplam</i>	<i>Üst</i>	<i>Orta</i>	<i>Alt</i>	<i>Toplam</i>
SAYGILI ZİHİN ÖLÇÜTLERİ	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}
<i>Farklılıklara saygı duyma</i>	3,9	4	4,1	4	4,6	4,7	4,2	4,5	2,2	2	2,2	2,1
<i>Diğerlerine saygı</i>	4,1	4,1	4,2	4,1	4,7	5,0	4,4	4,7	2,4	2,4	2,3	2,3
<i>Saygıyı hak eden ayırt etme</i>	3,5	4,1	4,1	3,9	4,0	4,6	4,4	4,3	2,7	2,9	2,4	2,6
<i>Haklı eleştiride bulunma</i>	4	3,8	4	3,9	4,8	4,9	4,4	4,7	3,3	3,0	3,1	3,1
<i>Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme</i>	3,4	4	3,7	3,7	4	4,6	4,2	4,3	2,0	2,6	2	2,2
<i>Güven verme</i>	4,6	4,4	4,7	4,6	4,9	4,7	4,9	4,8	1,7	2,2	3,1	2,3
<i>Affetme, Yansıtıcı düşünme</i>	3,5	4,3	3,7	3,8	3,4	4,6	4,0	4	3,2	3,2	3,3	3,2
<i>Empati</i>	4,3	3,9	4,3	4,1	4,5	4,7	4,7	4,6	3,0	2,6	2,7	2,7

Tablo 4.31 incelendiğinde tüm öğrencilerin kendilerine en yüksek puanı verdikleri Saygılı Zihnin “güven verme/güvenilir olma” (\bar{X} =4,6/çok iyi düzeyde) olduğu görülmektedir. Tüm öğrencilerin kendilerine en düşük puanı verdikleri Saygılı Zihin “gözler üstünde saygılı olma“ (\bar{X} =3,7/ iyi düzeyde) Öğrenciler toplumun en fazla sahip olması gereken özelliğinin “güven verme /güvenilir olma” (\bar{X} =4,8/çok iyi

düzeyde) olduğunu söylemişlerdir. Başarı düzeylerine göre incelendiğinde orta düzeydeki okulun öğrencilerinin tümü “diğerlerine saygı duyma”yı ($\bar{X}=5$ /çok iyi düzeyde) toplumun en fazla sahip olması gereken özelliği olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Öğrenci görüşlerine göre toplumumuzda en fazla eksikliği hissedilen Saygılı Zihin özelliği ise “farklılıklara saygı duyma”dır ($\bar{X}=2.1$ /çok düşük düzeyde). Başarı düzeylerine göre incelendiğinde; üst düzeydeki okulun öğrencileri toplumda en çok “güven verme/güvenilir olma”nın ($\bar{X}=1,7$ /çok düşük düzeyde), orta düzey okulun öğrencileri “Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme”nin ($\bar{X}=2$ / düşük düzeyde) ve alt düzey okulun öğrencileri ise “farklılıklara saygı duyma”nın ($\bar{X}=2,1$ / düşük düzeyde) eksikliği daha çok hissettiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin Saygılı Zihne sahip olmaları cinsiyetlere göre Tablo 4.32’de incelenmiştir.

Tablo 4.32: Cinsiyete göre öğrencilerin Saygılı Zihne sahip olmalarına yönelik algıları (n=30)

SAYGILI ZİHİN ÖLÇÜTLERİ		Kendine Yönelik Algı			Toplam
		Üst \bar{X}	Orta \bar{X}	Alt \bar{X}	
Farklılıklara saygı duyma	Kız	4,1	3,7	4,3	4
	Erkek	3,6	4,3	3,8	3,9
	Toplam	3,9	4	4,1	3,9
Diğerlerine saygı	Kız	4,1	3,9	3,9	4
	Erkek	4,1	4,2	4,4	4,2
	Toplam	4,1	4,1	4,2	4,1
Saygıyı hak eden ayırt etme	Kız	4	3,6	4,4	4
	Erkek	2,9	4,5	3,8	3,7
	Toplam	3,5	4,1	4,1	3,9
Haklı eleştiride bulunma	Kız	3,6	2,9	3,9	3,5
	Erkek	4,4	4,7	4,1	4,4
	Toplam	4	3,8	4	3,9
Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Kız	3	4,1	3,5	3,5
	Erkek	3,8	3,9	3,9	3,9
	Toplam	3,4	4	3,7	3,7
Güven verme	Kız	4,5	3,9	4,6	4,3
	Erkek	4,7	4,8	4,8	4,8
	Toplam	4,6	4,4	4,7	4,6
Affetme, Yansıtıcı düşünme	Kız	3,5	4,4	3,7	3,9
	Erkek	3,4	4,2	3,7	3,8
	Toplam	3,5	4,3	3,7	3,8
Empati	Kız	4,3	3,5	4	3,9
	Erkek	4,2	4,3	4,5	4,3
	Toplam	4,3	3,9	4,3	4,2

Tablo 4. 32 incelendiğinde üst düzey başarılı okuldaki kız öğrencilerin en fazla sahip olduğu özellik “güven verme” ($\bar{X}=4,5$ / çok iyi düzeyde) en az sahip olduğu özellik ise “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme” ($\bar{X}=3$ / orta düzeyde) olduğu görülmektedir. Orta düzey başarılı okulun kız öğrencilerinin en fazla sahip olduğu Saygılı Zihin özelliği “affetme/yanıstıcı düşünme” ($\bar{X}=4,4$ / çok iyi düzeyde) en az sahip olduğu özellik ise “haklı eleştirilerde bulunma”dır ($\bar{X}=2,9$ / orta düzeyde). Alt düzeyde başarılı olan okulun öğrencilerinin en fazla sahip olduğu özellik “güven verme” ($\bar{X}=4,6$ / çok iyi düzeyde) en az sahip olduğu özellik ise “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme”dir ($\bar{X}=3,5$ / iyi düzeyde).

Erkek öğrencilerin en fazla sahip olduğu Saygılı Zihin özelliği “güven verme/güvenilir olma”dır ($\bar{X}=4,8$ / çok iyi düzeyde). Üst düzey başarılı okulun erkek öğrencilerinin en az sahip olduğu özellik “saygıyı hak eden ayırt etme” ($\bar{X}=2,9$ / orta düzeyde); orta başarı düzeyindeki okulun erkek öğrencilerinin en az sahip olduğu özellik ise “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme”dir ($\bar{X}=3,9$ / iyi düzeyde). Alt düzey başarılı okulun erkek öğrencilerinin en az sahip olduğu özellik “affetme/yanıstıcı düşünme”dir. ($\bar{X}=3,7$ / iyi düzeyde). Öğrencilere Saygılı Zihin özelliklerinin her biri “Toplumda ne kadar önemlidir” diye sorulmuş ve öğrenciler 1’den (en az) 5’e (en çok) kadar puanlamışlardır. Öğrencilerin, Saygılı Zihnin toplumdaki önemine yönelik görüşleri cinsiyetlere göre Tablo 4.33’de incelenmiştir.

Tablo 4.33: Cinsiyete göre öğrencilerin Saygılı Zihin Toplumdaki önemine yönelik algıları (n=30)

SAYGILI ZİHİN ÖLÇÜTLERİ		Toplumdaki Öneme Yönelik Algı			
		Üst \bar{X}	Orta \bar{X}	Alt \bar{X}	Toplam \bar{X}
Farklılıklara saygı duyma	Kız	4,9	5	4,4	4,8
	Erkek	4,2	4,3	3,9	4,1
	Toplam	4,6	4,7	4,2	4,5
Diğerlerine saygı	Kız	4,5	4,9	4,3	4,6
	Erkek	4,8	5	4,4	4,7
	Toplam	4,7	5,0	4,4	4,7
Saygıyı hak edeni ayırt etme	Kız	4,6	4,7	4,5	4,6
	Erkek	3,3	4,5	4,3	4,0
	Toplam	4,0	4,6	4,4	4,3
Haklı eleştiride bulunma	Kız	4,5	4,9	4,2	4,5
	Erkek	5	4,9	4,6	4,8
	Toplam	4,8	4,9	4,4	4,7
Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Kız	3,9	4,8	4,7	4,5
	Erkek	4,1	4,3	3,7	4,0
	Toplam	4	4,6	4,2	4,3
Güven verme	Kız	4,7	4,4	5	4,7
	Erkek	5	4,9	4,8	4,9
	Toplam	4,9	4,7	4,9	4,8
Affetme, Yansıtıcı düşünme	Kız	3,4	4,6	3,8	3,9
	Erkek	3,4	4,5	4,1	4,0
	Toplam	3,4	4,6	4,0	4,0
Empati	Kız	4,3	4,6	4,8	4,6
	Erkek	4,7	4,8	4,5	4,7
	Toplam	4,5	4,7	4,7	4,6

Tablo 4.33 incelendiğinde üst başarı düzeyindeki okulun kız öğrencileri “farklılıklara saygı duyma/ayrımcılık yapmama”nın ($\bar{X}=4,9/$ çok iyi düzeyde) toplum için en önemli Saygılı Zihin özelliği olduğunu; “gözler üstünde saygı gösterme”nin ($\bar{X}=3,9/$ iyi düzeyde) ise en az toplum için öneme sahip Saygılı Zihin özelliği olduğunu söylemişlerdir. Orta başarı düzeyindeki okulun kız öğrencileri “farklılıklara saygı duyma/ayrımcılık yapmama”nın ($\bar{X}=5/$ çok iyi düzeyde) toplum için en önemli saygılı Zihin özelliği olduğunu; “güven verme/güvenilir olma”nın ($\bar{X}=4,4/$ çok iyi düzeyde) ise en az öneme sahip Saygılı Zihin özelliği olduğunu belirtmişlerdir.

Üst başarı düzeyindeki okulun erkek öğrencileri “haklı eleştirilerde bulunma” ve güven verme”nin ($\bar{X}=5/$ çok iyi düzeyde) toplum için en önemli Saygılı Zihin olduğunu; “saygıyı hak edeni ayırt etme”nin ($\bar{X}=3,3/$ orta düzeyde) ise en az

öneme sahip Saygılı Zihin özelliği olduğunu belirtmişlerdir. Orta başarı düzeyindeki okulun erkek öğrencileri “diğerlerine saygı”nın ($\bar{X}=5/$ çok iyi düzeyde) toplum için en önemli Saygılı Zihin özelliği olduğunu; “farklılıklara saygı ve gözler üstünde olmadığında saygı gösterme”nin ($\bar{X}=4,3/$ çok iyi düzeyde) ise en az toplum için öneme sahip Saygılı Zihin özelliği olduğunu söylemişlerdir. Alt başarı düzeyindeki okulun erkek öğrencileri “güven verme”nin ($\bar{X}=4,8/$ çok iyi düzeyde) toplum için en önemli Saygılı Zihin özelliği olduğunu; “affetme ve yansıtıcı düşünme”nin ($\bar{X}=3,8/$ orta düzeyde) ise en az toplum için öneme sahip Saygılı Zihin özelliği olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilere Saygılı Zihin özelliklerinin her biri “Toplumda ne kadar var, eksikliğini ne kadar hissediyorsunuz?” diye sorulmuş ve öğrenciler 1’den (en az) 5’e (en çok) kadar puanlamışlardır. Öğrencilerin, Saygılı Zihnin toplumdaki varlığına yönelik görüşleri cinsiyetlere göre Tablo 4.34’de incelenmiştir.

Tablo 4.34: Cinsiyete göre öğrencilerin Saygılı Zihnin Toplumdaki varlığına yönelik algıları (n=30)

SAYGILI ZİHİN ÖLÇÜTLERİ		Toplumdaki Varlığına Yönelik Algı			
		Üst \bar{X}	Orta \bar{X}	Alt \bar{X}	Toplam \bar{X}
Farklılıklara saygı duyma	Kız	2,5	1,6	1,8	2,0
	Erkek	1,9	2,4	2,5	2,3
	Toplam	2,2	2	2,2	2,1
Diğerlerine saygı	Kız	2,9	2,1	2,4	2,5
	Erkek	1,8	2,7	2,2	2,2
	Toplam	2,4	2,4	2,3	2,4
Saygıyı hak eden ayırt etme	Kız	3,5	2,4	2,4	2,8
	Erkek	1,8	3,4	2,3	2,5
	Toplam	2,7	2,9	2,4	2,6
Haklı eleştiride bulunma	Kız	3,6	2,2	3	2,9
	Erkek	2,9	3,7	3,1	3,2
	Toplam	3,3	3,0	3,1	3,1
Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Kız	2,1	2,4	1,9	2,1
	Erkek	1,8	2,8	2	2,2
	Toplam	2,0	2,6	2,0	2,2
Güven verme	Kız	1,4	2	2,8	2,1
	Erkek	2	2,4	3,4	2,6
	Toplam	1,7	2,2	3,1	2,3
Affetme, Yansıtıcı düşünme	Kız	3,5	2,6	3,4	3,2
	Erkek	2,8	3,7	3,1	3,2
	Toplam	3,2	3,2	3,3	3,2
Empati	Kız	2,5	2,5	2,5	2,5
	Erkek	3,4	2,7	2,8	3,0
	Toplam	3,0	2,6	2,7	2,7

Tablo 4.34 incelendiğinde üst düzey başarılı okuldaki kız öğrencilere göre toplumda varlığını en az hissedilen Saygılı Zihin özelliği “güven verme” ($\bar{X}=1,4/$ çok düşük düzeyde), toplumda varlığı en fazla hissettikleri özelliğin de “haklı eleştirilerde bulunma”dır ($\bar{X}=3,6/$ iyi düzeyde). Orta düzey başarılı okulun kız öğrencilere göre toplumda varlığını en az hissedilen Saygılı Zihin özelliği “farklılıklara saygı” ($\bar{X}=1,6/$ çok düşük düzeyde), toplumda varlığı en fazla hissedilen özellik ise “affetme/yansıtıcı düşünme”dir ($\bar{X}=2,6/$ orta düzeyde). Alt düzey başarılı okulun kız öğrencilere göre toplumda varlığını en az hissedilen Saygılı Zihin özelliği “farklılıklara saygı” ($\bar{X}=1,8/$ çok düşük düzeyde), toplumda varlığı en fazla hissedilen özellik ise “affetme/yansıtıcı düşünme”dir ($\bar{X}=3,4/$ iyi düzeyde).

Üst düzey başarılı okuldaki erkek öğrencilere göre toplumda varlığını en az hissedilen Saygılı Zihin özelliği “diğerlerine saygı, saygıyı hak edeni ayırt etme ve gözler üstünde olmadığına saygı gösterme” ($\bar{X}=1,8/$ çok düşük düzeyde), toplumda varlığı en fazla hissettikleri özelliğin de “empati”dir ($\bar{X}=3,4/$ iyi düzeyde). Orta düzey başarılı okulun erkek öğrencilere göre toplumda varlığını en az hissedilen Saygılı Zihin özelliği “farklılıklara saygı ve güven verme” ($\bar{X}=2,4/$ düşük düzeyde), toplumda varlığı en fazla hissedilen özellik ise “haklı eleştirilerde bulunma ve affetme/yansıtıcı düşünme”dir ($\bar{X}=3,7/$ iyi düzeyde). Alt düzey başarılı okulun erkek öğrencilere göre toplumda varlığını en az hissedilen Saygılı Zihin özelliği “farklılıklara saygı” ($\bar{X}=1,8/$ çok düşük düzeyde), toplumda varlığı en fazla hissedilen özellik ise “diğerlerine saygı ve gözler üstünde olmadığına saygı gösterme” dir ($\bar{X}=3,2/$ orta düzeyde).

Öğrencilerin etik zihne hangi düzeyde sahip olduklarını, toplumun Etik Zihne sahip olmasının ne kadar önemli olduğunu ve etik zihin özelliklerin toplumda ne düzeyde olduğunu ortaya koymak için 1’den (en az) – 5’e (en çok) kendilerine ve toplumdaki önemine ve toplumdaki varlığına puan vermeleri istenmiştir. Puanlar; 1,00-1,80 (çok düşük/çok düşük düzeyde sahip), 1,81-2,60 (düşük/düşük düzeyde sahip), 2,61-3,40 (orta/orta düzeyde sahip), 3,41-4,20 (iyi/iyi düzeyde sahip) ve 4,21-5,00 (çok iyi/çok iyi düzeyde sahip) aralıklarına göre yorumlanmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde puanların aritmetik ortalamaları Tablo 4.35’de sunulmuştur.

Tablo 4.35: Öğrencilerin Etik Zihin Sahip Olmalarına, Toplumdaki Önemine ve Toplumdaki Varlığına Yönelik Algıları (n=30)

	Kendine Yönelik Algı				Toplumdaki Önemine Yönelik Algı				Toplumdaki Varlığına Yönelik Algı			
	Üst	Orta	Alt	Toplam	Üst	Orta	Alt	Toplam	Üst	Orta	Alt	Toplam
Etik Zihin Özellikleri	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}
Dürüst olma / Açıklık	3,9	4	4,1	4	4,7	4,4	4,8	4,6	2	1,8	3,1	2,3
Toplum için çalışma	3,5	4,2	4,2	3,9	4,1	4,8	4,3	4,4	2,0	2,9	3,4	2,7
Sorumluluklarını yerine getirme	3,5	2,9	4,1	3,5	4,6	4,9	4,5	4,7	2,7	3,1	3,6	3,1
Diğerlerini uyarma	3,3	3,3	4,4	3,6	4,3	4,9	4,6	4,5	2,9	2,0	2,6	2,5
Diğerlerine Yardım	4,3	3,7	4,8	4,4	4,4	4,5	4,8	4,5	3,4	2,3	3,5	3,2

Tablo 4. 35 incelendiğinde üst başarı düzeyinde olan okuldaki öğrencilerin Etik Zihin özelliklerinden en fazla “diğerlerine yardım”a ($\bar{X}=4,3$ / çok iyi düzeyde), orta başarı düzeyinde olan okuldaki öğrencilerin “toplum için çalışma”ya ($\bar{X}=4,2$ / çok iyi düzeyde) ve alt başarı düzeyinde olan okuldaki öğrencilerin “diğerlerine yardım”a ($\bar{X}=4,8$ / çok iyi düzeyde) sahip olduklarını belirtmişlerdir. Üst başarı düzeyindeki öğrencilerin en az sahip olduğunu düşündükleri Etik zihin özellik “diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=3,3$ / orta düzeyde), orta başarı düzeyindeki öğrencilerin en az sahip olduğunu düşündüğü özellik “sorumluluklarını yerine getirme” ($\bar{X}=2,9$ / orta düzeyde) ve alt başarı düzeydeki okulun öğrencilerinin en az sahip olduğu özellik “dürüst olma/açıklık ve sorumluluklarını yerine getirme”dir ($\bar{X}=4,1$ / çok iyi düzeyde).

Üst başarı düzeyindeki okulun öğrencilerine göre toplumumuzda en fazla öneme sahip olması gereken Etik Zihin özelliği “dürüst olma/açıklık” ($\bar{X}=4,7$ / çok iyi düzeyde), orta başarı düzeyindeki okulun öğrencilerine göre “sorumluluklarını yerine getirme ve diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=4,9$ / çok iyi düzeyde), alt başarı düzeyindeki okulun öğrencilerine göre “dürüst olma/açıklık ve diğerlerine yardım”dır ($\bar{X}=4,8$ / çok iyi düzeyde).

Üst ($\bar{X}=2$ / düşük düzeyde) ve orta ($\bar{X}=1,8$ / çok düşük düzeyde) başarı düzeyindeki okulun öğrencilerine göre toplumda en fazla eksikliği hissedilen etik zihin özelliği “farklılıklara saygı” , alt başarı düzeyindeki okulun öğrencilerine göre

ise “diğerlerini uyarma”dır ($\bar{X}=2,6$ / düşük düzeyde). Öğrencilerin Etik Zihne sahip olmaları cinsiyetlere göre Tablo 4.36’da incelenmiştir.

Tablo 4.36: Cinsiyete göre öğrencilerin Etik Zihne sahip olmalarına yönelik algıları (n=30)

ETİK ZİHİN ÖZELLİKLERİ		Kendine Yönelik Algı			
		Üst	Orta	Alt	Toplam
		\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}
<i>Dürüst olma / Açıklık</i>	Kız	3,8	3,8	3,7	3,8
	Erkek	3,9	4,2	4,5	4,2
	Toplam	3,9	4	4,1	4,0
<i>Toplum için çalışma</i>	Kız	3,8	3,6	4,4	3,9
	Erkek	3,1	4,7	3,9	3,9
	Toplam	3,5	4,2	4,2	3,9
<i>Sorumluluklarını yerine getirme</i>	Kız	3,5	2,9	3,9	3,4
	Erkek	3,4	2,9	4,3	3,5
	Toplam	3,5	2,9	4,1	3,5
<i>Diğerlerini uyarma</i>	Kız	2,4	2,8	4,4	3,2
	Erkek	4,1	3,8	4,3	4,1
	Toplam	3,3	3,3	4,4	3,6
<i>Diğerlerine yardım</i>	Kız	3,9	3	4,7	3,9
	Erkek	4,7	4,3	4,9	4,6
	Toplam	4,3	3,7	4,8	4,3

Tablo 4.36’ya göre üst düzey başarılı okulun kız öğrencilerinin en fazla sahip olduğu Etik Zihin özelliği “diğerlerine yardım” ($\bar{X}=3,9$ / iyi düzeyde sahip), orta düzey başarılı okulun kız öğrencilerinin en fazla sahip olduğu özellik “dürüst olma/açıklık” ($\bar{X}=3,8$ / iyi düzeyde sahip), alt düzey başarılı okulun kız öğrencilerinin en fazla sahip olduğu özellik ise “diğerlerine yardım”dır ($\bar{X}=4,7$ çok iyi düzeyde sahip). Üst düzey başarılı okulun kız öğrencilerinin en az sahip olduğu etik özellik “ diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=2,4$ / düşük düzeyde sahip), orta düzey başarılı okulun öğrencilerinin “ diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=2,8$ / orta düzeyde sahip) ve alt başarı düzeyindeki kız öğrencilerin en az sahip olduğu özellik de “dürüst olma/açıklık”tır ($\bar{X}=3,7$ / iyi düzeyde sahip).

Üst düzey başarılı okulun erkek öğrencilerinin en fazla sahip olduğu Etik Zihin özelliği “diğerlerine yardım” ($\bar{X}=4,7$ / çok iyi düzeyde sahip), orta düzey başarılı okulun erkek öğrencilerinin en fazla sahip olduğu özellik “toplum için çalışma” ($\bar{X}=4,7$ /çok iyi düzeyde sahip), alt düzey başarılı okulun erkek öğrencilerinin en fazla sahip olduğu özellik ise “diğerlerine yardım”dır ($\bar{X}=4,9$ çok iyi düzeyde sahip).

Üst düzey başarılı okulun erkek öğrencilerinin en az sahip olduğu etik özellik “toplum için çalışma” ($\bar{X}=3,1$ / orta düzeyde sahip), orta düzey başarılı okulun erkek öğrencilerinin “sorumluluklarını yerine getirme” ($\bar{X}=2,9$ / orta düzeyde sahip) ve alt başarı düzeyindeki erkek öğrencilerin en az sahip olduğu özellik de “toplum için çalışma”dır ($\bar{X}=3,9$ / iyi düzeyde sahip). Öğrencilerin, Saygılı Zihnin toplumdaki önemine yönelik görüşleri cinsiyetlere göre Tablo 4.37’de incelenmiştir.

Tablo 4.37: Cinsiyete göre öğrencilerin Etik Zihnin Toplumdaki önemine yönelik algıları (n=30)

		Toplumdaki Öneme Yönelik Algı			
		Üst	Orta	Alt	Toplam
ETİK ZİHİN ÖZELLİKLERİ		\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}
Dürüst olma / Açıklık	Kız	4,6	4	4,9	4,5
	Erkek	4,7	4,8	4,6	4,7
	Toplam	4,7	4,4	4,8	4,6
Toplum için çalışma	Kız	4,6	4,9	4	4,5
	Erkek	3,5	4,7	4,6	4,3
	Toplam	4,1	4,8	4,3	4,4
Sorumluluklarını yerine getirme	Kız	4,5	5	4,7	4,7
	Erkek	4,7	4,8	4,3	4,6
	Toplam	4,6	4,9	4,5	4,7
Diğerlerini uyarma	Kız	3,7	5	4,4	4,4
	Erkek	4,8	4,9	4,7	4,8
	Toplam	4,3	4,9	4,6	4,8
Diğerlerine yardım	Kız	4,2	4,4	4,7	4,4
	Erkek	4,5	4,5	4,8	4,6
	Toplam	4,4	4,5	4,8	4,5

Tablo 4:37 incelendiğinde üst başarı düzeyindeki okulun kız öğrencilerine göre toplum sahip olması gereken en önemli etik zihin özellikler “dürüst olma/açıklık ve toplum için çalışma” ($\bar{X}=4,6$ /çok iyi düzeyde sahip), orta başarı düzeyindeki okulun kız öğrencilerine göre “sorumluluklarını yerine getirme ve diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=5$ /çok iyi düzeyde sahip) ve alt başarı düzeyindeki okulun kız öğrencilerine göre “farklılıklara saygı”dır ($\bar{X}=5$ /çok iyi düzeyde sahip). Üst başarı düzeyindeki okulun erkek öğrencilerine göre toplum sahip olması gereken en önemli etik zihin özellikler “diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=4,8$ /çok iyi düzeyde sahip), orta başarı düzeyindeki okulun erkek öğrencilerine göre “diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=4,9$ /çok iyi düzeyde sahip) ve alt başarı düzeyindeki okulun erkek öğrencilerine göre

“diğerlerine yardım”dır ($\bar{X}=4,8$ /çok iyi düzeyde sahip). Öğrencilerin, Etik Zihnin toplumdaki varlığına yönelik görüşleri cinsiyetlere göre Tablo 4.38’de incelenmiştir.

Tablo 4.38: Cinsiyete göre öğrencilerin Etik Zihnin Toplumdaki varlığına yönelik algıları (n=30)

		Toplumdaki Varlığına Yönelik Algı			
		Üst	Orta	Alt	Toplam
ETİK ZİHİN ÖZELLİKLERİ		\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}
Dürüst olma / Açıklık	Kız	2,2	1,5	3,3	2,3
	Erkek	1,8	2	2,8	2,2
	Toplam	2	1,8	3,1	2,3
Toplum için çalışma	Kız	2,8	2,6	3,3	2,9
	Erkek	1,1	3,2	3,4	2,6
	Toplam	2,0	2,9	3,4	2,7
Sorumluluklarını yerine getirme	Kız	3	2,9	3,8	3,2
	Erkek	2,4	3,2	3,4	3
	Toplam	2,7	3,1	3,6	3,1
Diğerlerini uyarma	Kız	2,9	1,5	2,9	2,4
	Erkek	2,8	2,4	2,3	2,5
	Toplam	2,9	2,0	2,6	2,5
Diğerlerine yardım	Kız	3,6	1,7	3,5	2,9
	Erkek	3,2	2,9	3,4	3,2
	Toplam	3,4	2,3	3,5	3,1

Tablo 4.38 incelendiğinde Etik zihin özelliklerin toplumdaki varlığına yönelik olarak üst düzey başarılı okuldaki kız öğrenciler en fazla “dürüst olma/açıklık” ($\bar{X}=2,2$ / düşük düzeyde sahip) özelliğinin toplumdaki eksikliğini hissettiklerini, orta düzey başarılı okuldaki kız öğrenciler en fazla “dürüst olma/açıklık ve diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=1,5$ /çok düşük düzeyde sahip) özelliğinin eksikliğini toplumda hissettiklerini ve alt düzey başarılı okuldaki kız öğrenciler de en fazla “diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=2,9$ / orta düzeyde sahip)özelliğini toplumdaki görmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir. Etik zihin özelliklerin toplumdaki varlığına yönelik olarak üst düzey başarılı okuldaki erkek öğrenciler en fazla “toplum için çalışma” ($\bar{X}=1,1$ / çok düşük düzeyde sahip) özelliğinin toplumdaki eksikliğini hissettiklerini, orta düzey başarılı okuldaki erkek öğrenciler en fazla “dürüst olma/açıklık ve diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=2$ / düşük düzeyde sahip) özelliğinin eksikliğini toplumda hissettiklerini ve alt düzey başarılı okuldaki erkek öğrenciler de en fazla “diğerlerini uyarma” ($\bar{X}=2,3$ / düşük düzeyde sahip) özelliğini toplumdaki görmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerle yapılan görüşmelerde her bir Saygılı ve Etik Zihin Özelliğini nerede ya da kimden kazandıkları sorulmuştur. Öğrencilerin Saygılı Zihni kazanma ortamları Tablo 4.39’da sunulmuştur.

Tablo 4.39: Öğrenci görüşlerine göre Saygılı Zihni Kazanma Ortamları

		<i>Farklılıklara Saygı</i>	<i>Diğerlerine Saygı</i>	<i>Saygıyı Hak Edeni Ayırt Etme</i>	<i>Haklı Eleştirilerde Bulunma</i>	<i>Gözler Üstünde Olmadığında Saygı Gösterme</i>	<i>Güven Verme</i>	<i>Affetme/Yansıtıcı Düşünme</i>	<i>Empati</i>
Kendi Kendine	<i>f</i>	5	1	8	7	13	5	7	8
	<i>%</i>	16,7	3,3	26,7	23,3	43,3	16,7	23,3	26,7
Arkadaş	<i>f</i>	2	1	1	2	2	3	5	1
	<i>%</i>	6,7	3,3	3,3	6,7	6,7	10	16,7	3,3
Aile	<i>f</i>	7	15	11	16	10	14	14	9
	<i>%</i>	23,3	50	36,7	53,3	33,3	46,7	46,7	30
Okul	<i>f</i>	1	3	2	1	2	0	0	11
	<i>%</i>	3,3	10	6,7	3,3	6,7	0	0	36,7
Aile-Okul	<i>f</i>	6	6	6	0	1	3	2	0
	<i>%</i>	20	20	20	0	3,3	10	6,7	0
Okul-Arkadaş	<i>f</i>	1	1	0	1	1	1	0	0
	<i>%</i>	3,3	3,3	0	3,3	3,3	3,3	0	0
Okul-Aile-Arkadaş	<i>f</i>	1	2	0	1	0	1	0	0
	<i>%</i>	3,3	6,7	0	3,3	0	3,3	0	0
Diğer Çevre	<i>f</i>	2	0	0	2	0	1	2	1
	<i>%</i>	6,7	0	0	6,7	0	3,3	6,7	3,3
Aile-Arkadaş	<i>f</i>	5	1	2	0	1	2	0	0
	<i>%</i>	16,7	3,3	6,7	0	3,3	6,7	0	0
Kitle İletişim Araçları	<i>f</i>	0	0	0	0	0	0	0	0
	<i>%</i>	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	<i>f</i>	30	30	30	30	30	30	30	30
	<i>%</i>	100	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 4.39 incelendiğinde öğrencilerin “farklılıklara saygı (%23,3), “diğerlerine saygı (%50), “saygıyı hak edeni ayırt etme” (%36,7), “haklı eleştirilerde bulunma” (%53,3), “güven verme” (%46,7), “affetme ve yansıtıcı düşünme” (%46,7) özelliklerini aileden kazandıklarını “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme” (%43,3) kendi kendine ve “empati”yi de okuldan kazandıkları görülmektedir. Öğrencilerin Saygılı Zihni kazanma ortamları Tablo 4.40’ta sunulmuştur.

Tablo 4.40: Öğrenci görüşlerine göre Etik Zihni Kazanma Ortamları

		<i>Dürüst Olma</i>	<i>Toplum İçin Çalışma</i>	<i>Sorumluluklarını Yerine Getirme</i>	<i>Diğerlerini Uyarma</i>	<i>Diğerlerine Yardım</i>
<i>Kendi Kendine</i>	<i>f</i>	2	5	6	8	3
	<i>%</i>	6,7	16,7	20	26,7	10
<i>Arkadaş</i>	<i>f</i>	4		5	1	1
	<i>%</i>	13,3	0	16,7	3,3	3,3
<i>Aile</i>	<i>f</i>	14	10	8	16	9
	<i>%</i>	46,7	33,3	26,7	53,3	30
<i>Okul</i>	<i>f</i>	3	6	4	2	2
	<i>%</i>	10	20	13,3	6,7	6,7
<i>Aile-Okul</i>	<i>f</i>	3	4	5	2	8
	<i>%</i>	10	13,3	16,7	6,7	26,7
<i>Okul-Arkadaş</i>	<i>f</i>	1	0	0	1	1
	<i>%</i>	3,3	0	0	3,3	3,3
<i>Okul-Aile-Arkadaş</i>	<i>f</i>	2	0	0	0	2
	<i>%</i>	6,7	0	0	0	6,7
<i>Diğer Çevre</i>	<i>f</i>	0	2	0	0	2
	<i>%</i>	0	6,7	0	0	6,7
<i>Aile-Arkadaş</i>	<i>f</i>	1	3	1	0	0
	<i>%</i>	3,3	10	3,3	0	0
<i>Kitle İletişim Araçları</i>	<i>f</i>	0	0	1	0	2
	<i>%</i>	0	0	3,3	0	6,7
<i>Toplam</i>	<i>f</i>	30	30	30	30	30
	<i>%</i>	100	100	100	100	100

Tablo 4.40 incelendiğinde, öğrencilerin etik zihin özelliklerinin tamamını aileden kazandıkları görülmektedir. Öğrencilerin kazanma yeri oranları “Dürüst olma” (%46,7), “toplum için çalışma” (%33,3), “sorumluluklarını yerine getirme” (%26,7), “diğerlerini uyarma” (%53,3) ve “diğerlerine yardım” (%30) şeklindedir.

(Üst/Kız) “Daha çok fiziksel özelliklerle ilgili dalga geçiliyor.” (27. Öğrenci)

(Alt/Erkek) “Mesela kilolu bir arkadaşımız olunca onla dalga geçiyorlar. Dersleri kötü olan birisiyle geri zekâlı diye dalga geçiyorlar.” (7. Öğrenci)

Öğrenciler sınıf ortamında fiziksel özellikleri ile diğerlerinden farklı olan ve başarısız olan öğrencilerle dalga geçildiği üzerinde durmuşlardır.

(Üst/Kız) “Çoğu kişiye özellikle yaşlılara saygısız davranıyoruz.” (28. Öğrenci)

(Üst/Erkek) “Dedelerle falan dalga geçenler var.” (25. Öğrenci)

Öğrenciler özellikle yaşlı bireylere saygılı davranmadıkları üzerinde durmuşlardır.

Saygıyı hak eden ayırt etme ile ilgili doğrudan alıntı yapılan birkaç öğrenci görüşü ise şöyledir:

(Üst/erkek) “Görmezden gelirim... Aileme zıt düşünüyorum ama. Ailem bunu yapmamı istiyor ama ben gerekli görmüyorum. Bir insanı uyarıp azar yemek istemem.” (24. Öğrenci)

(Üst/erkek) “Yaşıtımsa müdahale ederim büyükse etmem.” (26. Öğrenci)

(Üst/kız) “Çevrem çok iyi.” (29. Öğrenci)

Öğrenciler görüşleri arasında saygısızlığı görmezden gelmemeleri gerektiğini ailelerinden öğrendiklerini söyleyen fakat bunu gereksiz gören öğrencilerin yanı sıra müdahale etmeyi sadece yaşlılarına yapmayı tercih eden öğrenciler olduğu da gözlenmiştir.

Haklı eleştirilerde bulunma ile ilgili doğrudan alıntı yapılan bir öğrenci görüşü ise şöyledir:

(Orta/kız) “İnsanlardan ve çevreden çok çekiniyorum. O yüzden sessiz kalmayı tercih ediyorum.” (11. Öğrenci)

(Orta/kız) “Haksız duruma düşen eğer haklı daha güçlüyse mutlaka haksız haksız olarak kabul ettiriyor. Ezebiliyor onları. Maddi güce de bağlı oluyor bu bazen.” (19. Öğrenci)

Çevresinden çekindiği için ve güçlünün karşısında haklı bile olsa haksız duruma düşeceğini düşündüğü için eleştiri yapmamayı tercih eden öğrenci görüşlerine rastlanmıştır.

Gözler üstünde olmadığına da saygı gösterme ile ilgili doğrudan alıntı yapılan öğrenci görüşleri ise şöyledir:

(Orta/kız) “Kimse görmese de bizim inancımız var yani Allah görüyor. Onun için saygıma dikkat ediyorum ben. Kimse görmese de beni gören var. Bir de yalan söylemeyi sevmiyorum. Tercih etmiyorum.” (13. Öğrenci)

(Orta/kız) “Çoğu insan için bunu söyleyemem. Ceza almayacaklarını bildiklerinde kurallara uymuyorlar. (11. Öğrenci)

Öğrencilerden biri inancı gereği gözler üstünde olmasa da saygılı olmaya çalıştığını diğeri de gözlemlerini paylaşarak çoğu insanın ceza faktörü yoksa kurallara uymadığını gözlemlediğini belirtmiştir.

Güven verme ile ilgili doğrudan alıntı yapılan öğrenci görüşleri ise şöyledir:

(Orta/kız) “Çocukken çok ispitçi (ispiyonlayan) olduğum için beni aralarına almıyorlardı. Ben de güvenilir olursam aralarına alırlar diye kendi kendime düşündüm.” (13. Öğrenci)

(Düşük/kız) “Bazen bazı şeyleri yapamıyorum ama asla birinin sırrını başkasına söylemem.” (2. Öğrenci)

(Düşük/kız) “Birine söz verdiğim, sözümün arkasında durur, yerine getiririm.” (6. Öğrenci)

(Yüksek/kız) “Emanet edildiğinde kendi eşyamdaki daha fazla özen göstererek korurum.” (18. Öğrenci)

Öğrenci görüşleri incelendiğinde yanlış davranışı sonucunda gördüğü tepki sonrasında güvenilir bir insan olmaya çalışma, sır tutma, emanete sahip olma gibi fikirler görülmektedir.

Affetme/Yansıtıcı Düşünme ile ilgili doğrudan alıntı yapılan öğrenci görüşleri ise şöyledir:

(Orta/kız) “Yaptığı çok kötü ve kırıcı bir şeyse affetmem ama affedilir bir şeyse affederim.” (11. Öğrenci)

(Üst/erkek) “Bana ne yaptığına göre değişir.” (23. Öğrenci)

(Üst/erkek) “Affetmem. Sonsuza kadar içimde bir şey kalır.” (24. Öğrenci)

Öğrenciler arasında yapılan hataya göre affedici olabildiklerinin yanı sıra asla affedici olmadıkları gibi farklı görüşlere rastlanmaktadır.

Empati kurma ile ilgili doğrudan alıntı yapılan bir öğrenci görüşü ise şöyledir:

(Üst/erkek) “Maddi durumu iyi olan biri maddi durumu iyi olmayan biri ile empati kuramıyor. Eziyor onları.” (26. Öğrenci)

Görüşme yapılan bir öğrenci maddi durumu iyi olan öğrencilerin maddi durumu kötü olan öğrencilerle empati kurmakta zorlandığından bahsetmiştir.

Öğrenciler, başkalarını içinde buldukları koşullar içinde anlama ve gerekli durumlarda kendini diğerlerinin yerine koymayı daha çok **okuldan ve aileden** kazandıklarını belirtmişlerdir. Üst, orta ve alt düzey başarılı okullardaki öğrencilerin “**dürüst olma**” konusundaki görüşlerinin puan ortalamaları Grafik 9’da yer almaktadır.

Dürüst olma ile ilgili doğrudan alıntı yapılan öğrenci görüşleri ise şöyledir:

(Üst/erkek) “Ucu bana dokunuyorsa yırtmam lazım.” (24. Öğrenci)

(Üst/kız) “Çok önemli bir konuya dürüst olurum ama sadece beni ilgilendiren bir konuya da bana zararı dokunacaksa çok dürüst olmayabilirim.” (27. Öğrenci)

Öğrenci görüşlerinde kendileri zarar göreceksen zaman zaman dürüst olmayı tercih etmedikleri görülmektedir.

Toplum için çalışma ile ilgili doğrudan alıntı yapılan öğrenci görüşleri ise şöyledir:

(Üst/kız) “Bizim okulda kanser olan bir çocuk vardı ona yardım ettik. Evi yanmış olan birisi vardı. Ona yardım ettik. Anneme söyledim. Kanser olan bir çocuk var evi yanan bir çocuk var dedim. Annem elimizden gelen her şeyi yaparız dedi. Halı, kilim ne varsa onları verebiliriz dediler. Ben de dedim ki para istiyorlar. 50 lira verdik biz de.”

(Orta/kız) “Çöp atmam.”

(Üst/erkek) “Ben öyle biri değilim.” (23. Öğrenci)

(Üst/erkek) “Bana bir çıkarı yoksa gönülsüz yaparım.” (26. Öğrenci)

(Üst/kız) “Ben yapmam.” (27. Öğrenci)

Öğrenciler arasında toplum için çalışan öğrenciler olduğu gibi, toplum için çalışmayı gereksiz gören öğrenciler olduğu da görülmektedir.

Sorumluluklarını yerine getirme ile ilgili doğrudan alıntı yapılan öğrenci görüşleri ise şöyledir:

(Alt/erkek) “Matematik performansımı bir gece önce uyumayıp yaptım. Gece ikiye kadar. Tam zamanında verdim.”

(Üst/kız) “Normalde sorumluluklarımı yerine getiririm zamanında da tam zamanından birkaç saat önce yaparım ama çok sıkılırsam da yapmam yani. Yap falan denirse de inadına yapmam.”

(Orta/kız) “İşime geleni yapıyorum gelmeyeni yapmıyorum.”

(Üst/kız) “Sıkıcıysa ve gruptan başkaları görevi üstlenirse yapmak istemem nasıl olsa not almayacağım diye.” (28. Öğrenci)

(Orta/kız) “Ödev yapan bir insan değilim. Ödev yapmayı hiç sevmiyorum. Pek yok bende sorumluluk.” (24. Öğrenci)

Öğrenci görüşlerine bakıldığında sorumluluklarını zaman problemi rağmen yerine getiren, sorumluluklarını yerine getirmelerine rağmen üzerinde baskı hissettiğinde yapmadığını söyleyen, duruma göre sorumluluklarını yerine getirdiğini söyleyen, grup ödevlerinde sorumluluklarını yerine getirmediğini söyleyen öğrenci ve ödev gibi sorumluluklarını yapmaktan hoşlanmayan öğrencilere rastlanmıştır.

Diğerlerini uyarma ile ilgili doğrudan alıntı yapılan öğrenci görüşleri ise şöyledir:

(Üst/erkek) “Yanımda büyük varsa çekinmeden söylerim.” 26. öğrenci

(Üst/kız) “Beni etkilerse uyarırım.” (28. Öğrenci)

(Orta/kız) “Uyarmam. İnsanlar yanlışlarını doğruya çıkarmak için çok yanlış ve fevri olabiliyorlar. Haksız durumda ben gibi görünüyorum. Daha çok annem ve babamdan rica ederek yapıyorum.” (11. Öğrenci)

(Orta/erkek) “Biri yere çöp atmıştı. Ben de onu uyarmıştım. O da beni tersledi. Bağırmıştı. Artık insanlara bir şey demeye çekiniyorum.” (17. Öğrenci)

Öğrencilerin; uyarma konusunda yaşadıkları deneyimlerden sonra artık uyarmaya çekindikleri ve ailelerinden destek aldıkları ve kendisini etkilemiyorsa uyarmamayı tercih ettikleri gibi görüşlere rastlanmıştır.

Diğerlerine yardım ile ilgili doğrudan alıntı yapılan öğrenci görüşleri ise şöyledir:

(Üst/erkek) “Yaşlılara yardım ederim.” (26. Öğrenci)

(Orta /kız) Yaşlı teyze görsem elinde paket olan geç kalsam bile yardım ederim. (21. Öğrenci)

Öğrencilerin görüşlerinde yaşlılara yardım ettikleri görülmektedir.

Özetle, öğrenciler, Saygılı Zihin özelliklerinden en fazla “güven verme”ye, en az ise “gözler üstünde saygılı olma”ya sahip olduklarını; toplumun en fazla “güven verme” özelliğine sahip olması gerektiğini ve toplumumuzda en fazla eksikliği hissedilen özelliğin ise “farklılıklara saygı duyma” olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenciler “farklılıklara saygı, “diğerlerine saygı”, “saygıyı hak edeni ayırt etme”,

“haklı eleştirilerde bulunma”, “güven verme”, “affetme/yansıtıcı düşünme” özelliklerini aileden kazandıklarını “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme”yi kendi kendine ve “empati”yi de okuldan kazandıklarını belirtmişlerdir. Bu bulgudan yola çıkarak, dördüncü alt problem incelendiğinde öğrencilerin “haklı eleştirilerde bulunma”yı en çok ailelerinden kazandıkları görülmektedir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde etik zihin özelliklerin tamamını aileden kazandıkları görülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak, dördüncü alt problem incelendiğinde “toplum için çalışma”yı en çok ailelerinden kazandıkları görülmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde; araştırmanın bulgu ve yorumlarına dayalı olarak ulaşılan sonuçların özetine ve bu sonuçlardan yola çıkarak geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

5.1. SONUÇLAR

Bu bölümde araştırmanın bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında Saygılı Zihin özelliklerinden “farklılıklara saygı, empati ve diğerlerine saygı” özelliklerine diğer özelliklere göre daha fazla yer verildiği “gözler üstünde olmadığında saygı gösterme ve affetme/yansıtıcı düşünme” özelliklerine ise diğerlerine kıyasla daha az yer verildiği görülmüştür. Etik Zihin özelliklerinden “toplum için çalışma ve sorumluluklarını yerine getirme” özelliklerine diğer özelliklere göre daha fazla yer verildiği; “dürüst olma/açıklık” özelliğine ise diğerlerine kıyasla yeterince yer verilmediği görülmüştür.

Saygılı zihin açısından öğrencilerin en fazla “haklı eleştirilerde bulunma” özelliğine “iyi düzeyde” sahip olduğu görülmüştür. Öğrencilerin en az sahip olduğu Saygılı Zihin özelliğinin ise “güven verme” ve “diğerlerine saygı” olduğu görülmüştür (orta düzeyde). **Etik zihin** açısından öğrencilerin en fazla “toplum için çalışma” özelliğine sahip olduğu görülmüştür. Okul başarı düzeylerine göre incelendiğinde üst başarı düzeyindeki okulun öğrencileri “**toplum için çalışma**”ya iyi düzeyde sahip; orta ve alt başarı düzeyindeki okulun öğrencilerin ise çok iyi düzeyde sahip olduğu görülmüştür. Öğrencilerin en az sahip olduğu Etik Zihin özelliği ise “**sorumluluklarını yerine getirme**”dir (orta düzey). Diğer bir ifadeyle, öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerine sahip oldukları görülmektedir.

Cinsiyete göre incelendiğinde **Saygılı Zihin** özelliklerine yönelik senaryo sonuçlarının “**gözler üstünde olmadığında saygı gösterme**”, “**affetme/yansıtıcı düşünme**” ve “**empati**” özelliklerinde kız öğrenciler lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Cinsiyete göre incelendiğinde Etik Zihin özelliklerine yönelik senaryo sonuçlarının “**dürüst olma/açıklık**” özelliğinde kız öğrenciler lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir.

Senaryo sonuçlarına göre öğrencilerin “**haklı eleştirilerde bulunma**”yı en çok **ailelerinden** kazandıkları; diğer **Saygılı Zihin** özellikleri kendi kendilerine

kazandıkları görülmüştür. Senaryo sonuçlarına göre öğrencilerin **“toplum için çalışma”**yı en çok **ailelerinden** kazandıkları, diğer **Etik Zihin** özelliklerini kendi kendilerine kazandıklarını görülmüştür.

Öğrencilerin Saygılı ve Etik zihin alan özelliklerine sahip olma düzeyi ile Sosyal Bilgiler dersi başarısı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki gözlenmiştir.

Anne öğrenim durumlarına göre; Saygılı Zihin özelliklerinden **“güven verme”** ve **“empati”** ile ilgili senaryo sonuçlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. **“Güven verme”** ile ilgili senaryolara ilköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerinin çocukları lehine olduğu görülmüştür. **“Empati”** özelliğinin üniversite ve üstünde mezuniyet derecesine sahip annelerin ortaöğretim ve altı öğrenim durumuna sahip annelerin çocukları lehine olduğu görülmüştür.

Anne öğrenim durumlarına göre; Etik Zihin özelliklerinden **“dürüst olma/açıklık”** ve **“toplum için çalışma”** ile ilgili senaryo sonuçlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. **“Dürüst olma/açıklık ve toplum için çalışma”** ile ilgili senaryolara ilköğretim ve altında öğrenim durumuna sahip annelerin çocuklarının ortaöğretim mezunu annelerinin çocukları lehine olduğu görülmüştür.

Baba öğrenim durumlarına göre; Saygılı Zihin özelliklerinden **“saygıyı hak edeni ayırt etme”** ile ilgili senaryo sonuçlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. **“Saygıyı hak edeni ayırt etme”** senaryo sonuçlarının üniversite ve üstü mezunu babaların çocuklarının ortaöğretim mezunu babaların çocukları lehine olduğu görülmüştür. Etik Zihin özellikleri ile ilgili senaryo sonuçlarında baba eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Eğitim durumlarında kazandırmaya çalışılan Saygılı zihin özelliklerinin üst düzey başarılı okulda en fazla **“farklılıklara saygı”**, orta ve alt düzey başarılı okulda ise **“diğerlerine saygı”** özelliği olduğu gözlenmiştir. Etik zihin özellikleri açısından incelendiğinde eğitim durumlarında en fazla kazandırılmaya çalışılan özelliklerin üst ve orta başarı düzeyindeki okulda sorumluluklarını yerine getirme, alt başarı düzeyinde ise diğerlerini uyarma olduğu gözlenmiştir.

Öğretmen görüşlerine göre Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında en fazla yer alan Saygılı Zihin ölçütü **“empati”**, **“farklılıklara saygı”** ve **“diğerlerine saygı”**; en az yer alan ölçüt ise **“affetme/yansıtıcı düşünme”** ve **“gözler üstünde**

olmadığında saygı gösterme"dir. Öğretmen görüşlerine göre Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında en fazla yer alan Etik Zihin ölçütü "**toplum için çalışma**"; en az yer alan ölçüt ise "dürüst olma/açıklık"tır.

Öğretmen görüşlerine göre; öğrencilerin en çok sahip olduğu olumlu **Saygılı Zihin** özelliği "**haklı eleştirilerde bulunma**", öğrencilerin en çok sahip olduğu olumsuz Saygılı Zihin özelliği "**diğerlerine saygı**" ve öğretmenlerin hakkında en az fikre sahip olduğu Saygılı Zihin özelliği "**güven verme**"dir. **Öğretmen görüşlerine göre**; öğrencilerin en çok sahip olduğu **olumlu** Etik Zihin özelliği "**diğerlerine yardım**", öğrencilerin en çok sahip olduğu **olumsuz** Etik Zihin özelliği "**dürüst olma/açıklık ve toplum için çalışma**" ve öğretmenlerin hakkında en az fikre sahip olduğu Etik Zihin özelliği "**toplum için çalışma ve diğerlerini uyarma**" olduğu görülmüştür.

Öğretmenler, öğrencilerine saygı ve etik zihin alan özelliklerini eğitim durumlarında "örnek olma, yaparak yaşayarak öğrenme fırsatlarını sunma, karşılaşılan problemleri anında çözme ya da dersin hemen sonrasında çözme ve ilgi, anlayış, karşılıklı güven oluşturma" gibi yöntemleri kullanarak kazandırmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin Saygılı ve Etik zihin özelliklerini değerlendirmeye, değerlendirmeyi nasıl yaptıklarına ve kim tarafından yapılması gerektiğine yönelik görüşleri öğretmen görüşleri incelendiğinde Saygılı ve Etik zihin alan özelliklerinin gözlem ve davranış notu ile değerlendirildiğini fakat bilişsel alana yönelik davranışların değerlendirilmesinin daha ön planda olması sebebiyle duyuşsal alanın etkisini kaybettiğini belirtmişlerdir. Değerlendirme konusunda okul rehberlik ve psikolojik danışma birimi ile işbirliği yaptıklarını da dile getirmişlerdir. Bir grup öğretmen bu özelliklerin ulusal düzeyde ölçülmesi gerektiğini belirtirken, diğer öğretmenler nesnel olunamayacağı için ölçülmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin Saygılı ve Etik Zihin özelliklerine kendilerinin sahip olması, öğretmen adaylarının mesleklerini sevmeleri, ailelerin çocuklarına iyi örnek olmaları, rehberlik servisinin okul aile işbirliğini sağlaması, okul yönetiminin öğretmenlerle tutarlı hareket etmesi, Talim Terbiye Kurulunun Sosyal Bilgiler programını Saygılı ve Etik Özellikleri zenginleştirerek yeniden düzenlemeleri,

politikacıların ve Milli Eğitim'in eğitime yansıyan ekonomik problemleri çözmesi şeklinde olmuştur.

Saygılı ve Etik Zihin özelliklerine yönelik öğrenci görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre öğrenciler kendilerini Saygılı Zihnin açısından güvenilir (**güven verme**) bulurken, görülmüştür. Öğrenci görüşlerine göre en düşük bulunan Saygılı Zihin özelliği ise **“gözler üstünde saygılı olma”**dır (iyi düzeyde). Öğrenciler toplumun en fazla sahip olması gereken özelliğin **“güven verme /güvenilir olma”** (çok iyi düzeyde) olması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrenci görüşlerine göre toplumumuzda en fazla eksikliği hissedilen Saygılı Zihin özelliği ise **“farklılıklara saygı duyma”**dır (çok düşük düzeyde).

Öğrencilerin **“farklılıklara saygı, “diğerlerine saygı”, “saygıyı hak edeni ayırt etme”, “haklı eleştirilerde bulunma”, “güven verme”, “affetme/yansıtıcı düşünme”** özelliklerini **aileden** kazandıklarını **“gözler üstünde olmadığına saygı gösterme”** özelliğini **kendi kendine** ve **“empati”yi** de **okuldan** kazandıklarını belirtmişlerdir.

Üst ve alt başarı düzeyindeki okulun öğrencileri Etik Zihin özelliklerinden en fazla **“diğerlerine yardım”**a (çok iyi düzeyde), orta başarı düzeyinde olan okuldaki öğrenciler ise **“toplum için çalışma”**ya (çok iyi düzeyde) sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Üst başarı düzeyindeki öğrencilerin en az sahip olduğunu düşündükleri Etik zihin özelliği **“diğerlerini uyarma”** (orta düzeyde), orta başarı düzeyindeki öğrencilerin en az sahip olduğunu düşündüğü özellik **“sorumluluklarını yerine getirme”** (orta düzeyde) ve alt başarı düzeydeki okulun öğrencilerinin en az sahip olduğu özellik ise **“dürüst olma/açıklık ve sorumluluklarını yerine getirme”**dir (çok iyi düzeyde). Öğrencilerle yapılan görüşmelerde etik zihin özelliklerin tamamını (**“Dürüst olma”, “toplum için çalışma”,“sorumluluklarını yerine getirme”, “diğerlerini uyarma”** ve **“diğerlerine yardım”**) **aileden** kazandıkları tespit edilmiştir.

5.2. ÖNERİLER

Bu bölümde, uygulamaların geliştirilmesine ve yeni yapılacak araştırmalara yönelik öneriler sırasıyla sunulmuştur.

5.2.1. Araştırmaya Dönük Öneriler

Araştırma sonuçları öğrencilerin Saygılı ve Etik Zihin özelliklerinin farkında ve bu özelliklere sahip olduğunu fakat örnek aldığı bireylerin bu davranışları göstermemesi nedeniyle ikilem yaşadıklarını göstermiştir. Bu nedenle başta eğitimciler ve aileler olmak üzere toplumun Saygılı ve Etik Zihin özelliklerini sergilemesi önem teşkil etmektedir.

Öğrencilerin Saygılı ve Etik Zihin özelliklerine sahip bireyler olabilmesi için programdaki kazanım, etkinlik örnekleri ve sınama durumları tekrar gözden geçirilebilir. Özellikle Saygılı zihin özelliklerinden “gözler üstünde olmadığına saygı gösterme” ve “affetme/yansıtıcı düşünme”nin; Etik zihin özelliklerinden de “dürüst olma/açıklık” özelliğinin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında daha fazla yer alması yararlı olacaktır.

Öğrencilerin Saygılı ve Etik bireyler olabilmesi için eğitim durumlarında gerekli düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç vardır. Diğer bir deyişle öğrencilerin Saygı ve Etik zihin özelliklerini davranışa dönüştürebilmek için öğretimin hizmetinin niteliğini yeniden planlanabilir. Eğitim durumlarında Saygılı ve Zihin özellikleri, gerçek yaşamla ilişkilendirilerek öğrencilerin örnek durumlarla karşılaşmaları sağlanabilir.

Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazandırılmasında önemli bir yere sahip olan ailelere seminerler düzenlenebilir ve medya ile Milli Eğitim Bakanlığı eşgüdümü çalışarak Saygılı ve Etik zihin ile ilgili düzenlemeler yapılabilir.

Öğretmenlerin Saygı ve Etik konusundaki deneyimlerinden yola çıkılarak bu konuda hizmet içi eğitimler planlanabilir.

5.2.2 Uygulamaya Dönük Öneriler

Farklı derslerde saygı ve etik zihin alan özelliklerini belirlemeye yönelik araştırmalar yapılabilir.

Farklı öğrenim düzeylerindeki öğrenciler için saygı ve etik hedefleri bulunan programlar düzenlenebilir.

Saygı ve Etik Zihin özelliklerini bünyesinde barındıran programlar geliştirilerek var olan öğretim programları ile bütünleştirilmesi sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Aktepe, V., & Yel, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi: Kırşehir ili örneği. *Türk eğitim bilimleri dergisi*, 7(3), 607-622.
- Akyüz, Y. (1987). Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4 (10).
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Altındağ, M. (2015). *Yedinci sınıf öğrencilerinin matematik ve fen bilimleri derslerinde sentezleyen zihin özelliklerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aşan, E. (2012). *İlköğretim Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi 8. Sınıf Ders Kitabı* Ankara: Ekoyay.
- Atbaşı, C. (2007). *İlköğretim ikinci kademe altıncı ve yedinci sınıfta sosyal bilgiler dersinin öğretimi ve öğretiminde yaşanan güçlükler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk üniversitesi, Konya.
- Ateş, F. (2014). *İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin değerler eğitimi ve uygulamalarına yönelik görüşleri üzerine nitel bir çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Bakırcıoğlu, R. (2006). *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem teknik ve ilkeler* (Vol. 10. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Başar, H. (2003). *Sınıf yönetimi* (10 ed.): Anı yayıncılık.
- Başcı, Z. (2012). *Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Erzurum örneği)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi.
- Battersby, M. J., & Others, A. (1996). *Improving Student Behavior through Character Education*: [Çevrim-içi: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED406296.pdf>] Erişim tarihi: 13.06.2015.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Soruların Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Baysal, N. (2013). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Niğde.

- Beldağ, A. (2012). *İlköğretim yedinci sınıf sosyal bilgiler dersindeki değerlerin kazanılma düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Erzurum ili örneği)*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Bilen, M. (1999). *Plandan uygulamaya öğretim*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji, Kavramlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Can Aran, Ö. (2014). *Disiplinli zihin özellikleri açısından fen ve teknoloji eğitimi ve öğrenci düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Ankara.
- Cevizci, A. (2004). *Felsefe Ansiklopedisi* (Vol. 2). İstanbul: Etik yayınları.
- Cohen, R. J., & Swerdlik, M. E. (2002). *Psychological testing and assessment: An introduction to tests and measurement*. McGraw-Hill.
- Coşkun, D. (2011). *İlköğretim birinci kademe 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi (Denizli ili örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale, Denizli.
- Çalışkan, U. (2014). *Ortaokul 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Bolu ili örneği)*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Çalışlar, A. (1983). *Ansiklopedik Kültür Sözlüğü*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Çomaklı, K. (2015). *Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinde yer alan hikayelerin sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki değerlerin öğretiminde kullanımının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi
- Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde program geliştirme: Kuramdan uygulamaya*: Pegem A Yayıncılık.
- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dökmen, Ü. (2004). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*: Sistem yayıncılık.
- Durgut, A. (2014). *2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi

- Eraslan Çapan, B., & Arıcıoğlu, A. (2014). 2014. *E-International Journal of Educational Research*, 5(4), 70-82.
- Erk, S. O. (2009). *Etik açıdan ilköğretim sosyal bilgiler eğitimi programının eleştirel olarak değerlendirilmesi*. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Erken, M. (2009). *Empati becerisinin ahlaki davranışlar üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Erköse, E. (2007). *Yenilenen 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Ersoy. (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Ersoy, F. (2013). *Sosyal bilgiler dersiyle bütünleştirilmiş aile katılımlı karakter eğitimi programının geliştirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan.
- Gardner, H. (2006). *Five minds for the future*. Boston: Harvard Business School Press.
- Gardner, H. (2008). *Geleceği inşa edecek beş zihin alanı (F. Şar, Çev.)* Ankara: Optimist Yayınevi. (Orjinal basım 2006).
- GoodCharacter. (2015). *How to be respectful*. [Çevrim-İçi: <http://www.goodcharacter.com/pp/respect.html%5D>, Erişim tarihi: 13.07.2015.
- Gömlüksiz, M. N., & Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası insan bilimleri dergisi*, 8(1), 95-134.
- Gutok, G. L. (2001). *Eğitimde Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar* (N. Kale, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gürkaynak, İ., Gözütok, D., Akipek, S., Bağlı, T., Erhürman, T., & Özdemir Uluç, F. (1998). *Yurttaş Olmak İçin. İstanbul: Umut Vakfı*.
- Hançerlioğlu, O. (2010). *Felsefe Sözlüğü. İstanbul, Remzi Kitabevi*.
- Izgar, G. (2013). *İlköğretim okulu 8. sınıf öğrencilerine uygulanan değerler eğitimi programının demokratik tutum ve davranışlarına etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Josephson, M. S. (1998). The six pillars of character. *The ethics edge*, 13-21.
- Josephson, M. S. (2002). *Making ethical decisions*: Josephson Institute of ethics.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar. İstanbul: Evrim Yayınevi*.
- Kalaycı, N. (2005). İlköğretim Okulu Öğrencileri Okullarında Hangi Durumları Problem Olarak Algılamaktadır? *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 11(2), 167-193.

- Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Ankara: Bilim.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi* (Vol. 15. Baskı). Ankara: Nobel.
- KEDV. (2006). *Erken Çocuklukta Farklılıklara Saygı Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Kadın Emeğini Değerlendirme Yayınları.
- Kennedy, P. L., Linwick, M. A., & Vercell, J. A. (2000). *Improving Social and Emotional Skills through Cooperative Learning*. [Çevrim-içi: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED444703.pdf%5D>, Erişim tarihi: 03.11.2014.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kılcan, B. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri (Kırşehir ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Niğde üniversitesi, Niğde.
- Kılınç, M. (2011). *İlköğretim hayat bilgisi programı karakter eğitimi boyutunun öğrencilerin tipik performanslarına dayalı olarak değerlendirilmesi: Kırşehir örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kınasakal, İ. (2012). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerlerin Kazanılmışlık Düzeyinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Kırık, H., Usta, S., & Olsson, İ. A. (2014). *Demokrasi ve haklarım için buradaydım, buradayım ve burada olacağım* Projesi. İstanbul: 21. Yüzyıl Eğitim ve Kültür Vakfı (YEKÜV).
- Kocayiğit, A. (2010). *İlköğretim okullarında etik iklimin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Niğde
- Koç, K. (2007). *İlköğretim 7. Sınıflarda okutulan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde öğrenciye kazandırılması amaçlanan evrensel değerlere ilişkin tutumlar üzerinde öğretim sürecinin etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat üniversitesi, Elazığ.
- Kunduroğlu, T. (2010). *4. sınıf fen ve teknoloji öğretim programıyla bütünleştirilmiş değerler eğitimi programının etkililiği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kurtoğlu, A. (2009). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyal kavramlar açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kurtulmuş, M. (2009). *İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde değerlerin kazandırılmasında kullanılan değer analizi yaklaşımının etkililiğinin belirlenmesi*. Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay

- Landis, J., & Koch, G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33(1), 159-174.
- Leming, J. S. (2000). *Current evidence regarding program effectiveness in character education: A brief review*. In M. Williams & E. Schaps (Eds.), *Character education: The foundation of teacher education* (pp. 50-54). Washington, DC: The Character Education Partnership.
- MEB. (2006). *Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2009). *Sosyal Bilgiler 6.-7. Sınıf Programı*. [Çevrim-içi: <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx%5D>, Erişim tarihi: 17.12.2014.
- MEB. (2011a). *Değerler eğitimi yönergesi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2011b). *Milli Eğitim Temel Kanunu*. [Çevrim-içi: <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html%5D>, Erişim tarihi: 13.12.2012.
- Mentiş, A. (1997). *İlköğretim birinci aşama sosyal bilgiler dersi duyuşsal amaçlarının gerçekleştirme düzeyinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi), Çukurova üniversitesi, Adana.
- Merriam, S. B. (2009/2013). *Nitel Araştırma*. Ankara: Nobel Yayın.
- Muthen, B., & Kaplan, D. (1985). A comparison of some methodologies for the factor analysis of non-normal Likert variables. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 38(2), 171-189.
- NEA. (1975). *Code of Ethics*. [Çevrim-içi: The National Education Association <http://www.nea.org/home/30442.htm%5D>, Erişim tarihi: 12.06.2015.
- Örenel, S. (2005). *Öğretmenlerin mesleki etik ilkeleri kapsamındaki davranışlarının ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin algılarıyla değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi İstanbul.
- Özçelik, D. A. (2010). *Ölçme ve değerlendirme* (Vol. 4. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Özdaş, F. (2013). *Ortaokullarda değerler eğitimi ve istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Diyarbakır.
- Öztürk, S. (2009). *İlköğretim okullarında yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda hazırlanan 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi.
- Patton, M. Q. (2002/2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*.
- Ratnam, T. V. K. (2015). Essential principles for quality education. *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, 4(5(3)), 19-29.
- Refshauge, A., & Wales, N. S. (2004). *Values in NSW public schools*: Department of Education and Training.

- Salvucci, S., Walter, E., Conley, V., Fink, S., & Saba, M. (1997). Measurement Error Studies at the National Center for Education Statistics. Washington, DC.: National Data Resource Center.
- Selsam, H. (1995). *Etik: Yeni değerler ve özgürlük* (Y. Demirekler, Çev.). Ankara: Yaba Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2013a). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim - Kuramdan Uygulamaya* (Vol. 23). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Senemoğlu, N. (2013b). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim - Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Senemoğlu, N., & Kurç, G. S. (1999). *Eğitim Psikolojisi*. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Sennett, R. (2005). *Saygı, Eşit olmayan bir dünyada* (Ç. Ü. Bardak, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Silah, M. (2005). *Sosyal Psikoloji Davranış Bilimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Stork, D., Woodilla, J., Brown, S. M., Ogilvie, J., Rutter, R., & Trefry, M. (2010). Starting with Howard Gardner's five minds, adding Elliott Jaques's responsibility time span: implications for undergraduate management education. *Organization Management Journal*, 7(1), 28-38.
- Subaşı, Y. (2014). *Erich Fromm ve Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman
- Şakar, M. C. (2010). *İlköğretim sınıf öğretmenlerinin etik görüşlerinin değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van
- TDK. (Ed.) (1975) BSTS / Felsefe Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TDK. (Ed.) (2015) Güncel Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tepecik, B. (2008). *Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Anadolu üniversitesi, Eskişehir.
- Thornberg, R., & Oğuz, E. (2013). Teachers' views on values education: A qualitative study in Sweden and Turkey. *International Journal of Educational Research*, 59, 49-56.
- Tracey, P. (2004). *Your character counts* [Çevrim-içi: <http://paultracey.org/documents/YCCteachermaterials.pdf%5D>, Erişim tarihi: 01.08.2015.
- Uluğ, F. (2009). *Yönetim ve etik. Kamu Etiği Sempozyumu: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü*. Ankara.
- Üner, E. (2011). *Okul öncesi eğitim programındaki 36-72 aylık çocuklara farklılıklara saygı eğitimi kazandırmanın öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Ürek, O. (2007). Kant'ta Etik Değerler Olarak Özgürlük ve Saygı. *La Liberte et le Respect en Tant que les Valeurs Ethques Chez Kant*, 13(13), 189.

- Yiğittir, S. (2009). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4. ve 5. Sınıf Değerlerinin Kazanılma Düzeyi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Vol. 9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Ü. (2012). *İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi ders, çalışma ve kılavuz kitaplarının beş zihin modeli açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Yücel, H. Â. (1962). *İyi vatandaş iyi insan*: Sark Matbaası.
- Zengin, E. E. (2014). *Yöntem olarak yaratıcı drama kullanımının ilkokul 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlere etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi.

EKLER DİZİNİ

EK 1. ETİK KURUL ONAY BİLDİRİMİ

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ANKARA

Yazı İşleri Müdürlüğü
Sayı : B.30.2.HAC.0.70.00.01/433-691
Konu :

07.07.11

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İlgi: 22.02.2011 tarih ve 943 sayılı yazınız.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı Doktora Programı öğrencilerinden **Özlenen ÖZDİYAR**'ın, **Prof.Dr. Nuray SENEMOĞLU** danışmanlığında hazırladığı; "**Sosyal Bilimler Alanında Beş Zihin Alanına İlişkin Öğretme-Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi ve Beş Zihin Alanına İlişkin Öğrenci Özelliklerinin Belirlenmesi**" konulu ve 410.01-610 başvuru nolu projesi, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 25 Şubat 2011 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Sevil GÜRGAN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

EK 2. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI İZNI

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

BÖLÜM : İstatistik Bölümü
SAYI : B.08.4.MEM.0.06.22.00-60599/15682
KONU : Araştırma İzni
Özlenen ÖZDIYAR

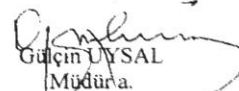
24/02/2011

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü)

İlgi : a) MEB Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Destegine
Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.
b) Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsünün 22/02/2011 tarih ve 873 sayılı yazısı.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları Ve Öğretim Bilim Dalı Doktora Programı öğrencilerinizden Özlenen ÖZDIYAR'ın "Sosyal Bilimler Alanında Beş Zihin Alanına İlişkin Öğretme-Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi ve Beş Zihin Alanına İlişkin Öğrenci Özelliklerinin Belirlenmesi" konulu proje önerisi çalışması kapsamında çalışma yapma isteği Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve araştırmanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Mühürlü anketler (6 sayfadan oluşan) ekte gönderilmiş olup, uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde iki örneğinin (CD/disket) Müdürlüğümüz İstatistik Bölümüne gönderilmesini rica ederim.

Gülçin UYSAL
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EKLER :
Anket (6 sayfa)

İl Milli Eğitim Müdürlüğü-Beşevler
İstatistik Bölümü
Bilgi İçin:Nermin ÇELENK

Tel : 223 75 22
Fax: 223 75 22
istatistik06@meb.gov.tr

EK 3. DOKÜMAN ANALİZİ FORMU

Saygılı ve Etik Zihin Ölçüt ve Alt Ölçütleri													
Ünite adı	Farklılıklara saygı duyma	Diğerlerine saygı	Saygıyı hak edenini ayırt etme	Haklı eleştiride bulunma	Gözler üstünde olmadığında saygı gösterme	Güven verme	Affetme, Yansıtıcı düşünme	Empati	Dürüst olma / Açıklık	Toplum için çalışma	Sorumluluklarını yerine getirme	Diğerlerini uyarma	Diğerlerine yardım
Kazanım		+		+		+	+	+	+				
Kazanım						+	+	+			+		
Kazanım	+	+	+								+	+	+
...													
Toplam	1	2	1	1		2	2	2	1		2	1	1
1. Etkinlik Örneği	+	+	+	+			+	+		+	+	+	
2. Etkinlik Örneği	+	+		+	+				+	+			
3. Etkinlik Örneği		+	+			+	+		+	+	+	+	+
...	2	3	2	2	1	1	1	1	2	3	2	2	1
Toplam													
Sınama Durumları		+	+			+		+			+		+
Toplam		1	1			1		1			1		1

EK 4. SENARYOLAR

SAYGILI VE ETİK ZİHİN ÖZELLİKLERİ ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenciler, Formda, saygı ve etik ile ilgili durumlar karşısında sizin nasıl davranacağınızı belirlemeye ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Sizden, bu durumları okuduktan sonra, böyle bir durumda ne yapacağınızı ve neden yapacağınızı yazmanız beklenmektedir. Lütfen BOŞ bırakmayınız . Yanıtları her durumun karşısına yazabilirsiniz. Yanıtlarınız için teşekkür ederim.		
Okulunuzun adı: ÖĞRENCİ NUMARANIZ: Şubeniz: Cinsiyetiniz K ☐ E ☐	<u>Annenizin eğitim durumu</u> a)Okula gitmemiş b)İlkokul c)Ortaokul d)Lise e)Üniversite ve üstü	<u>Babanızın eğitim durumu</u> a)Okula gitmemiş b)İlkokul c)Ortaokul d)Lise e)Üniversite ve üstü
SENARYO	YANITLAR	
1. Ahmet sınıfta, bazı arkadaşları ile kavga eder ve onlara küser. Öğretmen, Ahmet'e yılsonu etkinlikleri planlaması için görev verir. Yılsonu etkinlikleri için görevleri arkadaşlarına paylaşacaktır. A)Sen Ahmet'in yerinde olsaydın arkadaşlarına yılsonu etkinlikleri için görevleri nasıl dağıtırdın? B) Neden? C)Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)	A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.	
2. Öğretmen, Faruk'a dersten sonra ders ile ilgili bir video izleyeceklerini ve tüm sınıfa haber vermesini söyler. Videoyu rahatça izlemek için en öne oturmak gerekmektedir. A) Sen Faruk olsaydın hangi arkadaşlarına nasıl haber verirdin? B) Neden? C)Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)	A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.	

<p>3. Sınıfta geç ve zor öğrenen bir öğrenci vardır. Öğretmen, bu öğrenci için derste bazı konuları tekrar tekrar anlatmaktadır. Teoman ise bu konuları dinlemekten sıkılmıştır.</p> <p>A) Sen Teoman olsaydın dinlediğin konuyu tekrar dinlemek zorunda kaldığında ne düşüncündün?</p> <p>B) Neden?</p> <p>C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A).....</p> <p>B) Çünkü;</p> <p>C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>4. Esmâ, ders ile ilgili tartışmalara katılmayı çok sever. Tartışmalar sırasında kendinden farklı fikirleri savunanlara sinirlenir. Bu sebeple bazı arkadaşları ile konuşmamaya başlar.</p> <p>A) Sen Esmâ olsaydın farklı fikirleri savunan arkadaşlarına karşı nasıl davranırdın?</p> <p>B) Neden?</p> <p>C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A).....</p> <p>B) Çünkü;</p> <p>C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>5. Şeyda, Sosyal Bilgiler dersinden geçmek istemektedir. Bu nedenle başarılı bir öğrenciye yakın davranır, onu sevmemesine rağmen onunla iyi arkadaş olmaya çalışır ve sınavda da ondan kopya çeker.</p> <p>A) Sen Şeyda olsaydın nasıl davranırdın?</p> <p>B) Neden?</p> <p>C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A).....</p> <p>B) Çünkü;</p> <p>C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>6. Süheyla'nın arkadaşları okuldan kaçıp sinemaya gitmek isterler. Süheyla sinemaya gitmek istemez, ama arkadaşlarıyla da arasının bozulmasını da istemez.</p> <p>A) Sen Süheyla olsaydın ne yapardın?</p> <p>B) Neden?</p> <p>C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A).....</p> <p>B) Çünkü;</p> <p>C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>7. Derste arka sırada bir kavga çıkar. Öğretmen bu öğrencilere ceza verir. Fakat bu öğrenciler arasında hiç suçu olmayan bir öğrenci de vardır.</p> <p>A) Sen, bu durumu görseydin nasıl davranırdın?</p> <p>B) Neden?</p> <p>C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A).....</p> <p>B) Çünkü;</p> <p>C) Bu davranışı öğrendim.</p>

<p>8. Yoldan geçen biri yerde bir cüzdan bulur. Levent bu kişinin cüzdandaki parayı cebine koymaya çalışırken görür.</p> <p>A) Sen Levent olsaydın bunu görünce ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>9. Turgut, derste öğretmen ona bakmadığında öğretmeniyle ve arkadaşları ile dalga geçer, arkadaşlarının dersi dinlemesini engeller.</p> <p>A) Sen Turgut'un yerinde olsaydın nasıl davranırdın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>10. Kerem, normalde kendinden küçük çocuklara iyi davranır ve onlara yardım eder. Ama okulda arkadaşları ile oyun oynamaya gecikmemek için kantinde kendinden küçük öğrencilerin olduğunda onların önüne geçerek onların sırasını kapar.</p> <p>A) Sen Kerem olsaydın kendinden küçük öğrencilere nasıl davranırdın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>11. Sınıfta öğrenciler proje ödevi için gruplara ayrılırlar. Bir grupta herkes üzerine düşeni yapar ama Nesrin görevlerini yapmaz. Tüm grup Nesrin yüzünden performans görevinden düşük bir not alır.</p> <p>A) Sen Nesrin olsan ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>12. Öğretmen, Asaf'ı öğretmenler odasına çağırır. Bu sırada Asaf tesadüfen masanın üzerinde bir gün sonraki sınavın sorularını fark eder.</p> <p>A) Sen Asaf olsaydın ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.</p>

<p>13. Özgün, ödevini teslim ederken bir arkadaşının ödevini görür. Arkadaşı da aynı konuyu araştırmıştır. Özgün, arkadaşını kendisinden kopya çektiği için öğretmene şikayet eder. Öğretmen de kontrol edip arkadaşının aynı ödevi yapmadığını söyler.</p> <p>A) Sen Özgün olsaydın bunu öğrenince ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışıöğrendim.</p>
<p>14. Emrah, kantinde sırada beklerken biri ona hızlıca vurarak geçer. Emrah bu duruma çok sinirlenir ve müdüre o kişiyi şikayet eder. Emrah daha sonra o kişinin rahatsızlandığı için lavaboya koşarken ona çarptığını öğrenir.</p> <p>A) Sen Emrah olsaydın bu durumu öğrenince ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışıöğrendim.</p>
<p>15. Orhan, yolda yürürken tesadüfen renkli boncuklar satan sınıf arkadaşı Ali'yi görür. Ali, Orhan'ı görünce utanır ve kafasını çevirir.</p> <p>A) Sen Orhan olsaydın Ali'yi görünce ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışıöğrendim.</p>
<p>16. Sınıfta, Almanya'dan yeni gelen ve Türkçeyi konuşmakta zorlanan bir öğrenci vardır. Oğuz bu öğrenci ile dalga geçer, Oğuz dalga geçince bütün sınıf eğlenir.</p> <p>A) Sen Oğuz olsaydın yurtdışından gelen ve Türkçeyi konuşmakta zorlanan bir öğrenciye karşı nasıl davranırdın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışıöğrendim.</p>

17. Murat, kalabalık bir otobüse binerken bilet kullanmadan geçmiştir. Şoför de bunu fark etmemiştir. A) Sen Murat olsaydın nasıl davranırdın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)	A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.
18. Futbol oynamayı çok seven Volkan ve arkadaşı, akşam ders çalışmak için ailelerinden izin alır. Arkadaşı Volkan'a, akşam ders çalışmak yerine halı saha maçına gidebileceklerini söyler. A) Sen Volkan olsaydın ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)	A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.
19. Osman, yolda önünde yürüyen birinin cüzdan düşürdüğünü görür. A) Sen Osman'ın yerinde olsaydın cüzdan düşüren birini görünce ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)	A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.
20. Onur, okulda dersten sonra futbol maçı yapmıştır. Maçtan sonra da dershaneye gitmiştir. Kendini çok yorgun hisseder. Dershane çıkışı otobüse bindiğinde yer bulduğuna çok sevinir. Birkaç durak sonra çok yaşlı bir kadın otobüse biner ve Onur'a bakar. A) Sen Onur olsaydın nasıl davranırdın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)	A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.
21. Serap herhangi bir zorunluluğu olmamasına rağmen derste öğrendikleri ile ilgili daha fazla bilgi edinmek için internetten, kitaplardan ve farklı kaynaklardan yararlanmaktadır. A) Sen Serap'ın durumunda olsaydın nasıl davranırdın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)	A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.

<p>22. Sevgi, önemli bir dersin sınavına hazırlanırken başka bir dersin ödevlerini yetiştiremez. İnternette arama yaparken yetiştiremediği ödevin yapılmış halini görür. A) Sen, Sevgi olsaydın ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>23. Serdar, bir hastaneye hasta ziyaretine gider. Hastanenin bahçesinde yere tüküren birini görür. A) Sen Serdar olsaydın nasıl davranırdın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>24. Selami arkadaşı ile birlikte, bir restoranda otururken sigara içme yasağı olmasına rağmen sigara içildiğini görür. Selami'nin arkadaşı astım hastasıdır ve sigara dumanı onu çok rahatsız etmektedir. A) Selami'nin yerinde olsaydın ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>25. Özlem teneffüste kantine gider. Karnı çok acıkmıştır. Tam sıra Özlem'e geldiğinde küçük bir öğrencinin elindeki yiyeceklerle yere düştüğünü görür. A) Sen Özlem olsaydın ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.</p>
<p>26. Ayşe, hastalığı nedeniyle okula iki ay geç başlamak zorunda kalmıştır. Ayşe, bazı dersleri anlamakta zorlanmaktadır. Ayşe, durumunu Özge'ye anlatır. A) Sen Özge olsaydın ne yapardın? B) Neden? C) Böyle davranmayı kimden ve nerede öğrendin?(okul, aile, arkadaş, öğretmen, kendi kendime vb.)</p>	<p>A)..... B) Çünkü; C) Bu davranışı öğrendim.</p>

EK 5. SOSYAL BİLGİLER DERSİ BAŞARI TESTİ

Lütfen aşağıdaki bilgileri doldurunuz.

Öğrenci numarası:

Okul adı:

Şube adı:

1. Kök Türkler döneminde Çin ile ticari ilişkiler gelişmiş, Uygurlar döneminde ise çok ileri bir düzeye erişmiştir. Bu dönemde Uygurlar Çin'e hayvan satarken, onlardan da ipek satın almışlardır.

Özellikleri verilen bu durum aşağıdakilerden hangisini kanıtlamaktadır?

- A) Orta Asya'da canlı bir ticaret ortamı olduğunu
B) İpek Yolu'na hakim olma mücadelesi verildiğini
C) Uygurların ipek üretiminde ilerlediğini
D) Türklerle Çinlilerin siyasi mücadele halinde olduğunu

2. İpek Yolu, 2000 yıldan beri insanlık tarihinde devletlerarası, ekonomik ve kültürel bir köprü olmuştur. Tarihi İpek Yolu'na sahip olmak için bu coğrafyada yer alan devletlerarasında güç mücadelesi yaşanmıştır.

İpek Yolu üzerindeki devletlerarasında mücadelelerin yaşanmasında aşağıdakilerden hangisi daha etkili olmuştur?

- A) Dini inançlarını yayma
B) Ülke sınırlarını genişletme
C) Kültürel olarak üstünlük sağlama
D) Ekonomik çıkarlarını koruma

3. Hak, sorumluluk ve özgürlüklerimiz sorunlarımızın doğru çözümü için elimizde bulunan anahtarlar gibidir. Bu yüzden hak ve sorumluluklarımızı çok iyi bilmeli ve gerektiğinde onları kullanmalıyız.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi haklarımızdan biri değildir?

- A) Yerleşme hakkı B) Dilekçe hakkı
C) Sağlık hakkı D) Cezalandırma hakkı

4. Türkiye'de uzun yıllar sadece TRT yayın yapmaktaydı. 1990 yılında ilk özel televizyon yayına başladı. Günümüzde birçok ulusal ve yerel televizyon kanalı yayın yapmaktadır.

Aşağıdakilerden hangisi özel televizyonların kurulmasının olumlu yanlarından biri değildir?

- A) Devletin iletişim yükünün özel kurumlarca paylaşılması.
B) İnsanların eğlence konusunda seçici alternatiflerinin olması.
C) İnsanların meydana gelen olayları farklı kaynaklardan izleyip karşılaştırma yapma imkanı bulmaları.
D) İnsanların vakitlerinin çoğunu televizyon izleyerek geçirmeleri.

5. Basının en önemli görevi insanları bilgilendirmektir. Ülkedeki sorunları dile getiren yayınlarla halkı bilinçlendirip, genel kültür seviyelerinin yükseltilmesini sağlamak da basın görevleri arasında gösterilebilir. **Yukarıdaki bilgilere göre, aşağıdakilerden hangisi basının özellikleri arasında gösterilemez?**

- A) Haber taşıma niteliğine sahip olması
B) Ülke sorunlarını dile getirmesi
C) Halkı devletin istediği şekilde yönlendirmesi
D) Eğitim ve öğretim araçlarından biri olması

6. Türkiye Cumhuriyeti anayasasında yer alan konuların verildiği soru işaretli yere aşağıdakilerden hangisi yazılırsa kavram haritası doğru tanımlanmış olur?

- A) İnsan hak ve özgürlükleri
B) Özel yaşamın korunması
C) Demokrasi kaçça ayrılır?
D) Kitle iletişim araçları

1. Sınırları belirli bir alanda yaşayan toplam kişi sayısına denir.
2. Türkiye'de nüfus sayımlarını yapan kurumdur.
3. Doğumların ölümlerden fazla olmasıyla ortaya çıkar.

7. Yukarıda numaralarla verilen özellikler aşağıdakilerden hangisi ile ilgilidir?

	1	2	3
A)	Halk	Türk Standartları Enstitüsü	Dengeli nüfus
B)	Nüfus	Türkiye İstatistik Kurumu	Nüfus artışı
C)	Toplum	Türk Tarih Kurumu	İç göç
D)	Nüfus	Türk Silahlı Kuvvetleri	Nüfus azalışı

8. Bengisu'nun verdiği bu bilgiye göre, Bengisu hangi şehirde yaşamaktadır?

- A) Çanakkale B) İzmir
C) Muğla D) Erzurum

- I. İlk askeri teşkilat Orhan Bey zamanında kurulmuştur.
II. Ordunun kara kuvvetleri yalnızca kapıkulu askerlerinden oluşmaktadır.
III. Yeniçeri ocağı I. Murat döneminde kurulmuştur.
IV. Osmanlı ordusu sadece kara kuvvetlerinden oluşmaktadır.

9. Osmanlı ordusu ile ilgili verilen bilgilerden hangisi ya da hangileri doğrudur?

- A) Yalnız II B) I ve II C) I ve III D) II-IV

10. İstanbul'un fethi; kale ve surların ne kadar güçlü olursa olsun top gülleri ile yıkılabileceğini ortaya koymuştur. Bunun üzerine Avrupalı krallar, derebeyliklerinin şatolarını top ve gülleri ile yıkarak kendi bünyelerine katmış ve güçlerini arttırmışlardır. **Bu bilgilere dayanılarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?**

- A) Avrupalılar, Osmanlıların yeniliklerinden yararlanmışlardır.
- B) İstanbul'un fethi, evrensel gelişmelere ortam hazırlamıştır.
- C) Topçuluğun gelişmesi, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da ilerlemesini güçleştirmiştir.
- D) İstanbul'un fethi, askerlik bilgisi ve tekniğinin gelişmesini sağlamıştır.

11. "Ülkemin kültürünü yansıtan her nesne benim için çok değerlidir. Bunları gelecek kuşaklara taşımalıyız." **sözü aşağıdaki değerlerden hangisi ile ilgili değildir?**

- A) Yardımseverlik
- B) Duyarlılık
- C) Vatanseverlik
- D) Sorumluluk

12. **Aşağıdakilerden hangisi sorumluluğun tanımıdır?**

- A) Bir kişinin toplum içinde sahip olduğu görev.
- B) Uzun süreli ve kanunlarla belirlenmiş nitelikleri olan gruplar.
- C) Ortak bir amaç için çalışanların oluşturduğu toplumsal yapı.
- D) Bir kimsenin üzerine aldığı görevin gereklerini yerine getirmesi.

13. Çiğ genellikle bitki örtüsü olmayan dağlık ve eğimli arazilerde görülür. **Buna göre aşağıdaki bölgelerimizden hangisinde çiğ görülme olasılığı daha yüksektir?**

- A) Ege Bölgesi
- B) Karadeniz Bölgesi
- C) Doğu Anadolu Bölgesi
- D) Marmara Bölgesi

14. **Aşağıdakilerden hangisi hukuk alanında yapılan yeniliklerdendir?**

- A) Türk Ceza Kanununun kabulü
- B) Latin alfabesinin kabulü
- C) Ölçülerde yapılan değişiklikler
- D) Kıyafette yapılan değişiklikler

Olgu: Kolayca anlaşılabilir, kanıtlanabilir ve bilimsel verilere dayanan bilgilerdir.

15. **Buna göre aşağıdakilerden hangisi olguya örnek verilmiştir?**

- A) Bizim okul Ankara'nın en çok öğrencisine sahip okuludur.
- B) Koşmak yüzmekten daha iyi bir spordur.
- C) Anıtkabir Ankara'dadır.
- D) Bizim köyün kaynak suları daha tatlıdır.

16. Ben Kaşgarlı Mahmut. Türkçenin önemini göstermek ve bu dili Araplara öğretmek amacıyla bir sözlük hazırlamaya karar verdim. Gündelik yaşamda Türk halkı birbirine çok yardım ediyor. Yollarda tüccarlar için yapılan kervansaraylarda konakladım.

Kaşgarlı Mahmut'un yukarıdaki sözleri dikkate alındığında aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- A) Türkçe yüceltmeye ve yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.
- B) Kervanlar ticari hayatı desteklemiş ve canlandırmıştır.
- C) Türklerde yaygın sanat faaliyetleri görülmektedir.
- D) Yardımseverlik Türk halkını kaynaştırmıştır.

1.Durum: Hz Muhammed döneminde tüm yetki, peygamberlerin kendisinde toplanmıştır.

2.Durum: Dört halife devrinde halifeler seçimle iş başına gelmiştir.

3.Durum: Emeviler döneminde halifelik saltanat haline gelmiş ve babadan oğula geçmiştir.

17. Tarihsel gelişime uygun olarak verilen bu üç gelişmeye bakılarak Arap toplumunda hangi alanda bir değişim yaşandığı söylenebilir?

- A) Yönetim B) Ekonomi
C) Sosyal D) Kültürel

=====**GAZETE**=====

Jale İnan → Atatürk tarafından arkeoloji alanında eğitim almak amacıyla Avrupa'ya gönderilmiştir.

Halkevleri → Dilin Türkçeleştirilmesi ve tarih bilincinin yerleştirilmesi amacıyla Atatürk'ün emri ile kurulmuştur.

Burhan Toprak → Atatürk tarafından felsefe eğitimi alması için Fransa'ya gönderilmiştir.

18. Gazete haberinde verilen bu bilgilerle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Atatürk bilimi geliştirmek için bilimsel araştırma basamaklarını kullanmıştır.
B) Atatürk Sosyal Bilimlerin gelişmesine katkı yapmıştır.
C) İnsan yaşamındaki gelişmeler çok boyutludur.
D) Sosyal bilimler insanların Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olmasını sağlar.

Kişilerin özel hayatları anayasamızın 20. maddesinde güvence altına alınmıştır.

19. Aşağıdakilerden hangisi bu durumun nedenlerinden biridir?

- A) Kişilerin özel hayatlarıyla ilgili yayınların televizyonlarda yayınlanmasına izin vermek
B) Kişilerin özel hayatının izinsiz olarak kitle iletişim araçlarında yayımlanmasını engellemek
C) İnsanların istediği yerde dilediği gibi davranmasını sağlamak
D) Kişilerin özel hayatlarını sınırlamak

Aşağıdaki tabloyu hazırlayan öğretmen, öğrencilerinden belirtilen iletişim engellerine örnek vermesini istemiştir.

Öğrenciler	İletişim Engeli	Örnek
Begüm	Emir vermek, yönlendirmek	Telefonu derhal kapat ve çantana koy!
Serap	Ahlâk dersi vermek	7.sınıf öğrencisi derste ne yapıp ne yapmayacağını bilir.
Çağrı	Alay etmek	Dikkat çekmek için bunu yapıyorsun.
Orkun	Yargılamak, eleştirmek	Her derste sorun yaratmasan olmaz sanki

20. Buna göre hangi öğrenci iletişim engeline uygun bir örnek vermemiştir?

- A) Begüm B) Serap
C) Çağrı D) Orkun

Türkiye nüfusun dağılışını çeşitli faktörler etkilemektedir. Bunlar doğal faktörler ile beşeri ve ekonomik faktörler olmak üzere iki grupta toplanabilir.

21. Buna göre, aşağıda verilenlerden hangisi Türkiye’de nüfus dağılışını etkileyen doğal faktörler arasında gösterilemez?

- A) Sanayi tesisleri
- B) Su kaynakları
- C) İklim ve bitki örtüsü
- D) Yer şekilleri

22. Ölçek; haritaların küçültme oranıdır. Paydadaki rakam büyüdükçe ölçek küçülür, ayrıntı azalır.

Buna göre aşağıdaki ölçekleri verilen haritalarda ayrıntı daha fazladır?

- A) 1/500.000
- B) 1/250.000
- C) 1/150.000
- D) 1/50.000

23. Anadolu’da kurulan Türk Devletleri, camileri ve mescitleri ibadet; medreseleri eğitim öğretim; hastaneleri tedavi; çeşme ve hamamları temizlik; han ve kervansarayları ise yolcularla tüccarların konaklamaları için yapmışlardır.

Yalnızca bu bilgilere bakılarak Anadolu’da kurulan Türk devletleri ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) İnsanların her türlü ihtiyaçlarının karşılanmasına önem verildiği
- B) Halktan çok ağır vergiler alındığı
- C) Anadolu’da siyasi birliğin sağlandığı
- D) İslâmiyet’in hızla yayıldığı

Osmanlı Devleti Türk ve Müslümanların yanı sıra Hristiyan, Yahudi, Ermeni, Rum gibi pek çok farklı millet ve dinden insanları da bünyesinde barındırıyordu. Bu nedenle pek çok farklı dinin ibadet yerlerini bir arada görmek mümkündü.

24. Bu durum Osmanlı Devleti için aşağıdaki yargılardan hangisini doğrulamaktadır?

- A) Osmanlılar, mimaride çok ileri gitmişlerdir.
- B) Osmanlılar, dini faaliyetleri yaygınlaştırmışlardır.
- C) Osmanlılar, hoşgörülü bir politika izlemişlerdir.
- D) Osmanlılar, sanata önem vermişlerdir.

25. Çevremizdeki insanların sevinç ve üzüntülerine ortak olmak, onlarla ilgilenmek duyarlılık olarak kabul edilir. Buna göre aşağıdaki davranışlardan hangisi duyarlılık örneği olarak gösterilebilir?

- A) Temizliğimize özen göstermek.
- B) Yarışmada birinci olan arkadaşımızı kutlamak.
- C) Verilen ödevleri yapmak için internette araştırma yapmak.
- D) Günlük yaşadığımız olayları yazmak.

26. Aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?

- A) Saltanatın kaldırılması-
Cumhuriyetçilik
B) Halifeliğin kaldırılması-Lâiklik
C) Soyadı Kanunu-Halkçılık
D) Milâdi takvimin kabulü-Milliyetçilik

27. Zeytinyağı fabrikası kurmak isteyen biri aşağıdaki bölgelerden hangisini tercih etmelidir?

- A) İç Anadolu B) Güneydoğu Anadolu
C) Ege D) Doğu Anadolu

28. Gönüllülük esasına göre çalışan, deprem felaketlerinde arama-kurtarma çalışmalarına katılan sivil toplum örgütümüz hangisidir?

- A) Kızılay B) AKUT
C) TEMA D) ÇYDD

29. Aşağıdakilerden hangisi ülkemizde yer alan kayak merkezlerinden biri değildir?

- A) Uludağ B) Palandöken
C) Ürgüp D) Kartalkaya

Durum: Sosyal Bilimlerde bazı olgulardan yola çıkılarak mutlak genellemeler yapılamaz.

Örnek olay: Çin'in az gelişmiş bir toplum oluşunu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır.

30. Verilen durum ve örnek olaydan yola çıkılarak aşağıdakilerden hangisine ulaşabiliriz?

- A) Sosyal bilimlerde bir olayın birden çok sebebi olacağından genellemeler yapılamaz.
B) Sosyal bilimlerde olgular hiçbir zaman ispatlanamaz.
C) Çin gelecekte ekonomik olarak gelişecektir.
D) Çin'de sosyal bilgiler ile ilgili birçok çalışma yapılmaktadır.

- Batı Karadeniz'de orman ürünleri sanayi gelişmiştir.

- İç bölgelerde şeker fabrikaları yaygındır.

- Rize çevresinde çay işletmeleri yaygındır.

Yukarıda bazı endüstri kollarının ülkemizde en fazla geliştiği yerler verilmiştir.

31. Bu yerlerin özellikleri ve endüstri kolları birlikte değerlendirildiğinde endüstri kolları ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Enerji kaynakları yakındır.
B) Hammaddeye yakındır.
C) Sermayenin fazla olduğu yerlere yakındır.
D) Büyük kentlere yakındır.

- Tarla edinmek için ağaçları yakma
- Filizlenme döneminde hayvan otlatma
- Odun edinmek amacıyla izinsiz ağaç kesme
- Kesilen ağaçların yerine yenisini dikmeme

32. Yukarıda verilenlerin yapılması aşağıdakilerden hangisinin oluşumunu hızlandırır?

- A) Toprak erozyonu yaşanır.
- B) Verimli toprak elde edilir.
- C) Ülke ekonomik yönden kazanç elde eder.
- D) Düzenli yağmur yağışlarına neden olur.

Yerleşme hakkı Anayasa'mızda güvence altına alınmıştır. Herkes ev sahibi olabilir, istediği yere yerleşebilir. Ancak tapusu ve yerleşme izni olmayan yerlere ev yapmak sakıncalı ve yasaktır.

33. Buna göre aşağıdakilerden hangisi izinsiz evler yapmanın sakıncalarından biri olarak sayılamaz?

- A) Gecekondulaşma ve çarpık kentleşme oluşur.
- B) Buralarda yaşayan insanlara yol, su, elektrik vb altyapı hizmetleri ulaştırılamaz.
- C) Haksız yere bir başkasına ya da devlete ait araziler usulsüzce ele geçirilmiş olur.
- D) Şehir planlaması daha farklı ve güzel bir şekil alır.

M. Kemal diyor ki: "Büyük devletler kuran atalarımız, büyük ve kapsamlı uygarlıklara da sahip olmuşlardır. Bunu aramak ve incelemek, Türklüğe ve dünyaya bildirmek bizler için bir borçtur."

34. Buna göre M. Kemal aşağıdakilerden hangisinin açılmasını desteklemiştir?

- A) Türk Dil Kurumu
- B) Türk Tarih Kurumu
- C) Türkiye Radyo Televizyonu
- D) Devlet İstatistik Enstitüsü

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Madde 13:

Herkes herhangi bir devletin sınırları içinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkına sahiptir. Herkes, kendisi de dahil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve ülkesine geri dönme hakkına sahiptir.

35. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde aşağıdakilerden hangisinin güvence altına alındığı söylenebilir?

- A) Çalışma hakkının
- B) Seyahat hakkının
- C) Eğitim hakkının
- D) İnanç hürriyetinin

Aşağıdaki tabloda Türkiye'ni nüfus özelliklerinden biri verilmiştir.

Çalışan nüfus	Çalışmayan nüfus	Çalışanların toplam nüfus içindeki oranı (%)
25.997.141	41.806.786	38

36. Bu tabloya göre, aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Hizmet sektöründe çalışan nüfusun oranında azalma görülmüştür.
- B) Çalışmayan nüfusun büyük bölümü 60 yaş üzerindedir.
- C) Çalışan nüfusun çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır.
- D) Çalışmayan nüfus çalışan nüfustan daha fazladır.

37. Aşağıdakilerden hangisi D.İ.E (Devlet İstatistik Enstitüsü) faaliyetleri arasında yer almaz?

- A) Nüfus sayımı sonuçlarını değerlendirir.
- B) Nüfusun genel dağılımını araştırır.
- C) Ekonomik kalkınma planları yapar.
- D) Sosyal-ekonomik anketler yapar, değerlendirir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk nüfus sayımı 1831 yılında II. Mahmut döneminde yapılmış, II. Mahmut;

- Askeri ve mali alanda yenilik yapmak,
- Yeni kuracağım ordu için askerlik çağındaki müslüman erkek sayısını bilmek,
- Hem asker sayısını hem de vergi gelirlerinin tespiti ve vergi verecek insan sayısını öğrenmek istiyorum, demiştir.

38. Buna göre aşağıdakilerden hangisi II. Mahmut'un nüfus sayımı hedeflerinden değildir?

- A) Müslüman erkek sayısını öğrenmek
- B) Vergi verecek insan sayısını öğrenmek
- C) Mali alanda yenilik yapmak
- D) Ülkede yaşayan insanların sayısını bilmek

39. Osmanlı Devleti'nde, Divan-ı Hümayun'da yönetim, askerlik ve maliye gibi konuların yanında adalet işlerine de bakılırdı. Osmanlı vatandaşı olan herkes Divan'a başvurabilirdi. Osmanlı Devleti'ndeki bu uygulama aşağıdakilerden hangisine katkı sağlamıştır?

- A) Kadıların sorumluluklarının azaltılmasına
- B) Yasaların din kurallarına dayanmasına
- C) Yönetimde adaletin sağlanmasına
- D) Divan-ı Hümayun'un meclis özelliği kazanmasına

40. Eski Türk Devletlerinde kadınlar sosyal yaşamda önemli bir yere sahipti. Örneğin hakan eşi olan hatunun da devlet yönetiminde bazı yetkileri vardı.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi, hatunun yönetim alanındaki yetkilerine örnek olarak gösterilemez?

- A) Kurultay toplantılarında bulunması
- B) Elçileri kabul edip onlarla görüşmesi
- C) Önemli kararlarda onayının alınması
- D) Hakanın çocuklarının annesi olması

ÖĞRENCİ NUMARANIZ:

Test bitti.
Teşekkürler ☺

Arş. Gör. Özlenen ÖZDİYAR
Hacettepe Üniversitesi

ozlenen@hacettepe.edu.tr

EK 6. EĞİTİM DURUMLARI GÖZLEM FORMU

Uygulama tarihi:	Okul Adı:	Ders saati:	Şube:	Konu:	Gözlemci:
EĞİTİM DURUMLARI GÖZLEM FORMU			Gözlenme durumu		Not
			Olumsuz hal gözlendi	Gözlendi	
A	1. Sınıftaki her öğrenciyi birbiri ile bir araya getirmeye çalışma				
	2. Farklılıklara saygı duymaya yönelme				
	3. Ayrım yapmadan herkese sevecen bir tutumla yaklaşma				
	4. Öğrencilerle alay etmeme				
	5. Sınıfı hor görmeme				
	6. Sözel şiddette başvurmama				
	7. Statüsünü kullanarak öğrencileri görmezden gelmeme/dışlamama				
	8. Hak etmediği durumda "Bazılarına özel" saygı göstermeme				
	9. Çeşitli bölgelerin sanat eserlerini/tarihini/kültürünü incele(t)me				
B	10. Öğrencilere saygı gösterme				
	11. Saygılıymış gibi görünmeye çalışma yapmacık davranmama				
	12. Öğrencilerin kendini ifade etmelerine fırsat verme				
	13. Fiziksel şiddette başvurmama				
	14. Öğrencilerin <i>karşısındakini dinlemesini</i> teşvik etme				
C	15. Doğaya ve insanlara zarar vermeyen malzemeleri <i>teşvik etme</i>				
	16. Saygısızlığı görmezden gelmeme				
D	17. Öğrencilerin gruplarına bağımlı kalmak zorunda olmadığını belirtme				
	18. Dersi çeşitli bakış açıları ile (farklı görüşlere yer vererek) işleme				
	19. Onyargılardan uzaklaştırmaya çalışma				
E	20. Saygıyı teşvik eden kitaplar, filmler tavsiye etme; oyunlar oynama, gösteri yaptıırma müzeye götürme				
	21. Kimse görmese ve ceza almayacağını bilse bile olumsuz davranışlarda bulunmanın yanlış olduğunu vurgulama				
F	22. Tutarlı davranışlar göstererek güvenilir olma				
G	23. Karşı taraf hatasını düzelttiğinde onu affedebilme				
	24. Hata yaptığıında hatalarını düzeltmek için çabalamayı teşvik etme				
H	25. Empati kurmaya teşvik etme				
I	26. Her zaman doğruyu söylemeye yönelme				
İ	27. Öğrencileri iyi birer vatandaş olmaya özendirme				
J	28. Verilen görevleri en iyi şekilde yapmaları için öğrencileri teşvik etme				
	29. Sorumluluklarını yerine getirmeleri için teşvik etme				
	30. Etik/etik olmayan davranışlardan örnekler verme				
K	31. Sınıfta yaşanan huzursuzlukları olumlu bir şekilde çözme				
	32. Sorumluluklarını yerine getirmeyenleri uyarma				
L	33. Derste, topluma hizmet ve yardım uygulamalarını teşvik etme (körler için kitap okuma vb.)				
	34. İhtiyacı olan insanlara yardım etmenin önemini vurgulama				

A: Farklılıklara saygı; B: Diğerlerine saygı; C: Saygıyı hak edenı ayrırt etme; D: Haklı eleştirilerde bulunma; E: Gözler üstünde olmasa bile saygı gösterme; F: Güven verme; G: Affetme/yansıtıcı düşünme; H: Empati; I: Dürüst olma; İ: Toplum için çalışma; J: Sorumluluklarını yerine getirme; K: Diğerlerini uyarma; L: Diğerlerine yardım

EK 7. ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMU

Araştırma sorusu: Eğitim durumlarında saygılı ve etik zihin özelliklerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

Tarih:

Etik ve Saygılı Zihin Özelliklerine Yönelik Sosyal Bilgiler Öğretmeni Görüşme Formu

Merhaba, adım Özlenen Özdiyar. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı'nda hem Doktora öğrencisi hem de aynı anabilim dalında araştırma görevlisiyim. İlköğretim 4-7. sınıf öğretim programlarında saygılı ve etik zihin özellikleri ile 7. sınıf sonuna kadar saygılı ve etik zihin özelliklerinin kazandırılması konusunda bir araştırma yapmaktayım. Özellikle de Sosyal Bilgiler programlarında ve Sosyal Bilgiler derslerinde saygılı ve etik zihin özelliklerini kazandırma konusunda sizin görüşlerinizin önemli olduğunu düşünüyorum. Bu araştırma kapsamında, Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle görüşmeler yapıyorum. Görüşmenin yaklaşık 20 dakika süreceğini düşünüyorum. Görüşmemize geçmeden önce, görüşmemizin gizli olduğunu ve görüşmede konuşulanları/yazılanları yalnızca benim ve bazı araştırmacıların bileceğini belirtmek isterim. İzin verirseniz görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Bu şekilde hem zamanı daha iyi kullanabiliriz, hem de sorulara vereceğiniz yanıtların kaydını daha ayrıntılı tutma fırsatı elde edebilirim. Bunun yanında araştırma raporunda isimleriniz kesinlikle yer almayacak, bunun yerine takma isimler kullanılacak ya da isimleriniz şifrelenecektir.

Katkınız için şimdiden teşekkür ederim. Eğer sizin bana görüşmeye başlamadan sormak istediğiniz bir soru varsa, önce bunu yanıtlamak istiyorum.

Temalar

1. Farklılıklara saygı duyma: *İnsanlara ayırım yapmadan saygı gösterme; Zayıf olanları küçümsememe, dışlamama, alay etmeme, görmezden gelmeme, hırpalamama, hor görmeme
2. Diğerlerine saygı *Herkesine adil bir şekilde saygı gösterme
3. Saygıyı hak eden ayırt etme *Saygısızlığı görmezden gelmeme
4. Haklı eleştiride bulunma *Haksızlığa karşı çıkmama; Yanlış davranışlara karşı duyarsız olmama
5. Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme *Kamuya açık yerlerde nasıl davranılacağını bildiği halde dikkatler üzerinde olmadığına da olumsuz davranışlarda bulunmama
6. Güven verme *Güvenilir olma; Diğerlerinin güvenlerine layık olmaya çabalama
7. Affetme, Yansıtıcı düşünme *Karşı taraf, hatasını düzelttiğinde onu affetme; Yargısının yanlış olabileceği olasılığını göz önünde bulundurma
8. Empati *Başkalarını içinde buldukları koşullar içinde anlama; Gerekli durumlarda kendini diğerlerinin yerine koyma
9. Dürüst olma / Açıklık *Kişisel çıkarı pahasına doğruyu söyleme
10. Toplum için çalışma *Bireysel çıkarların ötesinde toplum için çalışma
11. Sorumluluklarını yerine getirme / İşini iyi yapma *Verilen görevi en iyi şekilde yapma; sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirme
12. Diğerlerini uyarma *Toplumun diğer üyelerini vatandaşlık görevlerini yerine getirmeleri için teşvik etme
13. Diğerlerine yardım *İhtiyacı olanlara yardım etme

**Mezun olduğunuz okul *Üniversite: Lisans, Lisansüstü:
Kıdem *Kaç yıldır öğretmenlik yapıyorsunuz?**

SORULAR

1. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin programlarda yer aldığını düşünüyor musunuz?
2. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin öğrencilere kazandırılması hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin öğrencilere değerlendirilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
4. Saygılı ve Etik zihin özelliklerinin kazandırılmasına yönelik önerileriniz nelerdir?

Soruların hepsini yanıtladığınız için teşekkür ederim.

EK 8. ÖĞRENCİ GÖRÜŞME FORMU

ÖĞRENCİ GÖRÜŞME FORMU	SORULAR			
	<i>Bu özellikleri kazandığınızı düşünüyor musunuz? Ne düzeyde sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz?</i>	<i>Kazandıysanız nerede kazandınız? Okul, ev, kantin, arkadaş, klüp, teneffüs, dersane vb.</i>	<i>Toplumun bu ölçüte ne düzeyde sahip olması gerektiğini düşünüyorsunuz?</i>	<i>Toplumun bu ölçüte ne düzeyde sahip olduğunu düşünüyorsunuz?</i>
SAYGI				
1. Farklılıklara saygı duyma				
2. Diğerlerine saygı				
3. Saygıyı hak eden ayırt etme				
4. Haklı eleştiride bulunma				
5. Gözler üstünde olmadığına saygı gösterme				
6. Güven verme				
7. Affetme, Yansıtıcı düşünme				
8. Empati				
ETİK				
1. Dürüst olma / Açıklık				
2. Toplum için çalışma				
3. Sorumluluklarını yerine getirme				
4. Diğerlerini uyarma				
5. Diğerlerine yardım				

EK 9. ORJİNALLİK RAPORU

Gösterge Paneli **Ödevler** Öğrenciler Not Defteri Kütüphaneler Talvim Tartışma Tercihler

GÖRÜNTÜLENİYOR: ANASAYFA > TEZ > ÖZLENEN ÖZDİYAR

Bu sayfa hakkında
Bu sizin ödev gelen kutunuzdur. Bir ödevi görüntülemek için, ödev başlığına tıklayın. Orjinallik Raporu'nu görmek için, benzerlik kolonundaki orjinallik raporu ikonuna tıklayın. Bu ikon tıklanabilir durumda değilse, orjinallik raporu henüz oluşturulmuş değildir.

Özlenen Özdiyar
GELEN KUTUSU | GÖRÜNTÜLENİYOR: YENİ ÖDEVLER ▾

Dosyayı Gönder GradeMark Raporu | Ödev ayarlarını düzenle

☐	YAZAR	BAŞLIK	BENZERLİK	PUANLA	CEVAP	DOSYA	ÖDEV NUMARASI
☐	Özlenen Özdiyar	DOKTORA TEZ 23 EYLÜL 2015	%8 ■	✎	*	📄	589033563

preferences

İşleme kondu: 27-Eki-2015 12:21 EET
Not Numarası: 589033563
Kelime Sayısı: 58248
Gönderildi: 1

**DOKTORA TEZ 23
EYLÜL 2015**
Özlenen Özdiyar tarafından

Benzerlik Endeksi	Kaynağa göre Benzerlik
%8	İnternet Sources: %7 Yayımlar: %3 Öğrenci Ödevleri: %0

[Doküman Görüntüleyici](#)

elintilan.dahl.et | bibliyografya.dahl.et | 3 kelime > çıkarılan eşleşmeler ▾ mod: (en yüksek eşleşme oranlarını bir arada göster)

SAYGILI VE ETİK ZİHİN ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE ÖĞRENCİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

%1 eşleşme (22-Eki-2015 tarihli internet)
<http://www.forumfokurtu.com>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

<i>Adı Soyadı</i>	Özlenen Özdiyar
<i>Doğum Yeri</i>	Kula
<i>Doğum Tarihi</i>	1980

Eğitim Durumu

<i>Lise</i>	Akköy Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Denizli	1998
<i>Lisans</i>	Gazi Üniversitesi, Ankara	2003
<i>Yüksek Lisans</i>	Hacettepe Üniversitesi, Ankara	2008
<i>Yabancı Dil</i>	İngilizce: Okuma (Orta), Yazma (Orta), Konuşma (Orta)	

İş Deneyimi

<i>Projeler</i>	İçişleri Bakanlığı, Özel Güvenlik Dairesi Başkanlığı, Özel Güvenlik Eğitim Projesi (ÖZGEP)	2014
<i>Çalıştığı Kurumlar</i>	Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi	2004 -

İletişim

<i>e-Posta Adresi</i>	ozlenen@hacettepe.edu.tr
	oozlenen@gmail.com
<i>Jüri Tarihi</i>	11 Eylül 2015